

STOWARZYSZENIE
OPIEKI NAD NIEZATRUDNIONĄ MŁODZIEŻĄ
(S O M)

SPRAWOZDANIE

Z DZIAŁALNOŚCI

W OKRESIE

OD 17 LISTOPADA 1933 R. DO 30 LISTOPADA 1935 R.

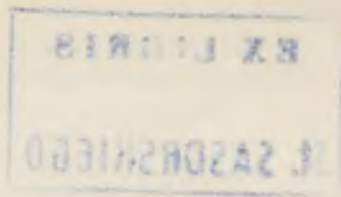
NAKŁADEM FUNDUSZU PRACY

WARSZAWA, 1936 R.

STOWARZYSZENIE
OPIEKI NAD NIEZATRUDNIONĄ MŁODZIEŻĄ
(S O M)

SPRAWOZDANIE
Z DZIAŁALNOŚCI
W OKRESIE

OD 17 LISTOPADA 1933 R. DO 30 LISTOPADA 1935 R.

Motto:

„We wspólnym wysiłku pracy, harmonijnem współżyciu, poszanowaniu wzajemnem praw i obowiązków dążyć będziemy do dobrobytu Państwa, znajdując zadowolenie w pracy dla siebie i innych”.

(„Regulamin junaka“)

NAKŁADEM FUNDUSZU PRACY

WARSZAWA, 1936 R.

EX LIBRIS
ST. SASORSKIEGO

21442

T R E Ś Ć

	<i>Str.</i>
Przedmowa	5
I. WSTĘP	
1. Zjawisko masowego bezrobocia młodzieży	7
2. Planowa akcja zatrudnienia bezrobotnej młodzieży	8
II. UTWORZENIE SOM-u, JEGO CEL I ZADANIA	10

C z ę ś ć I

A. DZIAŁALNOŚĆ SOM-u W OKRESIE OD 17 LISTOPADA 1933 R. DO 15 LIPCA 1935 R.	
1. Organizacja SOM-u	
Władze	11
Biuro SOM-u i rozwój jego agend	12
Personel administracyjny i instruktorski	13
Zmiana form organizacyjnych akcji zatrudnienia młodzieży. Uchwała o likwidacji SOM-u	15
2. Środki finansowe	15
3. Organizacja terenu	
Ustrój ośrodków pracy	16
Samorząd spółdzielczy drużyn junackich	16
4. Rekrutacja	18
5. Zatrudnienie zespołów junackich	20
Roboty publiczne finansowane przez Fundusz Pracy	21
Roboty finansowane przez Min. Opieki Społecznej	
Prace na rzecz władz państwowych i samo- rządowych oraz instytucyj społecznych	23
Warsztaty	23
Ośrodki rolne	28
Tablice	33
6. Zakwaterowanie	47
7. Zaopatrywanie	48
Zakupy	49
Ekwipunek junaków i junaczek	51
Sprzęt kwaterunkowy	53
Żywność	54
Druki	55
8. Nadzór sanitarny i pomoc lekarska	
Opieka lekarska	56
Leczenie chorych	56
Stan zdrowotny	57
Wyżywienie	58
Zaopatrzenie w wodę	58
Higjena i czystość osobista	58
Pomieszczenia	58
Higjena pracy	59

	<i>Str.</i>
9. Akcja wychowawcza i kulturalno-oświatowa	59
Kursy	61
Dokształcanie i samokształcenie	64
Czytelnictwo	65
Akcja świetlicowa	67
Wychowanie fizyczne	69
Instruktorat kulturalno-oświatowy	70
10. Wydawnictwa i akcja propagandowo-prasowa	71
11. Działalność finansowa	
Okres 17.XI.1933 r. — 31.III.1934 r.	73
" 1.IV.1934 r. — 31.III.1935 r.	73
" 1.IV.1935 r. — 15.VII.1935 r.	74
12. Statystyka ruchu młodzieży w SOM-ie	
Stan liczebny młodzieży	75
Organizacje rekrutujące	76
Długość pobytu w SOM-ie	76
Ogólna charakterystyka junaków	78
Środowisko i dom junaka	80
Tablice	82
B. ZNACZENIE I SPOŁECZNE WYNIKI AKCJI SOM-u	95

C z ę ś ć II

OKRES LIWIDACJI SOM-u

1. Redukcja drużyn junackich i ich koncentracja zimowa	97
Program zimowy robót	99
Osiedla rolne	100
Działalność warsztatowa	100
2. Prace oświatowe i samorząd spółdzielczy	101
3. Likwidacja gospodarki i majątku drużyn	102
4. Zakończenie likwidacji oraz przejęcie czynności i majątku b. SOM-u przez Fundusz Pracy	103
5. Zamknięcia rachunkowe	
Zestawienie wpływów i wydatków	103
Bilans netto	106
Wykonanie budżetu 1935/36	108

PRZEDMOWA.

Sprawozdanie niniejsze składa się z 2 części. Część I obejmuje okres od 17 listopada 1933 r. do lipca 1935 r., t. j. okres funkcjonowania SOM-u, jako samodzielnej jednostki, część II — to okres likwidacji, który trwał od 15 lipca do 30 listopada 1935 r.

Różne powody złożyły się na to, że Stowarzyszenie przystąpiło do wydania drukiem wyniku działalności za cały czas jego istnienia, pomimo ogłoszonej już uprzednio publikacji, która przedstawiła rezultaty jego prac do końca 1934 r. Stowarzyszenie kierowało się w tym wypadku względami zarówno technicznymi, jak i natury zasadniczej, wymagającymi uzupełnienia braków, których nie dało się uniknąć w początkowym stadium wskutek niemożności przy szybkim tempie prac organizacyjnych uchwycenia najistotniejszych momentów akcji. Ponadto poprzedni materiał sprawozdawczy obejmował okres letni 1934 r., zatem właściwie mały tylko wykrawek działalności SOM. Nabyte następnie w dalszym, prawie rocznym odstępie doświadczenie pozwoli głębiej i w sposób retrospektywny ująć całość tych prac i wyprowadzić pewne już gotowe wnioski, oparte o materiał laboratoryjny może niezbyt rozległy, dający jednakże podstawy dla nakreślenia kierunku i linii postępowania w dalszej pracy na odcinku młodzieżowym.

Do wyróżzonych tutaj względów przyłączyła się nadto kwestja powagi instytucji, która po zgorą dwuletniem istnieniu uważała za swój obowiązek i swoje prawo wykazać się dorobkiem swoich poczynań i wysiłków w dziedzinie u nas nowej i trudnej, nieopanowanej zupełnie ani co do jej rozmiarów, ani dostatecznej znajomości samego zagadnienia bezrobocia młodzieży z punktu widzenia psychologicznego i potrzeb wychowawczych.

Trudność sytuacji potęgował jeszcze fakt, że przeszczepienie na nasz grunt bez daleko idących modyfikacyj wzorów zagranicznych musiało w praktyce okazać się nie do przyjęcia. Działalność ta bowiem w innych państwach — jak w Niemczech, czy Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej, gdzie zajęcie się kwestją młodzieżową ze względu na natężenie bezrobocia wśród młodych stanowiło sprawę palącą tak samo, jak u nas — nie odpowiadała czy to kierunkiem, czy strukturą organizacyjną lub na-

stawieniem ideowym zamierzeniom i programowym celom, które przyświecały Stowarzyszeniu. Dlatego też było wprost niemożliwe i niecelowe bezpośrednio czerpanie ze źródeł obcych i posiłkowanie się metodami tej pracy u innych, którzy wcześniej już podjęli analogiczną działalność i wkroczyli na drogę interwencji państwa lub organizacyj społecznych dla łagodzenia w większym lub mniejszym stopniu skutków bezrobocia wśród młodzieży.

Termin 15 lipca 1935 r., do którego doprowadzona jest część I niniejszego sprawozdania, zbiega się z decyzją Walnego Zgromadzenia członków SOM-u likwidacji Stowarzyszenia, jako takiego, oraz powierzenia jego czynności Funduszowi Pracy, który w istniejących obecnie warunkach prawnych ma powierzony całokształt walki z bezrobociem i dysponuje odpowiednimi środkami. Pó dniu 15 lipca rozpoczął się okres likwidacji, który trwał do dnia 30 listopada włącznie, dnia 1 grudnia 1935 r. bowiem Fundusz Pracy dokonał przejęcia bieżących spraw i agend SOM-u. Z dniem tym nastąpiło więc faktyczne włączenie SOM-u do Funduszu Pracy i dalsza akcja już pod egidą Funduszu.

Składając sprawozdanie ze swoich prac, SOM nie zamierza tem samem powiedzieć, że drogę, którą obrał, należy uważać za coś zamkniętego, niewymagającego już dalszych przeobrażeń. Przeciwnie, wstępując poomacku na grunt mało zbadany, SOM zmuszony był eksperymentować i przechodzić kolejne ewolucje w miarę, jak zdobywane doświadczenie wskazywało bardziej celowe w ramach możliwości i wytwarzających się nowych pojęć społeczno-gospodarczych, sposoby postępowania. Złożone sprawozdanie daje tego dowód.

Jednakże, pomimo stosunkowo krótkiego, niewspółmiernego do nakreślonych zadań okresu działalności SOM-u, pomimo szeregu trudności, które trzeba było zwalczać, a przedewszystkiem obojętności społeczeństwa i przeszkód, które stawały nieraz bez złej intencji i jakichkolwiek uprzedzeń zgóry miarodajne czynniki lokalne, interpretujące w swoisty sposób zamierzenia SOM-u, stwierdzić można, iż droga została utworzona i stworzone poważne podwaliny pod społeczne dzieło opieki nad młodzieżą, która pracy nie знаła zupełnie lub została jej pozbawiona w momencie, kiedy ujemne tego

następstwa materialne i moralne zaważyć mogły równie dobrze na jej życiu, jak i na przyszłości społeczeństwa i kraju.

Od kontynuatorów tego dzieła zależeć będzie w głównej mierze poprowadzenie w dalszym ciągu zapoczątkowanej przez SOM i dającej już widome rezultaty akcji. Jeżeli tendencje rozwojowe SOM-u, upatrującego istotne swoje zadanie w zwiększeniu zasięgu działalności do koniecznych u nas rozmiarów i pogłębieniu prac ideowo-wychowawczych oraz w ugruntowaniu zasad pracy i gospodarki junackiej na nowych i realnych założeniach organizacyjnych, znajdą odpowiednie formy realizacji, będzie to

dowodem, iż pałący ten problem i doniosłość sprawy młodzieżowej zostały w społeczeństwie należycie zrozumiane i ocenione.

Dyrektor Międzynarodowego Biura Pracy, gdzie kwestja bezrobocia młodzieży znalazła silny oddźwięk, w sprawozdaniu, złożonym Międzynarodowej Konferencji Pracy w 1935 r., tak charakteryzuje powagę sytuacji: „...mamy tu do czynienia z kwestją społeczną pierwszego rzędu; w danej chwili nie znamy ważniejszej i byłaby to polityka najgorsza i najmniej przewidująca, która by w tej dziedzinie stosować chciała przejawy ducha mizernych i małostkowych oszczędności“.*)

---

*) Walka z kryzysem w dziedzinie społecznej
Sprawozdanie Dyrektora Międzynarodowego Biura Pracy, przedłożone XIX sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy. Warszawa 1935, nakładem Hoesicka.

I. WSTĘP.

1. ZJAWISKO MASOWEGO BEZROBOCIA MŁODZIEŻY.

Głębokie zmiany strukturalne, jakie zachodzą w powojennych gospodarstwach społecznych, nękanych ciężkim kryzysem, który większość cywilizowanych państw od szeregu lat przeżywa, wyrzuciły poza nawias normalnego bytowania olbrzymie zastępy ludzi, jako wartości zbędne, niemogące znaleźć zastosowania przy narodowym warsztacie pracy.

Zjawisko bezrobocia towarzyszyło stale okresom przesilen gospodarczych. Jednakże ani rozmiary, ani stopień wzrostu bezrobocia na przestrzeni kilku ostatnich lat, wykazującego wciąż tendencje zwykłe i będącego zjawiskiem powszechnym, nie znajdują precedensu w poprzednich kataklizmach gospodarczych. Gdy bowiem dawniej bezrobocie było wyłącznie wynikiem gry sił ekonomicznych, to w obecnych czasach na zjawisko to wpływa kompleks czynników nie tylko natury gospodarczej, ale w równej mierze czynniki społeczne, rozwój techniki i wreszcie układ stosunków politycznych.

Dla charakterystyki stosunków polskich trzeba wskazać na dominujący udział czynnika demograficznego w rozmiarach bezrobocia. Co-rocny dopływ znacznych kadr młodych pracowników, który uważać należy za stały conajmniej w ciągu najbliższych lat kilkunastu, oddziaływać będzie na rozrost podaży rąk pracowniczych i tworzyć dla gospodarki narodowej nowe trudności i powikłania, o ile równolegle nie wzrośnie ze zwiększoną siłą zapotrzebowanie na pracę ludzką.

Musimy już obecnie liczyć się z faktem, że pierwsze roczniki powojenne dojrzałej do pracy młodzieży wchodzić zaczynają na najemny rynek pracy i zwiększać jego podaż.

Nieściska ewidencja bezrobotnych wogóle, a w szczególności niemożność uchwycenia ich liczby według grup wieku, czyni iluzorycznym

dokładne cyfrowe ujęcie rozmiarów bezrobocia wśród naszej młodzieży.

W dokonaniem przez Międzynarodowe Biuro Pracy zestawieniu*) na podstawie zebranych w poszczególnych krajach dat statystycznych, dotyczących procentowego stosunku młodzieży bezrobotnej — przy dolnej granicy wieku 14 lat i górnej 25 lat — do ogółu bezrobotnych, uderza fakt, że rozpiętość w odsetkach w większości wskazanych krajów jest niewielka i oscyluje w pobliżu 25%.

Z zestawienia tego dalej wynika, że w Stanach Zjednoczonych A. P. w kwietniu 1930 r. udział bezrobotnej młodzieży w wieku od 15 do 24 lat w ogólnej liczbie bezrobocia wynosił 27,6%, w Wielkiej Brytanii odsetek ten w 1931 r. dla młodych w wieku od 14 do 24 lat wynosił 30,2%, w Niemczech w czerwcu 1933 r. — 26,1% dla młodzieży do 24 lat. Inaczej nieco, bo znacznie gorzej wygląda sytuacja na Węgrzech, gdzie w 1930 r. bezrobotnych młodych ludzi do 24 lat było w stosunku do ogółu bezrobotnych aż 42%, również we Włoszech, gdzie w ogólnej liczbie bezrobotnych w 1932 r. notowano 41,5% młodych ludzi, pozostających bez pracy.

Niema powodu sądzić, aby w Polsce, gdzie bezrobocie tak samo zapaściło głębokie korzenie, jak w Niemczech, Anglii i Stanach Zjednoczonych A. P. sytuacja na rynku pracy układać się miała dla naszych młodych pracowników pomyslniej, niż dla ich zagranicznych kolegów. Przeciwnie, zdaje się być słuszne nawet przypuszczenie, że u nas młodzież partycypuje w wyższym stopniu w ogólnych cyfrach bezrobocia i w tym wypadku stosunki w Polsce wytworzone raczej przypominają mogą stosunki włoskie i węgierskie. Zbliżona struktura gospodarcza Polski, Węgier i Italji, krajów o przeważającym typie rolniczym, jak i saldo ruchu po-

*) Chômeage des jeunes gens. Międzynarodowe Biuro Pracy, Genewa 1935, str. 19.

pulacyjnego, regulowanego przyrostem naturalnym wprawdzie dla Węgier i Italii mniejszym, przewyższającym jednakże wydatnie przyrost innych interesujących nas krajów, oraz jednakożo znacznymi do niedawna rozmiarami emigracji, uprawniają do wyciągnięcia podobnego wniosku.

Jeżeli zgodzić się z wywodami Międzynarodowego Biura Pracy, nakazującego ostrożność w operowaniu podanym materiałem statystycznym, opartym na bardzo niejednorodnych metodach obliczeniowych, i przyjąć dla Polski tylko 25%, jako przeciętny odsetek młodzieży w stosunku do ogółu bezrobotnych, jak to czyni Biuro w skali międzynarodowej, to uwypukli się dostatecznie tragizm położenia, w świetle statystyk bezrobocia dorosłych, podawanych przez Wojewódzkie Biura Funduszu Pracy.

Masowe bezrobocie młodzieży nie jest zatem, jak widzieliśmy, zagadnieniem specyficznym polskiem. Wszędzie tam, gdzie kurczenie się warsztatów pracy wskutek kryzysu pociąga za sobą zakłócenie równowagi życia gospodarczego i niewspółmierną nadwyżkę podaży sił pracowniczych nad popytem na nie, kwestja bezrobocia młodzieży wysuwa się na czoło problemów społecznych, których rozwiązanie stanowi przedmiot ciężkiego zmagania się i wysiłków społeczeństw współczesnych.

Rzesze młodych ludzi, pozostających bez normalnej pracy zarobkowej, bez pewności jutra, którzy w dodatku, jak to się coraz częściej zdarza, tracą wskutek bezrobocia i nędzy rodziców przynajmniej częściowe oparcie materialne i moralne, jakie przedstawiało dla nich ognisko rodzinne, budzić zaczęły u nas czujność władz i czynników społecznych, słusznie dopatrujących się w tem zjawisku groźby pomnożenia trudności i chaosu w życiu gospodarczym oraz niebezpieczeństwa zupełnego wykołajenia nowych pokoleń, pozbawionych zwykłych warunków bytowania. Rozumiano przytem, że sprawa młodzieżowa stanowi zagadnienie, którego nie można i nie należy traktować narówni ze sprawą bezrobocia dorosłych. Zasadniczą rolę odgrywa tu przedewszystkiem argument wychowawczy i moralna odpowiedzialność za przyszłość młodych obywateli, jaką bierze na siebie społeczeństwo.

Dostarczenie młodym pracy dorywczej, bezplanowej nie zdoła zapobiec dotkliwemu złu i rozstrzygnąć choć w części zagadnienia. Na to trzeba dać młodzieży, której prawo do pracy jest niezaprzeczone, możność odpowiedniego przygotowania do tej pracy, rozwoju jej zdolności zawodowych i zdobycia stanowiska czynnego i pożytecznego członka społeczeństwa.

2. PLANOWA AKCJA ZATRUDNIENIA BEZROBOTNEJ MŁODZIEŻY.

W szukaniu dróg wyjścia i nieodzownych środków zaradczych Polska nie była odosob-

niona.

W państwach, w których masowe bezrobocie stanowi jedną z najcięższych trosk i bolączek, zwrócono uwagę na potrzebę i celowość wyodrębnienia sprawy opieki nad młodzieżą bezrobotną i zastosowania do niej odrębnych metod.

Ze sposobów zwalczania bezrobocia wśród młodzieży, jakie znalazły powszechne zrozumienie, przedłużenie wieku szkolnego oraz organizowanie dalszego doksztalcania ogólnego i zawodowego natrafiły w większości krajów na przeszkody ze względu na sytuację finansową i ogólne zubożenie ludności. Natomiast t. zw. służba pracy w formie zespołowego zatrudnienia młodzieży, skupionej w tym celu w specjalnych ośrodkach (obozach) czy to dla zajęć w ramach akcji kulturalno-oświatowej i — w pewnych granicach — szkolenia zawodowego, czy też dla planowej produktywnej pracy, z większą łatwością realizowana, wprowadzona została jako zasada w wielu krajach, w których obawa przed skutkami przymusowej bezczynności, ujemnie oddziaływującej na równowagę psychiczną i moralną młodzieży, nakazywała skierować baczną uwagę na to niepożądane zjawisko.

Organizacją grupowego zatrudnienia młodzieży zajęło się bądź państwo i samorządy, bądź instytucje społeczne, ściśle z nimi współpracujące i przez nie finansowo popierane.

Istnieją w zasadzie dwa typy młodzieżowej służby pracy w poszczególnych państwach: 1) zespoły, w których udział jest dobrowolny, 2) oparta o przymus organizacja powszechnej służby pracy na wzór służby wojskowej, obejmująca określone roczniki wieku.

Podstawy i metody organizacji dobrowolnej służby pracy są w różnych krajach rozmaite. Gdy np. w Anglii gromadzenie bezrobotnej młodzieży w ośrodkach warsztatowych (zatrudnienia), rekreacyjnych, oświatowych, wychowania fizycznego, w których wszelka wykonywana przez uczestników praca jest bezpłatna, ma głównie na celu danie młodym bezrobotnym możności wyzycia się i wyładowania energii przez godziwe zajęcie wolnego czasu nauką, szkoleniem zawodowym i rozrywką, to w Stanach Zjedn. A. P., państwie o rozmiarach bezrobocia nieznanym w Europie, akcja zatrudnienia młodzieży w wieku od 18 do 25 lat, grupowanej w obozach, prowadzona jest na szeroką skalę i obejmuje część olbrzymiego programu robót publicznych, przy których młodzież pracuje. Poza świadczeniami w naturze, jak wspólne zakwaterowanie, wyżywienie, opieka lekarska i t. d., uczestnicy ośrodków otrzymują dodatek gotówkowy w wysokości 30 dol. miesięcznie.

Obowiązkową służbę pracy wprowadziła u siebie Bułgarja jeszcze w 1920 r. oraz Niemcy — na mocy ustawy z dnia 16 czerwca 1935 r. W myśl przepisów tej ustawy ochotnicza służba pracy, która powstała w Rzeszy w 1931 r., za-

stąpiona została przymusem wstępowania do obozów wszystkich powołanych w tym celu młodych ludzi w wieku od 17 do 25 lat. Faktycznie pośredni przymus uczestniczenia w obozach pracy istniał w Niemczech już o wiele wcześniej. Zarządzenia władz, jak wprowadzenie t. zw. „półroczna pracy dla maturzystów“ (Werkhalbjahr für Abiturienten), pociągające za sobą presję moralną, wszelkiego rodzaju obostrzenia, stosowane do pobierających zasiłki z tytułu ubezpieczenia na wypadek bezrobocia zmuszały do przyjmowania udziału w obozach pracy tych, którzy w innym wypadku z instytucji tej prawdopodobnie nie korzystaliby.

Przez postawienie na porządku dziennym zeszłorocznej 19-ej sesji Międzynarodowej Konferencji Pracy w Genewie kwestji bezrobocia młodzieży i jednogłośnie uchwalenie zalecenia,

dotyczącego form i zasad opieki nad bezrobotną młodzieżą, Międzynarodowa Organizacja Pracy dała wyraz zainteresowaniu, jakie zagadnienie to powszechnie wzbudziło oraz obawom przed skutkami tej uporczywej choroby społecznej.

W sprawozdaniu swoim, złożonym Międzynarodowej Konferencji Pracy, w którym obszernie i wszechstronnie poruszona została sprawa bezrobocia wśród młodzieży, Międzynarodowe Biuro Pracy wprawdzie uważa stosowane dotąd środki zaradcze za dorywcze i paljatywne, jednakże w projekcie wspomnianego wyżej zalecenia na te właśnie środki wskazuje i w nich widzi jedną z nielicznych w obecnej chwili możliwości złagodzenia fatalnej sytuacji młodzieży, dla której warunki życiowe układają się tak niepomysłnie.*)

*) Chômage des jeunes gens. Międzynarodowe Biuro Pracy, Genewa, 1935, str. 166.

II. Utworzenie SOM-u, jego cel i zadania.

W Polsce pierwsze zespoły pracy młodych bezrobotnych powstały w woj. śląskim, zorganizowane przez Śląski Urząd Wojewódzki. Uruchomienie t. zw. ochotniczych drużyn roboczych, w skrócie O. D. R. rozpoczęło się na wiosnę 1932 r. W czerwcu następnego roku analogiczną działalność podjął Związek Strzelecki, pod którego egidą utworzono ochotnicze obozy pracy, zatrudniające młodzież przy robotach ziemnych i budowlanych, głównie na użytek Związku oraz w warsztatach szewskim i stolarskim, produkującymi na własne potrzeby. Dzięki zabiegom Związku i przy pomocy finansowej Ministerstwa Opieki Społecznej powstało w ciągu kilku miesięcy 6 obozów pracy, skupiających ogółem 1.300 ochotników.

W miarę jak rosły szeregi bezrobotnej młodzieży — bez widoków znalezienia ujścia dla swej siły i zdolności twórczych — nadmierne obciążały najemny rynek pracy, stawało się koniecznością życiową ulżenie niedoli niczem niezawinionej, kładącej się brzemieniem na młode barki.

Bardziej energiczna akcja na polu walki z bezrobociem młodzieży wszczęta została z chwilą, kiedy Ministerstwo Opieki Społecznej, uznając sprawę tę za jedną z pilniejszych, podjęło kroki w celu rozbudowania tej akcji i oparcia jej o jednolite podstawy organizacyjne.

W dniu 5 października 1933 r. Minister Opieki Społecznej powołał do życia Komisję, która miała sobie powierzone zbadanie możliwości i metod zespołowego zatrudnienia młodzieży, kontakt z zainteresowanymi w tym względzie instytucjami społecznymi i wreszcie wypracowanie odpowiednich projektów i wniosków, dotyczących strony formalnej i praktycznego rozwiązania zamierzeń Ministerstwa.

Komisja liczyła 9 członków: 5 powołanych przez Ministra Opieki Społecznej z pośród urzędników Ministerstwa i działaczy społecznych, poza tem po 1 przedstawicielu Min. Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Państw. Urzędu Wychowania Fizycznego i Funduszu Pracy oraz dyrektora Instytutu Spraw Społecznych. Dla wszechstronnego rozważenia i zbadania sprawy oraz skuteczności swych osiągnięć, Komisja korzystała ze współpracy rzeczoznawców w zakresie zagadnień, związanych z opieką nad młodzieżą.

Następstwem i praktycznym odbiciem prac Komisji było powstanie Stowarzyszenia Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą z siedzibą w Warszawie, instytucji o charakterze prywatnoprawnym, której statut zarejestrowany został w dniu 17 listopada 1933 r.

Zakres zadań SOM-u stanowiły w pierwszym rzędzie cele praktyczne, obejmujące jak opiewa § 4 statutu, zatrudnianie młodzieży w tworzonych w tym celu ośrodkach i zespołach pracy, wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe, organizowanie i sprawowanie opieki nad niezatrudnioną młodzieżą i niesienie jej pomocy materialnej, przysposobienie zawodowe oraz działalność kulturalno-oświatowa wśród uczestników ośrodków i zespołów pracy. Ponadto SOM miał za zadanie prowadzenie badań teoretycznych czy to we własnym zakresie, czy przez popieranie w granicach zakreślonych jego zainteresowaniami działalności instytucji naukowych i społecznych, oraz akcję propagandową, zmierzającą do wykorzystania współpracy czynników społecznych i uświadamiania szerszego ogółu „o potrzebach niezatrudnionej młodzieży i sposobach dostarczenia jej pracy i pomocy”.

Część I.

A. DZIAŁALNOŚĆ SOM-U W OKRESIE OD 17 LISTOPADA 1933 R. DO 15 LIPCA 1935 R.

1. ORGANIZACJA SOM-U.

Stowarzyszenie Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą było instytucją zamkniętą z liczbą członków ściśle ograniczoną do grona osób, których udział w pracach SOM-u uważano za cenny i pożądaný ze względu na ich zainteresowania i specjalne kwalifikacje fachowe.

Władze SOM-u

Władzami Stowarzyszenia były zgodnie z jego statutem Walne Zgromadzenie, Zarząd i Komisja Rewizyjna. Jako organ wykonawczy działało Biuro SOM-u z dyrektorem na czele.

Skład personalny władz Stowarzyszenia przedstawiał się jak następuje:

Członkowie SOM-u

Członkowie założyciele:

1. Biesiekiński Mieczysław — Naczelnik Wydziału Min. Opieki Społecznej
2. Dworzańczyk Zygmunt — Dyrektor Gabinetu Ministra Opieki Społecznej
3. Filipowicz Tytus — Działacz społeczny
4. Hubicka Hanna — Działaczka społeczna
5. Kornilowicz Kazimierz — Dyrektor Instytutu Spraw Społecznych
6. Krasocki Michał — Inspektor w Min. Opieki Społecznej
7. Łubieński Bernard — Szef Wydziału Funduszu Pracy
8. Madeyski Zbigniew — Poseł (b. Naczelny Dyrektor Funduszu Pracy)

9. Nakoniecznikoff Bolesław — Dyrektor Departamentu Min. Opieki Społecznej
10. Ołpiński Józef — Wiceprezydent m. st. Warszawy
11. Praussowa Zofja — Działaczka społeczna
12. Sowiński Zygmunt — Poseł
13. Wolski Jan — Działacz społeczny, kooperatysta
14. Woytowicz-Grabińska Wanda — Radca Min. Opieki Społecznej
15. Zaleski Zygmunt — Sędzia
16. Zieliński Gustaw — Naczelnik Wydziału Min. Opieki Społecznej

Członkowie przyjęci na podstawie uchwały nadzwyczajnego walnego zgromadzenia z dnia 23 marca 1934 r.

17. Jankowski Stefan — Radca prawny Min. Opieki Społecznej
18. Grażyński Michał — Wojewoda śląski
19. Miedzińska Janina — Inspektor Pracy
20. Moczulski Józef — Poseł
21. Skowron Władysław — Kierownik referatu w Min. Opieki Społecznej
22. Woydat Zdzisław — Wicedyrektor Państw. Banku Rolnego
23. Zahorski Sergjusz — Generał brygady

Członek SOM-u i dożywotni honorowy Prezes na podstawie uchwały zwyczajnego walnego zgromadzenia z dnia 27 czerwca 1934 r.

24. Hubicki Stefan — Generał brygady

Członkowie przyjęci na podstawie uchwały zwyczajnego walnego zgromadzenia z dnia 31 maja 1935 r.:

25. Jasiński Stefan — Radca Min. Opieki Społecznej
26. Jurkiewicz Stanisław — Rejent
27. Łyczek Kazimierz — Radca Min. Opieki Społecznej
28. Obierek Leopold — Dyrektor Wojew. Biura Funduszu Pracy w Katowicach.

Zarząd

1. od 17.11.1933 r. do 27.6.1934 r.

Członkowie z wyboru*)

1. Sowiński Zygmunt — Prezes
2. Hubicka Hanna — Zastępca prezesa
3. Madeyski Zbigniew — Sekretarz

Członkowie wyznaczeni przez Ministra Opieki Społecznej**)

4. Biesiekierski Mieczysław — Zastępca prezesa.
5. Zieliński Gustaw — Skarbnik

2. od 27.6.1934 r. do 15.7.1935 r.

Członkowie z wyboru:

1. Hubicki Stefan — Prezes
2. Sowiński Zygmunt — Zastępca prezesa
3. Madeyski Zbigniew — Sekretarz
4. Hubicka Hanna — Zastępca sekretarza

Członkowie wyznaczeni przez Ministra Opieki Społecznej:

5. Biesiekierski Mieczysław — Zastępca prezesa
6. Zieliński Gustaw — Skarbnik

Po ustąpieniu p. Madeyskiego ze stanowiska Naczelnego Dyrektora Funduszu Pracy, w posiedzeniach Zarządu przyjmował udział od dnia 17 kwietnia 1935 r. p. Jerzy Modzelewski, Szef Wydziału Administracyjnego Funduszu Pracy w charakterze obserwatora z ramienia Funduszu.

Komisja Rewizyjna.

Zaleski Zygmunt*) — przewodniczący, Nakonecznikoff Bolesław i Ołpiński Józef.

Dla rozwiązania trudności, na które natknęło się Stowarzyszenie wskutek różnorodności

*) § 17 ust. I p. a) statutu.

**) § 17 ust. I p. b) statutu.

*) z dniem 1 września 1934 r. p. Sędzia Zaleski zgłosił rezygnację, poczem przewodnictwo objął p. Dyrektor Nakonecznikoff.

funkcyj zaraz w pierwszym stadium organizacyjnym i w celu jaknajwiększego usprawnienia prac, Zarząd SOM uciekł się do pomocy i czynnej współpracy szeregu specjalnych Komisji o charakterze doradczym, jak Programowa, Komisja do spraw żeńskich ośrodków pracy, Rolna, Regulaminu Wewnętrzznego i in., wyłonionych z pośród członków SOM-u oraz dokooptowanych z zewnątrz znawców z dziedziny poszczególnych zagadnień, mających ścisły związek z działalnością Stowarzyszenia. Z biegiem czasu i w miarę, jak Biuro rozwijało właściwą działalność we własnym zakresie Komisje te przestały funkcjonować.

Biuro SOM-u i rozwój jego agend.

Niewielkie i nieliczne początkowo Biuro SOM-u stopniowo, wraz ze zwiększaniem stanu zatrudnienia w ośrodkach pracy i idącą równoległą, konieczną rozbudową jego funkcji, rozwijało się i rozrastało, tworząc aparat centralny, który kierował i miał nadzór nad działalnością w terenie.

Biuro SOM, którego ustrój ulegał zmianom, posiadało w ostatecznej formie rozwoju 6 następujących Wydziałów:

1. Wydział Ogólno-Administracyjny,
2. „ Samorządu i Wytwórczości Spółdzielczej,
3. „ Kulturalno-Oświatowy,
4. „ Zaopatrywania,
5. „ Rachunkowości i Kontroli drużyn,
6. „ Zatrudnienia i Kwaterunku.

Ponadto z Wydziału Ogólno-Administracyjnego wyłączono samodzielny referat inspekcji oraz z Wydziału Zaopatrywania — t. zw. centralę zakupów. Zarówno inspekcja, jak i centrala zakupów podlegały bezpośrednio dyrektorowi Biura.

Na mocy zarządzenia Ministra Opieki Społecznej z dnia 1 marca 1934 r. przyznano SOM-owi wyłączność koncentrowania wszelkich poczynań w kierunku organizacji pracy zespółowej wśród młodzieży na terenie całego państwa. Z tego względu Związek Strzelecki zlikwidował swoją działalność w tym zakresie, przekazując SOM-owi Ochotnicze Obozy Pracy, których ostateczne przejęcie nastąpiło w ciągu II połowy 1934 r.

Sytuacja w woj. Śląskiem i stan spraw z przed 1 marca 1934 r. o tyle nie ulegały przez dłuższy czas zmianie, że ani faktycznie, ani formalnie przejęcia Ochotniczych Drużyn Robotniczych nie uskutecziano. Należną Inspektoratowi ODR-ów śląskich dotację oraz kwoty za wykonane przez ODR-y prace przesyłał SOM na zasadzie dostarczanych wykazów przepracowanych przez młodzież robotodniówek. Poza tem organizacja wewnętrzna ODR-ów oraz forma ich pracy pozostawały te same.

Kwestja ta musiała wreszcie przyjąć inny

obrót ze względu na fakt, że w preliminarzu budżetowym na r. 1935/36 trzeba było potraktować ODR-y śląskie jako agendę SOM-u, niewyłączoną i działającą w jego granicach. Na odbytych wspólnie z delegatem Komitetu Funduszu Pracy woj. Śląskiego konferencjach ustalono ogólne zasady, dotyczące sposobu i warunków przejęcia, przyczem z dn. 1 kwietnia 1935 r. nastąpiło faktyczne włączenie z tem, że od tej chwili ODR-y stanowią część składową SOM-u. Dawny Inspektorat ODR-ów śląskich otrzymał nazwę „Okręgowe Biuro Stowarzyszenia Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą — Inspektorat Śląski ODR w Katowicach“. Obowiązujące regulaminy i instrukcje SOM-u stopniowo wprowadzane były na terenie woj. śląskiego.

Personel administracyjny i instruktorski.

Zagadnienie doboru odpowiedniego personelu administracyjnego i wychowawczego, który zdolny byłby wziąć w swoje ręce kierownictwo ośrodków pracy, nastroczało od początku istnienia SOM-u poważne trudności. Wynikały one m. in. z niezaprzecznego faktu, iż brak jest jednostek przygotowanych równocześnie w zakresie spraw wychowawczych, organizacyjnych, administracyjnych, gospodarczych i t. d., dających zarazem gwarancję odpowiedzialnego i celowego dysponowania powierzonym majątkiem publicznym, choćby tylko w ramach obowiązujących w SOM-ie przepisów regulaminowych. Takich bowiem właśnie kierowników wymagają ośrodki pracy, będące na terenie Polski całkowicie nową, pozbawioną wzorów formą. Charakter zbiorowiska junackiego, jego cele i tryb życia, jego dynamika społeczna, niesłychana różnorodność typów i poziomów, wreszcie konieczność całkowitego wypełnienia przez SOM wszystkich przyjętych przez organizację obowiązków wobec junaków — oto czynniki, które komplikowały problem organizacyjny przedewszystkiem od strony personalnej. Przypuszczenia teoretyczne i praktyka dowiodły zgodnie, że o jakości danego ośrodka decyduje przedewszystkiem „jakość“ jego kierownika — po odsunięciu na plan dalszy ewentualnych trudności, wynikających z przyczyn innych. W dodatku dobór personelu nie mógł się opierać na bezpośrednich kwalifikacjach kandydatów, ponieważ żaden z nich nie miał możliwości nabycia przygotowania do służby właśnie w ramach organizacyjnych, wytyczonych przez SOM. Tak więc pierwszy okres istnienia SOM-u był jednocześnie okresem próby dla kadry kierowniczej w terenie.

Po zorganizowaniu pierwszej kampanji wiosennej (1934 r.) SOM stanął wobec konieczności dokonania selekcji pracowników terenowych, których w międzyczasie zaangażowano około dwustu kilkudziesięciu.

Pierwszej selekcji personelu terenowego dokonano na podstawie wyników pracy Komisji kwalifikacyjnej, powołanej do życia w celu wydania opinii o wszystkich pracownikach pod ką-

tem widzenia ich faktycznych możliwości twórczych, odpowiedzialności za przyjęte obowiązki, kwalifikacyj wychowawczych i pozomemu społeczno-etycznego.

Biorąc pod uwagę z jednej strony brak źródeł, które mogłyby dostarczać SOM-owi pracowników przygotowanych do obejmowania stanowisk kierowniczych w ośrodkach, z drugiej — intensywny rozwój wewnętrzny organizacji, SOM zdecydował przeprowadzić przeszkolenie pracowników na specjalnie w tym celu uruchomionych kursach.

Pierwszy kurs przeszkolenia trwał od 5 grudnia 1934 r. do 31 stycznia 1935 r. i objął 58 słuchaczy, w tem 31 członków kadry, 18 drużynowych i zastępowych oraz 9 nowych kandydatów na pracowników. Drugi kurs odbył się w czasie od 11 lutego do 21 marca 1935 r., obejmując 100 słuchaczy, w tem 32 członków kadry, 18 drużynowych i zastępowych oraz 50 nowych kandydatów.

Na kursach główną uwagę zwrócono na drużynowych i zastępowych, którzy wyróższy z elementu junackiego i posiadając odpowiedni cenzus naukowy rokowali najlepsze nadzieje na wypadek powołania ich na stanowiska kierownicze w drużynach. Intencją SOM-u było doprowadzenie do takiej sytuacji, w której można byłoby szukać kierowników placówek SOM-owskich wyłącznie wśród własnych wychowanków. Obecność wśród rzeszy junackiej młodych ludzi, posiadających średnie, a nawet wyższe wykształcenie ułatwiało realizację tego planu. W dniu 15 lipca 1935 r. znajdowało się wśród pracowników Biura SOM 11, a wśród personelu terenu 41 byłych drużynowych, zastępowych lub junaków.

W okresie sprawozdawczym zaangażowano dla terenu ogółem 514 pracowników, zwolniono w tymże czasie 327, selekcja objęła zatem 63,62% ogółu pracowników terenowych.

W 1934/1935 r. kadra kierownicza ośrodka składała się z komendanta, intendenta oraz instruktorów wychowania obywatelskiego i wychowania fizycznego. W większych ośrodkach znajdował się ponadto zastępca komendanta, w osiedlach warsztatowych lub rolno-ogrodniczych — odpowiedni instruktorzy. Liczny zespół kierowniczy był do czasu wypróbowania i ustalenia form organizacyjnych konieczny, stwarzał jednakże poważne obciążenie budżetu ogólnego i pewne trudności w sensie właściwego rozłożenia ciężaru odpowiedzialności.

Korzystając z dokonanego przeszkolenia licznej kadry na kursach oraz z uproszczenia i usystematyzowania całości przepisów wewnętrznych, SOM zdecydował na r. 1935/1936, opierając organizację junactwa o drużynę jako jednostkę podstawową, ograniczyć kadre placówki do jednego tylko kierownika drużyny. Kierownik łączył w swym ręku obowiązki i kompetencje całej dotychczasowej kadry z tem, iż zadanie jego było częściowo ułatwione przez akcję tworzenia samorządu junackiego i wciąg-

nięcie samych junaków do pracy organizacyjnej w drużynie.

Obarczając kierownika drużyny tak wielką odpowiedzialnością, SOM rozbudował jednocześnie aparat inspekcyjno-instruktorski, obejmujący w zaraniu jego działalności 3—4 osoby. W wyniku reorganizacji najbardziej wyrobieni komendanci ośrodków objęli stanowiska inspektorów i podinspektorów. Całość terenu podzielono na 11 inspektoratów, każdy z nich — na 2—4 okręgi podinspekcyjne.

Wprowadzenie trójstopniowego systemu organizacyjnego pociągnęło za sobą, rzecz oczywista, zmianę w strukturze biura centralnego, które zostało odpowiednio rozbudowane. Biuro było

zmuszone pracować w ten sposób, aby kierownik drużyny jako wykonawca był jaknajmniej przeciążony pracą i otrzymywał z centrali zarządzenia wraz z gotowym, opracowanym materiałem instrukcyjnym. Ostatecznie w dniu 15 lipca 1935 r. centralne biuro SOM — przy liczbie 6 wydziałów i 2 wyłączonych referatach (p. str. 12) — posiadało 102 pracowników.

Przedstawiona poniżej tablica zawiera dane, dotyczące liczb personelu zatrudnionego w poszczególnych okresach działalności zarówno w centrali SOM-u, jak i w terenie — w zestawieniu ze stanem junaków i ilością punktów pracy.

	Personel S.O.M.-u			Stan terenu			Podział personelu terenowego ¹⁾									
	Biurowe Centrali	Terenu ²⁾	Razem	Ośrodki	Drużyny samodzielne	Junacy	Inspektorzy	Podinspektorzy	Komendanci	Zastępcy Komendantów	Kierownicy drużyn	Instruktorzy W. O. i W. F.	Intendenci	Pracownicy warsztatowi	Inni	Razem
1.4.1934	23	94	117	¹⁾	—	¹⁾	4	—	29	5	—	28	18	3	7	94
15.7.1934	36	220	256	58	—	7147	6	—	58	7	—	74	59	5	11	220
1.1.1935	63	200	263	27	—	7034	4	—	32	19	—	52	40	43	10	200
1.4.1935	77	241	318	33	9	10054	12	—	26	—	156	2	10	26	9	241
15.7.1935	102	292 ²⁾	394	—	198 ²⁾	19071 ³⁾	12	26	—	—	204	12	7	19	12	292

Porównanie cyfr dla 15.7.34 i 15.7.35 wykazuje, że liczba junaków wzrosła o 167%, ilość samodzielnych jednostek organizacyjnych o 241%, gdy w tym samym czasie liczba pracow-

ników zwiększyła się o 54%.

Sumy preliminarne i faktyczne wydatki na utrzymanie personelu kształtowały się, jak następuje:

	Ogółem Zł.	Utrzymanie personelu				Ogółem Zł.	Utrzymanie personelu			
		Centrala		Terenu			Centrala		Terenu	
		Zł.	%	Zł.	%		Zł.	%	Zł.	%
		Rok budżetowy 1934/35				Rok budżetowy 1935/36				
Preliminowano	11.590.950.—	204.456.—	1,77	571.720.—	4,9	4.270.646.50	120.301.22	2,8	203.624.—	4,77
Wydatkowano	10.212.615.85	204.269.66	1,76 ⁴⁾	520.757.13	4,5 ⁵⁾	4.625.280.51	113.072.07	2,64 ⁴⁾	247.194.96	5,79 ⁵⁾

Kwoty preliminarne i wydatki na utrzymanie personelu w r. 1935/1936 obliczono za okres od 1 kwietnia do końca lipca 1935 r. włącznie. Poza tem dane tegoż okresu obejmują koszt utrzymania personelu ODR-ów śląskich — od dnia 1 maja 1935 r.

Z zestawienia wynika, iż w ubiegłym roku

budżetowym preliminarzowy budżet personalny został prawie w całości wykorzystany. W roku budżetowym 1935/1936 widoczne jest zmniejszenie wydatków w stosunku do preliminarzowej dla centrali kwoty. Natomiast dla terenu nastąpiło pozorne przekroczenie budżetu. Jednakże w skali rocznej stosunek procentowy dla terenu

¹⁾ Ilość ośrodków i junaków nie jest podana, ponieważ w momencie organizacyjnym nie będzie obrazowała faktycznej sytuacji.

²⁾ Liczby te obejmują również stan O. D. R.-ów śląskich.

³⁾ % wydatków obliczony jest w stosunku do ogólnej sumy preliminarza budżetowego za właściwy okres.

obniżyć się, trzeba bowiem wziąć pod uwagę, że największe nasilenie pracy SOM-u, przede wszystkim w terenie przypada na miesiące wiosenne i letnie, poczem w okresie zimowej koncentracji drużyn wydatki personalne znacznie maleją.

Zmiana form organizacyjnych akcji zatrudnienia młodzieży. Uchwała o likwidacji SOM-u.

W Stowarzyszeniu od dłuższego czasu dyskutowana była sprawa zmiany form organizacyjnych, uwarunkowanej wymogami życia i konsekwentnym rozwojem instytucji. Ramy obowiązującego statutu, uchwalonego jeszcze w 1933 r. wraz z niewielkimi poprawkami, których dokonano w 1934 r., okazały się zbyt ciasne i nie mogły objąć wszystkich zagadnień, które wysunęły się w toku dalszej działalności SOM-u. Poza tem organizatorzy, tworząc Stowarzyszenie, zdawali sobie sprawę, że nadane placówce formy są przejściowe i ulec muszą w przyszłości zasadniczym przeobrażeniom.

Kwestja ta znalazła się na porządku dziennym nadzwyczajnego walnego zgromadzenia członków SOM-u w dniu 28 lutego 1935 r. Omówione wówczas projekty zmian przewidywały trzy koncepcje reorganizacji: stworzenie fundacji, stowarzyszenia wyższej użyteczności publicznej i wreszcie sekcji Funduszu Pracy, do zakresu działania którego, jak głosi art. 2 p. 1) lit. e) rozp. Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 24 października 1934 r. o połączeniu Funduszu Bezrobocia z Funduszem Pracy (Dz. U. R. P. Nr. 94, poz. 849) należy „zatrudnienie młodzieży na zasadach społeczno-wychowawczych”. W następstwie dyskusji walne zgromadzenie postanowiło rozpisać ankietę wśród członków SOM-u i powierzyć Zarządowi opracowanie na jej podstawie konkretnych wniosków. Ankieta nie dała jednakże pozytywnych rezultatów ze względu na nikłą liczbę odpowiedzi (25%), które w dodatku niedość wyczerpująco potraktowały całokształt zagadnienia.

Ministerstwo Opieki Społecznej, ze swej strony, realizując zasadę scentralizowania całej akcji walki z bezrobociem w jednej instytucji, t. j. w Funduszu Pracy, uznało za wskazane włączenie SOM-u do Funduszu. Idąc po linii dążeń Ministerstwa, walne zgromadzenie SOM-u uchwaliło w dniu 15 lipca 1935 r. likwidację Stowarzyszenia na rzecz Funduszu Pracy.

Forma tej likwidacji i przejęcia agend SOM-u przez Fundusz Pracy nie została wyraźnie sprecyzowana. Miało to być przedmiotem rozważenia przez powołaną równocześnie do życia Komisję Likwidacyjną, której przekazano ustalenie — w ścisłym współdziałaniu z Funduszem Pracy i władzą nadzorczą — sposobu wcielenia SOM-u do Funduszu Pracy.

2. ŚRODKI FINANSOWE.

Działalność SOM-u oparta była na pomocy finansowej, czerpanej z 2 różnych źródeł — Ministerstwa Opieki Społecznej i Funduszu Pracy. System finansowania przez obydwie wymienione instytucje różnił się znacznie.

Wysokość kwot, przyznawanych SOM-owi przez Fundusz Pracy w formie kredytu bezwrotnego na dany rok budżetowy, zależna była od programu robót publicznych, które Fundusz Pracy finansował i które wykonywać miały zespoły junackie SOM-u, oraz od wydajności pracy. Wypłata sum skuteczniana była każdorazowo na podstawie potwierdzanych przez techniczne kierownictwo robót miesięcznych zestawień robotodniówek, które przepracowały drużyny robocze. Sumami temi Fundusz Pracy obciążał w roku budżetowym 1934/1935 swych kredytobiorców — Ministerstwo Komunikacji oraz Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych, które zatrudniały młodzież przy robotach drogowych i meljoracyjnych.

W okresie budżetowym 1935/1936 Fundusz Pracy wprowadził zmianę. Jako kredytobiorca Funduszu występuje SOM, z którym Fundusz Pracy zawarł bezpośrednio w dniu 1 marca 1935 r. umowę o wykonaniu ustalonego dla młodzieży SOM-owskiej programu robót. Pracodawcami zespołów junackich są w dalszym ciągu wymienione wyżej Ministerstwa, na rzecz których roboty są wykonywane. Tak samo obowiązuje — w myśl nowej umowy — przepisowa wydajność pracy.

Wpływy z Ministerstwa Opieki Społecznej przeznaczone były na pokrycie kosztów utrzymania ośrodków pracy w okresie zimy, na prowadzenie robót dla samorządów i instytucji społecznych, na utrzymanie i roboty warsztatów własnych męskich i żeńskich, na wyrównanie wydatków, ponoszonych przez zespoły rolne, w pierwszym rzędzie zaś na akcję kulturalno-oświatową i pomoce szkolne dla junactwa.

Na podstawie Porozumienia z dnia 1 marca 1934 r. wysokość kredytów Funduszu Pracy na prace SOM-u w 1934/1935 r. przewidziana została na zł. 5.583.000, kredytów Ministerstwa Opieki Społecznej — na ryczałtową sumę zł. 6.007.950. W następnym okresie budżetowym kredyt Funduszu Pracy wzrósł do 6 milionów złotych, zgodnie z umową dotacyjną z dnia 1 marca 1935. Choć umowa ta nie określiła wysokości kredytów Ministerstwa Opieki Społecznej, ponieważ zawarta została ściśle między Funduszem Pracy i Stowarzyszeniem i dotyczyła warunków kredytowania i wykonania planu robót publicznych, to jednakże i w tym roku budżetowym Ministerstwo Opieki Społecznej, zachowując zasadę równości przyznawanych przez obie wspomniane instytucje kredytów, ustaliło wysokość przyznanego na akcję zatrudnienia młodzieży ryczałtu na 6 milionów złotych.

3. ORGANIZACJA TERENU.

Wprowadzanie w życie swoich zamierzeń SOM rozpoczął od reorganizacji Ochotniczych Obozów Pracy Związku Strzeleckiego na przyjętych przez siebie zasadach i uruchamiania nowych Ośrodków Pracy na terenie kraju. Akcja organizowania zespołowej pracy pod względem rozmieszczenia terytorjalnego ośrodków i liczby zatrudnionej młodzieży prowadzona była planowo, w zależności od miejscowych warunków rynku pracy i ściśle dostosowana do programu robót, jakie wykonywać mieli junacy i junaczki w ośrodkach pracy.

Ustrój ośrodków pracy.

Ośrodki pracy były w zasadzie zamknięte. Tylko w Warszawie istnieje otwarty ośrodek żeński, z którego dziewczęta nie mieszkają we wspólnym internacie.

Poza ośrodkami pracy, których uczestnicy zatrudnieni są na finansowanych przez Fundusz Pracy robotach publicznych lub wykonywują prace o charakterze użyteczności publicznej, podejmowane przez samorządy i instytucje społeczne, SOM zorganizował i prowadził ośrodki warsztatowe męskie i żeńskie oraz zespoły rolne, zajęte uprawą roli i przemysłem rolniczo-przetwórczym.

W nabywanych na własność lub uzyskanych w długoletnią dzierżawę obiektach rolnych i nieruchomościach miejskich SOM tworzył t. zw. osiedla junackie, jako trwałe siedziby junactwa. Początkowo ośrodek lub osiedle stanowił odrębną jednostkę gospodarczą, niezależnie od liczby umieszczonych w nich drużyn. Z chwilą wprowadzenia samorządnej gospodarki drużyn, taką samodzielną jednostkę gospodarczą, prowadzoną na zasadach spółdzielczych, jest każda oddzielna drużyna junacka.

W skład drużyny, na czele której stoi drużynowy, wchodzi 101 ludzi, podzielonych na 4 zastępy z zastępowymi na czele. Samorząd junacki przewiduje, jak o tem dalej będzie mowa, inne jeszcze drobniejsze komórki organizacyjne.

Do ośrodków pracy przyjmowani są młodzi ludzie zasadniczo w wieku od 17 do 21 lat, dziewczęta — od 15 do 21 lat.

Junacy i junaczki nie są związani umową najmu pracy.

Młodzież zarówno męska, jak żeńska skoszarowana w drużynach korzysta ze wspólnych pomieszczeń, otrzymuje pełne wyżywienie, bieliznę, odzież oraz dodatek pieniężny w wysokości 50 gr. za przepracowany dzień. Dodatek dla dziewcząt w otwartym ośrodku wynosi zł. 1.— za dniówkę. Natomiast dodatek pieniężny drużynowych i zastępowych, jako przodowników w drużynach jest większy i wynosi zł. 1.50 dla drużynowego oraz zł. 1.— dla zastępowego i płatny jest za każdy dzień ich obecności i pełnienia funkcji w drużynie. Wartość otrzymy-

wanych świadczeń pieniężnych zwiększa się o wpłacane na zbiorową dla drużyny książeczkę oszczędnościową P. K. O. 5-złotowe wkłady dla każdego członka drużyny*). Oszczędności swoje młodzież otrzymuje w chwili opuszczenia drużyny.

Uczestnicy drużyny ubezpieczeni są od wypadków przy pracy; pomoc i opiekę lekarską organizują drużyny we własnym zakresie, korzystając z prowadzonych przez nie izb chorych i w poważniejszych wypadkach zachorowań — z leczenia szpitalnego.

Praca fizyczna, do której wykonywania obowiązany jest każdy junak i junaczka, trwa 6 godzin. Ponadto młodzież przestrzegać musi przyjętych w drużynie przepisów i rygorów, koniecznych w każdym współżyciu w grupie, szczególnie tam, gdzie w grę wchodzi nieopanowanie młodości, różnorodność środowiska, z którego młodzi wychodzą, często brak najelementarniejszych zasad wychowania i poziom moralny, wiele pozostawiający do życzenia.

Porządek w drużynie nie opiera się w żadnym wypadku na bezdusznym nakazie, lecz na zrozumieniu przez młodzież zasad dyscypliny, jako niezbędnej więzi zespołowego życia i wspólnej pracy. Wdrożenie młodzieży do tej pracy i wyrobienie w niej nawyku do usystematyzowanych norm życia i poczucia ich celowości leży u podstaw i jest warunkiem powodzenia akcji kulturalno-wychowawczej, która stanowiła jedno z programowych zadań SOM-u.

Samorząd spółdzielczy drużyn junackich.

Znaczne w roku budżetowym 1935/1936 zwiększenie liczby młodzieży objętej działalnością SOM-u uwarunkowane być musiało już w zamierzeniu swem koniecznymi oszczędnościami budżetowymi i dążeniem do rosnącej samowystarczalności drogą uniezależnienia się finansowego instytucji. Należało w tym celu wykorzystać własną wytwórczość junacką i własny junacki rynek konsumcyjny, jako uzupełniające się wzajem ogniwa gospodarcze. Tendencjom reorganizacyjnym towarzyszyły dążność do uzupełnienia charakteru patronalnego akcji SOM-u pierwiastkami samopomocy młodzieży, ważnymi ze względów społeczno-wychowawczych na dalszą metę, oraz przeświadczenie o możliwości i konieczności gospodarczego i społecznego przysposobienia młodzieży do przyszłych jej potrzeb życiowych.

Metoda spółdzielcza uznana została za właściwszą ze stanowiska organizacyjnego i wychowawczego. Miała ona stanowić narzędzie w przyszłej walce o byt, którym sprawnie nauczy się władać młodzież junacka już w okresie swego współdziałania na terenie SOM-u. Nauczycy

*) Ogólna suma wpłat SOM-u na junackie książeczki oszczędnościowe wyniosła w czasie od 1 kwietnia 1934 r. do końca lipca 1935 r. zł. 561.380.85.

się więc zespołowego działania w imię wspólnych potrzeb, wdroy się do zakładania i prowadzenia organizacyj zespołowych, aby z czasem oddziaływać w tym duchu na otoczenie, z którego wyszła i do którego powróci.

Redukcja liczby członków kadry kierowniczej na terenie i częściowe jej zastąpienie przez wysiłek zbiorowy samych junaków pociągnęły młodzież do wzmożonych świadczeń na rzecz akcji SOM-u. W rezultacie wywołać to powinno było wśród junactwa czynne zainteresowanie i świadomość zadań tej akcji, jako własnej poniekąd akcji młodzieży oraz wciągnąć junactwo do spotęgowanej oszczędności wszelkiego rodzaju zasobów materialnych SOM-u, jako wspólnego dobra. Wysunęła się przeto sprawa reorganizacji drużyn w taki sposób pojętej, ażeby drużyny stanowiły dla młodzieży nie tylko ośrodki pożytecznej społecznie pracy młodych i opieki nad nimi, lecz i szkołę praktyczną współdziałania w każdej dziedzinie. Reorganizacja przeto zamierzona być musiała w kierunku nadania drużynom charakteru jednostek samorządowych, wymagających wspólnej pracy i umożliwiających ją, a nadto w coraz większej mierze zaspakajających własne potrzeby własnym wysiłkiem zbiorowym. Stąd zrodziła się doniosła i cenna koncepcja samorządu spółdzielczego drużyn junackich, której realizację zapoczątkował wydany w lutym 1935 r. „Regulamin Tymczasowy Drużyny Junackiej SOM-u”.

Pierwszy ten i podstawowy etap nowej działalności organizacyjnej i wychowawczej wymagał wszakże należytego przeszkolenia kadry kierowniczej, aby uczynić ją sprawną wykonawczynią postulatów SOM-u. To też kursy kadrowe, odbyte w Warszawie w ciągu stycznia i lutego — marca 1935 r., stanowiły kolejny etap przygotowania samorządu. Celem dyskusyj kursowych o typie seminaryjnym na tematy, związane z praktycznym stosowaniem Regulaminu było przygotowanie kierowników drużyn o charakterze samorządowym, który stopniowo zastąpić miał stosowane uprzednio rozkazodawstwo, jako wyłączną metodę oddziaływania.

Należy tu zaznaczyć, że praca spółdzielcza w ośrodkach i osiedlach rozpoczęta została już w drugiej połowie 1934 r. i polegała na zaprowadzeniu junackich sklepików spółdzielczych.

Budowę samorządu rozpoczęto od ustalenia, jakimi zaczątkami organizacji spółdzielczej z okresu ubiegłego dysponuje SOM. Następny więc etap działalności w tej dziedzinie stanowiła ankieta, która dostarczyła danych o ilości, rozmieszczeniu, stanie i gospodarce drużynowych i międzydrużynowych sklepów spółdzielczych. Z ankiety wynikało, że około 20 sklepów spółdzielczych, przeważnie międzydrużynowych stanowiły teren, wymagający wprawdzie usprawnienia i ujednostajnienia form i metod działania, niemniej jednak bardzo przydatnych, jako zaczątek samorządności gospodarczej junactwa. Zgodnie ze wspomnianym Regulaminem Tym-

czasowym sklepy spółdzielcze objąć powinny całość junactwa, stanowiąc odtąd już nie przybudówkę ochotniczą przy drużynie, lecz integralną jej część składową. W tym też kierunku przeprowadzono reorganizowanie poszczególnych sklepów junackich przy równoczesnym dążeniu do usprawnienia ich gospodarki i rachunkowości.

Na przełomie roku budżetowego 1935/1936 wprowadzono w myśl postulatów SOM-u ryczałty finansowe dla niektórych działów gospodarki drużyn (żywnościowy, kancelaryjny, sanitarny, konserwacji sprzętu kwaterunkowego, konserwacji odzieży i t. d.), których kontrola została zdecentralizowana i dokonywana była na miejscu przez inspektorów terenowych. Ryczałty te umożliwiały bardziej samodzielną gospodarkę drużyn i gromadzenie przez nie własnych oszczędności zasobowych, stwarzając nadto podłoże dla pierwszych poczynań samorządu gospodarczo-finansowego i wyrobienia gospodarczego junaków. Kontrola rachunkowa zryczałtowanych działów, dokonywana przez inspektorów na miejscu w drużynach, posiadała poza tem niezaprzeczalną wyższość nad stosowaną uprzednio kontrolą w centrali SOM-u, z konieczności wyłącznie formalną i oderwaną od żywych zjawisk działalności drużyn.

Podkreślić wreszcie wypada zakładanie t. zw. zespołów akordowych w obrębie wytwórczości warsztatowej SOM-u, samowystarczalnych, stanowiących praktyczną szkołę samodzielności organizacyjnej, rachunkowej i kalkulacyjnej junaków i junaczek, bezpośrednio zainteresowanych materialnie w wynikach produkcji. Regulaminy zespołów akordowych stawiają przytem zaporę rozdrabnianiu indywidualnemu osiąganym nadwyżek, przeznaczając je w znacznej mierze na utworzenie własnych, rosnących zasobów społecznych, które odgrywać będą rolę rezerwy na wypadek chwilowego niepowodzenia i rolę kapitału zakładowego przyszłych spółdzielni pracy byłych junaków i junaczek, opuszczających SOM po osiągnięciu statutowej granicy wieku. Wkraczając w sferę trudnego zagadnienia przyszłości byłych junaków i junaczek, zespoły akordowe stanowiąc miały pierwszą próbę praktycznego rozwiązania tej sprawy i zyskać tem samem zasadniczą, pierwszorzędną dla SOM-u doniosłość. Zespoły opierały swoją działalność na zamówieniach centrali SOM-u i na okres pierwszych dwóch miesięcy otrzymywały pomoc finansową ze strony SOM-u, poczem przechodziły na samowystarczalne pokrywanie wszelkich kosztów, do kosztów utrzymania junaków i kierownictwa fachowego włącznie. Ze strony SOM-u czerpały one już tylko pomoc zamówieniową i opiekę-kontrolę organizacyjno-rachunkową oraz pomoc w zakresie doksztalcenia zawodowego.

Zdołano uruchomić spółdzielcze zespoły akordowe — introligatorski w ośrodku żeńskim Warszawa-Praga oraz radjotechniczny w ośrodku męskim Warszawa-Młocińska. Kilka innych

zespołów było zaledwie zapoczątkowanych.

Prace SOM-u w tej dziedzinie nastawione były w pierwszym rzędzie na opłacalność i stopniową kooperatyzację terenu.

Przejście do samorządu drużynowego dokonywało się drogą ostrożnego, stopniowego usamodzielnienia junactwa w obrębie dotychczasowego ustroju czysto administracyjnego. Proces ten przewidywał 2 etapy zasadnicze: a) szczebel przygotowawczy, gdy Radę Drużyny, reprezentującą samorząd spółdzielczy i kierującą jego pracami, oraz najłatwiejsze do uruchomienia komisje drużynowe powoływano do życia w drodze mianowania ich członków przez kierownika drużyny, oraz b) szczebel samorządu, gdy instytucje samorządu drużynowego pochodzą z wyboru i ogarniają możliwie liczne agendy drużyny.

Wraz z Radami Drużyn, które funkcjonowały coraz sprawniej, powstały powołane przez nie w ciągu pół roku zaledwie istnienia samorządu liczne placówki samorządowe — komisje, podkomisje, koła i zespoły.

Komisje zaopatrzenia dodatkowego, zwane przez junaków komisjami „spółdzielczymi“, kontrolowały np. w czasie sezonu letniego 1935 r. około 120 sklepów spółdzielczych, obsługujących około 150 drużyn i wykazujących łączny obrót miesięczny do 80.000 zł. Dalej kontrola obejmowała fryzjernie, herbaciarnie oraz samowystarczalne zespoły wytwórcze, t. zw. akordowe, o których mowa wyżej i które stanowiły załączek przyszłych spółdzielni pracy.

Komisje oszczędności inicjują i kontrolują działalność pożyczkową i lokacyjną junackich kas samopomocy, opartych na dobrowolnych oszczędnościach junactwa.

Komisje administracyjne dbają o porządek, czystość, higienę i estetykę zewnętrzną osiedli, gdziekolwiek awansując do współpracy kancelaryjnej i rachunkowej z kierownikiem drużyny.

Komisje gospodarcze zawiadują sprawami żywienia i odzieży, układają jadłospisy, kalkulują je w ramach budżetu, kontrolują kuchnie i kucharzy, zakupy i dostawy, stan i sprawność magazynów.

Komisje pracy przyczyniły się niewątpliwie do osiągnięcia w 1935 r. pełnej wydajności pracy na robotach publicznych. Konkursowy poziom i premje centrali SOM-u przyznano aż 70 drużynom. Jest to nie tylko sukces organizacji i inspekcji zatrudnienia, lecz i akcji samorządowej, wytwarzającej niezbędne przesłanki zrozumienia i zapału. Charakterystyczne jest, iż drużyny „przebojowe“ odznaczały się przeważnie najlepiej zorganizowanym życiem wewnętrznym na zasadach samorządu spółdzielczego.

Prace placówek samorządowych w zakresie kulturalno-oświatowym i ich wyniki omówione zostały w cz. I, rozdz. 9 „Akcja wychowawcza i kulturalno-oświatowa“.

4. REKRUTACJA.

Rekrutacja prowadzona przez SOM miała za zadanie zgromadzenie w ośrodkach pracy młodzieży z całego kraju najbardziej dotkniętej klęską bezrobocia, w ramach kontyngentu ustalonego na dany rok przez Ministerstwo Opieki Społecznej, Fundusz Pracy i SOM.

Zgodnie z dążeniem SOM-u akcja rekrutacyjna miała stale na uwadze wciągnięcie w szeregi junackie przede wszystkim młodzieży miejskiej z ośrodków przemysłowych. Tem nastawieniem tłumaczyć należy pewne ewolucje w sposobie rekrutacji.

Podstawą akcji rekrutacyjnej był rozdzielnik na poszczególne województwa, opracowany w ramach ogólnego kontyngentu. Rozdzielnik ten nie obejmował rzeczywistej liczby młodzieży bezrobotnej w poszczególnych województwach, to też dążenie do rekrutowania tylko najbardziej potrzebujących i opuszczonych było stałą troską SOM-u.

W tym celu SOM starał się zainteresować swą akcją — oprócz terenowych władz administracyjnych i samorządowych — instytucje opieki społecznej oraz organizacje młodzieżowe.

W r. 1934 rekrutacja prowadzona była przez państwowe Biura Pośrednictwa Pracy, instytucje opieki społecznej i organizacje młodzieży, głównie przez Związek Strzelecki i Organizację Młodzieży Pracującej. Z instytucji o charakterze specjalnym wymienić należy Patronat nad nieletnimi, który kierował do ośrodków pracy pewną liczbę z pośród swych wychowanków.

Rekrutację uzupełniającą oraz dodatkową rekrutację z terenów powodziowych (w 1934 r.) łącznie około 2.000 osób przeprowadzały ośrodki pracy bezpośrednio.

Około 30% ogółu kandydatów zwербowanych zostało przez organizacje młodzieżowe, które rekrutację przeprowadzały przez własne placówki organizacyjne. System ten nie zapewniał SOM-owi dostatecznej kontroli nad stroną techniczną rekrutacji. Wielka stosunkowo ilość niezależnych od SOM-u placówek werbunkowych uniemożliwiała również należyłą akcję instrukcyjną. Placówki te stosowały często przy przyjmowaniu kandydatów kryteria, niepokrywające się całkowicie z zadaniami SOM-u, oraz dostarczały kandydatów głównie z tych terenów, na których posiadały największe wpływy, co nie zawsze odpowiadało nasileniu bezrobocia. Akcja rekrutacyjna prowadzona przez organizacje młodzieżowe w bardzo nieznacznym stopniu objęła młodzież niezorganizowaną, co było również poważnym minusem. Powyższe doświadczenia spowodowały, iż rekrutację w r. 1935 przeprowadzono wyłącznie przez Wojewódzkie Biura Funduszu Pracy i ich ekspozytury. Współpraca z organizacjami społecznymi i młodzieżowymi była w dalszym ciągu rozwijana i polegała na kierowaniu kandydatów

do drużyn junackich za pośrednictwem miejscowych ekspozytur Funduszu Pracy.

Przeprowadzenie rekrutacji w oparciu o ekspozytury Funduszu Pracy dawało gwarancję, że do ośrodków zostanie przyjęta młodzież istotnie potrzebująca tego rodzaju pomocy.

Współpraca z ekspozyturami F. P. nie napotykała większych trudności. Dyrekcja Funduszu Pracy oraz Wojewódzkie Biura Funduszu Pracy wydały odpowiednie instrukcje i polecenia ekspozyturom swoim w terenie, nakładające obowiązek rejestracji kandydatów do ośrodków pracy.

Niezależnie od powyższych zarządzeń centrala SOM-u wysyłała na teren poszczególnych województw delegatów rekrutacyjnych. Zadaniem delegatów było ustalenie szczegółowego planu rekrutacji z Wojewódzkimi biurami Funduszu Pracy, objazd poszczególnych ekspozytur, nawiązanie kontaktu z organizacjami społecznymi i młodzieżowymi, obecność przy badaniu lekarskim kandydatów, ostateczna kwalifikacja kandydatów, zaznajamianie ich z zadaniami i regulaminem SOM-u oraz przygotowanie wyjazdu kandydatów. Gotowy transport kandydatów odbierali i prowadzili specjaliści konwojenci, wyznaczani z pośród drużynowych lub zastępowych. Kandydaci otrzymywali bezpłatny przejazd do ośrodka, czy osiedla i w miarę potrzeby suchy prowiant (kiełbasa, chleb). Kandydaci byli kierowani na 14-dniowy okres próbny do osiedli zimowych w Jasięcu, w Zajezierzu, w Sandomierzu, Grodnie, Łomży, Białymstoku, Hruszowie oraz w Biedrusku, gdzie formowano z nich po odbyciu okresu próbnego drużyny do pracy w terenie.

Kierowanie kandydatów na okres próbny do zimowych osiedli było konieczne, gdyż doświadczenie wykazało, że do 40% kandydatów odchodziło już w pierwszych dniach pobytu w osiedlu. Taki stan rzeczy dezorganizowałby całkowicie pracę drużyny w terenie. Zwalniający się rezygnowali bądź zupełnie z pobytu w ośrodkach, bądź też, jak to najczęściej bywało, rozpoczynali „rajzerkę“ po ośrodkach. Ponieważ w ramach możliwości to niepożądane zjawisko zwalczano, szukali oni drogi do innych ośrodków pracy, przez ponowną rejestrację w biurach Funduszu Pracy. Wielu z nich, dostawszy się po raz drugi lub trzeci do ośrodka, rezygnowało z dalszej rajzerki, niemniej jednak trudności z tego powodu były duże. W związku z powyższym, mimo ograniczonej liczby miejsc w osiedlach zimowych, trzeba było utrzymywać zawsze pewien procent nadwyżki, by kierownictwo osiedla junackiego mogło na czas wysyłać drużyny w pełnym stanie do pracy w terenie.

W terenie spotykano się z ponownym, najczęściej organizowanym przez rajzerów i malkontentów odpływem junaków. Okres próby w ośrodku zimowym okazywał się zbyt krótki na to, by dostatecznie silnie wpoić młodemu bezrobotnemu poczucie wartości i konieczności

pracy. To zjawisko masowego odpływu, szczególnie elementu ze skupień przemysłowych spowodowało konieczność intensywnej rekrutacji uzupełniającej. Rekrutację uzupełniającą i uzupełnianie drużyn przeprowadzała początkowo centrala, utrzymując w Jasięcu specjalną drużynę rezerwową, w której kandydaci odbywali okres próbny. Wobec tego, że przebycie okresu próby nie zapobiegało zwalnianiu się przydzielonych do drużyn w terenie kandydatów, jak to wyżej zaznaczono, rekrutację uzupełniającą, począwszy od połowy maja 1935 r., powierzono inspektorom terenowym, którzy przeprowadzali ją w ścisłej współpracy z miejscowymi ekspozyturami F. P. Rekrutacja ta została wstrzymana na podstawie zarządzenia SOM-u z dnia 13 lipca 1935 r. w związku z projektami reorganizacji akcji zatrudnienia młodzieży i fuzji z Funduszem Pracy.

Podana niżej tablica ilustruje wykonanie przyznaczonych kontyngentów do zrekrutowania w latach 1934 i 1935. Jak widzimy, planowane kontyngenty zostały poważnie przekroczone. Przekroczenia te pozostają w ścisłym związku z omawianym wyżej odpływem zrekrutowanych kandydatów i rekrutacją uzupełniającą, mającą na celu utrzymanie etatowego stanu drużyny. Przy rekrutacji uzupełniającej uwzględniano przede wszystkim nasilenie bezrobocia młodzieży w poszczególnych województwach oraz najdogodniejszy transport.

Wskazane liczby zrekrutowanych w r. 1934 są mniejsze od liczby zrekrutowanych faktycznie, ponieważ ścisła ewidencja zaprowadzona została dopiero od lipca 1934 r. i nie objęła części rekrutacji uzupełniającej, prowadzonej we własnym zakresie przez ośrodki. Z ogólnej liczby zrekrutowanych w tym okresie około 60% zrekrutowały Urzędy Pośrednictwa Pracy oraz bezpośrednio ośrodki pracy i centrala SOM-u, około 15% Organizacja Młodzieży Pracującej, wreszcie około 10% instytucje opieki społecznej.

Plan rekrutacji i jego wykonanie w latach 1934 i 1935 wykazuje następująca tablica:

Województwo	Rekrutacja 1934		Rekrutacja 1935		
	Kon-tyngent do zrekr.	Zrekrutowano	Stan na 1.1.35	Kon-tyngent do zrekr.	Zrekrut do 15.7.35
M. st. Warszawa	500	549	90	1.900	1.289
Warszawskie	900	817	746	1.320	787
Łódzkie	800	555	381	2.850	3.792
Kieleckie	1.500	1.882	1.199	2.850	5.542
Lubelskie	200	523	378	475	981
Białostockie	550	731	477	570	288
Wileńskie	100	762	490	380	651
Nowogródzkie	—	61	36	190	271
Poleskie	100	139	95	180	108
Wołyńskie	100	124	97	200	149
Poznańskie	300	311	254	1.140	1.020
Pomorskie	600	519	375	700	297
Krakowskie	1.090	1.653	1.141	1.520	1.299
Lwowskie	300	445	326	855	1.541
Stanisławowskie	200	97	54	380	485
Tarnopolskie	—	45	33	190	203
Nieustalone	100	271	151	—	—
Razem .	7.340	9.484	6.323	15.700	18.703

Ze względu na to, że program działalności SOM-u przewidywał zatrudnienie w 1935 r. 20.000 młodzieży, zaś stan w dniu 1 stycznia tegoż roku wynosił 6.323 junaków, ustalono, iż nowa rekrutacja ma objąć 15.700 osób w tem przewidywaniu, że około 2.000—3.000 ludzi odpadnie w pierwszym okresie pobytu w zespołach pracy.

W powyższym zestawieniu nie uwzględniono junaczek, które wskutek znikomej ich liczby (w dniu 1.I.1935 r. było 711 junaczek) w stosunku do ogółu junaków nie zmieniają ogólnego obrazu. Rekrutacja junaczek przeprowadzana była analogicznie do rekrutacji junaków. Junaczki rekrutowały się głównie z województw Warszawskiego, Krakowskiego, Kieleckiego i Łódzkiego.

Nie objęto również podaną tablicą akcji rekrutacyjnej ochotniczych drużyn śląskich, które działały niezależnie od SOM-u w 1934 r., a autonomicznie w 1935 r.

Mimo dużych wysiłków, rekrutacja na terenie Warszawy i miast woj. Warszawskiego odbywała się bez większego zainteresowania ze strony młodzieży. Młodzież ta zupełnie wyraźnie stroniła od pracy w ośrodkach, przenosząc nad nią starania o pomoc u źródeł o charakterze filantropijnym. Natomiast szczególne zainteresowanie akcją SOM-u wykazywały władze miejscowe na terenie woj. Kieleckiego i Łódzkiego, czego rezultatem jest duża liczba zrekrutowanych w tych województwach.

Znacznej podaży elementu wiejskiego, zgłaszanej ze strony województw kresowych nie dało się wykorzystać ze względu na ustalone normy i wysokość kontyngentów młodzieży, których nie można było przekroczyć.

W sumie zrekrutowano w okresie od 1 kwietnia 1934 r. do 15 lipca 1935 r. 28.187 osób. Cyfra ta jest nieznacznie wyższa od liczby 27.584, objętej statystyką, gdyż nie uwzględnia junaków, rekrutowanych w okresie od połowy listopada 1933 r. do 31 marca 1934 r., których część obejmują karty ewidencyjne, służące za materiał dla statystyki.

Wskazując wciąż na dużą płynność ruchu junackiego, trzeba zwrócić uwagę na — niezależne zresztą od SOM-u — przyczyny, które to zjawisko powodowały, a które przysparzały mu wiele kłopotu i wydatków.

Pomimo, że w myśl instrukcyj rekrutacyjnych kandydatów do ośrodków pracy poddawano przy rekrutacji badaniu lekarskiemu, mającemu na celu ustalenie stanu ich zdrowia i przydatności do pracy fizycznej, trudno było uniknąć wypadków przedostawania się do ośrodków osób, nieodpowiadających zupełnie wymaganym warunkom fizycznym. Przemycanie odbywało się w ten sposób, że kandydat, który miał powody obawiania się, iż nie zostanie przyjęty, podstawał na swoje miejsce przy rekrutacji innego zdrowego osobnika, najczęściej brata lub kolegę. Pomijając stronę etyczną tych fak-

tów i poziom moralny młodzieży, która uciekała się do tego rodzaju podstępów, należy stwierdzić, że wypadki te były możliwe przedewszystkiem przy masowej rekrutacji, następnie z tego głównie względu, że młodzież naogół nie posiada zaopatrzonych fotografiami dowodów osobistych. Oczywiście z ośrodka usuwano następnie chorych i niezdolnych do pracy przy ponownym bardziej szczegółowym badaniu lekarskim. Niemniej jednak były to objawy niepożądane i narażające SOM na koszty opłacania podróży odrzuconych kandydatów.

Z tego też względu przedmiotem rozważań SOM-u były ostatnio projekty zastosowania środków, zmierzających do zapobiegania na przyszłość tym niewłaściwościom.

Innego rodzaju materiał ludzki dostawał się do ośrodków wskutek celowo przeprowadzanej selekcji przez władze lokalne, rejestrujące kandydatów do zespołów pracy. Poszczególne władze kierowały do ośrodków ze zrozumiałych względów i zgodnie zresztą z ideowymi założeniami SOM-u przedewszystkiem ten element z pośród bezrobotnej młodzieży, który na miejscu był najbardziej uciążliwy i niepożądany. Młodzież ta, wykazując dużą aktywność w staraniach o pomoc, przyzwyczaiła się do żądania i otrzymywania świadczeń jednostronnych czy to z tytułu opieki społecznej, czy od instytucji dobroczynności publicznej. To też na takich zasadach oparta selekcja dostarczała zespołom SOM-owym elementu niespokojnego, awanturniczego, unikającego pracy wogóle, a w szczególności pracy zorganizowanej. Element ten opuszczał ośrodki bez słuszych powodów i pociągał za sobą bierniejszych junaków, przedstawiając przy każdej okazji życie w drużynach w sposób niezgodny z rzeczywistością.

5. ZATRUDNIENIE ZESPOŁÓW JUNACKICH.

W założeniu swoim SOM przyjął, iż typ wykonywanych przez młodzież robót powinien być przystosowany do jej zdolności fizycznych i łączyć w sobie cechy, które posiadać mogą dużą atrakcyjność wychowawczą dla młodych umysłów. Dlatego roboty na otwartem powietrzu oraz prace, w wyniku których powstają dobra, służące pożytkowi ogólnemu lub bezpośrednio dla wspólnej korzyści samego junactwa uznano za odpowiadające potrzebom i tendencjom instytucji, jako zasadnicze prace programowe.

Programy robót zarówno w r. 1934/35, jak i w r. 1935/36 objęły

- drogi kolejowe
- „ bite
- prace regulacyjne arterij wodnych i obwałowanie rzek
- „ meljoracyjne (osuszanie terenu)
- „ różne (miejskie, budowa stadionów strzelnic, kolonij letnich i t. d.)

roboty w warsztatach żeńskich krawiecko-bielizniarskich i trykotarskich oraz w warsztatach męskich szewskich i kwaterunkowych stolarsko-ślusarskich, wreszcie roboty rolne.

Otwieranie w okresie od połowy listopada 1933 r. do końca roku budżetowego 1933/34 ośrodków pracy postępowało w miarę znajdowania możliwości zatrudnienia; poza tem SOM miał na względzie tworzenie zespołów pracy w pobliżu miejsca robót, które mogły być ewentualnie brane pod uwagę w programie prac na rok 1934/35, już wówczas przewidywanym i zamierzonym. Plan prac na najbliższy okres budżetowy dał też asumpt do utworzenia ośrodków warsztatowych żeńskich, które miały na celu zaspakajanie potrzeb junactwa w zakresie odzieżowo-bielizniarskim.

W ciągu krótkiego czasu 4½ miesiący, t. j. od połowy listopada 1933 r. do 31 marca 1934 r. zdołano przy stopniowym organizowaniu poprowadzić ogółem 11 ośrodków pracy, w tem 3 warsztaty żeńskie w Warszawie, Raszynie i Bryskach, 1 warsztat stolarski w Zajezierzu, przejęty od Związku Strzeleckiego oraz ośrodek w Warszawie, którego junacy pracowali przy przebudowie węzła kolejowego warszawskiego. Roboty te prowadzone były z kredytów Ministerstwa Opieki Społecznej.

Pierwsze ośrodki pracy istniały w dalszym ciągu i kontynuowały swoje zajęcia w roku budżetowym 1934/35. Ponieważ większość tych ośrodków rozpoczęła roboty dopiero w lutym i nawet w marcu 1934 r., wynik tych prac wyrażony w nieznacznej liczbie robotodni, zamieszczono łącznie z wykazem robotodni w roku 1934/35 (p. tablice w końcu niniejszego rozdziału).

W okresach budżetowych 1934/35 i 1935/36 SOM działa już na podstawie ustalonych programów, które obejmują dwie grupy robót: 1) roboty publiczne, finansowane przez Fundusz Pracy, oraz 2) prace na rzecz samorządów i instytucyj społecznych oraz roboty w warsztatach własnych i ośrodkach rolnych, finansowane przez Ministerstwo Opieki Społecznej. Coroczny plan prac przewidywał rodzaj roboty, jej zasięg i czas trwania, zarazem liczbę junaków, która miała daną robotę wykonywać. Punkt ciężkości prac w czasie zimy przerzucano na warsztaty, w których zwiększając w zimowych miesiącach stan zatrudnienia SOM miał na widoku zatrzymanie możliwie największej liczby junaków oraz produkcję sprzętu i odzieży dla zaopatrzenia drużyn junackich, rozpoczynających wiosenną kampanję robót.

Roboty publiczne, finansowane przez Fundusz Pracy.

Wspomniane już poprzednio (p. str. 15) dwie umowy — pierwsza zawarta w dniu 1 marca 1934 r., między Funduszem Pracy i Mini-

sterstwem Opieki Społecznej oraz druga zawarta w dniu 1 marca 1935 r. między Funduszem Pracy i SOM-em — ustaliły podstawy i sposób finansowania przez Fundusz Pracy przydzielonych SOM-owi robót publicznych. Programy tych robót, mieszczące się w granicach przyznanych kredytów, opracowywane były i uzgadniane każdorazowo na podstawie porozumienia zainteresowanych stron i kredytobiorców Funduszu Pracy — Ministerstwa Komunikacji oraz Ministerstwa Rolnictwa i Reform Rolnych, bezpośrednio wyznaczających drużynom junackim kontyngent robót publicznych na dany okres gospodarczy.

Jako zasadę przy rozrachunkach z Funduszem Pracy przyjęto w obydwóch okresach budżetowych wypłacanie zł 2.50 za każdy przepracowany dzień na robotach objętych programem oraz zł 2.— za robotodzień nieprzepracowany wskutek „usprawiedliwionych przerw w pracy”, jak głosiła umowa z 1934 r. oraz „a) z powodu siły wyższej, b) z winy władzy lub instytucji, na rzecz której roboty mają być wykonywane” — według bardziej szczegółowego brzmienia umowy z 1935 r.

Rok 1934/1935. Przy uruchamianiu poszczególnych robót powstał szereg trudności, które wpłynęły ujemnie na programowe wykonanie zamierzonych prac oraz sprawność i wydajność pracy junaków. Ustalenie norm pracy młodzieży było początkowo niełatwe ze względu na brak doświadczenia w tym kierunku. Poradzono sobie w ten sposób, że przyjęto generalnie jako normę pracy junaka dla danego typu robót wydajność pracy dorosłego robotnika niewykwalifikowanego przy 6-godzinnyim dniu roboczym. Zresztą nie wszędzie udało się normę taką dla junaków określić.

Wiek młodzieńczy, nieprzygotowanie do pracy i zły stan fizyczny junaków, rekrutujących się z warstw ludności dotkniętej klęską bezrobocia, doprowadziły do tego, że wydajność ich pracy wahała się w pierwszych miesiącach (kwiecień, maj) od 30 do 50%, doszła w sezonie średnio do 70%, wreszcie pod koniec kampanji osiągnęła 100% i więcej. Stan zatrudnienia w poszczególnych drużynach i stosunek procentowy liczby junaków zatrudnionych z wyłączeniem junaków, pełniących w samych ośrodkach funkcje administracyjne i gospodarze, był różny i dochodził do 97,2%, przeciętnie zaś dla wszystkich drużyn wynosił 77,9%. Nadmierna liczba funkcyjnych w drużynach nie pozostała bez wpływu na ostateczny wynik prac junackich.

Program robót, finansowanych przez Fundusz Pracy, mógł być wykonany tylko w części. Na skutek tego preliminarne sumy mogły być również tylko częściowo wykorzystane.

Zatwierdzony w dniu 8 lutego 1934 r. przez Ministra Opieki Społecznej i Dyrektora Funduszu Pracy program robót przewidywał zatrud-

nienie na robotach funduszowych 4.240 junaków.

Pewne niedokładności, które popełniono przy układaniu programu, miały dla SOM-u przykre następstwa. Nie było określone jasno przez Fundusz Pracy, do jakiej kategorii robót zaliczają się prace ODR-ów śląskich. Władze SOM-u przypuszczały, że ODR-y rozliczać się będą z kwot otrzymywanych z SOM-u na podstawie wykazów potwierdzonych robotodniówek, za które Fundusz Pracy zwróci ustalony ekwiwalent pieniężny. Tymczasem, wobec niezgodnienia tej sprawy z ODR-ami śląskimi SOM, przekazawszy ODR-om zł. 1.100.000 nie otrzymał wzamian rozliczeń w postaci potwierdzonych robotodniówek, a temsamem nie mógł uzyskać odpowiednich kredytów z Funduszu Pracy. W rezultacie więc ODR-y były finansowane z kredytów Min. Opieki Społecznej.

Dla otrzymania z Funduszu Pracy złotych 4.383.000, przyznanych na rok budżetowy 1934/35, powinien był SOM, licząc po zł. 2½ za robotodzień, wykazać się ilością 1.753.200 robotodniówek przepracowanych. Jeśli wziąć pod uwagę, że roboty funduszowe są przeważnie robotami typowo ziemnymi i z tego względu przyjąć tylko 200 dni pracy w roku przy najbardziej sprzyjających warunkach atmosferycznych, to dla przepracowania wymienionej ilości robotodniówek należało zatrudnić 8.766 junaków. Ponieważ do tej liczby trzeba byłoby jeszcze dodać 25% na funkcyjnych i chorych, na wahliwość stanu w ośrodkach pracy, na nieterminowe rozpoczynanie robót i inne przeszkody organizacyjne, ostatecznie więc dla wykonania robót funduszowych w r. 1934/35 należało właściwie skoncentrować w ośrodkach pracy i zatrudnić około 11.000 junaków. Faktycznie zaś ustalona w planie robót funduszowych liczba 4.240 junaków musiała być zmniejszona do stanu 3.157 ze względu na duże trudności lokalne. Nic więc dziwnego, że wskutek zatrudnienia na robotach Funduszu Pracy o blisko 72% mniej junaków, niż to wypadaloby z rachunku, otrzymał SOM za potwierdzone robotodni tylko zł. 1.067.285.25, zamiast preliminowanej kwoty zł. 4.383.000.

Następnie Fundusz Pracy zamiast złotych 1.200.000, które miały być przekazane SOM-owi tytułem dotacji, wypłacił tylko zł. 600.000, stąd niedobór budżetowy SOM-u za wspomniany okres wyniósł około 4 milionów złotych. Na pokrycie tego niedoboru trzeba było zużyć pozostałości z sum, które w r. 1933/34 przyznało SOM-owi Min. Opieki Społecznej.

Tak więc finansowy udział Funduszu Pracy w akcji zatrudnienia młodzieży w r. 1934/35 był niewielki, wpłacone bowiem na ten cel kwoty stanowiły zaledwie 1/7 część całego budżetu rocznego SOM-u po stronie wpływów (p. rozdz. „Działalność finansowa“).

Niemożliwość całkowitej realizacji zamierzonego w sezonie 1934/35 planu prac była w nie-

mniejszym stopniu wynikiem wprowadzonych do planu tego, niezależnie od SOM-u, zmian powodujących przesuwanie zarówno terminów rozpoczęcia i zakończenia robót, jak i miejsc pracy, następnie nieodpowiedniego często przygotowania prac przez kierownictwa robót oraz braku dostatecznej liczby technicznych sił fachowych i narzędzi pracy.

Rok 1935/1936. Nowy okres prac SOM-u był pod tym względem bardziej korzystny. Warunki postawione przez Fundusz Pracy w umowie z dnia 1 marca 1935 r. były dość ostre. Ażeby odpracować przyznaną sumę kredytów (6 milionów) SOM wydał szereg zarządzeń, podnoszących powagę pracy w terenie. Poza tem nauczony doświadczeniem z roku ubiegłego SOM starał się nie narażać na przykre niespodzianki, wynikające z nieoczekiwanych zmian w programie. W tym celu przy rozpoczynaniu każdej roboty spisywano protokół, w którym obie strony — SOM i kierownictwo robót — zobowiązywały się do przestrzegania warunków, przewidzianych w programie. Ustalone normy pracy były również protokółarnie zatwierdzane. Przytem określenie normy pracy dla danej roboty następowało każdorazowo, zgodnie z wyraźnym zastrzeżeniem, jakie zawierała umowa, w drodze bezpośredniego porozumienia między czynnikiem organizującym roboty i SOM-em. Dla unormowania stanu zatrudnienia drużyny zarządzono, aby za każdego funkcyjnego, t. j. junaka pozostającego w drużynie do prac administracyjnych i gospodarczych, odpracowywano wyznaczoną dzienną normę pracy. Powiększyło to w minimalnym stopniu tę normę, ale jednocześnie miało taki skutek, że liczba funkcyjnych w drużynie zmalała do właściwych rozmiarów.

Zastosowano następnie system premjowania drużyn, które wyróżniły się dobrym wynikiem pracy. Dla uzyskania premji w postaci proporca i nagrody pieniężnej w wysokości zł. 300 drużyna musiała w okresie od 1 lipca do 1 września 1935 r. spełnić następujące warunki:

1. odpracować codziennie wyznaczoną i ustaloną normę pracy,
2. każdego miesiąca odpracować nie mniej, jak 2.400 robotodni,
3. zdobyć zaufanie kierownictwa robót przez wzorowe zachowanie się na robotach i przez uczciwą i wydajną pracę,
4. dbać o swój wygląd zewnętrzny oraz porządek i wygląd zewnętrzny swej siedziby,
5. drużyna traciła prawo do premji, jeżeli junacy tej drużyny przyjmowali udział w jakichkolwiek bójkach i awanturach.

W rezultacie 70 przebojowych w pracy drużyn zdobyło premje, uroczyście im wręczone.

Pomimo, iż spóźniona wiosna 1935 r. i nieoczekiwane zimna oraz opady śnieżne w wielu punktach głównie woj. krakowskiego dały powód do przesunięcia terminu robót z 15 marca

do 10 kwietnia i później, program robót został wykonany w całości.*)

Roboty finansowane przez Ministerstwo Opieki Społecznej.

Prace na rzecz władz państwowych i samorządowych oraz instytucji społecznych. Miarodajną dla charakteru prac, które finansowało Ministerstwo Opieki Społecznej, była przyjęta przez SOM zasada podejmowania robót niewielkich, których wykonanie mogło stanowić dla junaków naoczny dowód celowego zastosowania ich wysiłków i zaspakając ich ambicje twórcze. W stosunku ich bowiem do dzieła, które wykonali własnymi rękami i które na ich oczach przedstawia się w gotowy produkt warsztatu czy ziemi, w wyrastający przed nimi barak na świetlicę, boisko sportowe lub odcinek drogi żelaznej, czynnik uczuciowy odgrywać będzie jako środek wychowawczy rolę doniosłą.

Tak samo, jak przydział robót publicznych następował po uzgodnieniu jego rozmiarów i warunków, opracowanie zgóry na rok budżetowy planu robót prowadzonych przy wydatnej pomocy kredytów Min. Opieki Społecznej było również wynikiem szczegółowych rozważań. Bliższe warunki przedsięwzięcia danej roboty, ustalane na podstawie bezpośredniego porozumienia SOM-u z zainteresowanymi instytucjami, przewidywały zazwyczaj pewne świadczenia w naturze ze strony tych instytucji wzajemnie za bezpłatną robocizną, z której korzystały. Sprowadzało się to najczęściej do przydzielenia pomieszczeń dla drużyn junackich, wypożyczenia sprzętu kwaterunkowego, ułatwień w zaprowiantowaniu i in. Dostarczenie nadzoru technicznego oraz narzędzi pracy stanowiło z reguły obowiązek instytucji, organizującej roboty.

W 1934 r. wskutek powodzi, jaka nawiedziła kraj, wypadło uzupełnić zatwierdzony już plan robót i zorganizować dodatkowe roboty dla zatrudnienia młodzieży z pośród rodzin dotkniętych tą klęską. Zrekrutowano w sierpniu i wrześniu tegoż roku około 1.300 osób, których część umieszczono w nowych ośrodkach w Czorsztynie, Nowym Targu, Krościenku i Lubieniu, resztę skierowano do innych ośrodków jako uzupełnienie ich stanu. Młodzież z tych ośrodków znalazła pracę przy regulacji Dunajca, Raby i potoków górskich. Kilkadziesiąt dziewcząt z terenów popowodziowych rozmieszczono w istniejących ośrodkach żeńskich.

*) Umieszczone w końcu rozdziału tablice robót za r. 1935/36 nie uwzględniają przyjętego w niniejszym sprawozdaniu podziału na okres działalności SOM-u do 15.7.1935 i okres likwidacji. Trudność rozbicia tablic wynika z chęci przedstawienia zakońzonego cyklu prac, charakterystycznego dla całego sezonu gospodarczego.

Należy tu wspomnieć o akcji ratowniczej, którą w czasie powodzi zorganizowały ośrodki pracy. Mimo bardzo ciężkich i trudnych warunków, ośrodki rozrzucone wzdłuż całej Wisły szły z ofiarną pomocą zagrożonym terenom i pozostały na nich prawie do ostatniej chwili. Junacy dosłownie z narażeniem życia umacniali nadwątlone wały, zabezpieczali mosty i drogi, ratowali dobytek mieszkańców. W niektórych ośrodkach praca przy ratowaniu trwała po kilkanaście godzin na dobę.

Warsztaty. Tworzenie warsztatów własnych podyktowane było z jednej strony potrzebą zaopatrzenia drużyn w sprzęt kwaterunkowy, odzież, narzędzia pracy i nawet częściowo w żywność, z drugiej — bodźcem może ważniejszym, wobec którego koncepcja samowystarczalności stanowiła niejako okoliczność uboczną, był jasno wytknięty cel możliwego spotęgowania chłonności placówek SOM-u, zdolnych zatrudnić maximum młodzieży w danych warunkach finansowych. Warsztaty męskie stanowiły poza tem odskocznnię na czas przejściowy, kiedy zamykanie robót sezonowych zwalniało z pracy liczne drużyny junackie. Z tego powodu zwiększono na zimę ilość warsztatów tak, aby z początkiem kampanji wiosennej część z nich kasować i przenosić junaków do drużyn przeznaczonych do pracy przy robotach publicznych.

Praca w warsztatach odbywała się pod kierunkiem fachowców-instruktorów, zatrudnionych w pracowniach SOM-u.

W przystosowaniu do potrzeb drużyn junackich prowadził SOM obok warsztatów rolniczo-przetwórczych dwa typy pracowni: warsztaty kwaterunkowe stolarskie i ślusarskie oraz warsztaty odzieżowe.

Ważnym czynnikiem gospodarczo-zarobkowego przysposobienia młodzieży junackiej była działalność warsztatowa SOM-u.

Agendy warsztatowe uruchomione zostały w szerszym zakresie w roku budż. 1934/35 w okresie od 1.XI.1934 do 31.III.1935. Na organizację warsztatów i ich produkcję początkową preliminowano w budżecie SOM-u na rok 1934/35 kwotę zł. 774.000 oraz dodatkowo — w budżecie nadzwyczajnym — kwotę zł. 600.000. Znaczną część kwot powyższych zużytkowano na zakup materiałów do produkcji przez Wydział Gospodarczy (intendenturę), z którego budżetu wydatkowano również sumy na ten cel. Łączna kwota rochodów na warsztaty w roku budż. 1934/35 wyniosła około 1½ miliona złotych.

Uruchomiono ogółem 15 warsztatów męskich i 4 żeńskie w drużynach, obejmujących łącznie 2.700 junaków i junaczek, a mianowicie:

Miejscowość	Warsztat	Napęd	Wartość nabytych maszyn i narzędzi	Stan liczbowy drużyn, posiadających warsztaty
Wolbórz	ślus.-mech.	mechaniczny	49.580	200 junaków
Grodno	stol.-cies.	"	15.795	300 "
Zajezerze	"	"	32.370	190 "
Nowy Targ	"	"	3.750	250 "
Grupa k/Grudziądz	"	ręczny	2.325	250 "
Puławy	"	"	3.605	50 "
Lipowica k/Przemysła	"	"	1.800	200 "
Toruń	stolarski	"	4.960	200 "
Łomża	"	"	2.370	80 "
Siedliska k/Przemysła	kołodz.-kowlaski	"	2.180	100 "
Sandomierz	szkutniczy	"	1.315	20 "
Bronowice Małe k/Krak.	blacharski	"	3.775	30 "
Winiary Wiśl.	rymarski	masz.-ręczny	2.110	10 "
Dęblin	szewski	ręczny	5.405	100 "
Jabłonna	masarsko-mydlarski	"	2.210	20 "
Warszawa-Praga	kraw.-bieliźniarski	maszynowo-ręczny		200 junaczek
Raszyn k/W-wy	"	"	68.450	200 "
Brysk	"	"		100 "
Herby Śląskie	"	"		200 "
			zł. 202.000	2.700

Warsztaty wyposażono z małemi wyjątkami jedynie w narzędzia do obróbki ręcznej ze względów szkoleniowych oraz z uwagi na sezonowy charakter i konieczność likwidacji większości warsztatów po kampanji zimowej, mającej zapewnić we własnym zakresie produkcję znacznej części baraków i sprzętu kwaterunkowego, umundurowania, inwentarza świetlicowego i t. d. na następny okres budżetowy. Warsztaty odzieżowe męskie i żeńskie (krawiecko-bieliźniarskie, szewski, rymarski) otrzymały maszyny do szycia. Warsztaty kwaterunkowe w Zajezerzu i Wolborzu wyposażono całkowicie w urządzenia maszynowe do obróbki drzewa i metalu, warsztat w Grodnie — częściowo we własne, częściowo w wypożyczone urządzenia, wreszcie warsztat w Nowym Targu — w wynajętą na okres kampanji zimowej stolarnię mechaniczną.

Pierwszy kwartał nowego roku budżetowego, począwszy od 1.IV.1935, poświęcony został reorganizacji działalności warsztatowej i jej podstaw, przy wykorzystaniu tak dodatnich, jak i ujemnych doświadczeń minionego okresu.

Gdy więc np. okres początkowy uzasadniał jeszcze subwencyjne traktowanie warsztatów pod względem finansowo-budżetowym, nowy sezon produkcji oparto już na tendencji do rosnącej samowystarczalności warsztatów. W budżecie SOM-u na rok 1935/36 nie przeznaczono bezpośrednio żadnych kwot na produkcję własną. Postanowiono czerpać wpływy z wydziałów SOM-u wzamian za dostarczane im wytwory warsztatowe po przeciętnych cenach rynkowych. Wydziały te przelewają wewnętrznie odpowiednie kwoty do dyspozycji i na rzecz warsztatów, które — nie wykraczając poza rynek junacki — opierają działalność swą wyłącznie na zapotrzebowaniach własnego, wewnętrznego

rynku SOM-u.

Skoro jednak w okresie początkowym w toku warsztatowej kampanji zimowej zaspokoiono już całkowicie niektóre potrzeby drużyn junackich na najbliższy rok budżetowy, nawet z uwzględnieniem zwiększonej do 20.000 rzeszy junackiej, pierwszym postulatem reorganizacji warsztatów, pojętej w duchu całkowitej ich komercjalizacji, staje się zwinięcie niektórych jako zbędnych, gdyż nieuzasadnionych przez istotną potrzebę gospodarczą, ograniczenie działalności innych, skomasowanie i przeniesienie pozostałych, wreszcie założenie nowych warsztatów w miejscowościach, stanowiących dogodne punkty produkcji.

W ten sposób warsztaty: rymarski z Winiar i szewski z Dębina przeniesiono do Zajezerza, gdzie połączony warsztat rymarsko-szewski został znacznie rozszerzony. Warsztat krawiecko-bieliźniarski (żeński) z Brysk przeniesiono do Bieniewic k/Błonia. Nowe warsztaty założono w Mysłowicach (męski-szewski) oraz w Dąbrowie Górniczej i Siemianowicach (żeńskie — krawiecko-bieliźniarskie). Przy drużynach żeńskich Warszawa-Praga uruchomiono — obok istniejącej szwalni — introligatornię, opartą na zamówieniach dla Centrali Bibliotecznej SOM-u. Uruchomiono w Rogoźnie pod Grudziądzem palarnię kawy zbożowej oraz na mniejszą skalę, próbnie — serownię i makaroniarnię. Wytwórnę mydła („zimnego”) oraz masarnię przeniesiono z Jabłony do nowonabytego przez SOM Jasińca pod Grójcem. Równocześnie jednak zlikwidowano kilka warsztatów sezonowych (Bronowice Małe, Grupa k/Grudziądz, Lipowica, Łomża, Puławy, Sandomierz, Siedliska i Toruń), redukując zarazem stopniowo ilość junaków, zatrudnionych w niektórych warsztatach utrzymanych, a mianowicie:

Miejscowość	Warsztat	Liczba zatrudnionych junaków		
		w d. 31.3.35	w d. 30.4.35	w d. 31.5.35
Wolbórz	ślus.-mech.	200	100	100
Grodno	stol.-cies.	300	100	34
Zajezierze I	"	190	100	33
Zajezierze II	rym.-szewski	110*)	100	66
Nowy Targ	stol.-cies.	250	33	33

Zredukowanych warsztatowców - junaków skierowano w całości do robót ziemnych, budowlanych i t. p. Z ogólnej ilości 23 techników, kierujących działalnością poszczególnych warsztatów zredukowano z dniem 30 kwietnia 15 osób. Uzyskano w związku z tem redukcję kosztów technicznego personelu z kwoty zł. 4.965 do zł. 2.240 miesięcznie. Stopniowa redukcja t zw. brygadzystów (robotników-instruktorów) w okresie reorganizacji objęła 136 osób z ogólnej ich ilości 159 osób, dzięki czemu suma dzienna płac brygadzystów uległa zmniejszeniu z kwoty zł. 630 do kwoty około zł. 80; zmniejszenie kosztów wyniosło tu około zł. 13.750 miesięcznie.

Reorganizację, rozpoczętą od likwidacji placówek gospodarczo zbędnych i redukcji kosztów osobowych oraz rzeczowych, kontynuowano w kierunku usprawnienia organizacji pracy i kierownictwa poszczególnych warsztatów.

Tak np. w połączonym w Zajezierzu warsztacie szewsko-rymarskim (Zajezierze II) sformowano zespoły junackie, przyczem zastosowano specjalne premje zespołowe za należyłą wydajność i jakość pracy. Jakość nie uległa bynajmniej pogorszeniu, wydajność zaś zwiększyła się znacznie. Junacy, uzyskując możliwość najskromniejszej zwyżki zarobków, okazali się odpowiedzialnym i szybko nabierającym kwalifikacyj zawodowych żywołem robotniczym, który dzięki nowym zasadom organizacyjnym nie potrzebował dozorowania, ani poganiania przy pracy. Zmniejszenie zaś kosztów personelu i równoczesne wzmożenie wydajności pracy z 73,8 par obuwia dziennie do 75,6 par spowodowały spadek kosztów robocizny 1 pary obuwia z kwoty zł. 4.47 do kwoty zł. 2.54, czyli o przeszło 43% oraz spadek kosztów produkcji o 16%.

Analogiczne próby na terenie innych dużych warsztatów (Wolbórz) utknęły w stadjum przygotowawczem, bądź nawet opracowanych już projektów, wskutek trudności natury formalnej. Wszędzie jednak drogą oszczędności w zakresie gospodarki materiałowej, narzędziowej i napedowej oraz usprawnienia organizacji pracy i kierownictwa miejscowego osiągnano coraz korzystniejszą kalkulację kosztów własnych produkcji. Z natury rzeczy obciążały ją stale pewne ekwiwalenty fachowego kształcenia coraz to nowych zastępów młodzieży, większego zużycia narzędzi i maszyn oraz materiałów, od czego wolna jest produkcja, posiłkująca się si-

łami wyłącznie dorosłych i wyuczonych robotników.

Ogólnie biorąc, reorganizacja omawianego działu SOM-u zapewniła obok likwidacji warsztatów zbędnych i utrzymania ciągłości pracy w pozostałych warsztatach również usprawnienie organizacji pracy warsztatowej w zakresie wykonania i wysyłki pod względem dokładności, wykończenia jakościowego i terminowości dostaw, dawniej szwankujących.

W okresie początkowym zasoby materiałowe wszelkich warsztatów pozostawały — n równi z magazynami żywnościowymi i odzieżowymi — pod zarządem komendantów i intendentów ośrodków. Postępująca decentralizacja wiodrużynowych osiedli, likwidacja urzędu komendantów i intendentów oraz przejmowanie spraw gospodarki i administracji przez poszczególne drużyny umożliwiły również w okresie reorganizacji stopniowe przekazywanie warsztatom magazynów materiałowych. Równocześnie ulepszono system ewidencji zleceń i wykonań w centrali oraz zaprowadzono kartotekę maszyn i kartotekę narzędzi, uzgadniane automatycznie z kartotekami warsztatów.

Na okres reorganizacji przypada wreszcie zapoczątkowanie systematycznego dokształcania zawodowego junaków-warsztatowców według programu Min. W. R. i Ośw. Publ. (p. str.

), co miało na celu zapewnienie przyszłym absolwentom kursów możliwość uzyskania świadectw czeladniczych. W ośrodkach żeńskich organizowano kursy kroju i szycia na podstawie programu szkół zawodowych. Nauka, prowadzona w godzinach wolnych od zajęć, obejmowała obok wykładów krój i szycie najpotrzebniejszych w życiu codziennem przedmiotów.

W omawianym okresie reorganizacji program produkcji warsztatów kwaterunkowych obejmował głównie wykończenie zamówień z okresu kampanji zimowej oraz nieznaczną stosunkowo ilość nowych zleceń (remont baraków nabytych, taczki i zapasowe okucia kółek taczkowych, taborety, walizy biblioteczne, kuferki junackie, stoły kancelaryjne). Natomiast warsztaty odzieżowe, uzyskując nowe zamówienia, nie wymagały poważniejszej redukcji. Liczba zatrudnionych junaczek w żeńskich warsztatach krawiecko-bielizniarskich nie została zmniejszona mimo przerw w pracy, wynikających z powodów budżetowych, bądź też wskutek niedostarczenia na czas materiałów i wykrojów ze strony dostawców.

*) z Winiar — 10, z Dębłina — 100.

Dużą przeszkodę w osiągnięciu odpowiedniej wydajności pracy w warsztatach żeńskich stanowił brak umiejętności szycia u junacek, które dopiero w ośrodku uczą się obchodzić z maszyną i z narzędziami pracy. Z tego powodu oraz ze względu na bardzo różnorodny poziom uzdolnień junacek uznano za słuszne nie wprowadzać jednakowych dla wszystkich norm wydajności pracy. Natomiast każda junaczka obowiązana była wykazywać stały postęp tak co do jakości, jak i wydajności.

Szycie prowadzono częściowo systemem łańcuskowym dla osiągnięcia większej wydajności, częściowo — indywidualnym, celem nauczania junacek sposobu uszycia całej sztuki bielizny, czy ubrania.

Junacy-szewcy wyrabiali obuwie 2-ch typów zasadniczych: trzewiki typu wojskowego (piechoty) i saperki typu wojskowego dla robót w terenach rozmokłych lub robót wodnych, a ponadto w niewielkich ilościach — sezonowo — sandały dla junacek. Przy użyciu tylko niezbędnych maszyn cholewkarskich i do szycia oczek, obuwie wykonywane jest całkowicie w ręku, sposobem prymitywnym, nadającym się najbardziej do szkolenia przyszłych rzemieślników.

Warsztat szewski w Mysłowicach na Śląsku posiada zupełnie inny charakter. Utworzony w dniu 1 listopada 1934 r. przy Ochotniczych Drużynach Roboczych baon „Mysłowice” miał za zadanie głównie naprawę zniszczonego obuwia. Produkcja nowego obuwia jednego typu jest stosunkowo nieznaczna. Warsztat w Mysłowicach zatrudniał 58 osób, w tem 55 junaków. Praca trwa 8 godzin dzennie; wydajność pracy — jedna para nowych trzewików na junaka dzennie lub 4 pary obuwia naprawianego. Junacy pracujący w warsztacie otrzymują wynagrodzenie wyższe (zł. 1), niż pracujący w terenie (zł. 0.50). Warsztat ten organizacyjnie podlega Inspektoratowi Śląskiemu O. D. R.-ów, który też całkowicie nim administruje.

Rozmieszczenie warsztatów odzieżowych, przede wszystkim żeńskich, nie było pod względem terytorjalnym właściwe w stosunku do druzyn-konsumentów. 3 warsztaty żeńskie zgrupowane są w Warszawie i jej okolicach, 2 położone na południowym zachodzie Polski. Wybór jednak siedziby warsztatów nie zawsze był zależny od SOM-u; przeciwnie, był on po części dziełem przypadku, jak np. w Dąbrowie Górniczej, gdzie pomieszczenie dla osiedla jest darowizną jednego z przemysłowców węglowych, a po części wpływał z trudności, jakie dotychczas istnieją w dziedzinie zakwaterowania większych skupisk ludzkich.

Właściwy program produkcji warsztatowej ustalony został po szeregu zmian dopiero w lutym 1935 r. W związku z tem realizacja programu zimowego uległa częściowemu opóźnieniu,

przesuwając się do końca kwietnia, a w niektórych warsztatach nawet do lipca 1935 r.

Już wszakże do 31 marca 1935 r. wyprodukowano znaczną część zamówień, do 15 lipca warsztaty produkują już w zmniejszonym zakresie, poczem w okresie likwidacji produkcja spada do minimum.

Poniższe tablice przedstawiają całokształt produkcji warsztatów SOM-u oraz jej wartość pieniężną.*)

Warsztaty kwaterunkowe i różne

Przedmiot produkcji	Ilość sztuk	Cena zł.	Wartość zł.
Baraki stałe	75	5.000.—	375.000.—
„ przenośne	55	4.000.—	220.000.—
Stoły koszarowe	740	30.—	22.200.—
„ kuchenne	90	40.—	3.600.—
„ kancelaryjne	197	40.—	7.880.—
Szafy kancel.	159	42.—	6.678.—
„ bibliot.	200	20.—	4.000.—
Półki do biblioteki i arch.	2	25.—	50.—
Walizy	80	20.—	1.600.—
Szafki apteczne	100	15.—	1.500.—
Skrzynie na mąkę	100	15.—	1.500.—
„ szewskie	200	15.—	3.000.—
„ kancel.	90	30.—	2.700.—
Taborety	1.130	9.—	10.170.—
Ławy koszarowe	975	15.—	14.625.—
Kufarki junackie	9.000	15.—	135.000.—
Umywal. a 8 i 10 kurków	60	130.—	7.800.—
Wanienki blaszane	180	8.—	1.440.—
Stolnice kuchenne	90	3.—	270.—
Wieszaki	33	7.—	231.—
Łodzie płaskodenne	100	100.—	10.000.—
Beczkowozy	100	150.—	15.000.—
Wozy taborowe	50	200.—	10.000.—
Styliska do łopat	5.460	0.40	2.184.—
„ „ kilofów	3.400	0.40	1.360.—
Łopaty	1.745	3.50	6.107.50
Taczki	2.600	6.—	15.600.—
Okucia kółek do tacek	100	1.—	100.—
Łóżka żelazne	9.000	24.50	220.500.—
Wkłady drewniane do łóżek	1.000	3.—	3.000.—
Skrzydła okienne	388	6.—	2.328.—
Okna dwuskrzydłowe	10	12.—	120.—
Okna z futrynami	93	50.—	4.650.—
Okna wewn. z futrynami	2	12.—	24.—
Okna do baraków	100	10.—	1.000.—
Drzwi z futrynami	34	35.—	1.190.—
Drzwi szpungowe	4	50.—	200.—
Niezbędniki (widelec-łyżka)	9.300	0.50	4.650.—
Spluwaczki drewn.	350	1.—	350.—
Ule	50	40.—	2.000.—
Narty, par	100	10.—	1.000.—
Ramy do portretów	172	2.—	344.—
Szachownice	750	1.—	750.—
Kosze wiklinowe	400	2.—	800.—
Szczotki ryżowe	990	0.80	792.—
Mazaki do pasty	1.128	0.15	169.20
Szczotki do połysku	1.000	0.60	600.—
Podkładki bibularzowe	14	1.—	14.—
Segregatory	7	1.—	7.—
Skoroszyty	115	0.40	46.—
Teczki	70	0.20	14.—
		Razem	1.124.143.70

*) Podane w tablicach liczby obejmują — dla całości obrazu — produkcję warsztatów SOM-u od początku ich istnienia do 30 listopada 1935 r. włącznie, zatem do chwili przekazania ich Funduszowi Pracy.

Poza tem wykonano częściowo około 15.000 łopat (półfabrykaty) i prowadzono roboty remontowe i porządkowe.

Wartość produkcji tych warsztatów do 15 lipca 1935 r. wyniosła ogółem zł. 1.026.644.20 (w tem do 31 marca 1935 r. zł. 686.865.20), za okres likwidacji, t. j. od 15 lipca do 30 listopada 1935 r. zł. 97.499.50.

Warsztaty odzieżowe.

a) bielizniarsko-krawieckie (żeńskie)

Przedmiot produkcji	Ilość sztuk	Cena zł.	Wartość zł.
Płaszcze	7.621	30.—	228.630.—
Bluzy	18.457	5.21	96.160.97
Spodnie	16.209	12.13	196.615.17
Koszule męskie	29.519	2.38	70.255.22
Kalesony	32.432	1.97	63.891.04
Furażerki	7.676	2.75	21.109.—
Spinacze do spodni	7.171	0.55	3.944.05
Czapki letnie	5.920	1.—	5.920.—
Nakolanniki	690	1.40	966.—
Łęczniki	16.357	1.—	16.357.—
Sienniki	8.274	4.47	36.984.78
Wsypy	8.059	1.12	9.026.08
Powłoczki	42.936	0.90	38.666.70
Prześcieradła	35.561	2.70	96.014.70
Worki na ubrania	32.906	0.80	26.324.80
Spodenki kąpielowe	8.576	2.10	18.009.60
Suknie zimowe	1.589	10.—	15.890.—
Suknie robocze	576	3.20	1.843.20
Sukienki „chłopki“	369	3.20	1.180.80
Bluzki wyjściowe	691	3.50	2.418.50
Spódniczki wyjściowe	705	3.50	2.467.50
Koszule damskie dzienne	3.017	1.75	5.279.75
„ „ „ nocne	2.605	2.80	7.294.—
Majtki	2.341	2.—	4.682.—
Biustonosze	4.035	0.60	2.421.—
Kostjumy gimnastyczne	876	5.—	4.380.—
Sweetry	17.671	6.—	106.026.—
Fartuchy	2.807	4.—	11.228.—
Podpaski	13.521	0.30	4.056.30
Woreczki na pantofle	80	0.20	16.—
Pantofle gimnastyczne	101	1.—	101.—
Onuce	3.200	0.40	1.280.—
Skarpetki	200	2.—	400.—
Sztandarki	80	8.60	688.—
Pokrowce	80	10.—	800.—
			<u>1.101.327.16</u>

Wartość produkcji warsztatów bielizniarsko-krawieckich do dnia 15 lipca 1935 r. stanowiła zł. 945.775.35, za okres likwidacji — zł. 155.551.81.

Oprócz szycia nowych rzeczy w warsztatach tych naprawiono 11.405 sztuk zniszczonej odzieży i bielizny.

b) szewski w Zajezerzu (męski)

Przedmiot produkcji	Ilość par	Cena zł.	Wartość zł.
Trzewiki	18035	17.—	306.595.—
Saperki	3752	22.—	82.544.—
Sandały	1496	4.—	5.984.—
		Razem	<u>395.123.—</u>

Wartość produkcji obuwia do 15 lipca 1935 r. stanowiła zł. 342.138, za okres likwidacji — zł. 52.985.

Poza tem wykonano 5.364 pary cholewek do trzewików i sandałów i 199 sztuk uchwyty do walizek bibliotecznych oraz wyreparowano 1.044 pary zniszczonego obuwia.

Warsztat szewcki w Mysłowicach wykonał nadto 3.473 par trzewików.

KALKULACJA.

Buchalterja SOM, z konieczności dostosowana głównie do potrzeb kontroli budżetowej, nie dawała bezpośredniego obrazu bilansowo-kalkulacyjnego placówek warsztatowych. Do przybliżonej charakterystyki opłacalności warsztatów w okresie początkowym i w części okresu reorganizacyjnego służyć może następujące zestawienie, sporządzone na dzień 15 kwietnia 1935 r.:

Na organizację warsztatów i materiały wydano (z budżetu warsztatów)	zł.	935.617
Na materiały mundurowe (z budżetu intendenty) około	„	355.000
Zaległe na dz. 15.IV.35 należności fakturowe dostawców w centrali i w warsztatach około	„	40.000
Przybliżona należność f-my „Paged“ za dostawę drzewa do budowy baraków i t. d.	„	80.000
Pełny koszt utrzymania junaków i junaczek, objętych przez ośrodki warsztatowe, przyjmując maksymalną ich liczbę na 2700 osób*) i maksymalną stawkę budżetową kosztów utrzymania w roku 1934/35 na zł. 2.50 od osoby około	„	675.000
Ogółem koszty produkcji	zł.	2.085.617

Wartość przedmiotów, wyprodukowanych do dn. 15. IV.1935, licząc po cenach rynkowych z tabeli na str. 26 około zł. 1.530.000

Wartość inwestycji maszynowych i narzędzi w warsztatach wynosiła zł 202.000 Po odliczeniu od tej kwoty ok. zł. 50.000 na amortyzację maksymalną — z uwagi na niewykwalifikowaną pracę junaków (25% za okres 3—4 mies., a więc w stosunku 75—100% rocznie) około „ 152.000

Wartość zapasów materiałowych (ustalona w przybliżeniu i z niedomiarem wskutek pewnych braków systemu ewidencyjnego przed zakończeniem okresu reorganizacji) . . . . . „ 60.000 „ 1.742.000

Strata ogółem ok. zł. 343.617

*) Warsztaty nie zatrudniały naraz całego stanu 2.700 junaków, przyjętego do kalkulacji.

Strata powyższa stanowiła zatem odpowiednik kosztów założenia placówek warsztatowych i związanego z zatrudnieniem нефachowych młodych sił junackich kosztów większego zużycia materiałów i narzędzi, wreszcie kosztów nadzoru i szkolenia zawodowego w okresie początkowym. Stwierdzić jednak należy, iż strata ok. zł. 344.000 wynosi mniej więcej połowę kosztów utrzymania obliczonej maksymalnie ilości zatrudnionych junaków w kwocie zł. 675.000, skąd wniosek, iż w najniepomyślniejszym nawet dla kalkulacji okresie początkowym i przy największej ostrożności obliczeń, praca warsztatowa junaków zrekompensowała blisko połowę kosztów ich utrzymania, gdy w tym samym okresie zimowym, pozbawionym możliwości zarobkowych dla junaków na innych terenach, koszt ich utrzymania wraz z opieką i kształceniem obciążał w całości fundusze SOM-u.

Oczywiście w następnych okresach praca junaków kalkulowała się już znacznie korzystniej dla Stowarzyszenia — w wyniku wspomnianej reorganizacji tego działu (p. zacytowane wyżej przykładowo zmniejszenie kosztów produkcji w warsztacie szewsko-rymarskim Zajezerze II).

Kalkulacja okresu początkowego, zresztą oparta na własnym poważnym budżecie warsztatów i wystarczającej ilości zamówień, nie mogła być miarodajna dla okresów następnych, w których warsztaty, nie posiadając odrębnego budżetu, przystosowane być musiały do wewnętrznej siły nabywczej wydziałów SOM-u, będących odbiorcami produkcji i zdane na własną wydajność pracy. Samowystarczalność budżetowa, oparta na rozliczeniach wewnętrznych z wydziałami i na ich przelewach budżetowych, obejmować miała również pod tytułem kosztów robocizny możliwie pełne pokrycie przewidzianych przez budżet ogólny kosztów utrzymania junaków-warsztatowców według stawki, obejmującej poza wyżywieniem, odzieżą, mieszkaniem, dopłatą gotówkową, również koszty opieki, kształcenia i t. p. Z natury rzeczy podnosiło to koszt robocizny junackiej w porównaniu z normalną robocizną rynkową, wolną od tego rodzaju serwitutów w stosunku do pracownika. Kalkulację obciążały dalej okoliczności, iż junacki dzień roboczy trwa 6 godzin, a nie ustawowe 8 godzin robotnika i rzemieślnika dorosłego lub pozaustawowe 12—18 godzin chałupnika. Trudność kalkulowania na podstawie normalnych cen rynkowych zwiększała się wreszcie przez fakt niesłychanie niskich rynkowych płac roboczych, zwłaszcza w dziedzinach pracy chałupniczej, na których oparte są ceny rynkowe za artykuły, przy równoczesnej przewadze kwalifikacyjno-zawodowej robotnika i chałupnika nad początkującymi siłami młodzieży junackiej.

Okoliczności te, nie wyrównane bynajmniej przez zwolnienie od podatków i częściowo od opłat na ubezpieczenia społeczne, uwzględnić na-

leżało przy ocenie osiągnięć kalkulacyjnych warsztatów SOM-u, które mimo niemożności rywalizacji w pewnych dziedzinach z produkcją rynkową pokrywały w rosnącej mierze część budżetowych kosztów utrzymania junaków. W niektórych wypadkach (jak np. w warsztacie szewskim w Zajezerzu II), koszty te pokrywać się zaczęły całkowicie i mogły się pokrywać pod warunkiem utrzymania ciągłości zatrudnienia drogą zapewnienia warsztatom dostatecznej ilości zamówień.

Ośrodki rolne. SOM, poza ogólnym celem zatrudnienia młodzieży męskiej i żeńskiej, miał na względzie zapoznanie tej młodzieży z poszczególnymi rodzajami prac fachowych i w miarę możliwości odpowiednie jej wyszkolenie. Rolnictwo i ogrodnictwo z czterech zasadniczych względów znalazły się na pierwszym miejscu listy fachowych warsztatów SOM-u: 1) jako dwa podstawowe zawody w Polsce, 2) jako warsztaty, mające dostarczać produktów żywnościowych dla drużyn junackich, przy jednoczesnym szkoleniu zatrudnionych w nich junaków, 3) jako całoroczne miejsca kwaterunkowe w posiadanych obiektach rolnych i wreszcie 4) jako przyszłe warsztaty pracy dla młodzieży, odpowiednio przygotowanej, która wyszła z szeregów SOM-u.

Uruchamianie zespołów rolnych było ściśle związane z całokształtem programu działalności instytucji oraz występowało równorzędnie jako czynnik doraźnej akcji opiekuńczej i środek, który prowadzić miał do stworzenia sieci drobnych osad rolniczych i rolniczo-przetwórczych, skupionych w zwartej organizacji spółdzielczej. Zarówno akordowe spółdzielcze zespoły rzemieślnicze, jak i spółdzielnie osadniczo-rolne miały stanowić grunt, na którym powstawałyby w przyszłości samodzielne, na racjonalnych podstawach gospodarczo-społecznych zbudowane, warsztaty pracy dla wychodzącej z SOM-u młodzieży.

SOM poszedł w dwóch kierunkach przy organizowaniu warsztatów rolniczo-ogrodniczych — dzierżawy lub kupna: 1) obiektów dużych o charakterze rolniczo-hodowlanym i przetwórczym przy jednoczesnym zakwaterowaniu drużyn męskich — majątki Rogoźno i Mgowo, oraz 2) warsztatów małych o charakterze ogrodniczo-rolnym przy zakwaterowaniu drużyn żeńskich — objekty Gołębiewo, Bieniewice i Raszyn. Dwa pozostałe objekty — Rzańnik-Pulwy pod Wyszkiem i Jasieniec stanowią odrębne jednostki gospodarcze. Wyszków jest gospodarstwem czysto łąkowym, a Jasieniec ze względu na koszarowe budynki stanowi główny punkt zbiórkowy świeżo zmobilizowanych junaków przed ich rozdzieleniem na drużyny. Poza tem do Jasieńca należy około 20 ha gruntów ornych i sadów; na tych użytkach prowadzona jest uprawa ogrodniczo-rolna.

Objekty duże.

W projektach SOM-u tkwił między innymi, jak już wspomniano, zamiar utworzenia samodzielnych, wzorowych gospodarstw rolnych o charakterze spółdzielczym. Gospodarstwa takie mogły powstać z rozumnej i rzeczowej parcelacji większej własności, to znaczy, że każde gospodarstwo musiałoby być wyposażone w pełne zabudowania gospodarcze wraz z domem mieszkalnym, pełny inwentarz martwy i żywy dla danego ośrodka spółdzielczego.

W dalszym ciągu tego projektu była myśl, żeby każdy taki spółdzielczy ośrodek uprawiał w zależności od warunków miejscowych pewien określony gatunek płodów rolnych i szedł w określonym kierunku hodowli. Jedna i druga produkcja byłaby standaryzowana. Stan posiadania poszczególnych parcel ośrodka przez osadników byłby ujęty w formę wieczystej dzierżawy bez prawa rozdrabniania gospodarstwa na członków rodziny. Takie spółdzielcze osiedle junackie miałyby fachowych i odpowiedzialnych kierowników, których wskazówkom osadnicy musieliby się podporządkować.

Tak ujęty przez SOM projekt osadnictwa był czemś zupełnie nowym i dotychczas niespotykanym w dziedzinie gospodarki rolnej i życiu wsi. Jak w każdej nowej dziedzinie życia muszą być przeprowadzane mniej lub więcej liczne próby, tak i w tym wypadku przed zrealizowaniem zamierzonych planów trzeba było ich możliwość życiową sprawdzić na gruncie.

W okresie teoretycznego omawiania tej sprawy wyłoniła się całkiem zrozumiała konieczność posiadania większego obiektu rolnego, możliwie wysoko postawionego tak pod względem hodowlanym, jak i gospodarczym dla dokonania w przyszłości prób na gruncie. Jednocześnie powstało drugie zagadnienie, wiążące się bezpośrednio z pierwszym, mianowicie, potrzeba dania pewnego fachowego oświecenia rolnego przyszłym kandydatom na osadników.

Rogoźno — Zamek.

Realizując to zagadnienie, SOM w dniu 18 grudnia 1934 r. wydzierżawił od fundacji państwowej „Wieś Kościuszkowska” majątek Rogoźno—Zamek, o obszarze 460 ha, na lat 8 z terminem wstecznym od 1 lipca 1934 r. Stowarzyszenie nabyło jednocześnie od fundacji wszystkie znajdujące się w majątku inwentarze żywe, martwe, krestencje, zapasy i remanenty gospodarcze oraz urządzenie biurowe i domowe za globalną sumę zł. 85.086.98.

Rozrachunek pomiędzy fundacją a SOM-em z tytułu kosztów, związanych z prowadzeniem przez fundację gospodarstwa rolnego i całej administracji majątku Rogoźno, za okres od 1 lipca do 18 grudnia 1934 r. został przez Stowarzyszenie wyrównany gotówką w sumie zł. 985.58. Czynnosc dzierżawny strony ustaliły za

pierwsze trzy lata dzierżawy po 691 q rocznie, a za następne pięć lat po 921½ q rocznie, obliczane według cen poznańskiej giełdy zbożowej z dnia 15 miesiąca, poprzedzającego termin płatności półrocznej raty dzierżawnej.

Opracowany przez SOM projekt inwestycji w majątku określał ich koszt na sumę zł. 111.937. W okresie sprawozdawczym zużyto z tej sumy zł. 86.204.62 na inwestycje gospodarcze, t. j. dokupienie inwentarza żywego, pasz i nawozów sztucznych, na inwestycje budowlane i uruchomienie przetwórnicy, mianowicie palarni kawy, piekarni — makaroniarni i serowarni — maślarni oraz na uregulowanie zobowiązań gospodarczych za czas od lipca do grudnia 1934 r.

W Rogoźnie SOM rozpoczyna z punktu intensywną gospodarkę w kierunku doprowadzenia gleby do najlepszej kultury (uprawa mechaniczna) i w kierunku hodowlanym (hodowla zarodowej obory, chlewni i owczarni).

Jednocześnie zostają zakwaterowani w Rogoźnie junacy w liczbie 150, rekrutowani przeważnie z chłopców wiejskich, a więc urodzonych na roli i z nią zaznajomionych. Junacy ci poza pracami w przetwórnicy wprowadzani byli stopniowo do różnych dziedzin życia gospodarczego. Z krótkiego czasu praktyki okazało się, że uformowanie pewnej liczby wyszkolonych w znaczeniu praktycznym junaków-rolników, tych przyszłych kandydatów na osadników wzorowych gospodarstw spółdzielczych, nie jest łatwe, ale zupełnie możliwe.

Rok gospodarczy 1934/35 został zamknięty na dzień 1 lipca 1935 r. saldem gotówkowym dodatkiem w kwocie zł. 17.766.38.

Majątek Rogoźno — Zamek, będąc niejako szkołą gospodarczą junaków, nie odpowiadał jednak jako dzierżawa głównej myśli SOM-u, mianowicie możliwości przeprowadzenia próby na gruncie w pojęciu osiedla spółdzielczego. I tutaj poraz drugi wysunęła się konieczność nabycia na własność większego obiektu rolnego.

Mgowo.

W dniu 30 marca 1935 r. SOM nabył na własność od Państw. Banku Rolnego majątek ziemski Mgowo, położony w powiecie Wąbrzeskim o obszarze 639 ha. Ustalona cena szacunkowa wyniosła za użytki rolne i budynki zł. 639.000 i za inwentarze żywe i martwe oraz krestencję i zapasy zł. 62.455. Poza tem do ceny kupna majątku doszła suma zł. 22.368.50 kosztów notarialnych aktu kupna-sprzedaży majątku. Razem cena kupna majątku wyniosła zł. 723.823.50. Cenę szacunkową rozłożono na 20 równych rat, płatnych w ciągu 10 lat przy oprocentowaniu kapitału na 4½%.

Majątek Mgowo jest warsztatem rolnym pierwszorzędnej jakości, aczkolwiek w chwili kupna przedstawiał sobą obraz zapuszczenia i zniszczenia. Figura majątku jest bardzo do-

bra, zabudowania folwarczne w środku pól, szosa oraz stacja kolejowa na miejscu. Odległość od Wąbrzeźna — 12 km., od Grudziądza — 22 km. Jak widać z charakteru gleby, jest ona zasobna i bardzo urodzajna, wymaga jednak mocnego i dużego sprzężaju pociągowego. Majątek jest częściowo drenowany, wymaga jednakże dalszego drenażu i wapnowania.

Na zagospodarowanie i doprowadzenie majątku do kultury prelimitowano zł. 200.000, które byłyby wydatkowane na potrzeby majątku w ciągu pierwszych dwóch lat.

Objekt od wielu lat zapuszczony i wyjałowiony wymagał bardzo intensywnej uprawy mechanicznej i meljoracji. Stan ten, z punktu widzenia gospodarczego niepożądany, dla celów rolno-kształcących SOM-u był bardzo odpowiedni. Doprowadzenie go do kultury da możliwość zatrudnienia licznej ilości junackich rąk roboczych, a ta ich praca da podwójny efekt przeszkolenia rolnego junaków i bardzo znacznego podniesienia wartości samego majątku. Zaznaczyć tu należy, że cena kupna maj. Mgowo była conajmniej o 30% niższa w stosunku do jego wartości, gdyby był w pełnej kulturze.

Z chwilą kupna Mgowo, część osiedla junackiego z Rogoźna w liczbie około 40 chłopców została tam przeniesiona. Pierwszem ich zajęciem, tak jak w Rogoźnie, były prace przy urządzeniu miejsc kwaterunkowych i przy remoncie budynków. Następnie zaczęli junacy stopniowo wdrażać się do życia gospodarczego i prac folwarcznych.

Zadaniem administracji było dążenie do doprowadzenia majątku do stanu wyglądu możliwie wysoko postawionego warsztatu rolnego, a w przyszłości przystąpienie do głównego celu kupna majątku, t. j. sprawdzenia na gruncie możliwości i celowości — na podstawie uzyskanych rezultatów — utworzenia samodzielnych wzorowych gospodarstw rolno-przetwórczych o charakterze spółdzielczym.

SOM gospodarował na Mgowie zaledwie 5 miesięcy, a już były widoczne efekty pracy. W końcu okresu sprawozdawczego zakwaterowanych było 50 junaków. Zbyt krótki jednakże był czas na to, by można było wprowadzić życie osiedla na właściwe tory, w kierunku realizowania idei SOM-u i osiągnąć jakkolwiek najdrobniejszy nawet rezultat próby.

Do 1 lipca 1935 r. ogólna suma wydatków gospodarczych i inwestycyj wyniosła złotych 40.552.62. Według przewidywań rok gospodarczy 1935/36 zamknie się deficytem około zł. 45.000. Jest to zrozumiałe, że pierwszy rok pracy aczkolwiek na bardzo dobrym, ale ciężkim i zapuszczonym majątku, musi być deficytowy.

Rzaśnik — Pulwy.

SOM, idąc dalej za myślą tworzenia spółdzielczych ośrodków gospodarczych, zawarł w kwietniu 1935 r. z Dyrekcją Lasów Państwo-

wych w Warszawie umowę, na podstawie której za zmeljorowanie na swój koszt 500 ha łąk i zamianę ich na łąki w nadleśnictwie państwowym Leszczydół (Rzaśnik Pulwy pod Wyszko-
wem) otrzymuje na własność 200 ha tychże zmeljorowanych łąk i 10 ha gruntów mineralnych. Roboty meljoracyjne prowadzone były pod technicznym kierunkiem Dyrekcji Lasów Państwowych przy użyciu sił junackich.

W projektach SOM-u tkwił zamiar utworzenia z tych 200 ha łąk jednego spółdzielczego gospodarstwa łąkowego. Przewidywano 20 członków spółdzielni wybranych z pośród junaków, zasługujących na uwzględnienie. Wspomniane 10 ha gruntów mineralnych byłyby rozdzielone po 1/2 ha na członka, jako przestrzeń pod budynki mieszkalne i gospodarce oraz ogrody.

Gospodarka łąkowa na Pulwach prowadzona była dwoma systemami — intensywnym i ekstensywnym. Pierwszy polegał na zakładaniu łąk na terenach uprzednio dokładnie uprawianych systemem meljoracyjnym. Drugi, daleko trudniejszy do otrzymania efektów dodatkowych, jednak bez porównania tańszy, polegał na przemianie istniejących łąk kwaśnych na łąki słodkie drogą podsiewu traw użytkowych bez jakiegokolwiek wżruszenia gleby. Na 25 ha sposób ten udał się dobrze. Wartościowe trawy wypierały stopniowo kwaśną turzycę i dawały łąki coraz lepszej jakości.

W okresie sprawozdawczym roboty meljoracyjne były w pełnym toku.

Objekty małe.

Poza majątkami dużymi do cyklu obszarów rolnych SOM-u należały następujące objekty małe o charakterze ogrodnico-rolnym: Gołębiewo, obszaru około 70 ha, Bieniewice, obszaru 62 ha, Raszyn, obszaru około 12 ha i Jasieniec, obszaru około 24 ha.

Gołębiewo, Bieniewice i Raszyn stanowią osiedla żeńskie, w których roboty polowe i obsługa inwentarza żywego wykonywane są prawie wyłącznie przy pomocy rąk junaczek. Raszyn i Bieniewice, poza pracami ogrodnico-rolnymi, prowadzą szwalnię. Gołębiewo jest wyłącznie ośrodkiem rolnym. Jasieniec natomiast, jak to wspomniano wyżej, jest ośrodkiem męskim o charakterze koszarowo-kwaterunkowym, a rolnictwo i ogrodnictwo prowadzone jest przez junaków na użytkach rolnych i ogrodowych, obejmujących około 13 ha.

Z pośród małych obiektów, należycie zagospodarowane i prowadzone było dotychczas tylko Gołębiewo, a to z tego względu, że przeszło od roku znajdowało się w rękach SOM-u.

Gołębiewo.

W dniu 10 lipca 1934 r. SOM wydzierżawił od Urzędu Wojewódzkiego w Toruniu maj. Gołębiewo pow. Grudziądzkiego o obszarze około 70 ha na lat 3. Czynnosc dzierżawny strony usta-

liły na zł. 4.000 w złocie rocznie, płatne w dniu 15 lipca i w dniu 15 stycznia każdego roku po zł. 2.000. Według § 2 umowy dzierżawca obowiązany jest do płacenia wszystkich podatków, świadczeń socjalnych i t. p., związanych z posiadaniem majątku, które rocznie wynoszą ponad zł. 2.000. Na zabezpieczenie wykonania zobowiązań, wynikających z tytułu dzierżawy, SOM złożył kaucję zwrotną w gotówce w wysokości zł. 3.000 do dyspozycji Wojewódzkiego Wydziału Rolnictwa i Reform Rolnych w Toruniu.

Użytki rolne Gołębiewa składają się z około 64 ha pól ornych i około 6 ha łąk. Cały majątek jest drenowany. Gołębiewo zostało przejęte przez SOM z obsiewami, ale bez inwentarzy żywych i martwych. Jak widać z podanych warunków dzierżawnych, są one bardzo ciężkie. Tenuta dzierżawna łącznie z podatkami wynosi zł. 6.000, co daje obciążenie około zł. 86 na 1 ha, a w przeliczeniu na żyto przy cenie zł. 14 za q — ponad 6 q z 1 ha.

Ponadto termin dzierżawy za ledwie trzyletni jest za krótki, by mogły się opłacić jakiegokolwiek wkłady. Ponieważ w dodatku stan kultury pól pozostawiał wiele do życzenia, jasnym się stanie, że gospodarstwo w podobnych warunkach nie może być dochodowe.

W roku gospodarczym 1934/35 (od 1 lipca 1934 r. do 30 czerwca 1935) SOM dołożył kwotę zł. 31.340, w której mieścił się koszt kupna inwentarza żywych i martwych w wysokości zł. 16.252.99. Z tego też względu SOM poczynił ostatnio starania o obniżenie tenuty dzierżawnej do 2 q z ha.

W Gołębiewie ma stałe zakwaterowanie drużyna żeńska, składająca się z około 60 junaczek. Wszystkie prace gospodarcze, polowe, podwórzowe oraz ogrodowe — za wyjątkiem robót końmi — są wykonywane przez junaczki, które tą drogą przechodzą praktyczną naukę gospodarstwa wiejskiego.

Raszyn.

Na podstawie umów dzierżawnych z 10 lutego 1934 r. i 6 czerwca 1934 r. SOM wydzierżawił od Spółdzielni Mieszkaniowej „Ochota“ 6 domów i 36 działek gruntu oraz plac ogólnej przestrzeni 10.6770 ha na czas do dnia 10 lutego 1939 r. W myśl umowy, dotyczącej parcel, SOM zobowiązał się płacić czynsz dzierżawny w wysokości zł. 1.500 rocznie.

Raszyn wydzierżawiony został przez SOM w celu zakwaterowania drużyn junackich żeńskich i uruchomienia szwalni. Parcele budowlane wydzierżawiono dodatkowo dla produkcji warzyw na własne potrzeby i — do pewnego stopnia — zapoczątkowania mającego odbywać się w przyszłości w większych obiektach nauczania rolno-ogrodniczego.

Parcele w chwili przejęcia stanowiły ugór w postaci łąki-trawnika. W ciągu półtora roku zdołano wyorać prawie całą przestrzeń i częściowo ją doprawić. Zapoczątkowanie gospodarstwa w rozumieniu pierwszych prac w polu nastąpiło w połowie marca 1934 r., co dało możliwość poczynienia zasiewów na rok gospodarczy 1934/35.

Raszyn, jako obiekt posiadający bardzo małą przestrzeń uprawną, w życiu gospodarczym całości działu rolnego SOM-u stosunkowo nieznacznie odgrywał rolę. Z tego też względu projektowano zlikwidowanie tego osiedla i przeniesienie junaczek do Bieniewic.

Bieniewice.

W dniu 15 kwietnia 1935 r. na podstawie umowy kupna-sprzedaży zawartej z Państwowym Bankiem Rolnym SOM nabył maj. Bieniewice obszaru 62,5 ha, położony w powiecie Błońskim woj. Warszawskiego, oddalony od Warszawy o 30 km., od stacji kol. Błonie o 3 km. Suma kupna majątku wraz z inwentarzem żywym i martwym, budynkami, zapasami i zasiewami wyniosła zł. 125.000.

Bieniewice nabyte zostały przez SOM z myślą utworzenia w nich wzorowego osiedla junackiego żeńskiego, obliczonego na zakwaterowanie 400 junaczek. Na gruntach ornych, poza przestrzenią wydzieloną na uprawy gospodarczo-rolne, przeznaczone na utrzymanie inwentarza żywego, projektowano założenie i prowadzenie wyłącznie przez junaczki wzorowego ogrodu warzywnego. Poza tem zdecydowano uruchomić szwalnię. Od lata 1935 r. prowadzone są w Bieniewicach roboty nad przygotowaniem pomieszczeń dla junaczek.

W końcu okresu sprawozdawczego Bieniewice były w stadium organizowania się. Stan junaczek wynosił 100.

Jasieniec.

W dniu 5 marca 1935 r. SOM nabył na własność od właścicieli prywatnych osadę fabryczną „Czersk“ o przestrzeni około 24 ha, w tem ziemi ornej około 13 ha, sadów około 5 ha, stawów około 2 ha i pod zabudowaniami około 4 ha, położoną w powiecie Grójeckim, gminy Jasieniec, za cenę ogólną wraz z zabudowaniami zł. 115.000.

Jasieniec nabyto dla utworzenia centralnego punktu zbornoego dla zrekrutowanych junaków przed rozdzieleniem ich na drużyny i rozstawianiem do miejsc pracy. Powodem nabycia właśnie Jasieńca były koszarowe budynki fabryczne — dawniejsze mieszkania robotników. Ponieważ poza terenem zajęтым przez budowle do obiektu należy około 13 ha użytków rolnych,

uruchomiono w bardzo małym zakresie rolnictwo i warzywnictwo, uprawiane przez miejscowych junaków.

Płody rolne, wyprodukowane przez ośrodki

małe, częściowo były zużyte na miejscu, częściowo odprzedawane innym drużynom, co wpływało dodatnio na obniżenie kosztów utrzymania drużyn rolnych.

T A B L I C E

Tablica 1.

W Y K A Z

finansowanych przez Ministerstwo Opieki Społecznej robót oraz robotodni przepracowanych w okresie od połowy listopada 1933 r. do 31 marca 1935 r.

Nr. ośrodka pracy	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót	Termin uruchomienia robót	Czas trwania robót w mies.	Przeciętny stan junaków	Ilość robotodni
13	Warszawa	Warszawa-miasto	Warsztaty szewskie	1.3.1934	13	100	32.500
9	Ciechocinek	Warszawskie	Budowa autostrady	15.2.1934	13,1/2	108	36.450
39	Zakroczym	"	Regulacja rzeki Wisły	25.4.1934	7	84	14.700
41	Kępa Kępińska	"	" " "	20.4.1934	7,1/3	115	21.045
42	Modlin	"	" " "	18.4.1934	7,2/3	92	17.572
43	Góra Kalwarja	"	" " "	15.4.1934	8	94	18.800
1	Zajezerze	Kieleckie	Budowa kolonji letnich	13.11.1933	6,1/2	400	64.800
21	Zajezerze	"	Warsztaty stolarsk. mechan.	7.4.1934	12	220	66.000
25	Nowy Korczyn	"	Regulacja rzeki Wisły	20.4.1934	7,1/3	91	16.653
30	Sandomierz	"	" " "	20.4.1934	7,1/3	97	17.751
32	Zawichost	"	" " "	10.5.1934	7	95	16.625
60	Boiska	"	" " "	4.8.1934	4	68	6.800
37	Piotrawin	Lubelskie	" " "	15.4.1934	7,1/2	104	19.500
38	Kazimierz	"	" " "	26.4.1934	7	107	18.725
61	Puławy	"	" " "	1.8.1934	4	71	7.100
1	Rajgród	Białostockie	Bud. drogi Grodno-Drusk.	1.6.1934	6	258	38.700
3	Grodno	"	" " " "	5.12.1933	12	234	70.200
7	Białystok	"	Budowa lotniska	9.2.1934	13,2/3	103	35.123
28	Łomża	"	" stadionu	1.4.1934	12	124	37.200
50	Druskieniki	"	Bud. drogi żel. Drusk.-Zdrój	28.4.1934	6,1/2	295	47.937,5
51	Jańskielwice	"	" " " " "	28.4.1934	4	183	18.300
47	Kobryń	Poleskie	Bud. drogi Kobryń-Pińsk	15.4.1934	8	104	20.800
48	Drohiczyn	"	" " " "	20.4.1934	8	92	18.400
49	Janów Poleski	"	" " " "	13.4.1934	8	97	19.400
18	Solec Kujawski	Pomorskie	Regulacja rzeki Wisły	14.4.1934	8	86	17.200
29	Toruń	"	" " "	26.9.1934	2	130	6.500
35	Starogród	"	" " "	4.4.1934	8	105	21.000
36	Tczew	"	" " "	4.4.1934	7,2/3	83	15.853
52	Bógpomóż	"	" " "	4.4.1934	8	93	18.600
53	Grudziądz	"	" " "	2.4.1934	8,1/3	93	19.344
54	Kuchnia k/Gniewa	"	" " "	4.4.1934	8	82	16.400
2	Kraków-Bronowice	Krakowskie	Bud. stadionu miejskiego	25.11.1933	16	180	72.000
14	Czorsztyn	"	Regulacja rzeki Dunajca	10.11.1934	1	174	4.350
23	Krościenko	"	" " "	16.9.1934	2,1/2	115	7.187,5
26	Szczucin	"	" " Wisły	23.4.1934	5	113	14.125
31	Nowy Targ	"	" " Dunajca	31.8.1934	3	176	13.200
33	Lubień	"	" " Raby	12.8.1934	3,1/2	158	13.825
44	Swidnik-Grybów	"	" potoków górskich	20.9.1934	2,1/3	146	8.468
8	Drohobycz	Lwowskie	Roboty miejskie	15.2.1934	10	95	23.750
5	Warszawa	Warszawa-miasto	Warszt. krawiecko-bieliżn.	1.2.1934	14	155	54.250
11	Raszyn	Warszawskie	" " i rob. rol.	1.2.1934	14	139	48.650
6	Bryski	Łódzkie	" "	23.2.1934	13	98	31.850
34	Gołębiewo	Pomorskie	Roboty rolne	10.7.1934	8,2/3	36	7.776
4	Herby Śląskie	Śląskie	Warszt. krawiecko-bieliżn.	1.10.1934	6	146	21.900
R a z e m						5.739	1.117.310

UWAGA: W tablicy niniejszej nie podano sum, stanowiących równowartość w złotych przepracowanych robotodni ze względu na brak ścisłych liczb, dotyczących oddzielnie ilości dni przepracowanych i dni straconych wskutek siły wyższej.

finansowanych przez Fundusz Pracy robót oraz robotodni, pracodawanych i straconych wskutek siły wyższej
w okresie od 1 kwietnia 1934 r. do 31 marca 1935 r.

Nr. ośrodka pracy	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót	Czas trwania robót	Przec. stan jun.	Ilość robotodni			Suma w złotych	
						pracodaw. à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem		
M I N I S T E R S T W O K O M U N I K A C J I										
13	Warszawa	Warszawa-miasto	Przebudowa węzła kolej. Warsz.	21.2.34 - 30.11.34	143	24.249,5	1.053	25.302,5	62.729.75	
33	Jakubówka	Warszawskie	Budowa kolei Warszawa-Radom	24.4.34 - 13.8.34	108	5.780	1.798,5	7.578,5	18.047.—	
44	Warka - Grobice	Kieleckie	" " " "	25.4.34 - 29.7.34	123	6.203	1.181,5	7.384,5	17.810.50	
31	Miechów	"	" " Kraków-Miechów	17.4.34 - 22.8.34	176	9.253,5	1.074	10.327,5	25.281.75	
10/58	Kobylniki	Wileńskie	" drogi Wilno-Kobylniki	1.4.34 - 13.12.34	135	15.470	110	15.580	38.895.—	
29/57	Cetniewo	Pomorskie	" " Wielka Wieś-Hel	17.4.34 - 19.1.35	84	15.358	934,5	16.292,5	40.264.—	
19	Kraków-Płaszów	Krakowskie	" portu w Płaszowie	5.4.34 - 31.3.35	146	29.396	1.496,5	30.892,5	76.483.—	
12	Porąbka	"	" zapory na Sole	9.4.34 - 31.3.35	280	60.435	1.278	61.713	153.643.50	
24	Międzybrodzie	"	" " " "	15.6.34 - 30.9.34	179	11.022	607	11.629	28.769.—	
17	"	"	" " " "	1.10.34 - 31.3.35	230	12.722	412	13.134	32.629.—	
45	Worochta	Stanisławowskie	" drogi Kosów-Żabie-Worochta	10.5.34 - 31.3.35	94	19.772	57	19.829	49.544.—	
R a z e m						1.698	209.661	10.002	219.663	544.156.50
M I N I S T E R S T W O R O L N I C T W A i R E F O R M R O L N Y C H										
23	Wieluń	Łódzkie	Regulacja rzeki Pysnej	12.4.34 - 18.8.34	210	12.950		12.950	32.375.—	
22	Koło	"	Obwałowanie rzeki Warty	12.4.34 - 8.11.34	228	24.578	1.886	26.464	65.217.—	
15	Nowy Korczyn	Kieleckie	" " Wisły	4.4.34 - 30.11.34	168	29.658,8	3.550	33.208,8	81.247.—	
16	Sandomierz	"	" " " "	4.4.34 - 30.11.34	375	60.096	4.256,5	64.352,5	158.753.—	
27	Luboml	Wołyńskie	Regulacja rzeki Neretwy	11.4.34 - 3.11.34	107	11.930	933,5	12.863,5	31.692.—	
56	Kępa Wielka	Poznańskie	Rozb. Kanalu Mosińskiego	15.6.34 - 24.11.34	118	11.954	1.652	13.606	33.189.—	
20	Opatowiec	Krakowskie	Obwałowanie rz. Kisieliny i Dunajca	30.4.34 - 1.12.34	163	17.523,5	2.335,5	19.859	48.479.75	
24	Nadbrzezie	Lwowskie	Podwyższenie wałów Wisły	1.10.34 - 4.12.34	179	6.240	612	6.852	16.824.—	
17	"	"	Podw. wałów Wisły, Łęgu i Sanu	22.5.34 - 30.9.34	230	20.096	2.281	22.377	54.802.—	
R a z e m						1.778	195.026,3	17.506,5	212.532,8	522.578.75
O g ó ł e m						3.476	404.687,3	27.508,5	432.195,8	1.066.735.25

Tablica 3.

W Y

**finansowanych przez Fundusz Pracy robót Ministerstwa
i straconych wskutek siły wyższej w okresie
REGULACJA RZEK**

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
6	Zawichost	Krakowskie	Reg. rz. Wisły
7	Winiary	"	" " "
5	Czarny Dunajec	"	" " Dunajca
16	Czarny Dunajec	"	" " "
18	Kłokoczyn	"	" " Wisły
19	Przemków	"	" " "
20	Płaszów	"	" " "
33	Chomranice	"	" potoku górsk.
34	Oświęcim	"	" rz. Soły
100	Oświęcim	"	" " "
O.P.XI	Porąbka (7 druż.)	"	Budowa zapory beton. na Sole
41	Szczucin	"	Reg. rz. Wisły
42	Kobiernice	"	" " Soły
43	Nowy Korczyn (Raj)	"	" " Wisły
53	Krościenko	"	" potoku górsk.
56	Lubień	"	" rz. Raby
57	Lubień	"	" " "
64	Łukawica	"	" potoku górsk.
69	Niskowa	"	" " "
72	Nowy Sącz	"	" " "
74	Łącko	"	" " "
79	Skotniki	"	Kamieniołomy
80	Skotniki	"	"
85	Zakopane	"	Reg. potoku górski.
91	Sucha	"	" rz. Skawy
92	Sucha	"	" " "
40	Nowy Targ (Roków)	"	" " Dunajca
93	Podegrodzie	"	" potoku górsk.
109	Kasinka Maniowa	"	" rz. Raby
112	Nowy Targ	"	" " Dunajca
167	Nowy Targ	"	" " "
155	Brzeźna	"	" potoku górsk.
52	Łomnica	"	" " "
13	Bielany	"	" rz. Soły
101	Bielany	"	" " "
31	Opatowiec	"	" " Wisły
124	Kraków	"	Rozkopywanie kopca Krakusa
98	Krzyszów Dolny	Lwowskie	Reg. rz. Tyśmienicy
47	Głabinek	Pomorskie	" " Wisły
59	Wiąg	"	" " "
60	Nicponia	"	" " "
61	Słońsk-9 Włók	"	" " "
65	Tczew	"	" " "
86	Smolno	"	" " "
88	Zielona Kępa	"	" " "
44	Kazimierz Dolny	Warszawskie	Kamieniołomy
66	Kazimierz Dolny	"	"
49	Podłęże Wólczyńskie	"	Reg. rz. Wisły
121	Piotrawin	"	" " "
131	Wyszogród-Zakroczym	"	" " "
147	Nasilów	"	Kamieniołomy

K A Z

stwa Komunikacji oraz robotodni przepracowanych
sie od 1 marca do 30 listopada 1935 r.

I POTOKÓW GÓRSKICH

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem	
15.3.—29.10	13.451	233	13.684	34.093.50
1.4.—31.10	13.073	405	13.478	33.492.50
15.4.—28.9	12.226	341	12.567	31.247.—
1.4.—28.9	11.075	787	11.862	29.261.50
25.3.—18.11	12.492	1.209	13.701	33.648.—
20.3.—30.10	15.895	1.279	17.174	42.295.50
1.3.—30.10	18.257	490	18.747	46.622.50
10.4.—10.10	11.978	498	12.476	30.941.—
3.4.—14.10	14.715	566	15.281	37.919.50
1.4.—17.10	12.993	1.637	14.630	35.756.50
1.3.— 1.12	102.391,2/6	7.472,5/6	109.864,1/6	270.923.99
15.3.—10.10	10.216	3.259	13.475	32.058.—
10.4.— 30.9	11.824	1.166	12.990	31.892.—
15.3.—27.9	14.288	443	14.731	36.606.—
12.4.—18.10	13.304	921	14.225	35.102.—
21.3.—10.9	12.852	217	13.069	32.564.—
1.4.—26.10	15.113	305	15.418	38.392.50
10.4.—11.9	7.506	488	7.994	19.741.—
15.4.—19.11	15.464	208	15.672	39.076.—
15.4.—11.9	10.394,1/2	813	11.207,1/2	27.612.25
12.4.—10.9	10.151	562	10.713	26.501.50
5.4.— 1.12	12.241	210	12.451	31.022.50
3.4.—29.9	13.084	178	13.262	33.066.—
15.4.— 8.11	15.561	1.066	16.627	41.034.50
15.4.—16.10	10.929	900	11.829	29.122.50
15.4.—25.5	2.408	164	2.572	6.348.—
1.5.— 1.12	10.358	188	10.546	26.271.—
12.4.—15.10	12.986	182	13.168	32.829.—
21.3.—19.11	15.193	411	15.604	38.804.50
15.4.— 1.12	15.771	—	15.771	39.427.50
29.4.— 1.12	15.605	278	15.883	39.568.50
12.4.—10.9	10.114	99	10.213	25.483.—
11.4.—20.11	18.056	—	18.056	45.140.—
5.4.—12.10	13.617,7/12	941	14.558,7/12	35.925.97
8.4.— 1.11	12.167	682	12.849	31.781.50
15.3.—15.10	13.907	495	14.402	35.757.50
15.7.— 1.12	6.316	—	6.316	15.790.—
18.4.—18.11	15.350	645	15.995	39.665.—
25.3.— 5.9	11.948	287	12.235	30.444.—
2.4.—19.11	14.308	101	14.409	35.972.—
3.4.— 9.11	13.841	285	14.126	33.172.50
25.3.—20.10	14.189	247	14.436	35.966.50
25.3.— 8.11	14.310	255	14.565	36.285.—
25.3.—27.9	13.383	597	13.980	34.651.50
1.4.— 6.11	11.682	191	11.873	29.587.—
15.4.—30.10	13.860	491	14.351	35.632.—
15.5.—20.11	13.137	175	13.312	33.192.50
15.4.—30.9	10.716	281	10.997	27.352.—
11.5.—16.11	13.248	132	13.380	33.384.—
20.4.— 7.12	14.614	163	14.777	36.861.—
10.5.—20.10	11.801	158	11.959	29.818.50
R a z e m	744.359,5/12	33.101,5/6	777.461,1/4	1.927.102.21

Tablica 4.

W Y

**finansowanych przez Fundusz Pracy robót Minister
i straconych wskutek siły wyższej w okro**

BUDOWA

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
99	Promna	Kieleckie	Budowa dojazdów
133	Białobrzegi	"	Roboty ziemne
135	Białobrzegi	"	" " "
134	Czarnca	"	Budowa drogi Czarnca-Konieczpol
136	Czarnca	"	" " "
15	Wierchomla	Krakowskie	Budowa drogi Piwniczna-Żegiestów
83	Wierchomla	"	" " "
123	Lubień	"	Przebudowa drogi państw.
127	Lubień	"	" " "
142	Lubień	"	" " "
143	Lubień	"	" " "
125	Milkiewicz	Nowogrodzkie	Budowa drogi Nowogrodek-Huta
126	Leśna	"	" " Leśna-Milowody
132	Nowogrodek	"	Bud. drogi Nowogrodek-Lida
137	Grabniki	"	" " "
115	Kamień Królewski	Poleskie	" " Kobryń-Pińsk
118	Ogdemer	"	" " "
119	Korsunie	"	" " "
58	Kuźnice	Pomorskie	Roboty ziemne
55	Worochta	Stanisławowskie	Roboty ziemne
122	Szeszory	"	Przebudowa drogi
141	Brześć Kujawski	Warszawskie	Roboty betonowe
168	Zegrze	"	Budowa drogi państw.
169	Łuba II	"	Przebudowa drogi Włocławek-Brześć Kuj.
3	Kiwerce	Wołyńskie	Budowa drogi Kiwerce-Łuck
11	Kiwerce	"	" " "
92	Kiwerce	"	" " "
10	Zulów	Wilńskie	" " Wilno-Zulów
128	Szwakszta	"	" " Wilno-Kobylniki
159	Zahacz	"	" " Postawy
182	Koraby	"	" " w Holszanach

Tablica 5.

W Y

**finansowanych przez Fundusz Pracy robót Minister
i straconych wskutek siły wyższej w okro**

BUDOWA

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
173	Tłuszcz	Warszawskie	Budowa kolei Sierpc-Brodnica
170	Tłuszcz	"	" " "
171	Sierpc	"	" " "

K A Z

sterstwa Komunikacji oraz robotodni przepracowanych
sie od 1 kwietnia do 30 listopada 1935 r.

DRÓG BITYCH.

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem	
26.4.—1.12	17.886	188	18.024	44.966.—
29.4.—7.11	14.280	247	14.527	36.194.—
29.4.—7.11	14.720	227	14.947	37.254.—
7.5.—1.9	8.843	84	8.927	22.275.50
7.5.—20.9	14.926	837	15.763	38.989.—
8.4.—10.10	13.002	132	13.134	32.769.—
8.4.—1.9	9.392	522	9.914	24.524.—
1.5.—10.10	11.085	370	11.455	28.452.50
16.5.—1.10	9.920	467	10.387	25.734.—
1.5.—10.10	11.856	335	12.191	30.310.—
1.5.—26.9	8.669	386	9.055	22.444.50
27.4.—18.11	15.500	516	16.016	39.782.—
29.4.—18.10	11.770	444	12.214	30.313.—
26.4.—18.11	14.829	533	15.362	38.138.50
26.4.—17.10	13.396	555	13.951	34.600.—
26.4.—1.11	12.019	1.073	13.092	32.193.50
29.4.—8.11	15.875	97	15.972	39.881.50
29.4.—29.10	13.944	101	14.045	35.062.—
8.4.—10.8	8.921	110	9.031	22.522.50
1.4.—12.10	15.667	399	16.066	39.965.50
4.6.—16.10	6.502	939	7.441	18.133.—
6.5.—24.10	11.791	191	11.982	29.859.50
10.5.—6.11	12.331	1.305	13.636	33.437.50
20.5.—15.11	14.280	—	14.280	35.700.—
1.6.—11.9	8.387	923	9.310	22.813.50
1.6.—19.11	13.139	125	13.264	33.097.50
1.6.—16.11	12.050	779	12.829	31.683.—
4.5.—16.10	11.560	90	11.650	29.080.—
6.5.—26.10	10.118,1/2	682	10.800,1/2	26.660.25
6.5.—16.10	19.953	101	12.094	30.184.50
7.5.—30.10	14.166	—	14.166	35.415.—
R a z e m	382.767,1/2	12.758	395.525,1/2	982.434.75

K A Z

sterstwa Komunikacji oraz robotodni przepracowanych
sie od 1 kwietnia do 30 listopada 1935 r.

LEI ŻELAZNYCH

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50.	straconych à zł. 2.—	razem	
21.6.—11.8	4.339	200	4.539	11.247.50
13.8.—31.10	4.835	76	4.911	12.239.50
10.7.—20.11	8.659	269	8.928	22.185.50
R a z e m	17.833	545	18.378	45.672.50

Tablica 6.

W Y

finansowanych przez Fundusz Pracy robót Ministerstwa Rol
i straconych wskutek siły wyższej w okre

OBWAŁOWANIE RZEKI

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
30	Sandomierz	Kieleckie	Obwałowanie Wisły
157	Sandomierz	"	" "
163	Sandomierz	"	" "
37	Zawisze	"	" "
177	Zawisze	"	" "
32	Nowy Korczyn	"	" "
176	Nowy Korczyn	"	" "
81	Złota	"	" "
84	Złota	"	" "
110	Złota	"	" "
111	Złota	"	" "
48	Złota	"	" "
120	Złota	"	" "
138	Hebdów	"	" "
150	Hebdów	"	" "
152	Hebdów	"	" "
58	Hebdów	"	" "
62	Połaniec	"	" "
90	Połaniec	"	" "
45	Górka k/Szczurowej	Krakowskie	" "
46	" "	"	" "
75	Bielany k/Krakowa	"	" "
151	" "	"	" "
76	Nowopole	"	" "
106	Nowopole	"	" "
89	Jankowice	"	" "
129	Chrzastowice	"	" "
130	Włosienica	"	" "
148	Wołowice	"	" "
149	Mętków	"	" "
154	Pozowice	"	" "
102	Janiszów	Lubelskie	" "
105	Janiszów	"	" "
172	Janiszów	"	" "
4	Zalesie Górzyckie	Lwowskie	" "
8	" "	"	" "
14	Okopy	Łódzkie	Obwałowanie Warty
82	Okopy	"	" "
104	Patrzyków	"	" "
39	Koło	"	" "
103	Koło	"	" "
54	Koło	"	" "
70	Trzęsniew	"	" "
144	Patrzyków	"	" "
145	Patrzyków	"	" "
146	Patrzyków	"	" "
87	Słońsk	Warszawskie	" "
51	Ciechocinek	"	" "

K A Z

nictwa i Reform Rolnych oraz robotodni przepracowanych
sie od 1 marca do 30 listopada 1935 r.

WISŁY I WARTY

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2. -	razem	
1.3. - 31.10	15.739	222	15.961	39.791.50
5.4. - 30.11	12.586	286	12.872	32.037.—
5.4. - 30.11	11.941	164	12.105	30.180.50
5.4. - 4.11	13.482,7	404	13.886,7	34.514.75
1.5. - 30.8	6.797,4	264	7.061,4	17.521.50
5.4. - 13.11	16.511	921	17.432	43.119.50
1.7. - 15.10	4.048	130	4.178	10.380.—
6.4. - 16.11	10.980,4	771	11.751,4	28.993.—
6.4. - 10.9	8.722	585	9.307	22.975.—
6.4. - 10.11	11.741,7	846	12.587,7	31.046.25
6.4. - 7.8	5.740,6	409	6.149,6	15.169.50
13.8. - 20.11	4.304	475	4.779	11.710.—
6.4. - 10.11	10.212,5	682	10.894,5	26.895.25
4.5. - 28.9	8.527	551	9.078	22.419.50
6.5. - 27.10	9.306	511	9.817	24.287.—
4.5. - 15.8	6.938	201	7.139	17.747.—
13.7. - 25.10	3.734	417	4.151	10.169.—
29.4. - 30.10	12.268	905	13.173	32.480.—
29.4. - 30.9	10.243	342	10.585	26.291.50
15.4. - 25.10	10.813	1.778	12.591	30.588.50
15.4. - 31.8	6.972	1.302	8.274	20.034.—
15.4. - 30.9	10.171	147,5	10.318,5	25.722.50
15.4. - 16.11	13.724	586	14.310	35.482.—
13.4. - 31.10	10.628	1.244	11.872	29.058.—
24.4. - 31.10	9.805,5	1.004	10.809,5	26.521.75
15.4. - 10.10	7.817	272	8.089	20.086.50
15.4. - 30.11	11.053	1.048	12.101	29.723.50
20.4. - 21.10	11.515	1.012	12.527	30.811.50
24.4. - 17.10	9.184	546	9.730	24.052.—
23.4. - 30.9	9.223	607	9.830	24.387.50
11.4. - 30.11	9.231	603	9.834	24.283.50
19.4. - 16.11	15.748	579	16.327	40.528.—
25.4. - 15.10	11.145	267	11.412	28.396.50
19.4. - 10.10	11.641	309	11.950	29.720.50
1.4. - 27.8	6.526	247	6.773	16.809.—
1.4. - 6.9	10.193	928	11.121	27.338.50
5.4. - 28.9	9.868	363	10.231	25.396.—
15.4. - 16.11	14.325	841	15.166	37.494.50
26.4. - 28.9	9.798	443	10.241	25.381.—
12.4. - 10.10	11.703	272	11.975	29.801.50
20.4. - 10.9	8.699	294	8.993	22.335.50
8.4. - 1.10	14.605	301	14.906	37.064.50
8.4. - 3.10	11.914	202	12.116	30.189.—
9.5. - 31.8	8.811	—	8.811	22.027.50
4.5. - 20.10	12.608	—	12.608	31.520.—
4.5. - 16.11	14.944	—	14.944	37.360.—
1.7. - 30.11	6.062	140	6.202	15.435.—
21.9. - 30.11	2.360	541	2.901	6.982.—
R a z e m	484.908,8	24.962,5	509.871,3	1.262.197.—

Tablica 7.

W Y

**finansowanych przez Fundusz Pracy robót Ministerstwa Rolnictwa
i straconych wskutek siły wyższej w okręgu
ROBOTY MELJORACYJNE**

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
97	Porzecze	Lwowskie	Regul. rz. Wereszycy Osuszanie terenu
73	Hrud Lityński	"	Reg. rz. Tyśmienicy. Osuszanie terenu
158	Hrud Lityński	"	" " " " "
78	Brochów	Warszawskie	Budowa kanału Olszowieckiego
96	Brochów	"	" " "
140	Raciąż-Lempino	"	Reg. rz. Karczówki
173	Raciąż-Lempino	"	" " "
17	Drąždzewo	"	" " Orzycy
95	Drąždzewo	"	" " " Osuszanie terenu
94	Drąždzewo	"	" " " " "
71	Drąždzewo	"	" " " " "

Tablica 8.

W Y

**finansowanych przez Min. Opieki Społecznej robót dla samorządów
i straconych wskutek siły wyższej w okręgu**

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
12	Grodno	Białostockie	Budowa Domu Strzelca
77	Bronowice	Krakowskie	Sypanie kopca Marsz. Piłsudskiego
113/114	Spała	Warszawskie	Budowa obozu harcerskiego
116	Bronowice	Krakowskie	Budowa stadionu
117	Bronowice	"	" "
164	Supraśl	Białostockie	Budowa drogi
165	Białystok	"	Roboty miejskie
71	Łomża	"	Budowa stadionu
51	Ciechocinek	Warszawskie	Budowa autostrady
48	Toruń	Pomorskie	Roboty miejskie

K A Z

nictwa i Reform Rolnych oraz robotodni przepracowanych
sie od 1 kwietnia do 30 listopada 1935 r.

(OSUSZANIE TERENU).

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem	
12.4. - 24.10	12.464	649,5	13.113,5	32.459.—
8.4. - 15.10	12.430,34	627,69	13.058,30	32.331.22
20.4. - 15.10	10.809	498,5	11.307,5	28.019.50
24.4. - 11.10	11.222	167	11.389	28.389.—
24.4. - 28.11	14.605	499	15.104	37.510.50
14.5. - 24.10	17.664	332	17.996	44.824.—
15.8. - 30.11	3.110	—	3.110	7.775.—
12.4. - 25.8	3.550,6	131	3.681,6	9.138.50
12.4. - 30.9	5.135,85	—	5.135,85	12.839.63
12.4. - 18.10	5.512,85	84	5.596.85	13.950.13
26.8. - 13.10	1.307,3	40	1.347,3	3.348.25
R a z e m	97.810,94	3.028,69	100.839,63	250.584.73

K A Z

dów i instytucyj społecznych oraz robotodni przepracowanych
nie od 1 kwietnia do 30 listopada 1935 r.

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem	
4.4. - 30.11	17.256	334	17.590	43.808.—
1.6. - 30.11	13.243	617	13.860	34.341.50
11.4. - 20.9	21.358	197	21.555	53.789.—
1.6. - 26.10	10.734	—	10.734	26.835.—
1.6. - 19.11	11.438	24	11.462	28.643.—
15.4. - 10.9	12.220	191	12.411	30.932.—
1.4. - 26.8	10.288	—	10.288	25.720.—
1.5. - 21.10	11.622	—	11.622	29.055.—
1.4. - 21.9	17.379	—	17.379	43.447.50
1.4. - 7.8	14.924	—	14.924	37.310.—
R a z e m	140.462	1.363	141.825	353.881.—

Tablica 9.

W Y

finansowanych przez Min. Opieki Społecznej robót oraz robotodni
i w drużynach rolnych w okresie od

Nr. drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
12	Grodno	Białostockie	Warsztaty stolarskie
38	Wolbórz	Łódzkie	" ślusarskie
9	Zajezerze	Kieleckie	" szewskie
9	Zajezerze	"	" stolarskie
156	Hruszów	Lwowskie	Remonty
67	Rogoźno	Pomorskie	Roboty rolne
139	Porządzie	Warszawskie	Roboty meljoracyjne
153	Porządzie	"	" "
166	Porządzie	"	" "
21 i 22	Warszawa	"	Warsztaty krawiecko-bielizniarskie
23 i 24	Raszyn	"	" "
25	Bryski-Bieniewice	"	" "
26 i 27	Herby Śląskie	Śląskie	" "
29	Dąbrowa Górnicza	Kieleckie	" "
28	Gołębiewo	Pomorskie	Roboty rolne

Tablica 10.

W Y

finansowanych przez Fundusz Pracy robót Ministerstwa Komunikacji
i straconych wskutek siły wyższej w okr

Nazwa drużyny	Miejsce pracy	Województwo	Rodzaj robót
B. Mysłówice	Mysłówice	Śląskie	Regul. rz. Czarnej Przemszy
" Lubliniec	"	"	" "Wisły p/Zabrzegiem
" Wisła	Łąka	"	" " "
" Śląsk	Zarzecze	"	" " "
" Pszczyna	Zabrzeg	"	" " "
" Północ	Psary	"	Budowa drogi
" Beskid	Kiczyce	"	Regul. Wisły
" P. 3	Rudołtowiec	"	" "
" B. K. M.	Panewniki	"	Roboty terenowe
" P. 2	"	"	Budowa drogi Zarzecze-Hybie
" C. 2	Ochały	"	Regul. Wisły
" B. 4	"	"	Budowa drogi
" Fachowa	Katowice-Ligota	"	Warsztaty szewskie
" C. 2	Skoczów	"	Regul. Wisły
" B. Beskid 2	"	"	" "
B. Pszczyna	"	"	" Hownicy
C. 6	Wisła Malina	"	Budowa drogi
O. D. R.	Nierodzim	"	Regul. Wisły
B. Beskid	Kiczyce	"	" "
O. D. R.	Radostowice	"	Budowa kolei Zory-Pszczyna
O.D.R. żeńska	Siemianowice	"	Warsztaty krawieckie

U w a g a : W marcu 1935 r. O.D.R.-y śląskie stosowały wyższą stawkę za robociznę, w następnych miesiącach stawki SOM-u. Stąd końcowa suma złotych jest większa, niż suma ilorazów pierwszej rubryki — przez zł. 2.50 i drugiej — przez zł. 2.—

K A Z

przepracowanych i straconych wskutek siły wyższej w warsztatach
1 kwietnia do 30 listopada 1935 r.

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem	
1.4. - 30.11	22.464	—	22.464	56.160.—
1.4. - 30.11	22.975	—	22.975	57.437.50
1.4. - 30.11	9.040	—	9.040	22.600.—
1.4. - 31.8	23.125	—	23.125	57.812.50
17.5. - 10.11	5.546	—	5.546	13.865.—
1.4. - 30.11	24.372	—	24.372	60.930.—
1.5. - 30.10	13.681	482	14.163	35.166.50
1.7. - 30.10	7.747	368	8.115	20.103.50
1.6. - 10.10	10.240	—	10.240	25.600.—
1.4. - 30.11	23.194	—	23.194	57.985.—
1.4. - 30.11	13.505	—	13.505	33.762.50
1.4. - 30.11	4.450	—	4.450	11.125.—
1.4. - 30.11	17.652	—	17.652	44.130.—
1.7. - 30.11	3.513	—	3.513	8.782.50
1.4. - 30.11	11.725	—	11.725	29.312.50
R a z e m	213.229	850	214.079	534.772.50

K A Z

wykonanych przez O.D.R. śląskie oraz robotodni przepracowanych
się od 1 marca do 30 listopada 1935 r.

Czas trwania robót	Ilość robotodni			Suma w złotych
	przepracowanych à zł. 2.50	straconych à zł. 2.—	razem	
1.3. - 30.11	36.643,3/12	891,2/3	37.534,11/12	97.079.34
1.3. - 30.11	40.852,2/6	1.283,1/6	42.135,1/2	108.246.34
1.3. - 30.11	58.802	2.860	61.662	152.715.—
1.3. - 30.11	40.931	3.721	44.652	109.769.50
1.3. - 30.11	20.529	1.333	21.862	53.988.50
1.3. - 30.11	23.495,1/3	234	23.729,1/3	60.113.55
1.3. - 30.11	33.422	2.557,4/12	35.979,4/12	88.669.61
1.3. - 30.11	15.748	1.325	17.073	42.020.—
1.3. - 30.9	17.493,9/10	39	17.532,9/10	44.991.92
1.3. - 31.8	18.607	1.805	10.412	25.127.50
1.3. - 30.11	25.083,1/2	1.505	26.588,1/2	65.719.25
1.3. - 30.11	8.225,1/4	400	8.625,1/4	21.363.12
1.3. - 30.11	10.414,2/3	—	10.414,2/3	26.618.13
1.3. - 31.7	5.265,1/2	92	5.357,1/2	13.347.75
1.4. - 30.11	11.975	76	12.051	30.089.50
1.5. - 30.11	7.354,1/2	109	7.463,1/2	18.604.25
1.6. - 30.11	8.848	993	9.841	24.106.—
1.6. - 30.11	16.561	1.249	17.810	43.900.50
1.6. - 30.9	6.088,1/2	33,1/2	6.122	15.288.25
1.7. - 30.11	6.981	213	7.194	17.878.50
1.7. - 30.11	8.376,2/6	—	9.376,2/6	20.940.83
R a z e m	411.697,1/15	20.719,2/3	432.416,11/15	1.080.587.34

W Y K

przepracowanych i straconych wskutek siły wyższej robotodni na robotach Min. Komunikacji, R O K

Tablica 11

RODZAJ ROBÓT	MARZEC			KWIECIEŃ			M A J			CZERWIEC			L I P I E C							
	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.				
		przeprac.	stracon.			przeprac.	stracon.			przeprac.	stracon.			przeprac.	stracon.					
1) Ministerstwo Komunikacji																				
a) Budowa dróg bitych	—	—	—	—	1.386	10.870	190	27.555.—	2.571	54.188	4.412	144.294.—	2.909	61.809,1/2	1.086	156.695.75	2.993	78.414	1.969	199.973.—
b) Budowa dróg żelaznych	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	103	714	—	1.785.—	200	4.210	—	10.525.—
c) Regulacja rzek i potoków górskich	1.762	19.964	2.477	54.864.—	4.914	85.553,1/2	8.794	231.471.75	5.433	115.763	7.377	304.161.50	5.375	113.822	1.616	287.787.—	5.428	144.792,11/12	5.467,5/6	372.917.96
d) O.D.R-y śląskie	1.987	35.249	3.487,1/4	105.002.69	1.987	41.267,19/60	3.354,11/12	109.877.96	2.005	45.976,11/15	1.934,4/6	118.811.08	2.224	44.231,3/5	885,1/3	112.349.63	2.224	55.567,1/2	2.537,5/6	143.994.40
Razem	3.749	55.213	5.964,1/4	159.866.69	8.287	137.690,49/60	12.338,11/12	368.904.71	10.009	215.927,11/15	13.723,4/6	567.266.58	10.611	220.577,1/10	3.587,1/3	558.617.38	10.845	282.084,5/12	9.974,4/6	727.410.36
2) Ministerstwo Rolnictwa i Reform Rolnych																				
a) Obwałowanie Wisły i Warty	383	2.685	—	6.712.50	3.198	38.239	4.009,1/2	103.616.50	3.938	85.342,3/10	4.748	222.851.75	3.809	77.679	2.052	198.301.50	3.748	89.960	4.436	233.772.—
b) Roboty meljoracyjne	—	—	—	—	781	3.523,1/2	499,1/2	9.807.75	871	11.506,64/100	716,94/100	30.200.48	871	17.919,48/100	168	45.134.70	810	17.734,1/5	644,1/2	45.624.51
Razem	383	2.685	—	6.712.50	3.979	41.762,1/2	4.509	113.424.25	4.809	96.848,94/100	5.464,94/100	253.052.23	4.680	95.598,48/100	2.220	243.436.20	4.558	107.694,1/5	5.080,1/2	279.396.51
Ogółem na robotach funduszowych	4.132	57.898	5.964,1/4	166.579.19	12.266	179.453,19/60	16.847,11/12	482.328.96	14.818	312.776,101/150	19.188,91/150	820.318.81	15.291	316.175,58/100	5.807,1/3	802.053.58	15.403	390.678,37/60	15.055,1/6	1.006.806.87
3) Ministerstwo Opieki Społ.																				
a) Roboty samorządowe	—	—	—	—	1.020	21.778	191	54.827.—	806	17.895	339	45.415.50	1.158	23.316	24	58.338.—	1.130	27.742	344	70.043.—
b) Roboty własne SOM-u	—	—	—	—	1.828	38.125	—	95.312.50	1.504	32.092	268	80.766.—	1.286	26.794	—	66.985.—	1.569	31.841	101	79.804.50
Razem	—	—	—	—	2.848	59.903	191	150.139.50	2.310	49.987	607	126.181.50	2.444	50.110	24	125.323.—	2.699	59.583	445	149.847.50
Ogółem na wszystkich robotach	4.132	57.898	5.964,1/4	166.579.19	15.114	239.356,19/60	17.038,11/12	632.468.46	17.128	362.763,101/150	19.795,91/150	946.500.31	17.735	366.285,58/100	5.831,1/3	927.376.58	18.102	450.261,37/60	15.500,1/6	1.156.654.37

A Z

Min. Rolnictwa i Reform Rolnych oraz robotach samorządowych i własnych SOM-u.

1935

SIERPIEŃ			WRZESIEŃ			PAŹDZIERNIK			LISTOPAD			O G Ó Ł E M							
Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	Stan junaków	Ilość robotodni		Suma zł.	R o b o t o d n i		Razem robotodni	Suma zł.
	przeprac.	stracon.			przeprac.	stracon.			przeprac.	stracon.			przeprac.	stracon.		przeprac.	stracon.		
2.833	72.675,1/2	1.418	184.524.75	2.499	59.682	2.887	154.879.—	2.122	39.017,1/2	846	99.235.75	770	6.111	—	15.277.50	382.767,1/2	12.758	395.525,1/2	982.434.75
282	4.939	200	12.747.50	154	3.741	76	9.504.50	153	3.715	194	9.675.50	94	514	75	1.435.—	17.833	545	18.378	45.672.50
5.007	124.205	1.979	314.470.50	4.538	87.659	4.506	228.159.50	2.971	42.801	885	108.772.50	1.350	9.799	—	24.497.50	744.359,5/12	33.101,5/6	777.461,1/4	1.927.102.21
2.224	57.932,5/12	1.669,5/6	148.170.70	2.254	51.602,2/6	1.272,3/6	131.550.83	2.000	45.282,2/6	5.577,2/6	124.360.50	1.250	34.587,5/6	—	86.469.55	411.697,1/15	20.719,2/3	432.416,11/15	1.080.587.34
0.346	259.751,11/12	5.266,5/6	659.913.45	9.445	202.684,2/6	8.691,3/6	524.093.83	7.246	130.815,5/6	7.502,2/6	342.044.25	3.464	51.011,5/6	75	127.679.55	1.556.656,59/60	67.124,1/2	1.623.781,29/60	4.035.796.80
3.722	83.946	1.613	213.091.—	3.318	64.329,1/2	3.274	167.371.75	2.118	36.411	4.549	100.125.50	799	6.317	281	16.354.50	484.908,8/10	24.962,1/2	509.871,3/10	1.262.197.—
994	19.144,11/100	399	48.658.27	789	17.510,61/100	287,3/4	44.352.02	577	9.351,2/5	313	24.004.50	73	1.121	—	2.802.50	97.810,94/100	3.028,69/100	100.839,63/100	250.584.73
4.716	103.090,11/100	2.012	261.749.27	4.107	81.840,11/100	3.561,3/4	211.723.77	2.695	45.762,2/5	4.862	124.130.—	872	7.438	281	19.157.—	582.719,74/100	27.991,19/100	610.710,93/100	1.512.781.73
5.062	362.842,2/75	7.278,5/6	921.662.72	13.552	284.524,133/300	12.253,1/4	735.817.60	9.941	176.578,7/30	12.364,2/6	466.174.25	4.336	58.449,5/6	356	146.836.55	2.139.376,217/300	95.115,69/100	2.234.492,31/75	5.548.578.53
1.017	21.658	385	54.915.—	749	14.887	80	37.377.50	432	7.817	—	19.542.50	414	5.369	—	13.422.50	140.462	1.363	141.825	353.881.—
1.528	22.266	83	55.831.—	1.358	21.881	—	54.702.50	1.155	23.891	398	60.523.50	1.017	16.339	—	40.847.50	213.229	850	214.079	534.772.50
2.545	43.924	468	110.746.—	2.107	36.768	80	92.080.—	1.587	31.708	398	80.066.—	1.431	21.708	—	54.270.—	353.691	2.213	355.904	888.653.50
7.607	406.766,2/75	7.746,5/6	1.032.408.72	15.659	321.292,133/300	12.333,1/4	827.897.60	11.528	208.286,7/30	12.762,2/6	546.240.25	5.767	80.157,5/6	356	201.106.55	2.493.067,217/300	97.328,69/100	2.590.396,31/75	6.437.332.03

6. ZAKWATEROWANIE.

Jednym z zadań SOM-u, wymagającym dużych wysiłków, nakładu pracy i pieniędzy, było znalezienie i przygotowanie odpowiedniego zakwaterowania dla drużyn junackich. Sposób i miejsce zakwaterowania oraz rodzaj pomieszczeń zależały przytem od charakteru prac, które wykonywali junacy oraz od możliwości i warunków lokalnych. Inne kwatery musiały być dla drużyn rolnych i warsztatowych, jako osiedli stałych, inne dla junaków zatrudnionych na robotach zewnątrz ośrodka w większych miejscowościach, inne jeszcze dla tych, których praca sezonowa wymagała ciągłego przenoszenia z miejsca na miejsce, jak roboty przy regulacji rzek, budowie dróg.

Z pomocą SOM-owi w zdobywaniu pomieszczeń przychodziły często władze państwowe, głównie wojskowe oraz instytucje samorządowe. Nieliczne lokale dzierżawiono lub odnajmowano od osób prywatnych.

Kwatery stałe stanowiły bądź własność SOM-u, bądź też były dzierżawione lub podnajmowane. Stałe siedziby posiadał SOM przede wszystkim w majątkach rolnych własnych i dzierżawionych. Następnie wiele pomieszczeń otrzymywano od władz wojskowych do użytku czy to zupełnie bezpłatnie na okres bezterminowy lub na czas robót, czy też w dzierżawę za symboliczny tylko (zł. 1.—) czynsz dzierżawny. Ostatnio SOM miał do dyspozycji pomieszczenia wojskowe w Zajezierzu, Krakowie, Płaszowie, Bronowicach k/Krakowa, Nowym Targu, Łomży, Toruniu, Grupie k/Grudziądz, Hruszowie. W tych wypadkach obciążenia SOM-u ograniczały się przeważnie do obowiązku zwrotu w należyty porządku pomieszczeń po ich zwolnieniu. Natomiast lokal ośrodka pracy w Ciechoćniku np. wydzierżawiono od władz samorządowych (gmina m. Włocławka), siedziby 3-ich ośrodków w Warszawie, ośrodków w Promnie, Sucheju, Łącku i in. — od instytucyj i osób prywatnych. Do rzadkości należało bezpłatne przydzielanie kwater przez kierownictwa robót na czas wykonywania prac, jak obecnie w Janowej Dolinie, gdzie junacy pracujący w kamieniołomach Min. Komunikacji korzystają z należących do kamieniołomów pomieszczeń. Budynki żeńskiego osiedla junackiego na kopalni „Flora“ w Dąbrowie Górniczej stanowią dar na rzecz SOM-u p. B. Holenderskiego, właściciela kopalni. Teren pod budynkami wydzierżawił SOM od Dyrekcji Lasów Państwowych w Warszawie kosztem zł. 320 rocznej tenuty.

Stałe punkty zakwaterowania składają się nietylko z budynków murowanych, lecz tak samo z budynków drewnianych i baraków.

Pomieszczenia sezonowe stanowiły namioty, t. zw. koszarki na krypach i barkach dla robót wodnych oraz baraki budowane bądź ad hoc na miejscu roboty, bądź to przygotowywane zimą i przewożone do drużyny bezpośrednio przed

uruchomieniem robót. Najmniej nadawały się na pomieszczenia drużyn namioty, które wczesną wiosną — na początku sezonu prac — lub jesienią, kiedy roboty jeszcze trwają, nie dają dostatecznego zabezpieczenia przed chłodem i wilgocią. Z tego względu uznano, że namioty mogą być używane tylko dorywczo dla robót, w ciągu których przewiduje się przesunięcia miejsc zakwaterowania w okresie sezonu budowlanego, zaś w miejscach, gdzie junacy mogą pracować w przeciągu jednego lub paru sezonów, należy kwaterować ich w barakach.

Określenie miejsc zakwaterowania mogło nastąpić dopiero po ostatecznym ustaleniu programu robót.

Po przeprowadzeniu kampanji robót w 1934 roku, władze SOM-u zdecydowały, opierając się na zdobytym doświadczeniu, nie liczyć na obiecywane na miejscu zakwaterowanie, które zazwyczaj nie odpowiadało skromnym nawet potrzebom i wymagało znacznych przeróbek i adaptacyj. Postanowiono zaopatrzyć się w okresie zimy w dostateczną liczbę baraków, które wykonać mieli junacy w warsztatach własnych SOM-u.

Dla wyprodukowanych we własnych pracowniach baraków przyjęto w zasadzie 2 typy: jeden zwany stałym, który miał ściany podwójne i mógł być ocieplony na zimę po nasypaniu między ściany torfu lub trocin z wapnem, oraz typ drugi baraku przenośnego, zbudowanego według projektu inż. Stefana Romiszewskiego. Konstrukcja baraku przenośnego jest prosta. Daje się on w ciągu jednego dnia postawić, składa się z niewielkiej ilości elementów, przy czem można ustawić tyle przęseł, z których się zasadniczo składa, ile w danej chwili potrzeba. Zdarzało się, że stawiano 1/2 lub 1 1/2 baraku jako oddzielny budynek. Baraki znajdowały zastosowanie zawsze tam, gdzie było utrudnione zdobycie kwater w pobliżu miejsca pracy.

Wymiary baraku stałego pozwalały na umieszczenie w nim 70 ludzi przy spiętowanych łózkach, przeważnie jednak umieszczano 50 junaków, a pozostałą część baraku oddzielano jako magazyn mundurowy, kancelarję i t. p. Barak przenośny w zasadzie wystarczał na pomieszczenie 100 junaków i z tego względu organizacyjnie jest dogodniejszy.

Sprawa gruntów pod baraki przedstawiała nader proste rozwiązanie, o ile grunta stanowiły własność władz państwowych lub samorządowych, które przydzielały bezpłatnie miejsca pod baraki. W tych zaś wypadkach, w których potrzebne grunta należały do prywatnych właścicieli, trzeba było je dzierżawić. Kwatery barakowe na gruntach przydzielonych bezpłatnie posiadają drużyny w Porąbce, Międzybrodziu, na dzierżawionych terenach — drużyny w Seceminie, Skotnikach, Złotej k/Sandomierza, Kiwercach, Żabce k/Kiwerc.

Ośrodek junacki na jedną drużynę, zakwaterowany w barakach, posiada z reguły sypial-

nie na 100 ludzi, poza tem świetlicę przeważnie w oddzielnym baraku wraz ze składem mundurowym i kancelarją oraz budynek, mieszczący kuchnię z oddzielnym magazynem żywnościowym, izbę chorych i ustępy. Ośrodki pracy zakwaterowane w namiotach sypialnych po 16—18 ludzi posiadają na 100 junaków 1—2 namioty świetlicowe oraz w większości wypadków barak drewniany, w którym mieszczą się kuchnia, magazyn żywnościowy, skład mundurowy, kancelarja, pokój kierownika, izba chorych i ambulatorjum. W ośrodkach pracy zakwaterowanych w koszarkach pływających wszystkie pomieszczenia gospodarcze instalowane są w jednej z koszarek. W lokalach stałych drużyny rozlokowane są zazwyczaj według możliwości. Siedziby drużyn, naogół ogrodzone, posiadają w przeważnej ilości wypadków place dla ćwiczeń i gier sportowych.

W wielu stałych ośrodkach i osiedlach junackich trzeba było przeprowadzić poważniejsze remonty istniejących zabudowań w celu doprowadzenia tych budynków do należytego stanu. Remonty wykonano w 3 ośrodkach warszawskich, w Jasięcu, Wolborzu, Zajezierzu, Puławach, Dąbrowie Górniczej, Nowym Targu, Rogoźnie, Herbach Śląskich, Hruszowie. W osiedlach żeńskich w Raszynie i Bieniewicach postawiono nowe budynki drewniane, mieszkalne i gospodarcze,

Zestawienie własnych obiektów kwaterekowych SOM-u.

Baraki typu stałego składane na miejscu robót	67
Baraki typu przenośnego	43
„ „ strzeleckiego	53
„ przenośne arch. Rutkowskiego	3
„ typu Sykosza	1
„ drewniane mieszkalne wybudowane przez O .D. R. Śląskie	14
Koszarki zbudowane na barkach	12
Budynki drewniane mieszkalne	13
„ różne — administracyjne i gospodarcze	37
„ kuchnie drewniane	52
„ ustępy	39
Duże objekty drewniane, znajdujące się w stadjum budowy (Bieniewice)	3

7. ZAOPATRYWANIE.

Rozwiązaniu zagadnienia prawidłowego i jaknajbardziej ekonomicznego zaopatrywania poszczególnych jednostek organizacyjnych SOM-u poświęcono wiele uwagi i starania.

Zagadnienie to proste naogół wobec doświadczenia i praktyki całego szeregu instytucyj i organizacyj, zaopatrujących większe skupienia ludzkie — na terenie SOM-u musiało być przystosowane nietylko do specjalnych warunków

pracy i szczegółów organizacyjnych, ale i do młodocianego materiału ludzkiego, którego potrzeby trzeba było zaspokoić.

Już po kilku pierwszych miesiącach pracy w terenie stało się jasnym, że sprawa zaopatrzenia wiąże się ściśle z nastrojami w drużynach, że skąpa racja żywnościowa, braki w ekwipunku mundurowym, opóźnienie dostawy lub niewłaściwe zakwaterowanie wywołują nietylko zmniejszenie wydajności pracy, lecz i jawne niezadowolenie, manifestujące się w sposób nieraz ostry, aż do opuszczania ośrodków pracy włącznie.

Z drugiej strony specjalne warunki pracy, różne w każdym niemal terenie, powtarzające się dwukrotnie w każdym roku, masowe ruchy drużyn, jakimi są wymarsze wiosenne w teren i powrót na leże zimowe, rozdrobnienie jednostek (około 200 drużyn po 100 ludzi), różny charakter pracy poszczególnych jednostek (roboty ziemne, budowlane, roboty w kamieniołomach, wodne, praca w warsztatach) i wreszcie konieczność zaspokojenia różnych potrzeb młodzieży męskiej i żeńskiej — wszystko to wymagało stworzenia elastycznego aparatu, mogącego sprostać niełatwemu zadaniu zaopatrzenia kilku, a w ostatnim okresie kilkunastu tysięcy ludzi, rozsianych w małych grupach na całym obszarze Państwa.

Próby w tym kierunku podejmowane nieod razu zostały uwieńczone pomyślnymi rezultatami. Oparcie całego zagadnienia na wzorach wojskowych i na personelu zarówno kierowniczym, jak i wykonawczym, rekrutującym się ze sfer intendenckich nie było rozwiązaniem trafnym. Nabyta w służbie wojskowej rutyna i tendencja do uzależnienia życia SOM-u od sztywnych norm i przepisów wojskowych w wielu wypadkach stanowiły raczej przeszkodę dla swobodnego rozwoju form organizacyjnych aparatu zaopatrzenia.

Początkowo więc (do listopada 1934 r.) zaopatrywanie ośrodków i osiedli koncentrowało się w Wydziale Budżetowo-Gospodarczym, podzielonym na sekcje 1) budżetowo-finansową i 2) gospodarczą (zaopatrzenia intendenckiego), zorganizowanym na wzór intendencji wojskowej.

Działalność tego Wydziału obejmowała:

- 1) uzyskanie funduszków na potrzeby SOM-u,
- 2) rozdział sum pieniężnych pomiędzy ośrodki i drużyny,
- 3) zaopatrzenie w żywność, odzież i w pomieszczenie.

Zaopatrzenie natomiast w narzędzia pracy, w sprzęt świetlicowy, sportowy, środki lokomocji, materiały i surowce dla warsztatów, materiały budowlane i t. p. nie wchodziło w zakres czynności wymienionego Wydziału. Pokryciem potrzeb w tych dziedzinach zajmowały się inne

komórki Biura SOM-u (Wydział Techniczny i Wydział Kulturalno-Oświatowy), tworzące swoje sekcje zaopatrzenia.

Metoda zaopatrywania terenu przez 3 oddzielne Wydziały w Biurze SOM-u z punktu widzenia organizacyjnego nieuzasadniona, okazała się również w praktyce niekorzystną.

Stopniowa zmiana tego systemu zaopatrywania została przeprowadzona przez wyodrębnienie Wydziału Zaopatrywania, do którego zakresu należały wszelkie sprawy, związane z kompletnym zaopatrzeniem drużyn. Dawało to w praktyce, oprócz większej sprężystości zaopatrywania również i dokładną kontrolę finansową nad tym działem pracy Biura SOM-u.

Zorganizowany na nowych zasadach Wydział Zaopatrywania miał do spełnienia następujące zadania:

- 1) zakup wszelkiego rodzaju surowców, materiałów i przedmiotów,
- 2) wytwórczość przedmiotów umundurowania w warsztatach odzieżowych,
- 3) podział pomiędzy jednostki organizacyjne SOM-u w terenie zakupionych lub wyprodukowanych w warsztatach przedmiotów,
- 4) kontrolę ruchu towarowego w terenie,
- 5) sprawy aprowizacyjne jednostek w terenie.

W terenie sprawami zaopatrywania zajmowali się początkowo intendenci ośrodków i drużyn, jednakże względy oszczędnościowe i reorganizacja życia w terenie, podjęte w końcu 1934 r., doprowadziły do skasowania tego typu pracowników. Funkcje ich podzielono pomiędzy kierowników drużyn, jako organu wykonawczego zarządzeń gospodarczych Biura SOM-u, oraz inspektorów i podinspektorów terenowych, jako organu kontroli.

Zakupy.

Jednym z haseł, rzuconych przez twórców SOM-u a zrealizowanych przez jego kierowników, było hasło samowystarczalności. Junacy i junaczki w myśl tego hasła powinni byli w jaknajszerszym zakresie zaspakajać swe potrzeby konsumpcyjne produktami swej własnej wytwórczości. Zasadę tę stopniowo i w miarę możliwości wprowadzano w życie.

Widowym znakiem realizacji tej zasady był charakter zakupów. W dziedzinie umundurowania po okresie początkowym zakupu towarów gotowych, przyszedł okres zakupu jedynie i wyłącznie materiałów, z których w wytwórniach mundurowych SOM-u wykonywano potrzebne przedmioty. To samo widzimy w zakresie pro-

duktów spożywczych. Zakup np. kawy na rynku zastąpiono dostawami z własnej wytwórni w Rogoźnie na Pomorzu. Zaniechano również nabywania mydła na rynku, tworząc własną wytwórnię tego masowego artykułu, początkowo w Jabłonie, a później w Jasięcu pod Grójcem. Również przez pewien okres czasu jednostki w terenie zaopatrywane były w słoninę i tłuszcz, pochodzące z własnej wytwórni w Jabłonie. Dostawy te jednak na wiosnę 1935 r. przerwano, wychodząc z założenia, że zatrudnienie młodych pracowników w rzeźni, ze względu na charakter pracy (ubój zwierząt) nie jest wskazane.

Dla zapewnienia jaknajdalej idącej celowości dokonywanych zakupów, jak również dla osiągnięcia najlepszych wyników pod względem materialnym, SOM starał się oprócz na doświadczeniu instytucji państwowych i szczególnie w zaraniu swej egzystencji wszystkie większe zakupy skutecznie przez powołaną do tego celu Komisję Zakupów i Odbioru, w skład której wchodził przedstawiciel Ministerstwa Spraw Wojskowych, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Ministerstwa Opieki Społecznej.

Komisja ta dokonywała zakupów na podstawie planów, opracowanych przez SOM za zwyczaj w drodze przetargów ograniczonych.

Odbioru zakupionych towarów dokonywano przez Komisje Odbiorcze Intendentury M. S. Wojsk. W kwietniu 1935 r. system ten uległ zmianie.

Komisja Zakupów i Odbioru w dotychczasowym jej składzie przestała istnieć z powodu wycofania się z niej przedstawiciele M. S. Wojsk. i M. S. Wewn. Powstała w systemie zakupów lukę należało uzupełnić. Dokonano tego przez powołanie do życia specjalnego organu Biura SOM, t. zw. Centrali Zakupów, w którym skoncentrowano wszelkie czynności, związane z dostawami dla SOM-u.

Zadanie Centrali Zakupów było o tyle ułatwione, że SOM rozporządzał już znacznym materiałem rzeczowym i dowodowym, zebrany przez Komisję Zakupów i Odbioru, stanowiącym podstawę dla dalszych zakupów, które w zasadzie z małymi tylko odchyleniami były dalszym ciągiem już dokonanych dostaw.

Zasada zakupu komisyjnego została zachowana, gdyż zbierany przez Centralę Zakupów materiał ofertowy był i nadal komisyjnie badany przy udziale dorywczo zapraszanych rzeczoznawców ze sfer wojskowych, przedstawiciele Izby Przemysłowo-Handlowej lub biegłych.

Towary zakupione przez SOM, ich ilość i wartość przedstawia następujące zestawienie:

Nazwa przedmiotu lub materiału	R O K B U D Ż E T O W Y						
	1933/34 od 1.12 do 31.3		1934/35 od 1.4 do 31.3		1935/36 od 1.4 do 15.7		
	Ilość	Wartość zł.	Ilość	Wartość zł.	Ilość	Wartość zł.	
U m u n d u r o w a n i e							
Berety	2 837	4.111.80	11.103	9.323.10	—	—	
Bielizna zimowa	7.004	18.526.—	866	1.229.72	—	—	
Bielizna letnia	368	736.—	1.921	1.921.—	—	—	
Brezent na fartuchy	—	—	480 m.	1.920.—	—	—	
Czapki	—	—	5.000	2.858.25	19.000	23.200.—	
Drelich na ubrania	6.848,8 m.	8.561.—	99.516 m.	120.766.04	12.000 m.	11.040.—	
Drelichowe ubrania	1.207	8.341.—	249	1.275.29	—	—	
Flanela na bluzy	—	—	112.823 m.	94.197.44	5.400 m.	4.895.—	
Guziki	53.000	590.—	360.024	6.085.24	115.000	2.098.—	
Godła haftowane	—	—	19.508	2.588.25	—	—	
Godła met. do czapek	—	—	—	—	34.000	2.410.—	
Krośniak na biel. żeńską	—	—	11.457 m.	7.103.34	—	—	
Koce	3.158	21.809.—	27.368	422.789.60	8.950	93.200.60	
Kurtki sukienne	392	2.238.—	—	—	—	—	
Menażki	5.175	9.936.—	7.426	9.591.54	3.000	5.100.—	
Materiał na podszewkę	—	—	24.291,25 m	21.528.72	17.000 m.	16.740.—	
Materiał na sztywnik	—	—	2.035 m.	3.009.—	—	—	
Materiał na chlebaki	—	—	12.749 m.	32.762.44	—	—	
Nici w kg.	—	—	310	7.256.—	—	—	
Nici w szpulkach	1.440	1.060.—	24.629	18.257.74	6.004	5.189.80	
Niezbędniki (komplet-łyżka i widel.)	—	—	10.000	3.000.—	8.550	4.275.—	
Obuwie	2.602 p.	34.620.—	13.318 p.	189.287.67	—	—	
Onuce	1.190 p.	883.20	608 p.	64.64	—	—	
Owijacze	967 p.	1.377.40	—	—	—	—	
Płaszcz	4.563	44.178.38	310	2.343.60	—	—	
Pasy	4.654	5.921.—	47.928	52.694.44	—	—	
Prześcieradła	1.370	3.425.—	950	1.159.—	—	—	
Powłoczki	910	952.50	565	180.80	—	—	
Płótno na fartuchy	515 m.	463.33	2.044 m.	4.084.28	—	—	
Płótno jutowe	16.951 m.	14.275.99	67.801,4 m.	58.284.08	30.000 m.	21.300.—	
Płótno lniane	595,75 m.	595.75	57.291,7 m.	96.481.53	—	—	
Płótno workowe	401,20 m.	261.78	—	—	—	—	
Płótno na ręczniki	13.610 m.	11.840.69	7.485 m.	6.498.90	—	—	
Płótno harcerskie	—	—	4.759,1 m.	14.861.63	—	—	
Pończochy	—	—	2.700 p.	1.755.—	—	—	
Ręczniki	1.134	1.198.—	900	450.—	15.700	16.431.—	
Rękawice	92 p.	92.—	7.300 p.	9.900.—	—	—	
Sienniki	1.517	8.982.60	1.624	3.561.91	5.105	14.567.85	
Swetry	900	3.186.—	—	—	—	—	
Spodnie	192	874.—	—	—	—	—	
Surówka	29.722 m.	21.818.56	499.412,6 m.	336.764.64	92.000 m.	87.400.—	
Sprzączki	2.000	50.20	27.000	458.35	2.500	650.—	
Skóry juchtowe w kg.	—	—	54.384,82	245.662.48	—	—	
Sukno mundurowe	—	—	40.696,8 m.	201.432.65	13.900 m.	109.305.—	
Spodenki kąpielowe	—	—	450	787.50	—	—	
Sandały	—	—	360 p.	1.023.95	—	—	
Skarpetki	—	—	—	—	2.300 p.	920.—	
Swetry	—	—	2.090	7.320.08	—	—	
Tasiemki	—	—	77.500 m.	1.550.62	42.000 m.	1.500.—	
Wsypy	440	401.—	298	298.—	5.000	3.987.38	
Wełna na swetry w kg.	—	—	3.000	22.456.—	5.500	30.000.—	
Zakupiono w 15 p.p. różn. bielizny	—	—	—	457.01	—	—	
		250.823.48		2.195.230.53		454.209.63	
		Ż y w n o ś ć					
Słonina w kg.		—	—	—	15.000	12.200.—	
Kawa w porcjach		2.093.000	69.069.—	1.443.800	—	43.344.—	
		S p r z ę t k w a t e r u n k o w y					
Sprzęt kuchenny					110 szt.	11.319.14	
Rowery					3.068	17.614.—	
Łóżka żelazne					1.913	62.496.—	
Wkłady do łóżek					60	6.695.50	
Koła ratunkowe					—	1.200.—	
		N a r z ę d z i a p r a c y					
Łopaty, siekiery, kilofy, łomy żel., kuźnie pol.,					—	10.150.65	
Kółka i liny do namiotów					129 sztuk	147.—	

Nazwa przedmiotu lub materiału	R O K B U D Ż E T O W Y					
	1933/34 od 1.12 do 31.3		1934/35 od 1.4 do 31.3		1935/36 od 1.4 do 15.7	
	Ilość	Wartość zł.	Ilość	Wartość zł.	Ilość	Wartość zł.
	S p r z ę t k u l t u r a l n o - o ś w i a t o w y					
Aparaty radiowe					65	11.355.—
Głośniki					60	1.920.—
Drobny sprzęt radiowy						155.—
Gry towarzyskie					180 kompl.	2.060.28
	S p r z ę t s p o r t o w y					
Piłki, palanty, siatki, dyski, oszczepy, kule					180 kompl.	17.294.40
Karabiny małokalibr.					10	1.160.—
	B u d o w a i r e m o n t y k a p i t a l n e					
Materiał drzewny						46.926.16
Papa, cegła, cement, wapno i inne						10.098.30
	Z a k w a t e r o w a n i e					
Namioty			120	164.700.—	23	1.614.70
Pompy abisyńskie						
	D r u k i					
						12.602.25

Poza zakupami, uskutecznianymi przez Centralę, jednostki SOM-u w terenie dokonywały zakupów z przyznanych im na ten cel ryczałtów pieniężnych o przeznaczeniu ściśle określonym, a więc:

- z ryczałtu żywnościowego zakupują produkty żywnościowe i opał do kuchni,
- z ryczałtu kwaterunkowego — opał, światło, czystość pomieszczeń, remont sprzętu,
- z ryczałtu mundurowego — drobne uzupełnienia i naprawy, pranie, smar do obuwia,
- z ryczałtu kancelaryjnego — materiały piśmienne, druki, książki,
- z ryczałtu sanitarnego — przyrządy i środki lekarskie, dezynfekcja, kąpiel, mydło, proszek i szczotki do zębów.

Budżet SOM-u na rok 1935/36 przeznaczają na powyższe ryczałty kwotę zł. 4.860.152, co stanowi 40,5% jego całości.

Ekwipunek junaków i junaczek.

Młodzież zgłaszająca się do pracy w SOM-ie nie jest obojętna na kwestję ubrania. W wielu wypadkach bodźcem ostatecznym do chwycenia się pracy zarobkowej jest możliwość przyzwoitego ubrania się, a pewnego rodzaju dumą napawa włożenie na siebie munduru. Zjawisko to, tak naturalne w wieku młodym, zostało wykorzystane przez SOM, jako jedna z form propagandy.

Pominąwszy jednak inne względy, trzeba uznać, iż zaopatrzenie junactwa w ubranie jest koniecznością, jeżeli się weźmie pod uwagę, że junacy rekrutują się przeważnie ze sfer bied-

nych i najbiedniejszych, a więc w odzież niezasobnych.

Ta bieda i nędza widoczna jest przede wszystkim w ubraniu zgłaszających się do SOM-u. Jeżeli nawet odzienie wierzchnie może być uważane za wystarczające, to bielizna albo wcale nie istnieje, albo też przedstawia zbiór łachmanów, które ze względów zdrowotnych należy copędzej niszczyć.

Z tych powodów SOM wziął na siebie również i troskę wykwapowania zgłaszającej się po jego opiekę młodzieży w niezbędne przedmioty, na które składają się:

Ekwipunek junaka

Przedmiot	Ilość	Czas amort. w miesiąc.
Płaszcz sukieny	1	24
Ubranie wyjśc. kompl. (bluza, spodnie)	1	12
Ubranie robocze	1	12
Trzewiki lub saperki	2	6
Furażerka	1	12
Czapka zimowa	1	12
Czapka letnia	1	6
Pas główny	1	12
Pas do spodni	1	6
Sweter	1	12
Rękawice	1	12
Spodenki kąpielowe	1	6
Koszule	2	6
Kalesony	2	6
Onuce	3	6
Siennik	1	24
Wsypa	1	24
Koce	2	24
Prześcieradła	4	24
Powłoczki	2	24
Ręczniki	2	12
Worek na ubrania	1	24
Niezbędnik (łyżka i widelec)	1	6
Menażka	1	12

Ekwipunek junaczki

Przedmiot	Ilość	Czas amort. w miesiąc.	U w a g i
Płaszcz sukienny	1	24	
Mundurek wyjśc. (bluzka i spódn. szara)	1	24	
Sweter	1	24	
Suknia zimowa robocza	1	12	
Suknia letnia	1	12	
„chłopka“	1	12	
Fartuch z rękaw. dług.	1	12	
„ „ krótk.	1	12	
Kostjum gimnastyczny (bluzka, spódn.)	1	12	
Beret granatowy	1	12	
Trzewiki	1	12	
Sandały	1	6	
Pończochy letnie	3	6	
Skarpetki „	2	6	
Skarpetki wełn. zimowe	1	6	
Rękawiczki zimowe	1	12	
Koszula dzienna	3	12	
„ nocna	2	12	
Reformy letnie	3	12	
„ zimowe	2	24	
Biustonosze	3	12	
Podpaski	3	12	
Koszule nocne angielskie dla chor.			12 szt. na druż.
Kostjumy trening. do pracy w polu	1	12	tylko dla ośr. rol.
Łapawice sukienne	1	12	„ „ „ „
Fartuchy robocze lniane	1	12	„ „ „ „
Chustki na głowę	10/100	12	„ „ „ „
Siennik	1	24	
Wsypa	1	24	
Koce	2	24	
Prześcieradła	4	24	
Powłóczki	2	24	
Ręczniki	2	12	
Worek na ubranie	1	24	

Wartość ekwipunku junaka wynosi około zł. 165, junaczki — około zł. 131.

Normy zużycia przedmiotów umundurowania i okresy amortyzacyjne zostały przyjęte z istniejących w tej dziedzinie przepisów wojskowych, a w odniesieniu do umundurowania junaczek — opracowane na podstawie danych faktycznych. Należy jednak stwierdzić, że poza nielicznymi wypadkami, jak np. ubrania robocze, które zużywają się prędzej niż w wojsku, inne części umundurowania istnieją i są w użyciu dłużej, niż to przewidują przyjęte przepisy i normy zużycia. Tylko dzięki temu gospodarka mundurowa nie dała naogół deficytu, pomimo szczupłości preliminowanych na ten cel w dwóch kolejnych budżetach sum.

Ekwipunek mundurowy po wydaniu go ze składnicy junakowi nie staje się jego własnością. Przy wystąpieniu z SOM-u junak obowiązany jest go zwrócić. W razie zagubienia potrąca się równowartość z wypłacanego dodatku pieniężnego lub z oszczędności złożonych przez SOM w P. K. O. Zarządzenie to, wprowadzone dopiero w sezonie letnim 1935 r., było konieczne, aby wyrobić w junakach poczucie odpowiedzialności za powierzone im do użytkowania dobro publiczne. Junactwo bowiem naogół nie

szanuje wydanego mu umundurowania, uważając je za dobro „skarbowe”, któremu nie należy poświęcać większej uwagi. Ruchliwość właściwa wiekowi junaków również ma duży wpływ na szybkie zniszczenie umundurowania, a warunki pracy (kamieniołomy, prace meljoracyjne w błotach lub prace w wodzie przy regulacji rzek) stanowią nieraz o przedwczesnym zużyciu najbardziej odpornych materiałów. Straty w przedterminowym zużyciu wyrównywane są przez okresy, kiedy junacy korzystając z ciepłej, słonecznej pogody pracują bez ubrania i bielizny, jedynie w spodenkach gimnastycznych. Ubranie i bielizna w okresach tych odpoczywa i wyrównuje braki przedwczesnego zniszczenia.

Umundurowanie junaków, początkowo ściśle wojskowe tak co do barwy, jak i formy mundurów uległo z czasem zmianie. Chodziło bowiem o odróżnienie junaków pod względem zewnętrznym od wojska. Barwa ochronna została zamieniona w mundurach wyjściowych (bluzach i czapkach) na szaro-stalową, w ubraniach roboczych — na barwę naturalną szarą, niebielonego lnu. Jedynie płaszcze i spodnie wyjściowe pozostały nadal w kolorze khaki, gdyż zakup materiałów wełnianych w innych kolorach nie daje gwarancji co do pochodzenia i gatunku surowców, z których materiały te wykonano.

Jak już zaznaczono uprzednio, SOM dążył do wprowadzenia jaknajdalej idącej samowystarczalności; to też o ile początkowo przedmioty umundurowania zakupywano w stanie gotowym, to już od początku 1935 r. cały ekwipunek mundurowy z wyjątkiem koców i menażek był wykonany w warsztatach SOM-u, rękami junaczek i junaków.

Ruch mundurowy w drużynach, szczególnie męskich jest bardzo żywy i roztoczenie nad nim ściślejszej kontroli wymagało uważnego przestudjowania tego zagadnienia.

Każde przeniesienie junaka z jednej drużyny do drugiej, odkomenderowanie na kursy doszkalaćcające, przydzielenie na jakiś czas do warsztatu, straty z powodu wypadków żywiołowych, jak powódź czy pożar, wreszcie kradzieże i dezercja, a ponadto normalne zużycie — wszystko to stwarza ruch w dziale mundurowym, którego opanowanie wymagało szczególnej uwagi i fachowego wyszkolenia.

Wprowadzenie w Biurze SOM-u systemu kartoteki centralnej dla wszystkich drużyn i kartoteki mundurowej, prowadzonej przez każdą z drużyn oddzielnie i uzgadnianej z Centralą raz na miesiąc, drogą specjalnych miesięcznych sprawozdań o ruchu mundurowym, oraz opracowanie przepisów, dotyczących spisania na straty zużytego lub zaginionego ekwipunku, położyły kres pewnym niedociągnięciom w terenie w dziedzinie gospodarki mundurowej.

Dla charakterystyki gospodarki mundurowej interesujące jest zapoznanie się z najbar-

dziej podstawowemi liczbami z pierwszego okresu działalności SOM-u.

W budżecie na rok 1934/35 przewidziano wydatki na umundurowanie w wysokości zł. 1.453.881.92
W rzeczywistości wydatkowano w roku budżet. 1934/35 „ 2.587.771.11

Przekroczenie budżetu w tym dziale wynosi więc zł. 1.133.889.19

Niedobór ten powstał u schyłku roku budżetowego 1934/35 w związku z powiększeniem liczby junaków, mających być zatrudnionymi w sezonie letnim 1935 r. — z 6.500 ludzi (1.III.35) na 19.000 (1.V.35) — i został pokryty z oszczędności na ryczałtach mundurowych, wypłacanych drużynom i niewydatkowanych w całości oraz nadwyżek okresu poprzedzającego rok budżetowy 1934/35.

Przytoczone cyfry wskazują, jak dalekie od rzeczywistości były przewidywania budżetowe szczególnie w pierwszym roku budżetowym, kiedy akcja SOM-u oparta była wyłącznie na przesłankach teoretycznych i koncentrowała się na wyszukiwaniu najważniejszych dróg w różnych dziedzinach działalności, a nie na doświadczeniu i wzorach, na których możnaby się niezawodnie oprzeć.

W roku budżetowym 1935/36 przeznaczono na uzupełnienie umundurowania zł. 990.400.—
wydatkowano zaś od 1.IV. do 15.VII. „ 487.300.—

Pozostaje do wydatkowania zł. 503.100.—

Z końcem 1935 r. przypadał termin amortyzacji przedmiotów umundurowania, będących w użyciu od początku istnienia SOM-u i mających najdłuższy, gdyż dwuletni okres amortyzacyjny (płaszcz, koce). Należało więc liczyć się z koniecznością poczynienia poważniejszych inwestycji w tej dziedzinie, na co pozostała do wydatkowania suma zł. 503.100 niewątpliwie nie wystarczy.

Sprzęt kwaterunkowy.

Wyposażenie drużyn w sprzęt kwaterunkowy ulegało w przeciągu 20-miesięcznego istnienia SOM-u różnym przemianom.

Życie w terenie początkowo ogniskowało się w ośrodkach pracy i osiedlach junackich, mających charakter bardziej stały, co z natury rzeczy znajdowało swój wyraz i w charakterze sprzętu kwaterunkowego.

Z chwilą, gdy w r. 1935 przyjęto jako jednostkę organizacyjną drużynę złożoną ze 101 ludzi i zerwano z tradycją dużego aparatu administracyjnego, wymagającego bardziej wygodnego sprzętu, a z drugiej strony ustalono, że drużyna powinna być jaknajbardziej

przystosowana do szybkich ruchów i nie przeciążona sprzętem, SOM dokonał wydatnego zmniejszenia norm wyposażenia, eliminując z nich wszelkie przerosty w postaci szaf, biurka, wyżymaczek, pralek, żelazek do prasowania i t. p. sprzętów, stanowiących pewien luksus wyposażeniowy, i sprowadził normalne wyposażenie drużyny do następujących przedmiotów:

Nazwa przedmiotu	Wyposażenie normalne
Kancelarja:	
Stół kancelaryjny	1
Skrzynie kancelaryjne	2
Taborety	3
Kasetka żelazna	1
Budzik	1
Kosz na śmiecie	1
Spluwaczka	1
Lampa stojąca	
Sypialnia	
Łóżka żelazne lub prycze	101
Kufarki	101
Umywalnia o 25 soscach	1
Wiadra ocynkowane	2
Półki drewniane	50 m. b.
Lampy wiszące	2
Świetlica-jadalnia	
Stoły na krzyżakach	12
Ławy	70 m. b.
Taborety	12
Portrety państwowe	2
Godło państwowe	1
Lampy wiszące	3
Izba Chorych	
Łóżka żelazne	6
Taborety	9
Skrzynia apteczna	1
Stolik drewniany	1
Kubel higieniczny	2
Miednice emaljowane	2
Dzbanek emaljowany	1
Wiadro cynkowane	1
Maszynka spirytusowa	1
Spluwaczki	2
Lampy wiszące	2
Magazyny	
Skrzynie żywnościowe mniejsze	2
Skrzynka narzędziowa	1
Skrzynka szewska	1
Taborety	3
Półki drewniane do 2 magazynów	70 m. b.
Lampy wiszące	2
Kuchnia	
Stół obity blachą	1
Taborety	3
Półki do naczyń	10 m. b.
Wieszak drewniany	1
Kocioł żelazny à 100 litr,	1
" " " 75 "	2
Waga stołowa	1
" dziesiętna	1
Maszynka do mięsa	1
Wiadra cynkowane	2
Szaflik drewniany do ziemniaków	1
" " " mycia naczyń	1
Miednica cynkowa	1
Dzbanek emaljowany	1
Miara litrowa	1
Warząchwia à 1 litr.	1

Nazwa przedmiotu	Wyposażenie normalne
Warząchwia à 1/2 litr.	1
Toporek kuch.	1
Szufelka do węgla	1
Noże kuch.	2
„ do jarzyn	6
Widelec duży	1
Widelec mniejszy	1
Durszlak	1
Brytwanna żel. kuta	1
„ blasz. do porcji	1
Wałek do ciasta	1
Stolnica	1
Lampa wisząca	1

Wartość tego sprzętu wynosi zł. 5.175, z tego większą część, bo ok. zł. 4.600 stanowi wartość przedmiotów wyprodukowanych w warsztatach stolarskich i mechanicznych SOM-u (łóżka, stoły, ławy, taborety, skrzynie, kuferki, półki), a reszta — to produkty zakupywane na rynku.

Oprócz normalnego ekwipunku, drużyny w wielu wypadkach są zaopatrywane w sprzęt specjalny, do którego należą namioty, rowery, beczkowszy, łodzie, kuchnie polowe; w sprzęt ratunkowy — koła ratunkowe i gaśnice; w sprzęt i inwentarz taborowy — wozy, uprzęż i konie.

Praktyka pracy w terenie wykazała, że rower jako środek lokomocji jest nieodzowny niemal w każdej drużynie, gdyż zwykle odległość od stacji kolejowej, poczty, kierownictwa robót, a często i pomiędzy miejscem zakwaterowania i miejscem pracy drużyny wynosi kilka lub kilkanaście kilometrów. Utrzymywanie należytej łączności jest możliwe tylko przy posiadaniu w drużynie roweru.

Beczkowszy, wyprodukowane w warsztatach SOM-u, otrzymują drużyny w tym wypadku, gdy niema na miejscu zakwaterowania wody zdatnej do picia lub gdy praca odbywa się w miejscu oddalonym od miejsca zakwaterowania.

Łodzie i koła ratunkowe otrzymują drużyny zajęte regulacją rzek, a tabor konny przydzielany jest tam, gdzie brak miejscowej komunikacji utrudnia lub zgoła uniemożliwia dostawę produktów i przedmiotów, potrzebnych do normalnego życia drużyn.

Najbardziej kosztownym sprzętem w wyposażeniu kwaterunkowym drużyny są łóżka, to też tam, gdzie ze względu na brak pomieszczeń lub z powodu znacznej odległości od kolei łóżek dostarczyć nie można, bardzo szeroko stosowane są prycze drewniane dwu lub wieloosobowe, często piętrowe. Aczkolwiek taki sposób zakwaterowania nie odpowiada wymaganiom higieny i zdrowotności, to jednakże ze względów czysto oszczędnościowych nie można było go zaniechać.

Skromne nad wyraz sumy, preliminowane w budżetach SOM-u na zakup sprzętu kwaterunkowego

w r. 1934/35 zł. 216.526
w r. 1935/36 zł. 100.000

nie pozwoliły, pomimo zastosowanych uproszczeń w ekwipunku kwaterunkowym, wyposażyć drużyn tak, jak tego wymagały warunki pracy i nieraz trudne warunki zakwaterowania. Preliminarze budżetowe na dalsze okresy powinny uwzględnić znaczne powiększenie sum przeznaczonych na ten cel.

Oprócz sprzętu kwaterunkowego, dostarczanego drużynom w naturze, otrzymują one w gotówce t. zw. ryczałt kwaterunkowy, z którego pokrywają wydatki na opał (z wyjątkiem kuchennego), światło, utrzymanie czystości w pomieszczeniach, słomę do sienników i na remont oraz drobne uzupełnienia sprzętu kwaterunkowego.

Ryczałty te w dwóch kolejnych budżetach SOM-u wynosiły:

rok budżetowy	1934/35	zł. 213.864
„ „	1935/36	zł. 271.072

Żywność

Gospodarka żywnościowa, pochłaniająca ponad 1/3 całego budżetu SOM-u, stanowi nader ważny element w całokształcie zaopatrywania. Żywnienie junaków nie nastęrcza większych trudności, gdyż naogół junacy, rekrutujący się w przeważnej części z warstw ludności skazanej na skąpe i skromne odżywianie, a jeszcze częściej na niedojadanie, nie mają żadnych prawie wymagań. Wystarczają im i bardziej zaspakajają ich potrzeby porcje bogate objętościowo, lecz ubogie w treść odżywczą i takiego pożywienia w początkowych okresach po rekrutacji się domagają.

Niemniej jednak SOM w trosce o normalny rozwój fizyczny młodzieży kładł duży nacisk na racjonalne jej żywienie przez opracowywanie norm żywnościowych i kontrolę nad stosowaniem tych norm.

Dzienną dawkę żywnościową dla junaka stanowi:

	zimą		latem	
chleb	1.000	gr.	800	gr.
mięso wołowe	250	„	250	„
lub mięso wieprzowe	150	„	150	„
jarzyny twarde	120-150	„	120-150	„
„ świeże	200	„	200	„
ziemniaki	1.000	„	800	„
ślonina	50	„	50	„
mąka	10	„	10	„
sól	20	„	20	„
cebula	15	„	15	„
włoszczyzna suszona	1	„	1	„
korzenie	0,5	„	0,5	„
ocet	0,5	„	0,5	„
kawa z cukrem	50	„	50	„
węgiel do kuchni	500	„	500	„

Powyższa ilość pożywienia wydawana jest junakom w postaci trzech dziennych posiłków, t. j. śniadania, obiadu i wieszery. Wszystkie te posiłki z reguły są gorące.

Na śniadanie wydaje się kawę lub zupę i chleb. O ile pozwalają na to warunki, junacy otrzymują kawę z mlekiem, do chleba tłuszcz lub marmeladę.

Obiad składa się z zupy, mięsa i jarzyny, przyczem duży nacisk kładzie się na urozmaicenie potraw. Mięso, które junak otrzymuje codziennie, podawane jest nie tylko gotowane, lecz również smażone, pieczone i duszone. Na wieczór junacy otrzymują potrawę gotowaną (kaszę i jarzynę) oraz kawę.

Jeżeli chodzi o objętość, posiłki przedstawiają następujące wartości:

śniadanie	500 cm. ³	($\frac{1}{2}$ litra kawy lub zupy)
obiad	1200 „	($\frac{1}{2}$ litra zupy, resztę stanowi mięso i jarzyna)
wieczera	550 „	(jarzyna i $\frac{1}{2}$ litra kawy)
chleb	950 „	
Ogółem	3200 cm. ³	

W dziedzinie zaopatrywania w żywność SOM starał się unikać centralizacji, ograniczając się, jak już zaznaczono, do ustalenia norm żywnościowych i równoważników pieniężnych oraz roztoczenia kontroli nad ich stosowaniem.

Osiedla i drużyny zakupywały więc żywność same, bądź w drodze przetargów, bądź też tam, gdzie zorganizowanie przetargów było niemożliwe, z wolnej ręki. Jedynie kawa i słonina były dostarczane drużynom przez Biuro SOM-u. Produkty te pochodziły bądź z zakupów dokonywanych przez Centralę (kawa), bądź też — z własnych wytwórni.

Centralizacja tych dostaw była wywołana koniecznością ochrony drużyn od nabywania małowartościowych, gdyż łatwych do zafałszowania produktów, jakimi są konserwy kawowe, a przy dostawach słoniny chodziło głównie o obniżenie i ujednostajnienie cen, które w niektórych dzielnicach i w pewnych okresach ulegały bardzo silnym wahaniom — do 50% wartości.

W czerwcu 1935 r. zapoczątkowano dostawę kawy dla drużyn z własnej uruchomionej w Rogoźnie na Pomorzu palarni kawy.

Produkcja tej nowej placówki wytwórczej SOM-u narazie nie pokrywała całego zapotrzebowania drużyn i osiedli junackich, lecz najpóźniej w miesiącu wrześniu osiągnie granice wyznaczone (około 30.000 kg. miesięcznie) i będzie w stanie zaspokoić potrzeby junaków.

Odwrotnie przedstawia się sprawa dostaw słoniny, dostarczanej aż do kwietnia 1935 r. z wytwórni rzeźniczo-masarskiej SOM-u w Jabłonie. Produkcji tej zaniechano z przyczyn, o których wspomniano poprzednio, jednakże centralizacja dostaw okazała się i nadal niezbędna.

W początkowym okresie istnienia SOM-u, aż do grudnia 1934 r. równoważnik pieniężny na wyżywienie był stały i wynosił zł. 0,80 na junaka dziennie. Zapoczątkowana w tym okresie

dokładniejsza kontrola i usprawnienie administracji wprowadziły zasadnicze zmiany, wyrażające się w zastosowaniu równoważników zmiennych, odpowiadających wahaniom cen artykułów żywnościowych, uzależnionych od pory roku i od miejsca zakwaterowania jednostki w terenie.

W praktyce dało to poważne oszczędności, gdyż równoważnik żywnościowy został obniżony wydatnie i od miesiąca kwietnia 1935 r. pozostawał w granicach od 0,63 do 0,70 zł. i jedynie przejściowo w dwóch miejscowościach (Zakopane i Oświęcim) osiągnął w lipcu 1935 r. swe maximum, dochodząc do zł. 0,75.

Średni równoważnik żywnościowy od początku roku budżetowego 1935/36 do 15 lipca 1935 r. wynosił 0,667 zł. na junaka dziennie.

Na pokrycie kosztów żywienia otrzymują drużyny w odstępach dekadowych ryczałty pieniężne, obliczone na podstawie ustalanych co pewien czas równoważników i ilości żywionych osób.

Kontrola nad wyżywieniem, poza normalną kontrolą przeprowadzaną przez inspekcję terenową, dokonywa się w drodze ścisłego nadzoru nad jadłospisami, ustalonymi przez kierownictwo drużyn na okresy dekadowe i przesyłanymi sporadycznie dla badania do centrali SOM-u, gdzie wszelkie nieprawidłowości były natychmiast korygowane.

Dziedzina wyżywienia była pierwszą, w której został wprowadzony w życie samorząd junacki. Najwcześniej bowiem zaczęły działać t. zw. komisje gospodarcze w drużynach, wyłonione z wyboru i wyposażone w pełnomocnictwa nadzoru i kontroli w sprawach wyżywienia. Zapoczątkowana w ten sposób współpraca czynników administracyjnych z samorządem drużynowym dała jaknajlepsze rezultaty i nigdzie nie doprowadziła do jakichkolwiek nieporozumień.

Samorządowe komisje gospodarcze biorą udział pod opieką kierownika drużyny w układaniu jadłospisów, dokonują przez swych delegatów przyjmowania artykułów żywnościowych, kontrolują żywność wydawaną z magazynu do kuchni i wreszcie nadzorują przygotowanie strawy i równomierny jej podział pomiędzy junaków. System ten odciąża znacznie personel administracyjny drużyn od licznych, związanych z gospodarką żywnościową czynności i daje pewną kontrolę nad magazynem żywnościowym i kuchnią, a zarazem wyrabia w junakach poczucie odpowiedzialności, zmusza do samodzielnego działania i zaznajomienia się ze sprawami administracyjnymi.

Druki.

Osobny dział zaopatrzenia stanowią druki i schematy dla użytku drużyn.

Rozdział druków pomiędzy jednostki w terenie uskutecznił SOM przez swą Składnicę Centralną, przyczem kosztami druków obciążał

poszczególne jednostki na r-k ryczałtów kancelaryjnych. Zaprowadzony w ten sposób system zakupywania druków przez drużynę miał na celu przestrzeganie jaknajdalej idącej oszczędności w użytkowaniu nieraz kosztownego bardzo materiału.

Centralną dostawę druków rozpoczęto od dnia 1 kwietnia 1935 r. i w ciągu okresu sprawozdawczego wysłano w teren druki na sumę zł. 9.385.04 wg. poniższego zestawienia:

	Ilość druków	Suma
Jadłospisy	6.865	36,61
Książka kuchenna	274	1.078,31
Kartoteka materiał.	24.692	953,50
Kwitarjusze przychod.	350	332,50
„ rozchod.	917	767,65
Lista płacy junaków	28.315	367,15
Legitymacje	33.240	217,97
Program zajęć	5.540	158,46
Raporty dekadowe	8.880	397,37
„ dz.en. zast.	65.270	202,56
Wkładki do ks. duże	9.565	191,30
„ „ „ małe	25.815	516,30
Karta ewid. karton.	42.435	1.012,12
„ „ duplikat	42.210	478,10
Karta mundurowa	54.400	351,79
Raport kasowy	428	1.921,48
Karta chorobowa	5.180	41,49
Deklaracja junaków	5.900	34,77
„ rodziców	6.800	37,07
Książka zamówień	255	288,54
R a z e m		9.385,04

8. NADZÓR SANITARNY I POMOC LEKARSKA.

Na wstępie należy zaznaczyć, że sprawozdanie sanitarne za cały okres działalności SOM-u od początku jego powstania aż do chwili wejścia w okres likwidacji nie może być kompletne, ponieważ nie był zbierany systematycznie materiał rzeczowy, który byłby zawarty w szeregu sprawozdań czy to kwartalnych, czy też za poszczególne lata budżetowe.

Z dostępnych źródeł istnieje sprawozdanie za okres letni 1934 r. pierwszy kwartał 1935 r. Otrzymanie surowego materiału liczbowego i statystycznego okazało się niemożliwe ze względu na szereg reorganizacyj, jakie przeżyło Biuro SOM-u. Jednocześnie należy zauważyć, że nie była ustalona forma zbierania danych statystyczno-sanitarnych z terenu, stąd też powstały znaczne luki. Dlatego w sprawozdaniu przedstawione są jedynie dane liczbowe z poszczególnych krótkich okresów czasu, niedostatecznie ze sobą powiązanych.

Opieka lekarska.

Każdy ośrodek pracy, względnie drużyna junacka były pod opieką lekarza. Większość drużyn posiadała zakontraktowanych lekarzy z po-

bliskich miejscowości, którzy odwiedzali drużyny 2—3 razy w tygodniu, przyjmując chorych w ambulansie lub lecząc lżej chorych na miejscu.

W niektórych miejscach, gdzie znajdowało się zgrupowanie kilku drużyn (3—7), byli stali lekarze angażowani przez centralę SOM-u. Mieszkali oni obok wspólnej dla wspomnianych drużyn izby chorych i roztaczali stałą opiekę lekarską nad junakami.

Obowiązki lekarza zostały zawarte w wydanej w tym celu instrukcji i pokrótce były następujące: badanie i leczenie chorych, okresowe przeglądy lekarskie, kontrola żywienia, czystości osobistej, stanu sanitarnego terenu i pomieszczeń, bezpieczeństwa pracy oraz wygłuszanie popularnych wykładów, względnie prowadzenie pogadanek na tematy dotyczące higjenu, chorób zakaźnych i społecznych, alkoholizmu i t. p.

Każda drużyna posiadała sanitariusza, którego zadaniem było w pierwszym rzędzie udzielanie doraźnej pomocy w nagłych wypadkach przy pracy, zaopiekowanie się chorym do chwili przybycia lekarza, wykonywanie pomocniczych czynności przy lekarzu na izbie chorych i wypełnianie jego zleceń.

Prawie wszyscy sanitariusze przeszli kurs sanitarny, organizowany przez SOM, reszta sanitariuszy rekrutowała się z szeregowych lub podoficerów rezerwy służby sanitarnej wojskowej.

Sanitariusze byli wyposażeni w torby sanitarne, zaopatrzone w środki opatrunkowe i niezbędne lekarstwa.

Na podstawie danych z lipca 1935 r. stan lekarzy i sanitariuszy przedstawiał się następująco: Ogólna liczba lekarzy w lipcu 1935 r. wyniosła

opłaconych ryczałtowo (à 50 zł.)	83
lekarzy na umowach SOM-u	5
higjenistów na umowach SOM-u	3

R a z e m 91

Ogólna liczba sanitariuszy w lipcu 1935 r. wyniosła 159 na 161 drużyn.

Higjenistami byli absolwenci medycyny, angażowani do większych skupień junackich dla pełnienia obowiązków lekarzy, względnie do ich pomocy.

Leczenie chorych.

Lekkie przypadki zachorowań, wymagające kilkudniowego leżenia w łóżku były leczone na izbach chorych, organizowanych przy każdej drużynie, względnie na izbie urzędzanej dla kilku drużyn. Ilość łózek wynosiła 2—3% stanu liczebnego drużyny. Izby były zaopatrzone w apteczki zawierające niezbędne leki, materiały opatrunkowe i komplet prostych narzędzi chirurgicznych. Poza tem każda izba posiadała 1 parę noszy. Natomiast cięższe wypadki zachorowań, wymagające leczenia szpitalnego, były

kierowane do najbliższych od zakwaterowania szpitali publicznych lub wojskowych.

Według posiadanych danych liczbowych, w okresie od 1 kwietnia do 31 grudnia 1934 r. leczonych było w szpitalach 205 ludzi, co wyniosło około 2,5% ogólnego w tym czasie stanu junaków. Jeden dzień leczenia szpitalnego wynosił przeciętnie 6 zł., a jeden chory przebywał w szpitalu przeciętnie 13 dni.

Na podstawie danych statystycznych za miesiąc maj, czerwiec i lipiec 1935 r. liczba junaków leczonych ambulatoryjnie, na izbie chorych i w szpitalach, przy najwyższym stanie junaków (ca. 20.000) przedstawia się następująco:

Rok 1935	Maj	Czerwiec	Lipiec
Zgłoszeń ambulatoryjnych	13.934	14.524	16.627
Leczono na izbie chorych	1.881	2.271	1.901
Leczono w szpitalach	198	158	246

Liczba leczonych w szpitalach wynosiła 3% stanu liczebnego, koszt jednego dnia szpitalnego wynosił przeciętnie zł. 4.75, przeciętnie jeden chory leżał w szpitalu 18 dni.

Stan zdrowotny.

Stan zdrowotny ośrodków pracy za cały czas istnienia Stowarzyszenia był naogół zadawalniający. Poza sporadycznymi wypadkami chorób zakaźnych epidemii nie notowano.

W okresie letnim 1935 r. stwierdzono 5 przypadków duru brzuszego, z tego 3 na Podkarpaciu, 1 w pow. Włocławskim i 1 na Polesiu. W połowie lipca zdarzyły się dwa wypadki szkarlatyny. Wszystkie przypadki chorób zakaźnych były leczone w szpitalach z wynikiem pomyślnym. W drużynach, w których wydarzyły się wspomniane choroby zakaźne, przeprowadzono ścisłe badania junaków, obostrzono zarządzenia higieniczne, chlorowano wodę do użytku wewnętrznego, a w wypadku szkarlatyny przeprowadzono dezynfekcję i drużyny izolowano od otoczenia na przeciąg okresu inkubacji. W celu zapobieżenia zawleczenia chorób zakaźnych do ośrodków pracy, każdy kandydat na junaka był poddawany badaniu lekarskiemu, a po przybyciu do drużyny był kąpany i przebierany w czystą bieliznę. Ubrania i bieliznę nowowstępujących w wypadkach zawszenia poddawano dezynfekcji w dezynfektorach przenośnych systemu inż. Dyderskiego, których Stowarzyszenie posiadało 21 sztuk, rozrzuconych po całym terenie.

W okresach letnich wszystkie drużyny przeszczepiano dwukrotnie ochronnie przeciw durowi brzuszemu i czerwonce.

Początkowo w okresie letnim 1934 r. stosowano szczepienia doustne metodą Besredki, które wkrótce zarzucono, jako niezbyt pewne i zastosowano szczepionkę „Sextę“, wyrabianą przez Państw. Zakład Higjenu.

Należy zaznaczyć, że wstępne badanie lekarskie przy rekrutacji, dokonywane najczęściej przez lekarzy powiatowych w porozumieniu z Wojewódzkimi biurami Funduszu Pracy, były w dużej ilości wypadków bardzo pobieżne i powierzchowne.

Często zakwalifikowani jako zdolni do pracy kandydaci na junaków przy powtórnym badaniu przez lekarzy w drużynach byli dyskwalifikowani z powodu rozmaitych poważniejszych chorób przewlekłych lub wad fizycznych, np. gruźlica płuc w znacznym stopniu, organiczne wady serca, przepukliny, płaskie stopy, rozszerzenie kręgosłupa, znaczny niedorozwój fizyczny i t. p.

Narażało to Stowarzyszenie często na dość znaczne koszty przy zwalnianiu, a nawet z powodu konieczności kierowania do szpitali na leczenie (operacje przepuklin).

W różnych porach roku wzmagala się zapadalność na t. zw. „choroby sercowe“, nie przekraczając zresztą ani ilościowo, ani natężeniem przeciętnej właściwej w danym sezonie dla ludności naszej wogóle. W okresie więc dojrzewania owoców rosła liczba chorych przewodu pokarmowego, a w jesieni wzmogła się ilość niezżytych dróg oddechowych i angin.

W okresie popowodziowym w roku 1934 zdarzały się dość często wśród junaków pracujących w dorzeczu Wisły zapalenia gośćcowe stawów i mięśni. Pewien odsetek tych chorych musiał być leczony w szpitalach.

W zależności od terenu i rodzaju pracy wzmagaly się pewne cierpienia i urazy ciała, charakterystyczne dla danej pracy i klimatu. Tak junacy, zatrudnieni na Polesiu przy regulacji kanałów i rzek, podlegali reumatyzmowi i niezżytowi dróg oddechowych, zatrudnieni w kamieniołomach często cierpieli na niezżyty spojówek, a od czasu do czasu zdarzały się urazy gałki ocznej. Zapobiegano zachorowaniom w ten sposób, że do robót w terenie podmokłym używano junaków silnych i całkowicie zdrowych, zaopatrując ich w dobre i odpowiednie obuwie (saperki), a w kamieniołomach zaopatrzono wielu z nich w okulary ochronne.

Odnotowano wogóle za cały okres działalności SOM-u kilkanaście ciężkich nieszczęśliwych wypadków przy pracy i z tych kilka śmiertelnych oraz dwa powodujące trwałe kalectwo i duże upośledzenie w wykonywaniu pracy (1 amputacja podudzia i 1 złamanie kości pokrywy czaszki — trepanacja). Poza tem zdarzyło się kilka złamań kości długich (kończyn górnych i dolnych), zmiżdżenia palców u rąk i nóg — przy upadku z taczkami z rusztowań i przy popychaniu wagonetek naładowanych ziemią.

Wypadków śmierci za cały czas istnienia

Stowarzyszenia było 38; większość — wypadki utonięcia i to przeważnie wskutek własnej nieostrożności przy kąpielach w miejscu niedozwolonym.

Poniższa tablica zawiera przyczyny śmierci:

Utonięcia z własnej nieostrożności	20
Utonięcia przy pracy wskutek niedozoru	2
Zmarli w szpitalach	10
Zabity przez bandytę	1
Samobójstwo	1
Z powodu epilepsji (w ataku wpadł twarzą w kałużę wody na drodze)	1
Nagły zgon na izbie chorych (ostre zapalenie mózgu)	1
Przy ratowaniu płonącego domu	1
Zabity przez pociąg w czasie jazdy na pracę	1
R a z e m	38

Wyżywienie.

Dzienna racja żywnościowa na jednego junaka składała się z 1 kg. chleba, 250 gr. mięsa, 800 gr. kartofli, 50 gr. tłuszczu i z jarzyn twardej, kawy, marmelady i przypraw, co dawało około 4.000 kaloryj. Jest ona pod względem ilościowym i jakościowym zupełnie wystarczająca dla ciężko pracujących.

Racjonalność ustalonych dla junaków norm żywnościowych i dostosowanie ich do potrzeb energetycznych ustroju w okresie jeszcze niedokończonego rozwoju i wzrostu została potwierdzona stałym przyrostem u junaków wagi, idącej w parze ze stopniowym powiększaniem się wzrostu i objętości klatki piersiowej oraz polepszeniem się sprawności fizycznej.

Okresowe pomiary wykazują, że przeciętnie junacy w czasie pierwszych miesięcy przybierają od 2 — 3 kg. na wadze, a wydajność pracy zwiększa się nieraz dwukrotnie.

Jadłospisy były układane raz na dekadę przez kierownika drużyny w porozumieniu i pod kontrolą lekarza.

Zaopatrzenie w wodę.

Poważną trudnością była często niemożność otrzymania dobrej do użytku wewnętrznej wody. Pierwszą czynnością lekarzy i kierowników drużyn, przy instalowaniu drużyn w terenie, było przeprowadzanie badania wody pod względem bakterjologicznym. Pobierane odpowiednio próby przesyłano do badania.

W wypadkach stwierdzenia nieprzydatności wody na skutek zanieczyszczenia studni, studnię zamykano i drużyna otrzymywała studnię wierconą typu Nortona. Studzien takich zainstalowano 42.

W ostatnim okresie letnim w pewnych okolicach kraju, gdzie studnią abisyńską nie można było otrzymać przydatnej do użytku wody (Polesie, Podkarpacie), zaprowadzono chlorowanie

wodą Javella wody ze studzien lub rzek, znajdujących się na tym terenie.

Higiena i czystość osobista.

Na przestrzeganie higieny osobistej i przyzwyczajenie junaków do zachowywania czystości ciała kładziono duży nacisk.

Przyuczano junaków do codziennego porannego mycia się do pasa, pielęgnowania jamy ustnej (każdy z junaków został zaopatrzony w szczoteczkę do zębów i proszek), obowiązkowego mycia rąk przed każdym posiłkiem i do codziennego mycia i pielęgnowania nóg. W wypadkach, kiedy można było korzystać z łaźni, co tydzień organizowano ciepłą kąpiel dla całej drużyny. W lecie większość ośrodków korzystała z codziennych kąpielach rzecznych. Miejsca przeznaczone na kąpiel specjalnie wybierano i wytyczano. Zawsze czuwała „Drużyna Ratownicza“ nad kąpiącymi się, składająca się z 2—3 dobrych pływaków zaopatrzonych w koła ratunkowe i łódź. Stałe przy każdej kąpielach był obecny sanitariusz z torbą sanitarną dla udzielenia pierwszej pomocy.

Zmiana bielizny odbywała się raz na tydzień, pościelowej — raz na dwa tygodnie.

Raz w tygodniu przeprowadzano trzepanie koców i wietrzenie pościeli; w tym dniu na salach sypialnych robiono gruntowne porządki.

Wszawica — sprawdzian zaniedbania czystości — spotykała się bardzo rzadko i sporadycznie tylko, przeważnie u noworodzących; tępiąca była radykalnie i szybko.

Pomieszczenia.

Drużyny junackie, zatrudnione przy robotach sezonowych, miały trzy rodzaje zakwaterowań — t. zw. „koszarki“ na barkach, namioty i baraki przenośne.

Baraki przenośne i koszarki stanowiły dobre i dość higieniczny sposób zakwaterowania. Natomiast namioty posiadały wiele wad. W dzień namiot nagrzewał się silnie i atmosfera wewnątrz była duszna, w nocy natomiast panowały w nich chłody i wilgoć. Zwłaszcza podczas słyoty mieszkanie w namiotach było wysoce niehigieniczne ze względu na wielką wilgoć, którą przesiąkała pościel i ubranie junaków. Baraki i namioty były zaopatrzone w łóżka najczęściej piętrowe, koszarki w prycze. Zwracano dużą uwagę na czystość zakwaterowania, z tego względu kładziono wielki nacisk na utrzymanie porządku w ustępach i uregulowano usuwanie śmieci i odpadków kuchennych, które zakopywano w specjalnie budowanych dołach.

Ustępy budowano dwóch typów: najczęściej „dołki mandżurskie“ i rzadziej ustępy drewniane z dołem głębokim, przesywanym wapnem i ziemią.

Przestrzegano zachowania odpowiedniej odległości ustępów od źródła wody do picia (50 m.) i od zakwaterowania.

Należy stwierdzić, że tereny przykoszarowe utrzymywane były naogół w należytym porządku i czystości, a nawet z pewną dozą estetyki, wyrażającą się w dążności do upiększania terenu zakwaterowania za pomocą klombów z kwiatami, rabatów, obramowania dróg kamieniami, przez ustawienie bram wjazdowych do obozu oraz przez improwizowanie prymitywnych pomników i płaskorzeźb.

Higiena pracy.

Warunki higieny pracy, w jakich znajdowali się junacy, były naogół dobre. Przedewszystkiem wszystkie prawie roboty w lecie były prowadzone na świeżym powietrzu. Gdyby wszędzie znajdował się odpowiedni nadzór nad pracującymi, prawdopodobnie byłoby znacznie mniej, albo może wcale nie byłoby nieszczęśliwych wypadków przy pracy.

Ubiór junaków przy pracy w dni pogodne był nader prosty, składał się bowiem najczęściej ze spodenek kąpielowych. Lekkie płócienne czapki z daszkami, które wprowadzono na miejsce beretów, znakomicie chroniły oczy przed blaskiem słońca. Jak już wspomniano wyżej, stosowanie okularów ochronnych przy tłuczeniu kamieni zapobiegało urazom oczu. Saperki i buty gumowe stosowano przy pracy w wodzie, co znacznie wpływało na zmniejszenie odsetka zachorzeń reumatycznych.

Pracę wykonywano zespołami z zastosowaniem krótkich przerw na odpoczynek.

Starano się dokonywać selekcji junaków pod względem zasobu sił fizycznych, przeznaczając starszych i silniejszych do pracy ciężkiej, a słabszym przydzielano pracę łatwiejszą lub pomocniczą.

Życie w drużynie znakomicie regulowało podział pracy; w wielu miejscach pracy obserwowało się, jak starsi i silni opiekują się młodszymi w pracy, wyznaczając im lżejsze funkcje, a nieraz nawet silniejszy kolega odrabiał część normy słabszego.

9. AKCJA WYCHOWAWCZA I KULTURALNO-OŚWIATOWA.

Zasadniczym zagadnieniem SOM-u była od chwili jego powstania szeroko zakrojona akcja wychowawcza wśród skupionej w jego szeregach młodzieży. Miała ona na celu podniesienie wartości junaka jako człowieka i obywatela poprzez wyrobienie w nim poczucia ludzkiej godności i honoru pracy, usprawnienie do działań i pracy zbiorowej, rozwijanie samodzielności i aktywności życiowej i społecznej oraz podnoszenie na wyższy poziom umysłowy i kulturalny. Do zrealizowania tych celów wychowawczych powołane były wszystkie czynniki SOM-u i dążono do nich konsekwentnie na wszystkich odcinkach pracy, jednak bezpośrednimi realizatorami zadań wychowawczych były dwa wydzia-

ły w Biurze SOM-u: Wydział Kulturalno-Oświatowy oraz Wydział Wytwórczości i Samorządu Spółdzielczego. W obu tych wydziałach przyjęto jako metodę — pracę w zorganizowanych zespołach, opierając ją nie o wychowanie i nauczanie werbalne, ale o samodzielny wysiłek junaków. Do stosowania tej metody nadawały się specjalne warunki życia w drużynie, zwłaszcza przy wprowadzaniu do drużyny samorządu junackiego. Rola wychowawców w tych warunkach ograniczała się do uaktywnienia młodzieży oraz do nadania kierunku i dopomożenia w prowadzonej przez nią samej pracy nad sobą.

Przyjęta metoda przeprowadzana była konsekwentnie poprzez wszystkie działy pracy wychowawczej, która zasadniczo szła w trzech kierunkach:

1. Akcja oświatowa, mająca na celu danie junakom ogólnych wiadomości, potrzebnych im jako świadomym obywatelom i mogących być podstawą do dalszej pracy samokształceniowej oraz w miarę możliwości danie im przygotowania zawodowego, zaznajamianie ich z zasadami i ideologią spółdzielczości.
2. Związywanie uczuciowe junaków z życiem państwowym i społecznym oraz podniesienie ich poziomu kulturalnego poprzez zbliżenie do kultury narodowej i ogólnej.
3. Wdrożenie ich do życia i działalności społecznej zarówno w samej drużynie, jak i poprzez koła społeczne na szerszym terenie życia gospodarczo-społecznego i publicznego. Równocześnie z tem szło zaprawianie do pracy zespołowej, organizowanej na zasadach spółdzielczości.

W związku z powyższymi założeniami wyłoniły się specjalne formy pracy wychowawczej, ujęte w poszczególnych rozdziałach niniejszego sprawozdania.

Pod względem organizacyjnym akcję kulturalno-oświatową należy podzielić na dwa zasadnicze okresy:

1. Okres organizacyjny od chwili powstania Stowarzyszenia do końca roku 1934.
2. Okres właściwej konstruktywnej pracy roku 1935.

Okres pierwszy. Bezpośrednio po ukonstytuowaniu się władz Stowarzyszenia została powołana do życia przez walne zgromadzenie Komisja Programowa SOM-u, jako organ doradczy, wnioskodawczy i kontrolny Stowarzyszenia w dziedzinie jego zadań społecznych i wychowawczych. W czasie od dnia 9 grudnia 1933 r. do dnia 25 czerwca 1934 r. Komisja odbyła 10 posiedzeń, których rezultatem było zgłoszenie szeregu zaleceń w zakresie wyszkolenia instruktorów i kadry kierowniczej, działalności oświatowej i kulturalnej wśród junaków, przysposobienia wojskowego i wychowania fizycznego, akcji propagandowo-prasowej oraz w sprawie zainicjowania wydawnictw periodycznych na wewnętrznym użytku SOM-u.

Organizatorem i jednocześnie technicznym wykonawcą wszelkich prac kulturalno-wychowawczych Stowarzyszenia był inspektor wychowania obywatelskiego, urzędujący w Biurze SOM-u. Natomiast bezpośrednią działalność wychowawczą wśród junaków prowadzili podlegli inspektorowi specjalni instruktorzy wychowania obywatelskiego i wychowania fizycznego (W. O. i W. F.). Niezależnie od tego obowiązkiem brania udziału w pracy wychowawczej był rozciągnięty na cały personel kierowniczy ośrodków, a nawet na bardziej wykształconych i wyrobionych junaków. Akcja kulturalno-oświatowa objęła w tym okresie 9000 junaków i junaczek i mimo tego, iż była prowadzona raczej jako eksperyment bez wyraźnie ustalonych metod, wyniki jej były naogół dodatnie, co należy głównie przypisać walorom, jakie przedstawia pod względem wychowawczym życie zespołowe i obowiązkowa praca. Było to również dowodem, iż pomimo zdemoralizowania bezrobociem junactwo nie zatraciło charakterystycznej dla młodego pokolenia wrażliwości na etyczne i społeczne postulatory i stanowi u nas materiał o dużych możliwościach wychowawczych.

Jednakże wskutek tego, iż praca ta była prowadzona indywidualnie przez poszczególnych instruktorów W. O. i W. F., których w następnym okresie bądź użyto do innych celów, bądź też zwolniono, trudno jest przedstawić całościowość danych cyfrowych, któreby dokładnie odzwierciedlały poszczególne działy zagadnień wychowawczych w tym okresie.

W okresie drugim nastąpiła przebudowa struktury organizacyjnej SOM-u, w związku z czym inspektorat wychowania obywatelskiego w Centrali przekształcił się w samodzielny Wydział Kulturalno-Oświatowy.

Ze względu na wprowadzenie samorządu drużynowego i oparcie pracy organizacyjnej na drużynie jako samodzielnej jednostce, zlikwidowano placówki instruktorów W. O. i W. F., a ich obowiązki zostały przejęte przez kierowników drużyn, instruowanych bezpośrednio przez Centralę oraz przez przodownicze jednostki z pośród samych junaków, a kontrolowanych przez inspektorów SOM-u.

Akcja kulturalno-oświatowa w drużynach ogniskowała się w komisjach kulturalno-oświatowych, które były bezpośrednio związane z organizacją samorządu junackiego. Komisja kulturalno-oświatowa powoływana była przez Radę drużyny. W skład komisji wchodził kierownik komisji, jego zastępca, jako sekretarz oraz kierownicy poszczególnych zespołów i kół zorganizowanych na terenie drużyny.

O ile w drużynie nie było jeszcze zorganizowanej Rady drużyny, ale istniały już poszczególne koła kulturalno-oświatowe, kierownicy tych kół tworzyli komisję, zależną bezpośrednio od kierownika drużyny. Taki stan rzeczy spotykany był dosyć często.

Zadaniem komisji kulturalno-oświatowej

było układanie według wskazówek Centrali programów zajęć wychowawczych, czuwanie nad ich wykonaniem oraz składanie sprawozdań do Centrali SOM-u.

Bezpośrednie prace wychowawcze prowadzone były w poszczególnych kołach, organizowanych w ramach komisji kulturalno-oświatowej (np. koło samokształcenia, zespół teatralny i t. d.).

Taka właśnie organizacja prac oświatowych zapobiegała tworzeniu się oderwanego od życia szkolarstwa, obejmowała całokształt działalności drużyny i stwarzała dogodne warunki do rozwinięcia twórczej inicjatywy zdolniejszych jednostek z pośród junaków. Trzeba z naciskiem podkreślić ten fakt, że postulat wychowania do życia społecznego przez samo życie i prace znajduje wprost idealne warunki realizacyjne w samorządzie zorganizowanych drużyn junackich.

Rola kierownika ograniczała się raczej do działalności kontrolnej, opiekuńczej i informacyjnej. Przerzucenie punktu ciężkości organizacji wczasów na komisje kulturalno-oświatowe stanowiło bardzo poważne ułatwienie dla kierowników drużyn, którzy przez to mogli więcej czasu poświęcić na załatwienie spraw o charakterze ściśle administracyjno-gospodarczym.

Działalność SOM-u w drugim okresie, oparta na nowych zasadach organizacyjnych i dotychczasowych doświadczeniach, objęła około 20.000 junaków i junaczek. Wysiłki wychowawcze w tym okresie starano się ująć w jednolity system, począwszy od nauki analfabetów, a skończywszy na szkoleniu kierowników drużyn, przodowników zespołów junackich i fachowców do poszczególnych dziedzin życia i prac junaków w terenie.

Trzeba stwierdzić, że tak w poprzednim jak i w następnym okresie SOM w pracy swojej napotykał bardzo poważne trudności, które nie pozwoliły rozwinąć systematycznej i obliczonej na dłuższą metę działalności wychowawczej w terenie.

Trudności te tkwiły w pierwszym rzędzie w okresowości terenowych robót poszczególnych drużyn. W związku z tem program oświatowy musiał się zmieniać i dostosowywać do nowych warunków terenowych. Względnie najbardziej normalny charakter posiadały miesiące letnie i miesiące zimowe. W okresie zaś wiosennym i jesiennym ze względu na organizację nowych drużyn, rozpoczynanie robót, rekrutację świeżego elementu, później znów organizację na okres zimowy, zwalnianie junaków i t. p. następowało całkowite zahamowanie rozpoczętych prac wychowawczych.

Drugiej trudności należy doszukiwać się w dość poważnej płynności elementu junackiego. Junak, który przebywał w drużynie jeden do dwóch miesięcy, już nie mógł być poważnie brany jako obiekt oddziaływania wychowawczego. Zwalnianie się junaków z najrozmaitszych powodów, przenoszenie się z jednej drużyny do

drugiej, zwalnianie w związku z koncentracją zimową były często przyczyną połowicznych rezultatów akcji kulturalno-wychowawczej.

W związku też z charakterem robót i porą roku program prac oświatowo-wychowawczych ulegał zmianom. W okresie letnim dawano przewagę zajęciom z zakresu wychowania fizycznego, odbywano wycieczki krajoznawcze oraz organizowano imprezy towarzyskie, artystyczne i t. p. na wolnym powietrzu. W zimie natomiast punkt ciężkości spoczywał na akcji ściśle oświatowej, robotach ręcznych i t. p.

W ogólnym rozplanowaniu dnia pracy w drużynie w zasadzie jedną godzinę dziennie zajmowały zajęcia o typie oświatowym, jedną godzinę wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe, jedną do dwóch godzin swobodne zajęcia świetlicowe, zebrania zespołów i t. p. Dni świąteczne zwykle były przeznaczone na zajęcia o charakterze rozrywkowym i towarzyskim.

Sprawozdanie niniejsze obejmuje następujące działy prac kulturalno-wychowawczych, prowadzonych wśród junactwa:

- I. kursy
- II. doksztalcanie i samokształcenie
- III. czytelnictwo (Centrala Biblioteczna)
- IV. akcję świetlicową
- V. wychowanie fizyczne i przysposobienie wojskowe
- VI. instruktorat kulturalno-oświatowy:
  - a) inspekcja terenowa,
  - b) biuletyn.

I. KURSY.

Praca na terenie SOM-u odbywała się w warunkach zupełnie nowych. Z pomocą nie przychodziła ani tradycja, ani rutyna. SOM musiał zdobywać własne metody i formy, a co za tem idzie, stworzyć własny typ pracownika, związany ideowo z organizacją i przygotowany do pełnienia swych obowiązków. Obowiązki te są bardzo różnorodne, gdyż obejmują opiekę nad całokształtem życia junaka od wyżywienia i zakwaterowania, poprzez pracę, aż do kształcenia i rozrywki włącznie. W celu ułatwienia specjalizacji w tych różnorodnych dziedzinach oraz związania ideowego pracowników z instytucją przeprowadzono szereg kursów różnego typu.

Zasadniczo wszystkie kursy odbyte w okresie sprawozdawczym dadzą się ująć w trzy kategorie:

- 1) kursy instruktorskie, później kadry kierowniczej (kadrowe),
- 2) kursy przodowników zespołów junackich,
- 3) kursy doksztalcania zawodowego.

Program wymienionych kategorii kursów ulegał przekształcaniu, zmianom i specjalizacji w miarę zdobywania doświadczeń pedagogicznych i w miarę zwiększania się potrzeb terenowych SOM-u.

Kursy instruktorskie.

W pierwszym okresie, wobec konieczności masowego przeszkolenia odpowiedniego zastępu ludzi, na których trzeba było oprzeć pracę administracyjną, kierowniczą i wychowawczą, zorganizowano 5 kursów instruktorskich. Kursy te szkoliły masowo kandydatów na stanowiska najrozmaitszego stopnia w ośrodkach pracy, począwszy od komendantów, instruktorów, intendentów, drużynowych, a skończywszy na najniższej funkcji zastępowych. Na tych kursach ogółem przeszkolono ponad 400 osób.

Rozpiętość przygotowania umysłowego uczestników kursów instruktorskich w związku z potrzebą przeszkolenia sił kierowniczych różnej kategorii była bardzo duża i wahała się w granicach od 4 klas szkoły powszechnej do ukończonych studjów wyższych. Przy przyjmowaniu kandydatów brano pod uwagę przede wszystkim ich wartości moralne, następnie zdolności organizacyjne, kierownicze i wychowawcze.

Pierwszy, trzeci i piąty kurs odbyły się w Dęblinie, drugi w Ostrowi Mazowieckiej, czwarty w Bronowicach k/Krakowa. Wszystkie kursy instruktorskie zorganizowane były jako wzorowe ośrodki pracy. Kandydatów obowiązywała ścisła dyscyplina i bezwzględne podporządkowanie się kierownictwu. Kursy trwały zwykle od 6 do 8 tygodni.

Opracowanie szczegółowych programów kursów sprawiało z początku wielkie trudności z powodu braku doświadczenia pedagogicznego w tej dziedzinie. Wszystkie zajęcia wyszkoleniowe na kursach instruktorskich można ująć w następujące działy:

- 1) dział ogólny,
- 2) „ społeczno-wychowawczy,
- 3) „ administracyjno-gospodarczy,
- 4) „ organizacji pracy fizycznej,
- 5) „ wychowania fizycznego.

Dział ogólny obejmował wykłady w zakresie podstawowych wiadomości o ośrodkach pracy, o przyczynach ich powstania, o znaczeniu społecznym, gospodarczym i t. p.

Dział społeczno-wychowawczy omawiał te wszystkie zagadnienia, których znajomość była konieczna dla wychowawczego oddziaływania na junaków oraz racjonalnego organizowania wczasów (życie świetlicowe, czytelnictwo, praca w zespołach samorządowych, organizacja spółdzielczości junackiej).

Wykłady i ćwiczenia z działu administracyjno-gospodarczego wiązały się bezpośrednio z organizacją życia wewnętrznego i gospodarką ośrodków (regulaminy, przepisy porządkowe ośrodków, służba wewnętrzna, zakres obowiązków zastępowych, drużynowych i instruktorów, gospodarka budżetowa, żywnościowa, mundurowa i kwaterunkowa, rachunkowość).

W zakres zajęć z działu organizacji pracy fizycznej wchodziły podstawowe wiadomości

o pracach wykonywanych przez junaków (roboty ziemne, regulacyjne, drogowe i t. p.), oraz organizacja pracy (podział pracy, obliczanie wydajności pracy, narzędzia pracy i kontrola pracy). Ważnym czynnikiem wyszkoleniowym z zakresu organizacji zajęć fizycznych była praca wykonywana przez samych uczestników kursu. Praca fizyczna na kursach trwała od 3 — 6 godzin dziennie. W ten sposób mogli kandydaci na przyszłych kierowników ośrodków zapoznać się praktycznie z procesem pracy, jej organizacją i znaczeniem wychowawczym.

Wychowanie fizyczne uwzględniało przede wszystkim ćwiczenia gimnastyczne, gry i zabawy zespołowe oraz lekkoatletykę. Ponadto do programu wchodziły podstawowe wiadomości z zakresu chorób zakaźnych, higieny i ratownictwa.

Wykładowcami na kursach byli fachowcy do poszczególnych działów angażowani z zewnątrz, albo instruktorzy wychowawcy, którzy jednocześnie stanowili kadrę kierowniczą kursów. Najwięcej godzin wykładowych poświęcano zagadnieniom gospodarczym (70), dalej technicznym (59) i wychowawczym (48).

Kursy kadrowe.

Po zasileniu terenu w siły kierownicze i instruktorskie, wyszkolone w sposób masowy na 5-ciu pierwszych kursach, SOM przystąpił do poważnej akcji przeszkolenia fachowców w zakresie najważniejszych zagadnień, związanych z kierownictwem i organizacją drużyn junackich. Najbardziej dogodną do tego celu porą był okres zimowy r. 1934/35, kiedy tempo prac fizycznych znacznie osłabło i kiedy na skutek zmniejszenia ośrodków pracy pewna ilość sił kierowniczych znalazła się chwilowo bez zajęcia. W pierwszym rzędzie istniała potrzeba przeszkolenia poważnego zastępu kierowników drużyn na okres kampanji letniej. Zmiana struktury organizacyjnej ośrodków pracy, które zostały zastąpione przez drużyny jako samodzielne jednostki administracyjno-gospodarcze, oraz zniesienie funkcji intendentów, instruktorów i przelanie ich dotychczasowych czynności na kierowników drużyn, wpłynęło w silnym stopniu na charakter kursów zimowych, które określono nazwą kursów kadrowych.

Jak już wyżej wspomniano, kursy kadrowe miały charakter unitarny, t. zn. zadaniem ich było przeszkolenie uczestników w zakresie wszystkich działów, związanych z życiem i gospodarką drużyn junackich. Inowacją kursów kadrowych było to, że uczestniczyły w nich także kandydatki na kierowniczkę drużyn żeńskich, które obok zajęć wspólnych dla wszystkich, miały w programie wyszkoleniowym dział kobiecy. Ogółem odbyły się 2 kursy kadrowe w Warszawie. Pierwszy rozpoczął się dnia 2 grudnia 1934 r. i trwał do dnia 30 stycznia 1935 roku, drugi zaś od dnia 11 lutego do dnia 25

marca 1935 r. Ogółem na obydwu kursach przeszkolono 193 kandydatów, z których po złożeniu egzaminu 179 otrzymało świadectwa ukończenia kursu, reszta zaś tylko zaświadczenia o przesłuchaniu kursu. Uczestnikami kursów kadrowych byli dotychczasowi pracownicy terenowi SOM-u, wybitniejsi junacy, którzy posiadali wykształcenie średnie i dostateczne kwalifikacje na stanowiska kierownicze oraz kandydaci, skierowani przez organizacje młodzieżowe. Program kursu obejmował te same działy, które były przedmiotem wykładów i ćwiczeń na kursach instruktorskich w pierwszym okresie, jednak znacznie rozszerzone, pogłębione i dostosowane do nowej struktury drużyn junackich. Znacznie szerzej potraktowano dział ogólny i pedagogiczny, który zawierał wykłady i ćwiczenia z dziedziny psychologii życia zbiorowego, czytelnictwa, bibliotekarstwa, metod prac świetlicowych, organizacji zespołów teatralnych, ruchu młodzieży i historii obozów pracy zagranicą. Dział kobiecy obejmował wykłady z nauki kroju i organizacji warsztatów żeńskich SOM-u. Specjalne miejsce w zajęciach programowych kursu zajmował dział spółdzielczy, który zasadniczo rozpadał się na dwa cykle: zagadnienie kooperacji pracy i technika organizowania i prowadzenia spółdzielni junackich. Dużo czasu na kursach poświęcono sprawom, związanym z zagadnieniem samorządu drużyn junackich. Ujęto te zagadnienia z punktu widzenia teoretycznego i praktycznego, wykorzystując w tym celu dotychczasowe doświadczenie uczestników kursu, rekrutujących się, jak już powiedziano, w większości z pośród terenowych pracowników SOM-u. Dlatego też jako najłatwiejszą metodę pracy wybrano system zebrań dyskusyjnych. Zespół prelegentów składał się w większości z wybitnych fachowców poszczególnych działów wyszkolenia, angażowanych z zewnątrz, oraz z praktyków życia junackiego z pośród pracowników SOM-u.

W okresie nadchodzącej zimy 1935/36 przewidywano przeprowadzenie kursów kadrowych dla kierowników drużyn, dłuższych i mniej licznych. W programie tych kursów przewidziano specjalizację w pewnej mierze w zakresie zasadniczych działów pracy SOM-u. Na pierwszym kursie uwzględniono przede wszystkim zagadnienia samorządu i pracy, na drugim — wychowania i gospodarki drużyny.

Na podstawie obserwacji wyniesionych z terenu należy stwierdzić, że istnieje nadal potrzeba ścisłej i skrupulatnej selekcji dotychczasowych kierowników drużyn junackich. Kursy te więc pozwolą stopniowo zastąpić w terenie jednostki nieodpowiednie ludźmi przeszkolonymi, a co najważniejsza — ludźmi, którzy zdali już egzamin pracy. Również okazała się wielka potrzeba przeszkolenia drużynowych, których poziom przygotowania do spełnianych przez nich funkcji częstokroć pozostawiał bardzo wiele do życzenia. Chcąc ten brak usunąć, postanowiono zorganizować na jednym z osiedli zimowych

kurs przeszkolenia drużynowych. Zadaniem tego kursu będzie przygotowanie drużynowych na istotnych zastępców kierowników, zdolnych do samodzielnego podejmowania odpowiedzialności za powierzone sobie działy.

Kursy przodowników junackich.

Oparcie organizacji drużyn na zasadach samorządu junackiego stworzyło konieczność wykształcenia dostatecznej liczby przodowników z pośród samych junaków, których zadaniem ma być kierowanie poszczególnymi odcinkami prac administracyjnych, gospodarczych i oświatowych, przewidzianych Tymczasowym Regulaminem Samorządu Junackiego. W związku z tem uruchomiono następujące rodzaje kursów przodowników zespołów junackich:

- 1) Kurs samokształcenia, dokształcania, bibliotekarstwa,
- 2) Kurs życia świełlicowego i zespołów artystycznych,
- 3) Kurs samorządów gospodarczych i spółdzielczości,
- 4) Kurs wychowania fizycznego.

Uczestnikami tych wszystkich kursów byli junacy, prowadzący w terenie konkretną pracę i mający dostateczne przygotowanie umysłowe. Uczestnicy pierwszego typu kursu musieli mieć ukończone przynajmniej 6 klas gimnazjum lub odpowiadające im wykształcenie zawodowe. Dla uczestników trzech dalszych kursów, jako minimum wykształcenia przewidziano ukończenie 7 klas szkoły powszechnej. Plan szkolenia przodowników przewidywał dwustopniowość kursów. Postanowiono absolwentów kursów 1-ego stopnia, po wykazaniu się dobrymi rezultatami trzymiesięcznej pracy w terenie, powoływać na kurs przeszkoleniowy 2-go stopnia.

Kursy samokształcenia, dokształcania i bibliotekarstwa. Zadaniem tego typu kursu było teoretyczne i praktyczne przygotowanie przodowników junaków do prowadzenia w drużynach zespołu dokształcania oraz bibliotek i czytelnicy. Dotychczas odbył się jeden taki kurs w Porąbce k/Kęt. Na kursie tym przeszkolono 30-tu junaków. Program obejmował następujące działy: a) dokształcanie, b) samokształcenie, c) czytelnictwo, d) samorząd oświatowy.

Metoda pracy polegała przede wszystkim na prowadzeniu praktycznych zajęć we wszystkich działach, wchodzących w skład programu kursu z uwzględnieniem indywidualnych i zespołowych form działania. Wykłady teoretyczne miały na celu jedynie wprowadzenie słuchaczy do przedmiotu. Cały zespół kursu dzielił się na dwie grupy z dostosowaniami do nich programami: pierwsza grupa nauczycieli specjalizujących się w dokształcaniu, druga grupa przodowników samokształcenia. Obie grupy obok swych specjalności przerabiała zagadnienia z czytelnictwa i samorządu.

Kursy świełlicowo - artystyczne. Zadaniem

kursów było przeszkolenie przodowników życia świełlicowego, kółek artystycznych, teatralnych, zdobniczych, chórów i t. p. Dotychczas odbył się jeden kurs świełlicowy w Sandomierzu dla przodowników 17-tu okolicznych drużyn. Program kursu obejmował: teatr, śpiew, zdobnictwo, życie świełlicowe (wycieczki, gazetki, wieczornice i życie towarzyskie).

W związku z tem cały zespół kursowy dzielił się na 4 grupy, specjalizujące się w zależności od uzdolnień i zamiłowań. Dorobek kursu wyraził się w tem, iż junacy przeroobili bardzo wiele konkretnego materiału i wyszli zaopatrzeni w szereg pomysłów do realizacji w terenie. Wielką zdobyczą kursu było wytworzenie wśród uczestników postawy ideowej, pełnej zapału i gotowości do samodzielnej pracy w zespołach junackich.

Kursy administracyjno-gospodarcze. Celem kursów administracyjno-gospodarczych było dostarczenie uczestnikom wiadomości teoretycznych i praktycznych z zakresu administracji gospodarki drużyn oraz przysposobienie ich do roli kierowniczej w zakresie samorządu gospodarczego. Program kursów odpowiadał mniej więcej działowi gospodarczemu kursów instruktorskich i kadry kierowniczej z tą różnicą, że był bardziej przystępny i dostosowany do poziomu umysłowego junaków. Specjalnie szeroko został potraktowany dział samorządu spółdzielczego (organizacja sklepików spółdzielczych oraz kas samopomocy koleżeńskiej, przedsiębiorstw spółdzielczych i t. p.). Dotychczas odbył się jeden kurs administracyjno-gospodarczy w Bronowicach k/Krakowa. Junacy wynieśli z tego kursu szereg konkretnych wiadomości i umiejętności, które znalazły natychmiastowe zastosowanie w pracach samorządu gospodarczego.

Kursy wychowania fizycznego. Celem kursów było przygotowanie przodowników W. F. do prowadzenia tego działu pracy w drużynach junackich. Program kursu obejmował teoretyczne i praktyczne wiadomości z zakresu prowadzenia gimnastyki, lekkoatletyki, gier ruchowych i sportowych, prób zdobycia P. O. S. i O. S., urządzeń sportowych i higieny. Dotychczas odbyły się dwa kursy, jeden w Toruniu, drugi w Sandomierzu, na których przeszkolono 72 junaków.

Wynikiem obu kursów było podniesienie sprawności fizycznej junaków, którzy zyskali poważny zastęp przeszkolonych przodowników z tej dziedziny.

Specjalne miejsce wśród kursów junackich zajął kurs kucharski, zorganizowany w okresie jesiennym w Bronowicach k/Krakowa. Zadaniem tego kursu było wyszkolenie fachowych kucharzy na potrzeby osiedli zimowych.

Reasumując wyniki przeprowadzonych kursów dla przodowników, stwierdzić należy, iż wszystkie one okazały się niezmiernie pożyteczne i przyniosły konkretny rezultat w terenie.

Przeszkoleni przodownicy w większości wypadków wykazywali się dodatnią pracą, organizując i prowadząc odpowiednie koła i zespoły w ramach samorządu junackiego.

Kursy dokształcania zawodowego.

Chcąc umożliwić junakom, pracującym w warsztatach i posiadającym ukończone przynajmniej 4 oddziały szkoły powszechnej, uzyskanie świadectwa czeladniczego, SOM uruchomił w poszczególnych osiedlach warsztatowych specjalne kursy zawodowe, które powinny zastąpić junakom normalną trzyletnią szkołę dokształcającą zawodową. Program tych kursów został oparty na programie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego dla szkół dokształcających zawodowych, lecz opracowany w ten sposób, że skraca kurs trzyletni nauki szkolnej do okresu 15-tomiesięcznego, dzięki odpowiedniemu powiększeniu godzin nauki w tygodniu i zniesieniu wszelkich przerw wakacyjnych.

W okresie sprawozdawczym uruchomiono 5 kursów: 3 stolarskie w Grodnie, Zajezierzu i Nowym Targu, 1 stolarski w Wolborzu i 1 szewski w Zajezierzu. 15-tomiesięczny czas nauki podzielono na 3 okresy 5-ciomiesięczne, z których każdy odpowiada jednoročnému kursowi nauki w szkole zawodowej normalnego typu. Wszystkie rodzaje kursów dzieliły się na dwie grupy przedmiotów wyszkoleniowych: a) ogólnokształcących, b) zawodowych.

Przedmioty ogólnokształcące obejmują wiadomości elementarne z zakresu szkoły powszechnej, dostosowane do poziomu umysłowego ludzi dorosłych, ze specjalnym uwzględnieniem arytmetyki i nauk buchalteryjnych oraz nauk obywatelskich, natomiast przedmioty zawodowe oparte były na programie Min. W. R. i O. P. Wykłady przedmiotów ogólnokształcących zostały powierzone nauczycielom okolicznych szkół powszechnych, bądź też członkom kadry kierowniczej lub junakom, posiadającym uprawnienia nauczycielskie, przedmioty zaś zawodowe wykładali fachowcy, będący równocześnie kierownikami warsztatów, w których pracowali przeszkoleni junacy. Poza tem został uruchomiony dwumiesięczny kurs tkactwa ręcznego w Jasięcu. Zadaniem kursu tkackiego było przygotowanie przyszłych instruktorów-tkaczy do ewentualnego zatrudnienia junaków tkactwem ręcznym w ośrodkach zimowych. W projekcie było uruchomienie specjalnego kursu przędzenia lnu dla junacek, któryby w czasie dwumiesięcznym przeszkolił dziewczęta na terenie jednego z ośrodków żeńskich.

II. DOKSZTAŁCANIE I SAMOKSZTAŁCENIE.

Dokształcanie.

Poważny procent bezrobotnej młodzieży,

wstępującej do drużyn, stanowili analfabeci i półanalfabeci. Zazwyczaj była to młodzież, która na skutek fatalnych warunków rodzinnych, sieroctwa, konieczności zarobkowania w bardzo młodym wieku, nie miała możności uczęszczania do szkoły albo też uczęszczała do niej krótko. Największa ilość analfabetów i półanalfabetów rekrutowała się z posród elementu wiejskiego, przeważnie z okolic najuboższych. Chcąc umożliwić tej grupie młodzieży uzyskanie elementarnego wykształcenia w czasie pobytu w drużynach, już od samego początku istnienia ośrodków pracy włączono do programu ogólnowychowawczego dokształcanie junaków. W okresie organizacyjnym roku 1933/34 dokształcanie w poszczególnych ośrodkach pracy prowadzili indywidualnie instruktorzy W. O., formując odpowiednie grupy junackie. Jednakże praca ta nieusystematyzowana i niejednokrotnie prowadzona w bardzo ciężkich warunkach podczas kampanji letniej dała słabe wyniki.

Planową akcję ogólnego dokształcania junactwa zaczęto przeprowadzać zimą roku 1934/35. Po przeprowadzeniu próbnych egzaminów stwierdzono, że w osiedlach i ośrodkach pracy jest 400 analfabetów i półanalfabetów oraz 728 ze słabą techniką czytania i pisania, w związku z czem postanowiono zorganizować dla nich dokształcanie na trzech poziomach:

- a) analfabeci i półanalfabeci,
- b) słaba technika pisania i czytania,
- c) ponad 4 oddziały szkoły powszechnej.

Organizację i kierownictwo dokształcania powierzono instruktorom kulturalno-oświatowym, którzy otrzymali szereg instrukcyj organizacyjnych i programowo-metodycznych, tak w drodze specjalnie wydanych zarządzeń, jak i na kursach kadry kierowniczej i podczas lustracji prac oświatowych w osiedlach i ośrodkach. W okresie zimy 1934/35 wysłano z Centrali w teren następujące pomoce, potrzebne do prowadzenia dokształcania:

- 102 egz. Elementarza dla dorosłych — Falckiego,
- 286 „ „Pracujemy“ (część II i I),
- 36 „ „Zbioru zadań rachunkowych“,
- 2 aparaty projekcyjne „Ornak“ i 20 filmów naukowych,
- 2000 zeszytów, tyleż ołówków, obsadek i piór.

Pierwszy okres dokształcania trwał do połowy kwietnia, t. j. do chwili rozbicia ośrodków i osiedli na drużyny, wyruszające na roboty terenowe. Wyniki dokształcania były zadawalniające, kilkudziesięciu junaków zdało egzaminy jako eksterniści w szeregu szkół powszechnych, a nawet średnich, reszta nauczyła się czytać i pisać oraz zdobyła podstawowe wiadomości z arytmetyki i obywatelstwa. W okresie od połowy kwietnia do połowy czerwca dokształcanie prowadzone było w osiedlach żeńskich oraz w tych drużynach męskich, które zostały zakwaterowane w dawnym ośrodkach pracy,

a więc nie były narażone na duże niekiedy trudności innych drużyn nowoorganizowanych. Po ustabilizowaniu warunków życia i pracy tych nowych drużyn w połowie czerwca, SOM przystąpił ponownie do organizowania w drużynach doksztalcenia ogólnego, opartego już na zasadzie samorządności i samowystarczalności. W myśl obowiązującego Regulaminu Komisji Kulturalno-Oświatowej, organizację i prowadzenie doksztalcenia powierzono wyznaczonym przez kierownika drużyny junakom-przodownikom, mającym całkowite lub częściowe chociaż kwalifikacje nauczycielskie. W okresie letnim akcją obowiązkowego doksztalcenia objęci zostali wszyscy analfabeci i półanalfabeci w ogólnej liczbie 1.350 junaków oraz 89 nieposiadających dostatecznej wprawy w czytaniu i pisaniu (poziom b). Na podstawie szczegółowych programów i wskazówek metodycznych nauczyciele-junacy przeprowadzają w poszczególnych drużynach naukę czytania, pisania, rachunków i obywatelstwa, z bardzo jak na skromne warunki i możliwości, dobrymi wynikami. Obecnie niema już w drużynach analfabetów. W okresie letnim wysłano w teren:

- 300 egz. Elementarza dla dorosłych — Falskiego,
- 341 „ „Pracujemy“ — Landy - Brzezińskiej,
- 7 „ „Zadań rachunkowych dla dorosłych“,
- 82 „ „Zadań rachunkowych dla wsi“,
- 4.050 zeszytów,
- 2.760 ołówków i obsadek,
- 1 aparat projekcyjny i filmy naukowe.

W okresie letnim zreorganizowano t. zw. „zastępy administracyjne“, t. j. junaczki i junaków zatrudnionych w Centrali w charakterze sił pomocniczych i pragnących ukończyć rozpoczęte szkoły zawodowe i średnie ogólnokształcące. Opłacano za nich czesne, podręczniki i pomoce naukowe. Przy Wydziale Kulturalno-Oświatowym został jednocześnie utworzony fundusz stypendjalny, który powstał z dobrowolnych ofiar pracowników Biura SOM-u. Z funduszu tego korzystali dwaj stypendyści.

Samokształcenie.

Prowadzenie doksztalcenia w drużynach junackich nie wyczerpywało w całości zagadnienia pracy oświatowej wśród junaków. Ewidencja bowiem stwierdziła, że znaczny procent młodzieży wstępującej do ośrodków rekrutował się z warstw inteligenckich i objawiał silne tendencje do pracy oświatowej o typie samokształceniowym. Byli to w większości uczniowie szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych, których z rozmaitych powodów nie mogli ukończyć. Byli to także junacy z ukończoną szkołą powszechną, którzy pragnęli uzupełnić braki swego wykształcenia. Aby umożliwić tej grupie młodzieży osiągnięcie sprawności w zakresie

przedmiotów, do których objawiała zainteresowanie oraz stworzyć dla niej odpowiednie pole do wyżycia się kulturalnego, w programie prac oświatowych uwzględniono także samokształcenie. Samokształcenie było więc szczytową formą zajęć kulturalno-wychowawczych wśród junactwa. Ponieważ ta forma prac oświatowych należy stosunkowo do najtrudniejszych, więc przechodziła też powolny rozwój i obecnie nie osiągnęła jeszcze określonych form organizacyjnych i metodycznych. Ogólnie da się stwierdzić dwa etapy pracy samokształceniowej. W pierwszym okresie samokształcenie było raczej nauczaniem, prowadzonym w formie pogadarek przez instruktorów wychowania obywatelskiego, przydzielonych do poszczególnych ośrodków pracy. Po skasowaniu stanowisk instruktorów wychowania obywatelskiego, istotna praca samokształceniowa oparła się na elemencie przodowniczym z pośród junaków w drużynach. W drużynach po utworzeniu samorządów powstały komisje, które prowadziły rozmaite działy prac kulturalno-oświatowych, a więc i samokształcenie. W miarę rozwoju samorządu młodzież uświadamiała sobie brak przygotowania i wiedzy, równoległe więc z tem powstawała chęć dalszego kształcenia się, przez tworzenie zespołów samokształceniowych najrozmaitszego rodzaju. Takie zespoły istniały w 50-ciu drużynach. W tych drużynach sami junacy nie tylko pracowali nad sobą w szczupłym gronie, lecz także przygotowywali pogadanki, referaty, inicjowali dyskusje dla całej drużyny. W drużynach, gdzie dawał się odczuwać brak lepiej przygotowanego elementu, zdolnego poprowadzić pracę samokształceniową, z pomocą przychodzili sami kierownicy albo też osoby z zewnątrz, przede wszystkim nauczyciele szkół powszechnych. Tematy poruszane na zespołach samokształceniowych były bardzo różnorodne i obejmowały zagadnienia związane z historią Polski, zagadnienia społeczne, zainteresowania zawodowe. Oddzielną grupę stanowiły zespoły, które obrały sobie za zadanie przerobienie materiału z zakresu szkoły średniej ogólnokształcącej i zawodowej; możnaby je nazwać zespołami samonauczania. Byli to przede wszystkim uczniowie szkół średnich, którzy przerwali naukę z powodu trudności materialnych i chcieli w czasie pobytu w drużynach uzupełnić swoje wykształcenie. SOM przychodził tym junakom z pomocą w formie przesyłania odpowiednich podręczników, ułatwienia zdawania egzaminów i t. p.

III. CZYTELNICTWO.

Uznając potrzebę dostarczania junakom lektury, która służyłaby pomocą w pracy wychowawczej i oświatowej, a jednocześnie dała młodzieży junackiej kulturalną rozrywkę po pracy, SOM powołał do życia Centralę Biblijo-

teczną, która już w marcu 1934 r., po dokonaniu prac przygotowawczych, rozpoczęła swą działalność na terenie drużyn junackich.

Zakres działalności Centrali Bibliotecznej obejmował:

1. stworzenie księgozbioru pomocniczego do użytku pracowników Centrali SOM, jako biblioteki podręcznej do wybranych działów pracy;
2. dostarczanie kadrze kierowniczej w terenie biblioteczek podręczno-instrukcyjnych, jako pomocy w ich pracy wychowawczej i oświatowej;
3. dostarczanie młodzieży junackiej lektury, która uzupełniałaby jej braki w zakresie posiadanych wiadomości, pogłębiała stosunek do zagadnień i obowiązków obywatelskich, a jednocześnie stanowiła kulturalną rozrywkę, uwzględniającą jej potrzeby i zamiłowania w tym kierunku, związane z wiekiem, środowiskiem i typami czytelnictwa młodzieży junackiej.

Słowo drukowane w tem ujęciu, przerzucone na teren drużyn junackich, powinno być uzupełnieniem wszystkich form pracy społecznej, oświatowej i kulturalnej, wchodzących w zakres programu pracy wychowawczo-oświatowej. Będąc jednocześnie punktem wyjścia tej pracy, książka staje się zarazem głównym celem, do którego zmierza wogóle oświata pozaszkolna, a tem samem i zadaniem SOM-u, przygotowującego młodzież do pełnienia w kraju świadomej i aktywnej służby obywatelskiej.

Akcja biblioteczna związana była ściśle z rozbudową SOM-u. W związku z tem działalność Centrali Bibliotecznej podzielić należy na dwa zasadnicze okresy:

I trwający od początku istnienia Centrali Bibliotecznej do końca kwietnia 1935 r., w którym to czasie Centrala obsługiwała 60 punktów bibliotecznych (odpowiadających ilości ośrodków pracy);

II okres od kwietnia 1935 r. do chwili bieżącej, w którym najwyższa cyfra obsługiwanych punktów bibliotecznych wynosiła (w czerwcu) 177, odpowiadających ilości drużyn.

W pierwszym okresie opracowano stronę techniczną prowadzenia sieci bibliotecznej, ustalono typy bibliotek i plan pracy, wykonano dużą pracę bibliograficzną, zanim przystąpiono do tworzenia kompletów, wreszcie zorganizowano pracownię introligatorską i właściwą pracownię biblioteczną, których zadaniem było wykonywanie bieżącej pracy Centrali Bibliotecznej.

Typy bibliotek.

Wprowadzone zostały 2 podstawowe typy bibliotek:

- a) o charakterze stałym — biblioteki instruktorskie,
- b) o księgozbiornym ruchomym.

Bibliotek instruktorskich przygotowano ogółem 61. Każdy komplet biblioteki instruktorskiej zawierał następujące działy, odpowiadające programowi pracy kulturalno-oświatowej: ogólny (słowniki, encyklopedje), doksztalcenia, zagadnień oświatowych, wychowania fizycznego, zagadnień świetlicowych, czytelnictwa, społeczno-wychowawczy, nauki o Polsce, samokształcenia i techniki pracy umysłowej, socjologii i psychologii wychowawczej. Ogółem w bibliotekach tych znajdowało się 3.477 tytułów.

W okresie drugim przystąpiono do kompletowania bibliotek instruktorskich, które miały być rozszerzone. W związku z rozbudową samorządu junackiego uwzględniono w nich spółdzielczość, higienę i zasadnicze podręczniki do doksztalcenia. Biblioteki te miały być przydzielone do wszystkich drużyn junackich z tem, że mogą z nich korzystać również junacy, a w pierwszym rzędzie przodownicy zespołów samorządowych. Na skutek jednak nieprzewidzianych przeszkód, mianowicie całkowitego wstrzymania zakupów, zamierzeń tych nie zrealizowano. Wyślano w teren tylko 41 zapoczątkowań bibliotek instruktorskich o zawartości 1.230 książek.

Biblioteki ruchome stanowią: a) komplety ogólne (beletrystyka), b) specjalne (zagadnienia, sportowe, obwodowe).

Biblioteki typu pierwszego są do użytku przedewszystkiem junaków. Są to komplety, obejmujące:

1. powieści, opowiadania, nowele — obyczajowe 44%
2. powieści, opowiadania, nowele — historyczne 20%
3. przygody, podróże fantastyczne 16%
4. przygody prawdziwe, krajoznawstwo 16%
5. poezje, dramaty 6%.

Zadaniem ich jest budzenie zainteresowań, przyzwyczajanie do lektury dzieł wartościowych i artystycznych. W pierwszym okresie bibliotek tego typu utworzono 56, o zawartości 2.801 książek, w drugim — 105 o zawartości 5.250 książek i 4 biblioteki popularne (komplety książek dla początkujących czytelników), zawierające 200 książek.

Łącznie w obu okresach skompletowano 165 bibliotek ruchomych (beletrystycznych) o zawartości 8.251 książek.

Biblioteki specjalne mają za cel zaspakajanie obudzonych zainteresowań, pogłębienie czytelnictwa, lub też służą zadaniom specjalnym, zawierając książki o sporcie, teatrze i in.

Tego typu bibliotek przygotowano:

zagadnieniowych	18	o zawartości	783	książek
obwodowych	16	„	352	„
sportowych	16	„	320	„
teatralną	1	„	39	„

łącznie 60 „ 1.494 książek

Ponadto skompletowano bibliotekę harcerską, zawierającą 30 książek.

Następnie Centrala Biblioteczna operowała książkami luźnymi, które wysyłano w teren bądź

pojedynczo, bądź w partjach po kilka sztuk. Wśród tych książek osobny dział stanowiła literatura krajoznawcza, wysyłana do drużyn na krótsze okresy czasu. Celem tej literatury było zapoznanie junaków z temi dzielnicami kraju, gdzie znalazły się drużyny w związku ze swoją pracą. Luźno wysyłane książki i komplety wchodziły w skład biblioteki centralnej, utworzonej przy Centrali Bibliotecznej. W bibliotece tej, przeznaczonej w zasadzie dla personelu Biura SOM-u, gromadzono prócz tego literaturę o obozach pracy, zagadnieniach wychowawczych, kulturalnych i t. p.

Z biblioteki centralnej wysłano w teren 459 książek i 17 map. Ogółem wysłano 463 kompletów bibliotecznych.

Przy wyborze książek uwzględniano przede wszystkim autorów polskich, dzieła podstawowe o nieprzemijającej wartości artystycznej i wychowawczej. W miarę możliwości uwzględniano literaturę współczesną.

Z pośród autorów w liczbie 627, których dzieła weszły do bibliotek junackich, na autorów polskich przypada 66%, na obcych 34%. W okresie drugim liczba autorów wzrosła z 617 na 1.099, ilość tytułów — z 1.710 do 2.579.

Na stan junaków 37 ośrodków, które dostarczyły danych statystycznych, było w pierwszym okresie 53% czytających, w drugim — 65%.

Centrala Biblioteczna otrzymała szereg darów. Wymienić tu należy 198 egzemplarzy książki „Prądy i zagadnienia polityczne Europy” Battaglji, ofiarowanych przez Wydział Oświaty pozaszkolnej Min. W. R. i O. P.

W okresie sprawozdawczym Centrala Biblioteczna dostarczała drużynom junackim w drodze prenumeraty centralnej następujące pisma:

1. Kurjer Poranny,
2. Expres Poranny,
3. Światowid,
4. Raz, dwa, trzy,
5. Siew młodej wsi,
6. Spółnota,
7. Kółko przyrodnicze,
8. Wiedza i życie.

Poza tem dla drużyn żeńskich abonowano dodatkowo:

9. Kobieta w świecie i w domu,
10. Start,
11. Skrzydła.

Stan inwentarza wykazywał na dzień 15 lipca 1935 r. 18.188 dzieł, broszur i map (Numery inwentarzowe dawano dziełom, nie zaś poszczególnym tomom). Na dzień 31 marca 1935 r. inwentarz obejmował 8.995 pozycji, zatem przyrost w drugim okresie działalności Centrali Bibliotecznej wyniósł 9.193 dzieł.

IV. AKCJA ŚWIETLICOWA.

Dział pracy świetlicowej obejmował organizację wypoczynku junaków. Z celów wychowawczych SOM-u wybrano do realizacji te, które

osiągnąć można drogą pracy świetlicowej, a więc przede wszystkim uspołecznienie junaków poprzez prace w zespołach oraz podniesienie ich życia kulturalnego i związanie z kulturą narodową i regionalną. Prace świetlicowe przez sam swój charakter współdziałały najskuteczniej z przewodnią myślą wychowawczą SOM-u, którą było wyrobienie w junakach samodzielnej i czynnej postawy wobec życia, przy dużej karności obywatelskiej. Do osiągnięcia tych celów zmierzano początkowo drogą bezpośredniego wpływu na junaków przez instruktorów W. O.; natomiast w późniejszym okresie praca została oparta na samorządowych zespołach świetlicowych w poszczególnych drużynach.

Zespoły działały pod ścisłą kontrolą, przy pomocy i według wskazań centrali SOM-u. Bezpośrednimi realizatorami prac świetlicowych byli junacy — przodownicy zespołów.

Odpowiednie organa SOM-u działały przez:

- 1) stworzenie warunków, umożliwiających prace świetlicowe, a więc zapewnienie odpowiednich lokali, urządzeń, pomocy (gry, radjo, pisma i t. p.),
- 2) inicjowanie i planowanie ramowe prac świetlicowych,
- 3) dostarczanie materiałów i pomysłów do przepracowania w terenie,
- 4) instruowanie ogólne drogą wydawania instrukcyj i redagowanie odpowiednich działów w wydawanym w tym celu biuletynie,
- 5) poradnictwo indywidualne drogą korespondencji lub porad udzielanych bezpośrednio kierownikom,
- 6) szkolenie przodowników działu świetlicowego z pośród junaków,
- 7) organizowanie imprez o charakterze wychowawczym.

Na przebieg prac świetlicowych, tak jak na wszystkie prace oświatowe na terenie drużyn, ogromny wpływ miała okresowość zatrudnienia junaków.

Świetlice. Świetlice, w których ogniskowało się życie kulturalne każdej drużyny, mieściły się w specjalnych namiotach lub barakach, a ilość ich odpowiada z małemi odchyleniami ilości ośrodków w pierwszym okresie i ilości drużyn w drugim okresie. Wobec dużego rozrostu organizacji w okresie sprawozdawczym i związanych z tem trudności w zakwaterowaniu, zaopatrzenie drużyn w świetlice ulegało znacznemu opóźnieniu, co wpływało często niekorzystnie na tę formę pracy wychowawczej. Wszystkie świetlice zaopatrzone w niezbędny sprzęt. W związku z koniecznością prowadzenia i utrzymania świetlic każda drużyna otrzymywała po 25 zł. miesięcznie (w tem 10 zł. na prenumeratę pism) oraz 10 zł. jednorazowo na drobne wydatki związane z urządzeniem świetlicy.

Do dyspozycji drużyn oddano mały aparat kinowy, przy pomocy którego wyświetlono w 30 drużynach naukowe filmy krajoznawcze, ko-

medje i aktualne momenty z życia drużyn.

Życie towarzyskie. Dział pracy, dotyczący organizacji życia towarzyskiego, najczęściej znajdował zwolenników. Junak zmęczony pracą fizyczną tęsknił do rozrywki. Potrzeba radości jest w nim bardzo wielka, więc też wszystkie drużyny, niezależnie od tego, czy posiadały samorząd organizowały różne formy życia towarzyskiego. W miarę powstawania samorządów oświatowych w większości drużyn potworzyły się koła towarzyskie, nie licząc poczynań towarzyskich, nieobjętych działalnością specjalnych zespołów. Działalność kółek towarzyskich wyrażała się w organizowaniu wieczornic, ognisk zabaw tanecznych, niejednokrotnie z udziałem zaproszonych drużyn lub ludności okolicznej. Rezultatem zajęć towarzyskich jest znaczne podniesienie się poziomu kultury towarzyskiej, mniejszy pęd wśród junaków do szukania rozrywek poza drużyną, a co zatem idzie zmniejszenie się pijaństwa, skłonności do bójek, kłótni itp. Imprezy towarzyskie stały się również w wielu drużynach punktem wyjścia do nawiązania kontaktu z ludnością okoliczną i wpłynęły znakomicie na złagodzenie konfliktów między otoczeniem, a junactwem.

Zajęcia teatralne. Zajęcia teatralne znajdowały również wielu zwolenników wśród junaków. Młodzież urządziła wieczornice, przedstawienia, widowiska, występy na ogniskach itd. Stałych kół teatralnych istniało w lipcu 1935 r. — 90, przytem liczba ich w dalszym ciągu wzrastała, obejmując niemal wszystkie drużyny. Najpoważniejszą trudnością, z którą walczyły zespoły, był brak odpowiedniego repertuaru, to też SOM podjął wysiłek, zmierzający do intensywnej pomocy drużynom w sprawach repertuarowych. A więc przede wszystkim przesłano szereg dokładnie opracowanych widowisk oraz wskazówki do ich organizowania. W celu uzyskania pomocy w formie wypożyczania kostjumów i t. p., nawiązano bliższy kontakt ze Związkiem Teatrów Ludowych. Wiele drużyn korzystało z tych ułatwień.

Śpiew. Śpiew stanowił nieodzowną część zajęć kulturalno-rozrywkowych w każdej drużynie. Ze śpiewem wyruszała i powracała drużyna z pracy. Śpiewem rozpoczynano i kończono wszystkie zajęcia w obrębie koszar. Dlatego też zazwyczaj samorzutnie w drużynach powstawały zespoły śpiewacze. Według otrzymanych sprawozdań w lipcu 1935 r. doszło do dość poważnej liczby 122 kół. Dla zachęcenia junaków do korzystania z przesłanego repertuaru, obejmującego przeważnie pieśni ludowe, a także dla pogłębienia zainteresowań muzycznych, przygotowano konkurs śpiewaczy dla chórów jedno-dwu-trzy i cztero-głosowych.

Zespoły orkiestrowe. W okresie sprawozdawczym istniały cztery orkiestry dęte, które następnie zmniejszono do jednej reprezentacyjnej orkiestry w Zajezierzu. Poza tem istniał szereg zespołów muzycznych, powstających

samorodnie wśród junaków grających, w liczbie 25. Skutkiem małego przygotowania junaków zespoły były przeważnie prowadzone nieracjonalnie, łączono bowiem instrumenty smyczkowe z szarpanemi, nieumiejętnie dobierano repertuar itp. Chcąc zapewnić orkiestrom bardziej stałe podstawy i uchronić od dekompletowania, przeprowadzono ewidencję wszystkich junaków w terenie. Ewidencja ta miała dać podstawy do przeniesienia odpowiednich junaków i skompletowania 4 zastępów orkiestralnych na terenie większych osiedli. Położono również nacisk na dobór odpowiedniego repertuaru oraz sposób prowadzenia zespołów muzycznych.

Prace zdobnicze. Stałych zespołów zdobniczych istniało w drugim okresie sprawozdawczym zaledwie 58. Pomimo, iż zdobnictwo traktowane było przeważnie dorywczo, junacy we wszystkich drużynach dużo czasu i wysiłku poświęcali przystrajaniu świetlic, terenu zakwaterowania, dekorowaniu osiedli na uroczystości itp., osiągając dobre rezultaty.

Gazetki. Bardzo rozpowszechnione w drużynach junackich są różnego typu gazetki: ściennie, głośnie, żywe. Największem powodzeniem cieszyły się gazetki ściennie, wydawane niemal w każdej drużynie. Dają one z jednej strony możliwość wypowiedzenia się junakom uzdolnionym literacko, z drugiej zaś przedstawiają wdzięczne pole do działania dla rysowników, karykaturzystów itp. Gazetki również były wyrazem głębszych zainteresowań społecznych junactwa, stosunku do pracy, widoków i projektów na przyszłość.

Gawędy. Popularną formę pracy w świetlicach stanowiły gawędy. Wygłaszali je przeważnie kierownicy drużyn, drużynowi, zastępowi i bardziej wyrobieni junacy. Tematy dotyczyły życia w drużynie, poruszały zagadnienia wychowawcze, odnosiły się do aktualnych wydarzeń w życiu państwowem i do przypadających rocznic historycznych, również uwzględniały różnorodne zainteresowania junaków: lotnicze, techniczne, krajoznawcze itp. W zasadzie gawędy, wykłady i pogadanki wygłaszane były dla całej drużyny. Z czasem jednak różnicowanie się prac oświatowych spowodowało przeprowadzenie metody pogadankowej także na zebraniach poszczególnych zespołów.

Wycieczki.

W lecie roku 1934 niemal wszystkie ośrodki pracy zorganizowały szereg wycieczek krajoznawczych, w bliskie i dalsze okolice, przy wydatnej pomocy materialnej Centrali. Natomiast w roku 1935 akcja wycieczkowa była utrudniona z powodu obcięcia budżetu na ten cel. Junacy uzyskiwali jedynie zniżki kolejowe, koszty zaś wycieczek pokrywali bądź sami, bądź z oszczędności drużyny, z zarobków uzyskanych przez spółdzielnię itp. Wzmógł się tempo pracy w okresie letnim i konieczność odpracowywania dniopuszczonych, utrudniały orga-

nizowanie wycieczek dalszych. Dążenie jednak do poznania własnego kraju było tak silne, że sami junacy zgłaszali się z prośbą o urządzenie wycieczek na własny koszt. W okresie letnim 1935 r. odbyło się przeszło 100 wycieczek dalszych, przyczem ważniejsze miejsca, które zwiedziły drużyny, to Kraków, Wieliczka, Gdynia, Zakopane i Tatry, Pieniny i Karpaty oraz Warszawa. Wycieczki były bardzo ważnym środkiem kształcenia młodzieży w duchu krajoznawczym, i rozbudzenia jej zainteresowań w zakresie regionalizmu polskiego. SOM przychodził z pomocą drużynom, przesyłając potrzebne przewodniki, mapy terenowe oraz wskazówki, dotyczące metod organizowania wycieczek.

Większe imprezy. Z większych imprez międzydrużynowych wymienić należy*): 1) wycieczkę delegatów wszystkich drużyn do Spały w czasie ogólnopolskiego zlotu harcerstwa, urządzoną w dniu 20 lipca 1935 r. w celu zapoznania się z organizacją życia obozowego oraz propagandy metod wychowawczych harcerstwa. 2) W dniu 4 sierpnia 1935 r. odbyto wielką wycieczkę do Krakowa na Kopiec Marszałka Piłsudskiego i do krypty Św. Leonarda z udziałem 400 delegatów drużyn oraz wycieczkę wszystkich drużyn z części okręgu krakowskiego w liczbie 800 junaków. 3) Na specjalne podkreślenie zasługują uroczystości wręczenia godeł drużynom nagrodzonym w konkursie pracy, odbyte w okresie jesiennym w Sandomierzu, Jasięcu k/Grójca i Krakowie. W uroczystościach wzięły udział delegacje 62 drużyn nagrodzonych oraz wszystkie drużyny w pobliżu zakwaterowane, a także przedstawiciele miejscowych władz i społeczeństwa. Sam akt wręczenia godeł pracy przez Prezesa SOM-u, p. Ministra Stefana Hubickiego, odbył się w podniosłym nastroju i wywarł bezsprzecznie silny wpływ na zebranych junakach.

V. WYCHOWANIE FIZYCZNE

Jednym ze środków akcji wychowania ogólnego młodzieży na terenie SOM-u było wychowanie fizyczne.

Idąc po przewodniej myśli wychowawczej SOM-u, duży nacisk zwłaszcza w okresie letnim położono na rozpowszechnienie gier sportowych i ruchowych, które ze względu na występujące w nich czynniki współzawodnictwa i walki, są praktyczną nauką życia społecznego; uczą one pracy jednostki na korzyść zespołu, wyrabiają solidarność, poczucie obowiązku względem całości, rozwijają w wysokim stopniu ambicję osobową i zbiorową, uczą posłuchu i stosowania się do prawideł, a zatem wpajają potrzebę karności.

*) Jakkolwiek imprezy te przypadają na okres wykraczający poza 15 lipca 1935 r., jednak przygotowane zostały znacznie wcześniej i są ściśle związane z poprzednim okresem działalności SOM-u. Z tego względu wzmiankę o tych imprezach umieszczono w części I niniejszego sprawozdania.

Duża wartość moralna gier w połączeniu z dodatnim ich wpływem na rozwój fizyczny spowodowała wysunięcie gier na pierwszy plan w programie W. F. Poza tem program obejmował lekkoatletykę, sporty i gimnastykę metodyczną, które w odróżnieniu od przypadkowej formy ruchu gier, dały możliwość systematycznego i ścisłego przeciwiczenia wszystkich grup mięśniowych i przeciwdziałały szkodliwym dla zdrowia skutkom jednostronnej najczęściej pracy fizycznej.

Odrębnym działem pracy wychowawczej na terenie SOM-u było przysposobienie wojskowe, prowadzone w drużynach junackich przez miejscowe Komendy P. W. i W. F.

W okresie organizacyjnym na terenie osiedli junackich prace W. F. i P. W. prowadzili samodzielni instruktorzy, utrzymujący stały kontakt z powiatowymi Komendami P. W. i W. F.

Dla ujednostajnienia kierunku w dziale W. F. i P. W. powołano do życia referat wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego, który opracował szczegółowe wytyczne pracy, omawiające wszystkie działy W. F., ich cele i zadania oraz sposób wprowadzania ich w życie na terenie drużyny. W związku z reorganizacją drużyn i utworzeniem samorządów, prowadzenie prac przejęły podkomisje oraz koła sportowe, kierowane przez junaków, przeszkolonych na organizowanych przez Centralę SOM-u kursach dla przodowników W. F.

Zespoły samorządowe pracowały według wskazówek Centrali SOM-u oddziaływującej za pośrednictwem wydawanego w tym celu Biuletynu, którego dział W. F. zawierał instrukcje w sprawie przeprowadzania prób sprawności fizycznej, dane dotyczące urządzeń boisk sportowych, statut kół sportowych, wzorce gimnastyczne, wskazówki metodyczne w sprawie prowadzenia ćwiczeń itp.

Stały kontakt między Centralą SOM-u, a drużynami utrzymywany był za pośrednictwem instruktora objazdowego, którego zadaniem było organizowanie pracy w terenie. Drugim środkiem łączności była korespondencja o charakterze instrukcyjnym, oparta na sprawozdaniach miesięcznych drużyn.

Jednym z pierwszych etapów pracy było zapewnienie drużynom technicznych warunków, umożliwiających wprowadzenie w życie programu W. F. Dzięki temu niemal każda drużyna zainstalowała na swym terenie boiska sportowe wraz z urządzeniami do siatkówki, koszykówki, skocznią wdal i wwyż, rzutnią oraz 100-metrową bieżnią.

Równoległe z rozwojem samorządu drużyny postępowały prace w dziale W. F., kierowane przez sekcje sportowe, które przeprowadzały zajęcia obowiązkowe codziennej gimnastyki porannej, gier sportowych i ruchowych, lekkoatletyki oraz sportów. Na zajęcia te przeznaczono 5 godzin tygodniowo. Następnie sekcje sportowe przeprowadziły wiosenną i jesienną próbę

sprawności fizycznej, na której program złożyły się konkurencje: 1) bieg 100 m., 2) skok wwyż, 3) rzut granatem. Porównanie wyników obu tych prób dało możliwość stwierdzenia dodatniego wyniku pracy, prowadzonej w okresie letnim i wykazało znaczną poprawę kondycji fizycznej junaków.

Ze względu na okazywany przez junaków zapał do ćwiczeń fizycznych i chęć kontynuowania ich również poza godzinami zajęć obowiązkowych, umożliwiono junakom uprawianie W. F. w formie rozrywkowej przez organizowanie kół sportowych, które w liczbie 132 pracowały w okresie letnim 1935 r. Koła te, podzielone na sekcje lekkoatletyczną, gier sportowych, bokserką i sportów wodnych, działały z dobrymi wynikami w kierunku pogłębienia pracy w zakresie wychowania fizycznego i popularyzacji sportu wśród junaków oraz ludności miejscowej, zwłaszcza wiejskiej. Koła przeprowadzały zawody o Państwową Odznakę Sportową oraz organizowały w godzinach wolnych od zajęć treningi i zawody sportowe z sąsiednimi drużynami i miejscowymi klubami sportowymi. Poza tem koła współpracowały z sekcjami prasowymi drużyn, zajmując się redagowaniem kroniki sportowej i artykułów na tematy związane z W. F., które umieszczano w gazetce ściennej.

Praca kół i sekcji sportowych, zdążająca do spopularyzowania sportu wśród szerokich mas junactwa, dała pozytywne rezultaty, których sprawdzianem było zdobycie odznaki sportowej w wielu drużynach przez wszystkich junaków.

Komórki samorządowe wzięły również udział w przeprowadzaniu zorganizowanych przez Centralę SOM-u dorocznych jesiennych zawodów sportowych, które były obrazem całokształtu prac w dziedzinie W. F. na terenie drużyn junackich. Na program złożyły się najpopularniejsze konkurencje lekkoatletyczne, a mianowicie: bieg 100 m., skok w dal, skok wwyż, pchnięcie kulą, rzut dyskiem oraz bieg na 1500 m., a z gier sportowych siatkówka i koszykówka. Jako nagroda dla najlepszej drużyny junackiej, został ufundowany przez Prezesa SOM-u puchar wędrowny. Prócz tego sprawne drużyny w poszczególnych okręgach otrzymały nagrody w postaci dodatkowo przydzielonego sprzętu sportowego. Zawody okręgowe, noszące charakter zespołowy, obudziły wielkie zainteresowanie w masach junackich i wykazały dużą wartość propagandową oraz celowość tego rodzaju imprez.

Zawodami temi zakończono letni okres prac i przystąpiono do organizowania w terenie warunków do pracy zimowej.

VI. INSTRUKTORAT KULTURALNO-OŚWIATOWY.

Inspekcja.

Wyrazem znaczenia, jakie SOM przypisywał

działalności wychowawczej wśród junactwa, było wyodrębnienie specjalnej inspekcji oświatowej.

Do zadań 3 inspektorów oświatowych i inspektora wychowania fizycznego należał nie tylko nadzór, lecz przede wszystkim instruowanie w dziedzinie wychowania i szkolenia oraz w sprawach W. F. i P. W.

Jednocześnie został podzielony terytorjalny zasięg pracy tych inspektorów, odmienny od terytorjalnego zakresu działania inspektoratu ogólnego SOM-u. W związku z tem dla spraw oświatowych utworzono 3 okręgi inspektorskie: północ, wschód i zachód.

Wynikiem licznych (około 200) inspekcji było usprawnienie pracy wychowawczo-szkoleniowej w terenie, a zarazem zdobycie materiału informacyjnego i doświadczalnego, który ułatwił i wzbogacił dalszą akcję w tym kierunku.

Biuletyn.

Od chwili reorganizacji drużyn (1.4.1935 r.) praca kulturalno-oświatowa opierała się bądź na luźnych kołach i zespołach, bądź na komisji oświatowej. Oficjalnym, a często i faktycznym kierownikiem tej akcji był kierownik drużyny, który nie zawsze miał dość czasu, aby bezpośrednio sprawami temi się zajmować i pozostawiał je junakom-kierownikom kół lub komisji. Wobec takiej sytuacji powstała konieczność przesyłania junakom-przodownikom dokładnych instrukcji metodycznych ze wszystkich działów pracy kulturalno-oświatowej.

Celom tym służył Biuletyn wydawany, począwszy od czerwca 1935 r., dwa razy miesięcznie. W Biuletynie omawiane były sprawy czytelnictwa, doksztalcania i samokształcania, organizowania życia towarzyskiego, teatru i chóru, wychowania fizycznego, urządzania obchodów, imprez sportowych i wycieczek. We wszystkich tych działach dawano wyczerpujące wskazówki ogólne oraz konkretne programy i wzory, jak np. wzór toku lekcyjnego, teksty z objaśnieniami do inscenizacji, nuty i teksty piosenek, wzorce gimnastyczne itd.

Poziom Biuletynu dostosowany był do niejednolitego poziomu prac w drużynach. Tam zwłaszcza, gdzie pracami kulturalno-oświatowymi kierowali faktycznie kierownicy drużyn, można było dawać wzory trudniejsze, natomiast dla drużyn, gdzie cała praca spoczywała na junakach, przeznaczony był materiał uproszczony.

Działalność kulturalno-wychowawcza SOM-u objęła, jak to wykazano, wszystkie odcinki życia junackiego i osiągnęła poważne rezultaty, podnosząc poziom kulturalny, społeczny i moralny znacznej rzeszy młodzieży, która przeszła przez ohotniczą służbę pracy. Gdy się weźmie pod uwagę, że objektem wychowawczym była młodzież, wśród której proces demoralizacji wywołanej kryzysem poczynił największe spusto-

szczenia i że praca odbywała się w niesłychanie trudnych warunkach terenowych, trzeba uznać osiągnięte wyniki za całkowicie pozytywne. Dość poważny zastęp przodowników najrozmaitszego stopnia przeszkolony na kursach, wielka ilość analfabetów, którzy zdobyli umiejętność czytania i pisania, zwiększenie karności i dyscypliny społecznej, zdolność organizowania pracy zbiorowej są to rezultaty działalności wychowawczej SOM-u, które w ostatnich miesiącach przed likwidacją zimową objawiały się w całej wyrazistości w każdej drużynie. Trzeba tu podkreślić znamienny wpływ, jaki pobyt w drużynach wywierał na młodzież. Specjalne znaczenie posiada to dla terenu wiejskiego, który zaznaczył się, jeśli chodzi o junactwo, pochodzące ze wsi, wybitnym brakiem elementu przodowniczego. Młodzież wiejska przy wstępowaniu do drużyn okazywała bierność i brak żywszych zainteresowań pracą społeczną. Po dłuższym pobycie staje się elementem pod tym względem całkowicie rozbudzonym, garnącym się do nauki i zdolnym do działań zbiorowych, jakich wymaga życie w samorządnych zespołach.

Obok konkretnych korzyści, jakie osiąga bezrobotna młodzież z pobytu w drużynach pracy w zakresie uświadamiania kulturalnego i społecznego, daje się zauważyć całkowite prawie zniwelowanie tych wszystkich nawyków i nałogów, które są bezpośrednią przyczyną powstawania przestępczości wśród młodych. W miarę konsolidowania się i normalizacji ruchu junackiego dawał się zaobserwować fakt, że takie nawyki, jak pijaństwo, skłonność do kradzieży, bijatyk, kłótni, gier hazardowych zaczęły zanikać. Drużyny junackie zasymilowały znaczny procent zawodowych włóczęgów, którzy zasmakowali w nowych warunkach życia. Tak charakterystyczny objaw wstrętu do pracy w pierwszym okresie przebywania w ośrodkach, a w związku z tem znaczna płynność młodzieży, zwłaszcza wielkomięskiej, z biegiem czasu przestawała się w normalną zdolność wyrabiania przewidzianej normy i nawet w niektórych wypadkach jej przekroczenia. Zaznaczyła się przytem ambicja i chęć rywalizacji w wyścigu pracy.

W każdym szczególe życia junaka widoczna jest zmiana na lepsze. Młodzież poczuła się elementem wartościowym i pożytecznym i z ruchem junackim budowała najlepsze nadzieje na przyszłość.

10. WYDAWNICTWA I AKCJA PROPAGANDOWO-PRASOWA.

Stowarzyszenie Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą przystąpiło w kwietniu 1934 r. do wydawania pisma, którego celem było a) dostarczenie junakom ciekawej i pożytecznej lektury, b) omawianie na łamach tego pisma zagadnień interesujących kierowników i wychowawców w drużynach junackich. Pismo to p. n. „Do Pracy” wychodzić miało dorywczo. Jednak już

z dniem 1. czerwca tegoż roku SOM rozpoczął stałe wydawanie dwutygodnika „Ośrodki Pracy”, mającego te same zadania i cele. Ponieważ trudno było połączyć w jednym piśmie poziom i tematy, mogące zaspokoić równocześnie potrzeby i zainteresowania obu rodzajów czytelników, dwutygodnik „Ośrodki Pracy” przeznaczono wyłącznie dla rzesz junackich. Od dnia 1 stycznia 1935 r. dwutygodnik przekształcono na tygodnik.

Kierownictwo tygodnika „Ośrodki Pracy” wytknęło sobie jako cel stworzenie organu czyisto junackiego z zachowaniem pewnej tylko części numeru na popularne artykuły o treści i tendencjach wychowawczo-społecznych, powierzając pisanie ich fachowym dziennikarzom, pracownikom Centrali oraz kadrze kierowniczej w drużynach.

Akcja propagandowo-prasowa skupiała się początkowo około „Ośrodków Pracy”, stąd zakres jej był wąski i ograniczony. Z dniem 1 stycznia 1935 r. w Biurze SOM utworzono referat propagandy i prasy, w ramach którego mieścić się miały również wszelkie poczynania wydawnicze. Okres przygotowania do kampanji wiosennej robót (rekrutacja, instalowanie drużyn w terenie (nie nadawał się do wzmożenia propagandy nazewnątrz, choć SOM wszedł w kontakt, podtrzymując go stale, z prasą krajową oraz instytucjami i prasą zagraniczną. Okres ten starano się wykorzystać dla rozwinięcia propagandy wewnętrznej przez inspirowanie zainteresowania grup junackich zagadnieniami ogół ich najbardziej obchodzącymi — czy to bezpośrednio w drodze objazdów w terenie, czy ożywionej korespondencji.

Praca mająca za zadanie zarówno propagandę wewnętrzną, jak i zmianę charakteru pisma — rozszerzenie i podniesienie jego poziomu — prowadzona była nader intensywnie. Zbierano i zamieszczano również różnorodny materiał dyskusyjny, który był odzwierciedleniem myśli i dążeń młodzieży junackiej. Eksperyment ten nie dał długo czekać na wyniki, bo już czerwiec 1935 r. zaznacza się wielkim wzrostem poczytności „Ośrodków Pracy”.

Materiał, nadesłany całkowicie przez junaków z terenu i nieulegający zasadniczym poprawkom, wynosił 28,2% całości materiałów w każdym numerze i dotyczył takich zagadnień, jak współżycie z miejscową ludnością, przyszłość junactwa w związku z reformą rolną, normy pracy, junacka kadra techniczna, sądy koleżeńskie i t. p. Był to więc jakby dział dyskusyjny, który siłą rzeczy pobudzał coraz większe masy czytelników do zainteresowania się pisaniem.

Dalej zorganizowano dział projektów, obejmujący sprawy zajęć świetlicowych, jak np. modelarstwo lotnicze i żeglarskie, ulepszenie „żywej gazetki” i t. p. Poza tem powstał w piśmie dział, który budził olbrzymie zainteresowanie rzesz junackich, mianowicie szybownictwo.

Liczba nadesłanych przez junaków reportaży z ich życia i pracy wzrosła z 1% do 15% reportaży, ogółem zamieszczanych.

Materiał nadsyłany przez junaków, wymagający przeróbek redakcyjnych, wynosił w czasie od 15 maja do 15 lipca 1935 r. około 24% ogólnego materiału redakcyjnego, podczas gdy w okresie wcześniejszym — od 1 kwietnia do 15 maja 1935 r. — tylko 19,5%. Do tego działu poza artykułami należy zaliczyć materiał do kroniki życia ośrodków — „Podróż po Ośrodkach“, „Sport junacki“ i t. p. Ostatnio redakcja posiadała stałych korespondentów junaków we wszystkich drużynach, którzy nadsyłali przynajmniej raz na miesiąc krótkie sprawozdania z życia miejscowych drużyn.

Rezultatem akcji propagandowej wewnętrznej było zorganizowanie kół prasowych w 158 drużynach, które poza dostarczaniem materiału do redakcji „Ośrodki Pracy“ redagują jeszcze w drużynach własne gazetki ściennie, mówione i t. p. Szereg tych kół prasowych przygotowuje t. zw. „Numery terenowe“ całkowicie zredagowane przez siebie na miejscu i nadsyłane do Centrali tylko do poprawki. W druku ukazały się już numery terenowe z ośrodków w Raszynie i Bielanach k/Kęt. Nadesłano do redakcji ponadto numery z Kiwerc, Bieniewic i Rogóżna.

Z korespondencji z junakami i drużynami oraz z szeregu nadsyłanych zapytań w rodzaju „jakie książki czytać“, „jak się przedstawia służba pracy w innych państwach“ i t. p., redakcja stara się zaczerpnąć tematy do opracowań w „Ośrodkach Pracy“, wypośredkować przeciętną poziomą umysłowego junaka, jego zainteresowań i aspiracji.

Tygodnik SOM-u dla młodzieży stał się platformą wypowiedzianą się junaków i wzajemnego porozumienia.

Utrzymuje się kontakt nawet z junakami, którzy opuścili SOM. Ze względu na wielki wpływ korespondencji został utworzony w tygodniku dział „Między Nami“, w którym umieszczana była ciekawsza i bardziej charakterystyczna korespondencja wymienna. Przeprowadzono kampanję prasową za wzajemnym zbliżeniem się między sobą poszczególnych drużyn. Drużyny junackie wymieniały ze sobą korespondencję za pośrednictwem tygodnika lub też bezpośrednio, co wraz z organizowaniem często odwiedzaniem się drużyn stanowiło doskonały teren dla współpracy junackiej.

Artykuły o głębszej treści, dostarczane bądź z zewnątrz, bądź przez kadrę kierowniczą drużyn, zawierające spostrzeżenia i uwagi na temat życia ośrodków oraz ogólnokształcące i aktualne, stanowią z jednej strony materiał, z którego chętnie korzystają przodownicy junacy, z drugiej — są tematem do pogawędek w świetlicach.

W zakresie propagandy zewnętrznej SOM współpracował z agencjami prasowymi oraz

z Centralą Propagandy Czytelnicstwa. Ponadto urządzono dwie audycje radiowe, jedną w Toruniu o junakach i ich życiu, drugą w Sandomierzu z udziałem samych junaków oraz trzy audycje 5-minutowe w Polskim Radio w Warszawie. Imprezy radiowe były retransmitowane przez wszystkie rozgłośnie polskie.

SOM zmierzał następnie do zainteresowania szerszego ogółu akcją młodzieżową m. in. przez 1) zorganizowanie odczytu o SOM-ie, wygłoszonego w Stowarzyszeniu wychowanek gimnazjum im. Michalskiej przez p. mec. J. Różyckiego, 2) wydanie w formie broszury referatu p. sędziego Z. Zaleskiego p. t. „Bezrobocie a organizowanie opieki nad niezatrudnioną młodzieżą“, przesłanego na VI Międzynarodowy Kongres Wychowania Moralnego w Krakowie we wrześniu 1934 r. Broszura wydana została przez SOM w językach polskim i francuskim, 3) przygotowanie materiałów dla delegacji polskiej na Międzynarodowy Kongres Wychowania Moralnego, który odbył się w Brukseli latem 1935 r., następnie 4) nakręcenie krótkometrażowego dźwiękowego filmu junackiego p. t. „Młode Jutro“ według opartego na życiu drużyny scenarjusza, który został zakontraktowany przez szereg kin stołecznych i będzie wyświetlany zimą w ośrodkach i osiedlach junackich, 5) zorganizowanie udziału SOM-u i urządzenie stoiska na Wystawie Drogowej w Politechnice warszawskiej, która odbyła się we wrześniu 1935 r., 6) wywiady udzielane dziennikarzom polskim i zagranicznym, 7) udział dziennikarzy w uroczystościach junackich i wreszcie 8) przesyłanie informacji o działalności SOM-u i egzemplarzy pisma Międzynarodowemu Biuru Pracy w Genewie oraz wymiana „Ośrodków Pracy“ z gazetą obozową niemieckiej służby pracy.

Międzynarodowe Biuro Pracy wykazało duże zainteresowanie poczynaniami SOM-u. Zimą 1934/35 r. współpracownik M. B. P. w Genewie, p. Jan Rosner, zwiedził w porozumieniu z zarządem SOM-u szereg ośrodków pracy, w których przebywał przez blisko 2 tygodnie nieoficjalnie (incognito), jako junak. Rozważania swoje na temat akcji zatrudnienia młodzieży bezrobotnej w Polsce ujął p. Rosner w cytowanym wyżej artykule, zamieszczonym w wydawnictwie Międzynarodowego Biura Pracy.*)

SOM był w kontakcie z Towarzystwem Popierania Kooperacji Pracy, którego miesięcznik p. t. „Spółdzielczość Pracy“ prenumerował dla kadry kierowniczej drużyn, współpracującej z redakcją wspomnianego czasopisma przez nadsyłanie korespondencji i artykułów.

Poza tem SOM wydawał od 10 grudnia 1934 r. „Dziennik Instrukcyj i Poleceń“. Wydawnictwo to o charakterze oficjalnym ukazy-

*) Jan Rosner — „L'occupation productive des jeunes chômeurs en Pologne“. Revue Internationale du Travail Nr. 4, Genewa, kwiecień 1935 r.

wało się co 10 dni i zawierało wszelkie wydane przez Centralę SOM-u zarządzenia i instrukcje.

Biuro Śląskie O. D. R.-ów wydaje od początku swego istnienia tygodnik „Junak” o typie i celach zbliżonych do „Ośrodków Pracy”.

11. DZIAŁALNOŚĆ FINANSOWA.

Na czas egzystencji Stowarzyszenia przypadają następujące okresy budżetowe:

17. XI. 1933 r. — 31. III. 1934 r.

1. IV. 1934 r. — 31. III. 1935 r.

1. IV. 1935 r. — 15. VII. 1935 r.

Po 15 lipca 1935 r. następuje okres likwidacji.

Okres 17.XI 1933 r. — 31.III.1934 r.

Preliminowano we wpływach:		
Z Ministerstwa Opieki Społecznej		zł. 5.500.000.—
W p ł y n ę ł o:		
Z Min. Opieki Społecznej	zł. 3.862.000.—	
„ „ „ „ awizowane przekazem „	1.638.000.—	„ 5.500.000.—
W y d a t k o w a n o		„ 656.187.68

Pozostałość w kwocie zł. 4.843.812.32 przeniesiono na następny okres budżetowy od 1.IV. 1934 r. do 31. III. 1935 r.

Okres ten tak w gospodarce pieniężnej, jak i w innych agendach Stowarzyszenia był okresem organizacji i rozbudowy. Sporządzenie preliminarza i wyprowadzenie choćby globalnej kwoty budżetowej było niemożliwością, gdyż akcja Stowarzyszenia nie miała ani we własnej, ani w żadnej ze społecznych instytucji precedensu, czy choćby analogji. Wzory i schematy

wojskowych jednostek administracyjnych i gospodarczych lub pokrewnych społecznych organizacji mogły być zużytkowane tylko w sensie ogólnie-orientacyjnym, nie dawały bowiem cyfr, potrzebnych Stowarzyszeniu, które i w tym dziale musiało wypracowywać własne normy i metody. Ewolucja ta będzie widoczna w okresach dalszych. Tak samo obliczenie kosztu junakodnia w tym okresie byłoby nieistotne i bezcelowe.

Okres 1.IV. 1934 r. — 31.III.1935 r.

Preliminowano:

Z Min. Opieki Społecznej	zł. 6.007.950.—	
„ Funduszu Pracy	„ 5.583.000.—	zł. 11.590.950.—

W p ł y n ę ł o:

Z Min. Opieki Społecznej	zł. 5.483.000.—	
„ Funduszu Pracy	„ 1.667.285.25	
Wpływy niebudżetowe	„ 32.678.90	
Składki członkowskie	„ 300.—	
Dochód z warsztatów	„ 90 478.89	
Pozostałość z poprzedn. okresu budż.	„ 4.843.812.32	„ 12.117.555.36

W y d a t k o w a n o:

Koszty utrzymania centrali	zł. 335.264.42	
„ „ ośrodków	„ 5.410.662.20	
Wydatki inwestycyjne (ogólne i rolne)	„ 4.466.689.23	
Subwencje przekazane O.D.R. śląskim	„ 1.100.000.—	„ 11.312.615.85

Pozostałość w kwocie zł. 804.939.51 przeniesiono na następny okres budżetowy 1. IV. 1935 r. — 31. III. 1936 r.

W okresie tym krystalizowanie się pewnych zasadniczych norm kosztów oraz wyrobienie metod administracji pieniężnej daje już materiał orientacyjny dla opracowania preliminarza na rok budżetowy 1935/36, a praktyka wskazuje na sposoby jego wykonywania.

Junakodzień w okresie 1. IV. 1934 r. — 31. III. 1935 r. kosztował przeciętnie zł. 4.30 przy ogólnej liczbie 2.374.555 junakodni. Na sumę tę złożyły się następujące pozycje:

utrzymanie centrali	zł. 0.14
„ ośrodków	„ 2.28
wydatki na inwestycje ogólne	„ 1.88
R a z e m	zł. 4.30

Z pozycji zł. 2.28 na utrzymanie ośrodków przypada na

zakwaterowanie	zł. 0.12,1
umundurowanie	„ 0.08,1
wyżywienie	„ 0.83,2
opiekę	„ 0.03,2
oświatę	„ 0.06,1
junacki dodatek pieniężny	„ 0.48,4
wpłatę na książeczki PKO	„ 0.13,3
administrację bezp. ośrodków	„ 0.29,1
wydatki na ośrodki rolne łącznie	
z inwestycjami „	0.13,3
różne	„ 0.11,2
	zł. 2.28

Na stosunkowo wysoki dzienny koszt utrzymania junaka wpłynęły znaczne sumy, które trzeba było wydatkować na inwestycje w pierwszym roku działalności Stowarzyszenia. Następny okres budżetowy przedstawia się pod tym

względem zupełnie inaczej, co znalazło swój wyraz właściwy w procentowych pozycjach budżetu r. 1935/36 oraz w absolutnych cyfrach za czas od 1.IV.1935 r. do dnia rozwiązania Stowarzyszenia.

Okres 1.IV.1935 r. — 15.VII.1935 r.

Jakkolwiek sporządzenie preliminarza roku 1935/36 było opóźnione i następnie jeszcze ulegało modyfikacjom, SOM posiadał wreszcie budżet w strukturze już bliski rzeczywistości i potrzebom. Błędy i usterki w szczegółach są pomniejszej wagi przeoczeniem. Koszty i metody administracji pieniężnej poprzednich początkowych okresów nie mogą być wskaźnikiem, ani materiałem do rozważania w sensie analizy, natomiast mogły służyć jako materiał dla pew-

nej syntezy, t. j. skonstruowania preliminarza roku 1935/36. Dopiero gospodarka pieniężna od kwietnia (na kwietniu i maju zaciążyło właśnie opóźnienie w zestawieniu preliminarza, wskutek czego posługiwano się jeszcze po części normami okresu ubiegłego) i miesiące letnie 1935 r. mogą być uważane za wzory bliskie potrzebom przyszłego preliminarza. Preliminarz r. 1935/36 przewiduje

We wpływach

Wpłata z Min. Opieki Społecznej	zł. 6.000 000.—
Wpływy z Funduszu Pracy	" 6.000.000.—
Procenty od lokowanej gotówki	" 5.000.—
Składki członków, kary konwencjonalne i inne	" 2.000.—
Pozostałość z ubiegłych okresów budżetowych	<u>" 804.939.51</u>

O g ó ł e m zł. 12.811.939.51

W wydatkach

Administracja ogólna	zł. 452.759.— 3,8%
Utrzymanie ośrodków	" 8.995.367.— 75,0%
Odnowienie materiałów	" 1.349.080.— 11,2%
Opieka	" 563.021.— 4,7%
Kultura i oświata	" 543.790.— 4,5%
Wydawnictwa i propaganda	" 79.906.— 0,6%
Dopłata do osiedli rolnych	" 23.077.— 0,2%

Wydatki nadzwyczajne

(stosownie do uchwały Walnego Zgromadzenia z dnia 31.V.1935 r.):

A. Budowle i remonty kapitalne osiedli w/g kosztorysów (w tem 3% na dozór techn.)	zł. 250.000.—
B. Zakup środków lokomocji	" 20.000.—
C. Inwestycje biurowe (archiwum)	" 2.000.—
D. " rolne	" 330.000.—
E. Umundurowanie (dodatkowo)	" 100.000.—
F. Zaległe rachunki (stosownie do uchwały Zarządu z dn. 15.VII.1935 r.)	<u>" 102.939.51</u>

O g ó ł e m zł. 12.811.939.51

Stan przeciętny junaków obliczony był na 16.000 (8 miesięcy letnich à 20.000, 4 miesiące zimowe à 8.000).

Koszt junakodnia w/g preliminarza wynosił zł. 2.19,3 (12.811.939,51 : 16.000 : 365).

W rzeczywistości jednakże, jak z wykona-

nia budżetu wynika, w okresie 4 miesięcy roku budżetowego 1935/36 — kwietnia, maja, czerwca i lipca 1935 r. — średni dzienny koszt utrzymania junaka wyraził się w zł. 2.14,6.

Jeśli by na wydatkach tego okresu nie ciążyły wymienione już przyczyny, związane

z opóźnieniem w opracowaniu preliminarza budżetowego, który był zatwierdzony dopiero 15 czerwca 1935 r., przytoczone cyfry kosztu junakodnia ilustrowałyby już potrzeby instytucji. Są one jednak bliskie faktycznego stanu rzeczy i jak widzimy nieco niższe, niż określa preliminarz.

Oprócz wspomnianych tu przyczyn natury przejściowej, na wysokość kosztu junakodnia wpływały jeszcze przyczyny stałe, zasadnicze, z charakterem akcji i instytucji nieodłącznie związane, mianowicie okres organizacji kampanji i nieodzowne w tym okresie nasilenie wydatków (rekrutacja, zakwaterowanie, inwestycje).

12. STATYSTYKA RUCHU MŁODZIEŻY W SOM-IE.

Statystyka, ilustrująca dane o ruchu junackim w SOM-ie, opracowywana była na podstawie kart ewidencyjnych, wypełnianych w drużynie. W schematach tych kart uwzględniano wszelkie cechy, dotyczące zarówno samych junaków i junaczek, jak i środowiska, z którego młodzież wyszła, a więc zawód rodziców, bezrobocie, sposób zamieszkiwania (w rodzinie, bezdomny) i in.

Materiał zebrany nie jest kompletny. Szczegółowa ewidencja junaków, oparta na kartach ewidencyjnych, została wprowadzona dopiero w lipcu 1934 r., stąd też brak jest, z małymi wyjątkami, danych dotyczących junaków, którzy zwolnili się w okresie wcześniejszym. Karty ewidencyjne są wypełniane dopiero 14-go dnia okresu próbnego, który pozostawia się junakom, nie obejmują więc wielkiej liczby młodzieży, która się zwolniła w pierwszych dniach pobytu w ośrodkach. Poza tem SOM nie posiadał danych ewidencyjnych śląskich drużyn, które działały autonomicznie, stąd też nie uwzględniono ich również w niniejszych rozważaniach oraz w tablicach statystycznych. Wśród nadesłanego materiału znajdowało się wiele kart błędnie lub niedostatecznie wypełnionych; jest to skutkiem ruchliwości drużyn i często przeciążenia pracą kancelaryjną ich personelu kierowniczego. Ostatnio wypełnianie kart powierzono samorządowi junackim, które w pierwszym momencie przejęcia całego szeregu funkcji, obciążających dawniej kadrę kierowniczą, nie mogły podolać z początku zbyt licznym obo-

wiązkom. Dzięki tym wszystkim niedomaganiom dane, dotyczące całej masy junackiej, jaka przepłynęła przez SOM, są w wielu wypadkach niedostateczne.

Stan liczebny młodzieży.

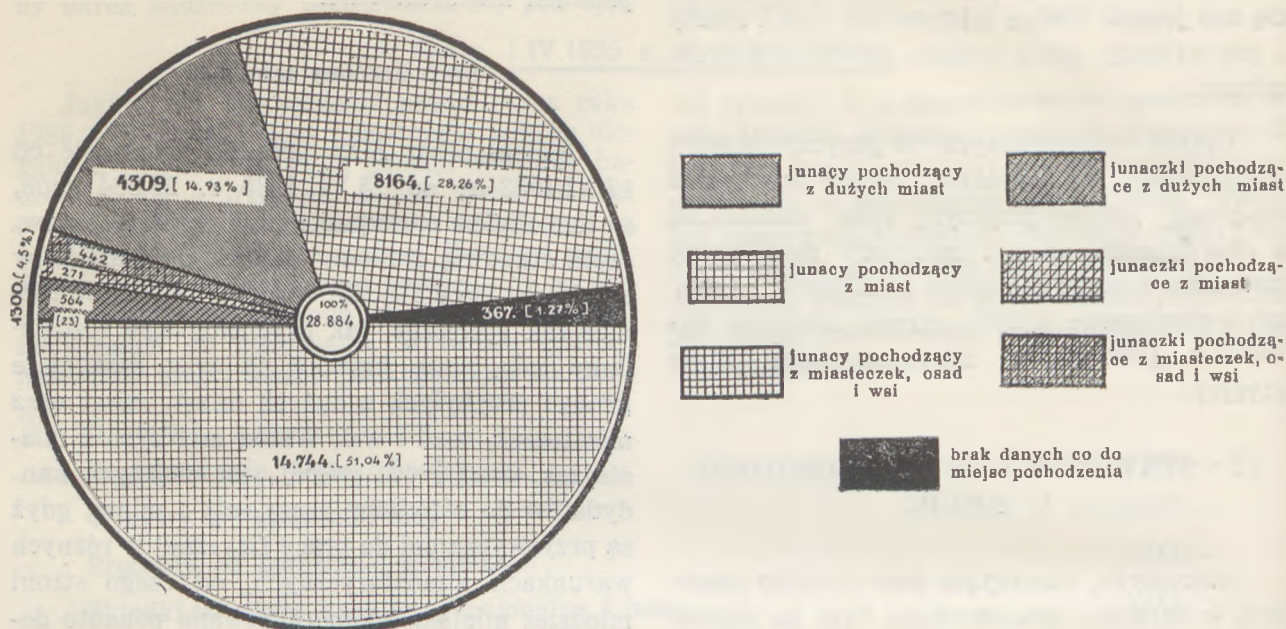
Ogółem przez SOM przeszło w okresie od 17.XI.1933 r. do 15.VII.1935 r. 28.884 osób, w tem 27.584 mężczyzn i 1.300 kobiet. Dziewczęta stanowią znikomą część ogólnej liczby młodzieży, bo 4,5%. Ze względu na wielkie różnice tak społeczne, jak psychologiczne rozdzielały całą masę junacką na trzy zasadnicze grupy: przybyłych z dużych miast, miast oraz miasteczek, osad i wsi. Wśród mężczyzn z miasteczek, osad i wsi więcej jest chętnych kandydatów do ośrodków pracy, niż z miast, gdyż są przyzwyczajeni do pracy fizycznej w różnych warunkach atmosferycznych, od czego stroni młodzież miejska zdemoralizowana ponadto dorywcze, stosunkowo lepiej płatnymi zarobkami oraz świadczeniami opieki społecznej.

Inaczej wyglądają ugrupowania dziewcząt. Najwięcej przyszło do SOM-u z dużych miast — 43,4%, z miasteczek, osad i wsi — 34% i najmniej z miast — 20,8%. Takie rozmieszczenie wynika ze ściśle przestrzeganych ograniczeń kontyngentowych, jak również ze specjalnego rozmieszczenia ośrodków żeńskich, z których 3 najliczniejsze znajdują się w najbliższych okolicach Warszawy.

Pod względem rozmieszczenia terenowego największą liczbę mężczyzn — 19% zrekrutowano z województwa kieleckiego, następnie z krakowskiego — 16,2% i z łódzkiego — 12%. Najmniej przybyło junaków z województw kresowych i Śląska.

Najliczniejsze skupienia dziewcząt, jak już wyżej wspomniano, znajdują się w Warszawie i jej okolicach. Z samej Warszawy pochodzi 31% dziewcząt; znaczna liczba dziewcząt pochodzi z województwa kieleckiego — 23% i krakowskiego — 16%. Rekrutują się one głównie z dziewcząt powodziańek, przyjętych w sierpniu i wrześniu 1934 r.

Poniższe zestawienie graficzne przedstawia podział ogólnej liczby junaków i junaczek według miejsca ich pochodzenia (w liczbach bezwzględnych i procentach);

Organizacje rekrutujące.

Większość mężczyzn przybyła do SOM-u niezorganizowana; byli oni zrekrutowani bezpośrednio przez Wojewódzkie Biura Funduszu Pracy lub też przez Centralę SOM-u (rekrutacja uzupełniająca). Znaczną liczbę zrekrutował Związek Strzelecki i Organizacja Młodzieży Pracującej, które szczególnie w r. 1934 przeprowadzały zupełnie samodzielnie rekrutację do drużyn SOM-u. Stosunkowo dużą liczbę braku danych — 7.157 — trzeba zaliczyć na karb niedokładnego wypełniania kart.

Dziewczęta w większości wypadków zostały przyjęte przez SOM i Biura Pośrednictwa Pracy — 58,2%. Dość dużo dziewcząt — 27% — skierowały do ośrodków różne organizacje, wśród których najpoważniejszy udział wzięły: Związek Pracy Obywatelskiej Kobiet i Koło Młodzieży Wiejskiej.

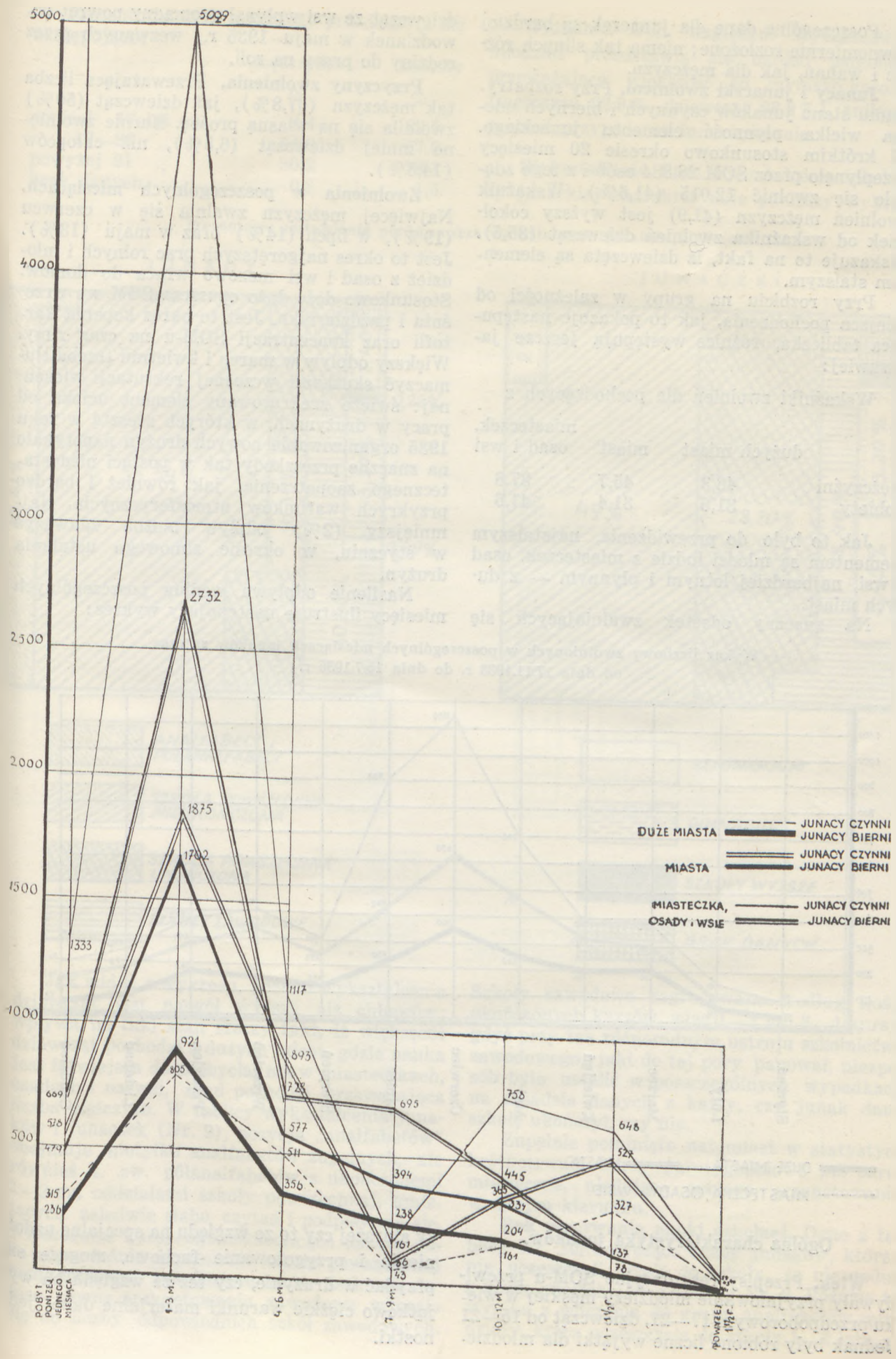
Długość pobytu w SOM-ie.

W zagadnieniu tem występują zasadnicze różnice między junakami czynnymi (obecni w SOM-ie w dniu 15 lipca 1935 r.) i biernymi (zwolnieni przed dniem 15 lipca 1935 r.).

Największy procent junaków zarówno czyn-

nych (48,6%), jak i biernych (47%) był w SOM-ie od 1 do 3 miesięcy. Są to naogół junacy z rekrutacji wiosennej 1935 r. (kwiecień—maj), w czasie której zrekrutowano prawie $\frac{2}{3}$ wszystkich dotychczas zrekrutowanych junaków. Duża ilość junaków biernych, zwalnających się w tym okresie, wskazuje na to, że pierwsze 3 miesiące pobytu w drużynach są okresem próby wytrwałości ze strony junaków. Ci, którzy go przebyli, wytrwają w SOM-ie i dłużej, stąd też pochodzi mały stosunkowo procent junaków, zwalnających się po przebyciu 4—6 miesięcy (14,6%) i po 7—9 miesiącach (11,7%). Junacy czynni znajdujący się w SOM-ie 4—6 miesięcy (15,9%) pochodzą głównie z pierwszej, niedużej liczebnie rekrutacji z lutego i marca 1935 r. Dziwnym się wydaje niski (1,9%) odsetek junaków czynnych, przebywających w SOM-ie 7—9 miesięcy. Biorąc pod uwagę moment spisu — 15.VII.1935 r. — stwierdzić musimy, iż junacy ci przyjęci zostali do SOM-u późną jesienią i zimą 1934 r., gdy prawie zupełnie wstrzymano rekrutację i dokonywano koncentracji ośrodków na okres zimowy. Mało jest junaków, przebywających dłużej w drużynach; im dłuższy jest czas pobytu, tem silniej maleje odsetek junaków. Dobrze odtwarza długość czasu pobytu w SOM-ie następujący wykres:

Poszczególne dane dla junaczek są bardziej równomiernie rozłożone; niema tak silnych różnic i wahań, jak dla mężczyzn.

Junacy i junaczki zwolnieni. Przy rozpatrywaniu stanu junaków czynnych i biernych uderza wielka płynność elementu junackiego. W krótkim stosunkowo okresie 20 miesięcy przepłynęło przez SOM 28.884 osób i z tego zdążyło się zwolnić 12.015 (41,6%). Wskaźnik zwolnień mężczyzn (41,9) jest wyższy cokolwiek od wskaźnika zwolnień dziewcząt (35,5). Wskazuje to na fakt, iż dziewczęta są elementem stalszym.

Przy rozbiciu na grupy w zależności od miejsca pochodzenia, jak to pokazuje następująca tabliczka, różnice występują jeszcze jakśkrawiej:

	Wskaźniki zwolnień dla pochodzących z		
	dużych miast	miast	miasteczek, osad i wsi
mężczyźni	48,3	45,7	37,8
kobiety	31,6	31,4	41,6

Jak to było do przewidzenia, najstalszym elementem są młodzi ludzie z miasteczek, osad i wsi, najbardziej lotnym i płynnym — z dużych miast.

Na znaczny odsetek zwalnających się

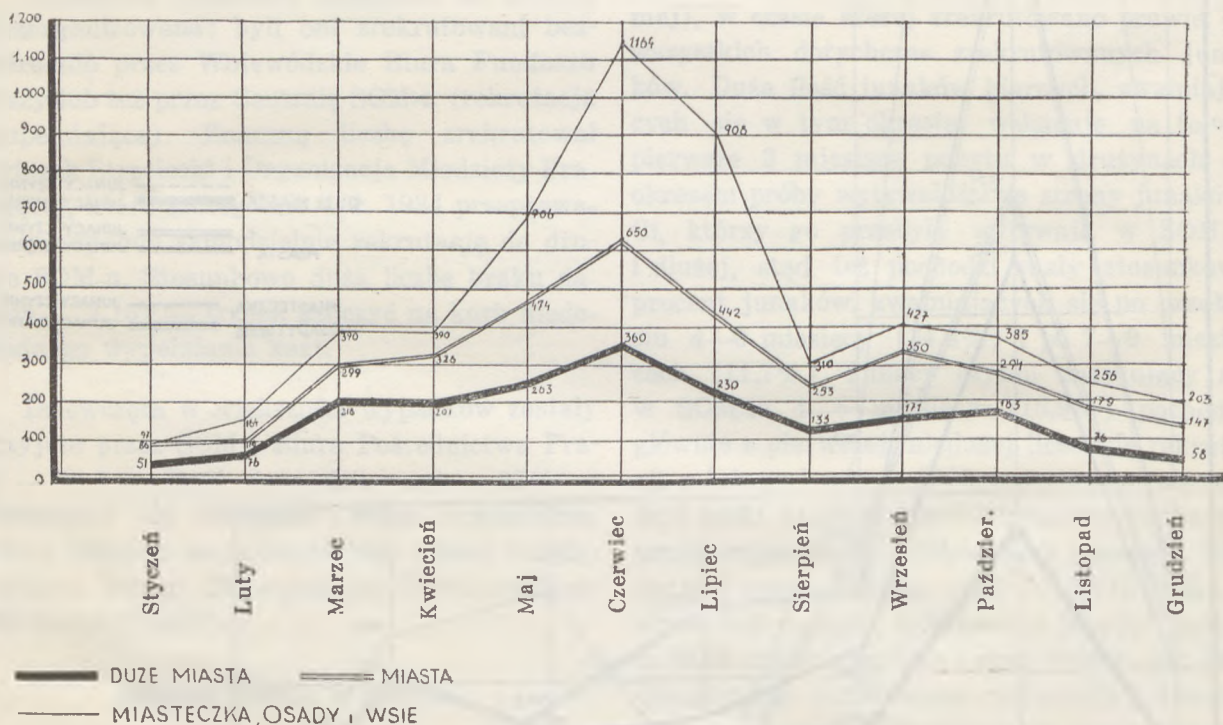
dziewcząt ze wsi wpłynął gromadny powrót powodnianek w maju 1935 r., wezwanych przez rodziny do pracy na roli.

Przyczyny zwolnienia. Przeważająca liczba tak mężczyzn (67,8%), jak dziewcząt (50%) zwolniła się na własną prośbę. Karnie zwolniono mniej dziewcząt (6,5%), niż chłopców (14,5%).

Zwolnienia w poszczególnych miesiącach. Najwięcej mężczyzn zwalnia się w czerwcu (19%), w lipcu (14%) oraz w maju (13%). Jest to okres najgorętszych prac rolnych i młdzież z osad i wsi masowo wraca do domów. Stosunkowo dość dużo opuszcza SOM we wrześniu i październiku. Jest to okres kopania kartofli oraz koncentracji SOM-u na czas zimy. Większy odpływ w marcu i kwietniu trzeba tłumaczyć skutkami wczesnej rekrutacji wiosennej: świeżo zrekrutowany element ucieka od pracy w drużynach, w których zresztą w roku 1935 organizowanie nowych drużyn napotykało na znaczne przeszkody tak w postaci niedostatecznego zaopatrzenia, jak również i bardzo przykrych warunków atmosferycznych. Najmniejszy (2%) odpływ można zauważyć w styczniu, w okresie zimowego ustalania drużyn.

Nasilenie odpływu według poszczególnych miesięcy ilustruje następujący wykres:

Wykaz liczbowy zwolnionych w poszczególnych miesiącach junaków za czas od dnia 17.11.1933 r. do dnia 15.7.1935 r.

Ogólna charakterystyka junaków.

Wiek. Przepisy rekrutacyjne SOM-u przewidywały przyjmowanie młodzieży męskiej w wieku przedpoborowym 17—21, dziewcząt od 15—21. Jednak były robione liczne wyjątki dla młodzie-

ży starszej czy to ze względu na specjalne uzdolnienia i przygotowanie fachowe, mogące się przydać w drużynie, czy też ze względu na wyjątkowo ciężkie warunki materialne danej jednostki.

Procentowo wiek młodzieży przedstawia się następująco:

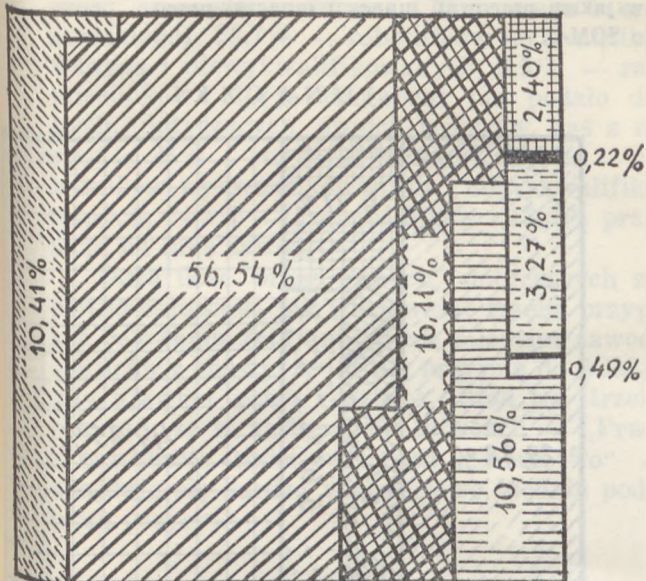
	mężczyźni	kobiety
	%	%
poniżej 17 lat	4,4	22,5
17—21 „	64,6	57,9
powyżej 21 „	30,2	18,1
brak danych	0,8	1,5

Wyznanie. Pod względem wyznaniowym młodzież przedstawia się bardzo jednolicie; przeważająca większość to rzymsko-katolicy (mężczyzn 92,9%, dziewcząt 98,9%), znikomy procent przypada na inne wyznania.

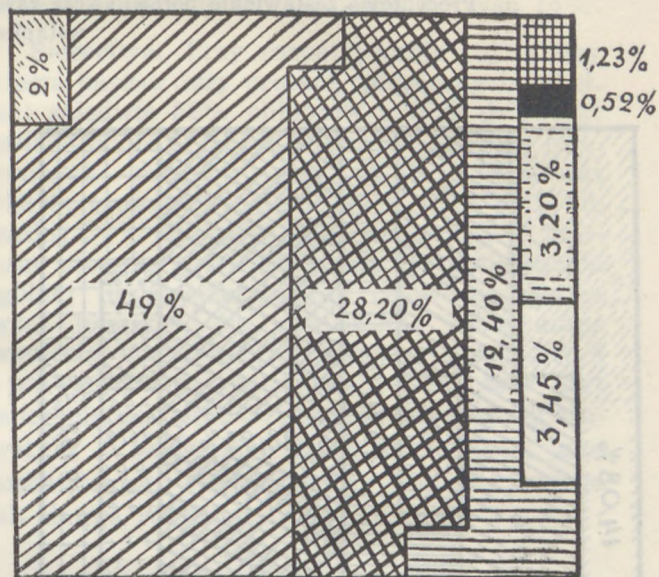
Wykształcenie. Stan wykształcenia młodzieży junackiej charakteryzuje poniższy wykres:

Procentowe zestawienie porównawcze wykształcenia junaków i junaczek

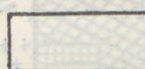
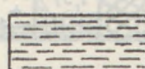

JUNACY

JUNACZKI

- ANALFABECI / PÓLANALFABECI
- SZKOŁA POWSZECHNA NIEUKOŃCZONA
- SZKOŁA POWSZECHNA UKOŃCZONA
- SZKOŁY ZAWODOWE

- SEMINARJUM
- GIMNAZJUM
- SZKOŁY WYŻSZE
- BRAK DANYCH

Jak widać z wykresu, poziom wykształcenia dziewcząt jest naogół wyższy niż chłopców; wpływa na taki stan rzeczy fakt, iż większość dziewcząt pochodzi z dużych miast, gdzie nauka jest łatwiejsza do zdobycia, niż w miasteczkach, osadach i na wsi, skąd pochodzi przeważająca liczba mężczyzn. W tabeli wykształcenia junaków i junaczek (Nr. 9), pozycja „analfabetów” obejmuje nie tylko analfabetów zupełnych, ale również t. zw. półanalfabetów z ukończonymi 1—2-ma oddziałami szkoły powszechnej, umiających zaledwie słabo czytać i podpisywać się. Wieczorowe kursy ogólnokształcące uznano jako odpowiednie dopełnienie szkoły powszechnej nieukończonych, zaś dłuższe kursy fachowe, dające pewne przygotowanie zawodowe wliczają się do liczby odpowiednich szkół zawodowych.

Szkoły zawodowe segregowano według ilości ukończonych kursów, więc 1—2 lub 3—4 kursy, gdyż przy tak różnorodnym ustroju szkolnictwa zawodowego, jaki do tej pory panował, nie sposób było ustalić w poszczególnych wypadkach na zasadzie danych z karty, czy junak daną szkołę ukończył, czy nie.

Zupełnie pominięto natomiast w statystyce krótkotrwałe kursy parotygodniowe lub paromiesięczne, niedające pełnego przygotowania w danym kierunku.

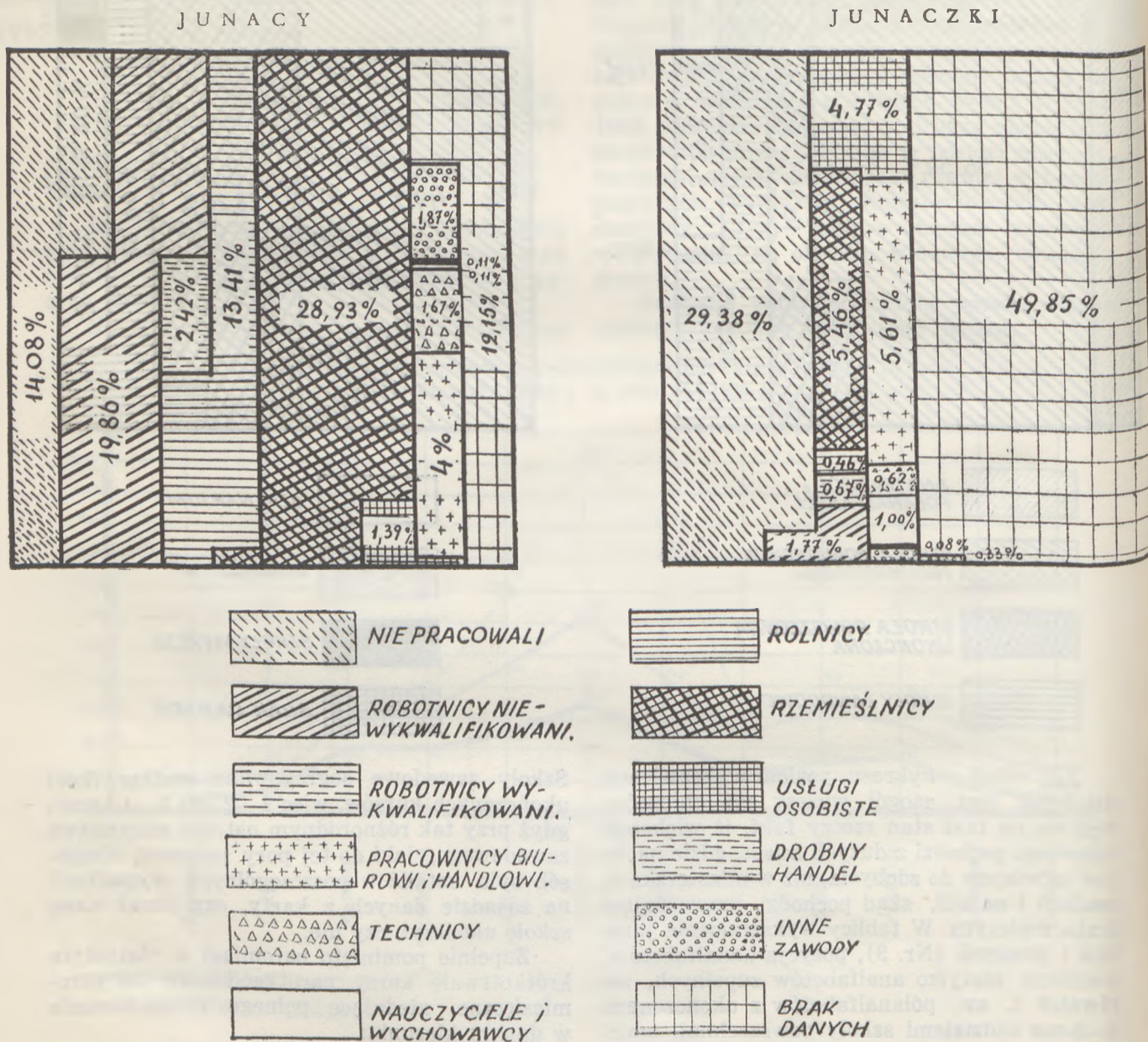
Rok przerwania nauki szkolnej. Dane z tabeli Nr. 10, dotyczące liczby junaków, którzy nie uczęszczali wcale do szkoły, są niezgodne z liczbą analfabetów z tabeli Nr. 9. Różnica ta wynika z wliczenia do grupy analfabetów młodzieży, która uczęszczała do szkoły 1—2 lata.

Praca i zawód junaków przed wstąpieniem do SOM-u. Na ogólną liczbę junaków 27.584 nie pracowało wcale przed przybyciem do SOM-u tylko 14,1%. Wśród pracujących większość stanowili rzemieślnicy — 28,9%, robotnicy niewykwalifikowani i wykwalifikowani — 22,3%, rolnicy — 13,4% i znikomy procent pracowników biurowych i handlowych — 4%; 30% wypada na inne zawody i brak danych.

Trudno jest zbadać dokładnie sprawę zatrudnienia wśród dziewcząt, bo 50% wśród nich nie podało żadnych informacji o swoim za-

trudnieniu. przed przybyciem do SOM-u. Opierając się na otrzymanym materiale, stwierdzamy, że nie pracowało wcale 29% dziewcząt, pracowało 20,8% wszystkich dziewcząt (270 junaczek). Przy opracowywaniu tablic zaliczono dane, odnoszące się do praktyki w szkole zawodowej, do rubryki „nie pracowali wcale”, traktując te zajęcia narówni z nauką szkolną, zaś dane odnoszące się do bezpłatnej praktyki u pracodawcy, np. rzemieślniczej lub handlowej, włączano do rubryki „pracowali”.

Procentowe zestawienie porównawcze zawodów, w jakich pracowali junacy i junaczki przed wstąpieniem do SOM-u.

Środowisko i dom junaka.

Miejsce zamieszkania junaków i junaczek. Największa liczba junaków — 75% — zamieszkiwała z najbliższą rodziną, u rodziców lub

z rodzeństwem. Dość dużą pozycję stanowią junacy mieszkający sami (8,9%), z których wielu można zaliczyć do bezdomnych. Chłopcy powodowani fałszywym wstydem nie przyznają się do swojej ostatecznej nędzy, nawet w przypad-

ku, gdy się ich przyjmuje wprost z Izby Zatrzymań. Często podają adres zakładu, który jest tylko schroniskiem dla bezdomnej młodzieży, lub adres rodziców, którzy się nimi w rzeczywistości wcale nie opiekują. Dziewczeta mają tryb życia więcej ustalony: 80,8% przybyło z domów rodzinnych, a tylko 19% wychowywało się u krewnych, w zakładach, lub mieszkało samotnie. Liczba bezdomnych jest minimalna (0,1%).

Zawód rodziców. Na ogólną liczbę 19.375 kart, co stanowi 70,2% przerobionego materiału, 26% junaków to synowie rolników (większość stanowią małorolni z kieleckiego i krakowskiego), 23,7% — robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, 9,9% — rzemieślników. 30,7% dziewcząt nie podało danych, dotyczących swoich rodziców, zaś z reszty — 21% — to córki rolników, 20,8% — robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych, 14,2% — rzemieślników i 13,3% przypada na inne zawody.

Dużą ilość braku danych, dotyczących zarówno chłopców, jak i dziewcząt trzeba przypisać celowemu zatajaniu przez młodzież zawodu rodziców z obawy, że ich nie przyjmą do SOM-u, gdy ujawnią pracę rodziców. Stąd też trzeba przyjąć, że w następnych tablicach — „Praca i bezrobocie rodziców” oraz „Sieroctwo” — znajduje się bardzo wiele celowo błędnie podanych pozycji.

Praca i bezrobocie rodziców. Według danych statystycznych 48,5% junaków otrzymywało pomoc i opiekę ze strony pracujących żywicieli rodzin, w tem w 36,6% pracowali ojcowie rodzin; 38,1% junaków podało swoich rodziców jako bezrobotnych i w tem 14% podało ogólny brak pracy (kryzys), jako przyczynę bezrobocia.

Z danych dla dziewcząt wnioskujemy, że ogółem pracuje około 40,5% żywicieli ich rodzin, w tem w 31,2% pracuje ojciec rodziny. Bez pracy znajdowało się 39,4% rodziców, w tem niepracujących z powodu kryzysu 14%.

Sieroctwo. Przy rozpatrywaniu tej tablicy uderza bardzo duży procent osieroconych zupełnie: zaledwie 52% chłopców i 55% dziewcząt posiada oboje żyjących rodziców; zupełnie osieroconych chłopców jest 12,6%, dziewcząt 10,8%, częściowo osieroconych (bez ojca lub matki) 34% chłopców, 33% dziewcząt. W pewnym stopniu przyczyniło się do zwiększenia ogólnej liczby osieroconych celowe podawanie przez junaków, dla zwiększenia sobie szans przyjęcia do SOM-u, informacji niezgodnych z prawdą, jak już zaznaczono wyżej, oraz fakt zaliczenia do sierot — przy opracowywaniu statystyki — wszystkich dzieci nieślubnych, jako pozbawionych stałej pomocy i opieki jednego lub obojga rodziców.

PATROL REPORT				1912			
No.	Description			No.	Description		
	Item	Quantity	Value		Item	Quantity	Value
1	...	...	...	1	...	...	...
2	...	...	...	2	...	...	...
3	...	...	...	3	...	...	...
4	...	...	...	4	...	...	...
5	...	...	...	5	...	...	...
6	...	...	...	6	...	...	...
7	...	...	...	7	...	...	...
8	...	...	...	8	...	...	...
9	...	...	...	9	...	...	...
10	...	...	...	10	...	...	...
11	...	...	...	11	...	...	...
12	...	...	...	12	...	...	...
13	...	...	...	13	...	...	...
14	...	...	...	14	...	...	...
15	...	...	...	15	...	...	...
16	...	...	...	16	...	...	...
17	...	...	...	17	...	...	...
18	...	...	...	18	...	...	...
19	...	...	...	19	...	...	...
20	...	...	...	20	...	...	...
21	...	...	...	21	...	...	...
22	...	...	...	22	...	...	...
23	...	...	...	23	...	...	...
24	...	...	...	24	...	...	...
25	...	...	...	25	...	...	...
26	...	...	...	26	...	...	...
27	...	...	...	27	...	...	...
28	...	...	...	28	...	...	...
29	...	...	...	29	...	...	...
30	...	...	...	30	...	...	...
31	...	...	...	31	...	...	...
32	...	...	...	32	...	...	...
33	...	...	...	33	...	...	...
34	...	...	...	34	...	...	...
35	...	...	...	35	...	...	...
36	...	...	...	36	...	...	...
37	...	...	...	37	...	...	...
38	...	...	...	38	...	...	...
39	...	...	...	39	...	...	...
40	...	...	...	40	...	...	...
41	...	...	...	41	...	...	...
42	...	...	...	42	...	...	...
43	...	...	...	43	...	...	...
44	...	...	...	44	...	...	...
45	...	...	...	45	...	...	...
46	...	...	...	46	...	...	...
47	...	...	...	47	...	...	...
48	...	...	...	48	...	...	...
49	...	...	...	49	...	...	...
50	...	...	...	50	...	...	...

T A B L I C E

Tablica 1.

STAN LICZEBNY

Województwo	Przeszło przez SOM od dnia 17 listopada 1938 r. do dnia 15 lipca 1935 r.				
	Ogółem	w tem pochodzących z			
		dużych miast	miast	miasteczek, osad i wsi	nie- podane
P O L S K A	100% 27.584	15,6% 4.309	29,6% 8.164	53,5% 14.744	1,3% 367
M. st. Warszawa	4,0 1.105	4,0 1.105	—	—	—
Warszawskie	7,5 2.080	—	3,7 1.038	3,8 1.042	—
Łódzkie	12,0 3.302	2,8 765	4,2 1.154	5,0 1.383	—
w tem					
m. Łódź	765	765	—	—	—
Kieleckie	19,0 5.230	2,5 737	5,4 1.475	11,1 3.018	—
w tem					
Zagłębie Dąbrowskie	1.413	393	644	376	—
w tem					
m. Zawiercie	306	—	306	—	—
Lubelskie	5,5 1.506	1,2 316	1,0 284	3,3 906	—
Białostockie	4,8 1.312	—	2,6 713	2,2 599	—
Wileńskie	5,6 1.552	1,8 486	1,0 251	2,8 815	—
Nowogródzkie	1,1 300	—	0,4 97	0,7 203	—
Poleskie	1,2 323	—	0,6 158	0,6 165	—
Wołyńskie	1,1 315	—	0,6 164	0,5 151	—
Poznańskie	4,3 1.199	1,2 309	1,4 427	1,7 463	—
Pomorskie	4,1 1.151	—	2,5 701	1,6 450	—
Śląskie	0,4 114	18	0,2 40	0,2 56	—
Krakowskie	16,2 4.455	1,2 331	3,4 924	11,6 3.200	—
Lwowskie	9,1 2.498	0,9 242	1,4 416	0,8 1.840	—
Stanisławowskie	1,7 459	—	0,9 236	0,8 223	—
Tarnopolskie	0,8 226	—	0,3 84	0,5 142	—
Brak danych	1,6 457	—	2	0,3 88	1,3 367

Stan na 15 lipca 1935 r.					Stan zwolnionych od dnia 17 listopada 1933 r. do dnia 15 lipca 1935 r.				
Ogółem	w tem pochodzących z				Ogółem	w tem pochodzących z			
	dużych miast	miast	miasteczek, osad i wsi	niepodane		dużych miast	miast	miasteczek, osad i wsi	niepodane
100% 16.030	13,8% 2.227	27,7% 4.432	57,3% 9.175	1,2% 196	100% 11.554	18,1% 2.082	32,3% 3.732	48,1% 5.569	1,5% 171
3,1 505	3,1 505	—	—	—	5,2 600	5,2 600	—	—	—
6,9 1.105	—	3,1 499	3,8 606	—	8,1 975	—	4,6 539	3,8 436	—
12,1 1.930	2,5 403	4,0 634	5,6 893	—	11,9 1.372	3,1 362	4,5 520	4,3 490	—
403	403	—	—	—	362	362	—	—	—
19,2 3.083	2,5 396	5,1 827	11,6 1.860	—	18,6 2.147	3,0 341	5,6 648	10,0 1.158	—
820	206	373	241	—	593	187	271	135	—
164	—	164	—	—	142	—	142	—	—
5,2 832	0,9 140	1,0 156	3,3 536	—	5,8 674	1,5 176	1,1 128	3,2 370	—
3,8 615	—	1,9 309	1,9 306	—	6,0 697	—	3,5 404	2,5 293	—
5,4 864	1,3 205	0,9 140	3,2 519	—	6,0 688	2,4 281	1,0 111	2,6 296	—
1,4 217	—	0,4 64	1,0 153	—	0,7 83	—	0,3 33	0,4 50	—
1,0 164	—	0,4 68	0,6 96	—	1,4 159	—	0,8 90	0,6 69	—
1,2 193	—	0,6 101	0,6 92	—	1,1 122	—	0,6 63	0,5 59	—
4,6 735	1,4 219	1,6 260	1,6 256	—	4,0 464	0,8 90	1,4 167	1,8 207	—
4,4 701	—	2,5 404	1,9 297	—	3,9 450	—	2,6 297	1,3 153	—
0,4 66	11	0,2 27	0,2 28	—	0,4 48	0,1 7	0,1 13	0,2 28	—
16,0 2.571	1,0 171	3,0 486	12,0 1.914	—	16,3 1.884	1,4 160	3,8 438	11,1 1 286	—
11,0 1.771	1,1 177	1,7 266	8,2 1.328	—	6,3 727	0,6 65	1,3 150	4,4 512	—
1,9 299	—	0,9 135	1,0 164	—	1,4 160	—	0,9 101	0,5 59	—
0,9 144	—	0,4 56	0,5 88	—	0,7 82	—	0,2 28	0,5 54	—
1,5 235	—	—	0,3 39	1,2 196	1,9 222	—	2	0,4 49	1,5 171

Tablica 2.

STAN LICZEBNY JUNACZEK

Województwo	Przeszło przez SOM od dnia 17 listopada 1933 r. do dnia 15 lipca 1935 r.					Stan na 15 lipca 1935 r.					Stan zwolnionych od dnia 17 listopada 1933 r. do dnia 15 lipca 1935 r.				
	Ogółem	w tem pochodzących z				Ogółem	w tem pochodzących z				Ogółem	w tem pochodzących z			
		dużych miast	miast	miasteczek osad i wsi	nieopodane		dużych miast	miast	miasteczek, osad i wsi	nieopodane		dużych miast	miast	miasteczek osad i wsi	nieopodane
POLSKA	100% 1 300	43,4% 564	20,8% 271	3,4% 442	1,8% 23	100% 839	46,2% 386	22% 186	30,7% 258	1,1% 9	100% 461	38,6% 178	18,5% 85	39,9% 184	3,0% 14
M. st. Warszawa	31,2 406	31,2 406	—	—	—	33,2 278	33,2 278	—	—	—	27,8 128	27,8 128	—	—	—
Warszawskie	5,2 67	—	1,7 22	3,5 45	—	5,8 49	—	1,8 15	4,0 34	—	3,9 18	—	1,5 7	2,4 11	—
Łódzkie w tem	9,2 119	3,5 46	4,5 58	1,2 15	—	5,9 50	2,4 20	2,1 18	1,4 12	—	15,1 69	5,7 26	8,8 40	0,6 3	—
m. Łódź	46	46	—	—	—	20	20	—	—	—	26	26	—	—	—
Kieleckie w tem	23,1 301	7,2 94	9,0 117	6,9 90	—	27,2 228	8,6 72	10,6 89	8,0 67	—	15,8 73	4,7 22	6,1 28	5,0 23	—
Zagłębie Dąbrow. w tem	96	20	47	29	—	78	18	38	22	—	18	2	8	7	—
m. Zawiercie	5	—	5	—	—	4	—	4	—	—	1	—	1	—	—
Lubelskie	1,9 25	0,8 10	0,4 6	0,7 9	—	2,6 22	1,1 9	0,6 5	0,9 8	—	0,6 3	0,2 1	0,2 1	0,2 1	—
Białostockie	2,4 31	—	1,2 16	1,2 15	—	2,9 24	—	1,3 11	1,6 13	—	1,5 7	—	1,1 5	0,4 2	—
Wileńskie	0,2 2	—	0,1 1	0,1 1	—	0,1 1	—	—	0,1 1	—	0,2 1	—	0,2 1	—	—
Nowogródzkie	0,5 7	—	0,1 1	0,4 6	—	0,8 7	—	0,1 1	0,7 6	—	—	—	—	—	—
Poleskie	0,2 3	—	—	0,2 3	—	0,1 1	—	—	0,1 1	—	0,4 2	—	—	0,4 2	—
Wołyńskie	0,1 1	—	—	0,1 1	—	—	—	—	—	—	0,2 1	—	—	0,2 1	—
Poznańskie	0,9 12	—	0,5 7	0,4 5	—	1,4 12	—	0,8 7	0,6 5	—	—	—	—	—	—
Pomorskie	3,1 40	—	1,2 15	1,9 25	—	4,8 40	—	1,8 15	3,0 25	—	—	—	—	—	—
Śląskie	2,4 31	0,1 1	0,4 6	1,9 24	—	1,4 12	—	0,6 5	0,8 7	—	4,1 19	0,2 1	0,2 1	3,7 17	—
Krakowskie	16,1 209	0,4 5	1,1 14	14,6 190	—	9,9 83	0,6 5	1,4 12	7,9 66	—	27,4 126	—	0,4 2	27,0 124	—
Lwowskie	1,5 20	0,2 2	0,5 7	0,8 11	—	2,4 20	0,3 2	0,8 7	1,3 11	—	—	—	—	—	—
Stanisławowskie	0,1 1	—	0,1 1	—	—	0,1 1	—	0,1 1	—	—	—	—	—	—	—
Tarnopolskie	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Brak danych	1,9 25	—	—	0,1 2	1,8 23	1,4 11	—	—	0,3 2	1,1 9	3,0 14	—	—	—	3,0 14

Tablica 3.

**MIEJSCE ZAMIESZKANIA JUNAKÓW i JUNACZEK
PRZED PRZYBYCIEM DO SOM-u.**

Miejsce zamieszkania	Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
	Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23
Brak danych	2.495	36	354	15	696	6	1.319	4	126	11
Opracowano — w tem:	25.089	1.264	3.955	549	7.468	265	13.425	438	241	12
w rodzinie	20.821	1.051	2.835	419	6.285	225	11.612	399	89	8
u krewnych	1.180	96	248	44	348	22	578	28	6	2
u opiekunów	163	24	15	20	45	1	101	3	2	—
w zakładzie opiekuńczym	271	50	115	38	78	10	68	2	10	—
sami	2.446	41	643	27	691	7	1.040	6	72	1
bezdomni	208	2	99	1	21	—	26	—	62	1

junacy(czki) mieszkający:

Tablica 4.

ZAWÓD RODZICÓW

Zawód rodziców	Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
	Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23
Brak danych	8.209	399	1.602	210	2.625	85	3.730	88	252	16
Opracowano — w tem: junacy(czki), których rodzice są:	19.375	901	2.707	354	5.539	186	11.014	354	115	7
pracownikami umysłowymi	518	39	149	20	223	9	137	8	9	2
rzemieślnikami	2.728	185	627	97	1.107	42	983	44	11	2
robotnikami niewykwalifikowanymi	6.246	238	1.054	130	2.290	75	2.855	32	47	1
robotnikami wykwalifikowanymi	287	32	108	17	102	10	75	5	2	—
rolnikami	7.190	274	227	35	833	11	6.104	227	26	1
drobnymi handlarzami	262	11	75	7	100	1	87	3	—	—
pracownikami innych zawodów	2.144	122	467	48	884	38	773	35	20	1

Tablica 5.

PRACA i BEZROBOCIE RODZICÓW

Praca i bezrobocie rodziców		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane		
		Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
rodzice pracują w tem:	O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23	
	Brak danych	3 696	262	580	111	1.189	57	1.772	87	155	7	
	Opracowano — w tem:	23.888	1.038	3.729	453	6.975	214	12.972	355	212	16	
	ojciec pracuje	10.098	406	1 164	134	2.545	76	6.329	193	60	3	
	matka pracuje	3.113	113	382	38	805	22	1.916	53	10	—	
	ojciec i matka pracują	165	8	11	—	32	4	121	4	1	—	
	R a z e m	13.376	527	1.557	172	3.382	102	8.366	250	71	3	
	rodzice nie pracują w tem z powodu:	redukcji	3.849	179	899	105	1.523	45	1.405	27	22	2
	starości	991	33	131	18	275	10	577	5	8	—	
	choroby	398	43	71	27	138	6	188	9	1	1	
przejścia na emeryturę	895	54	204	16	387	21	291	16	13	1		
śmierci obojga rodziców	3.467	140	723	78	937	19	1.715	37	92	6		
bez podania przyczyny	912	62	144	37	333	11	430	11	5	3		
R a z e m	10.512	511	2.172	281	3.593	112	4.606	105	141	13		

Tablica 6.

SIEROCTWO JUNAKÓW I JUNACZEK

S i e r o c t w o		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane		
		Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
bez ojca	O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23	
	Brak danych	368	21	13	5	22	9	278	5	55	2	
	Opracowano — w tem:	27.216	1.279	4.296	559	8.142	262	14.466	437	312	21	
	osieroceni przed 7-ym rokiem życia	2.058	107	395	45	617	31	1.037	28	9	3	
	osieroceni po 7-ym roku życia	3.571	193	565	99	1 154	37	1.826	56	26	1	
	niepodane	519	24	101	7	225	8	188	9	5	—	
	R a z e m	6.148	324	1.061	151	1.996	76	3.051	93	40	4	
	bez matki	osieroceni przed 7-ym rokiem życia	926	38	151	19	239	5	526	14	10	—
		osieroceni po 7-ym roku życia	2.172	61	350	27	616	12	1.178	22	28	—
		niepodane	117	6	17	1	24	3	67	2	9	—
R a z e m		3.215	105	518	47	879	20	1.771	38	47	—	
sieroctwo zupeł.	osieroceni przed 7-ym rokiem życia	536	26	127	16	144	3	247	6	18	1	
	osier. częściowo przed i po 7-ym r. życia	1.128	39	230	19	316	2	557	14	25	4	
	osieroceni po 7-ym roku życia	1.544	48	302	27	412	9	787	11	43	1	
	niepodane	263	27	64	16	65	5	124	6	10	—	
	R a z e m	3.471	140	723	78	937	19	1.715	37	96	6	
Rodzice żyją	14.382	710	1.994	283	4.330	147	7.929	269	129	11		

Tablica 7.

WIEK JUNAKÓW i JUNACZEK

W i e k	Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
	Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23
Brak danych	215	20	21	10	52	2	108	3	34	5
Opracowano — w tem:	27.369	1.280	4.288	554	8.112	269	14.636	439	333	18
poniżej 17 lat	1.227	293	159	145	424	51	640	96	4	1
17 — 20 lat	13.725	614	2.127	237	4.225	149	7.238	223	135	5
17 lat	2.377	168	321	72	804	51	1.227	43	25	2
18 lat	3.465	151	525	55	1.047	39	1.861	57	32	—
19 lat	3.754	162	589	53	1.143	28	1.992	79	30	2
20 lat	4.129	133	692	57	1.231	31	2.158	44	48	1
21 — 24 lat	9.096	326	1.438	142	2.587	64	4.952	109	119	11
21 lat	4.099	139	659	56	1.175	32	2.233	49	32	2
22 lata	2.517	86	392	35	691	15	1.395	33	39	3
23 lata	1.383	61	232	35	396	8	728	15	27	3
24 lata	1.097	40	155	16	325	9	596	12	21	3
powyżej 24 lat	3.321	47	564	30	876	5	1.806	11	75	1

Tablica 8.

WYZNANIE JUNAKÓW i JUNACZEK

W y z n a n i e	Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
	Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23
Brak danych	112	4	13	2	25	—	55	—	19	2
Opracowano — w tem:	27.472	1.296	4.296	562	8.139	271	14.689	442	348	21
rzymsko-katolickiego	25.611	1.286	4.117	557	7.666	268	13.508	441	320	20
grecko-katolickiego	684	1	45	1	100	—	481	—	8	—
prawosławnego	992	4	51	2	278	1	648	—	15	1
ewangelickiego	126	4	40	1	51	2	32	1	3	—
mojżeszowego	83	—	35	—	34	—	13	—	1	—
innych	26	1	8	1	10	—	7	—	1	—

Tablica 9.

WYKSZTAŁCENIE JUNAKÓW I JUNACZEK

W y k s z t a ł c e n i e		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane		
		Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.	
O g ó ł e m		27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23	
Brak danych		662	16	72	7	150	4	382	2	58	3	
Opracowano — w tem:		26.922	1.284	4.237	557	8.014	267	14.362	440	309	20	
analfabeci i półanalfabeci		2.872	26	226	10	599	4	1.991	12	56	—	
szkoła powszechna	3—4 oddziały	9.817	264	864	90	2.406	62	5.959	108	88	4	
	5—6 oddziałów	6.281	373	1.063	138	1.982	71	3.180	163	56	1	
	7 oddziałów	4.443	367	906	169	1.403	85	2.092	109	42	4	
	R a z e m	20.041	1.004	2.833	397	5.791	218	11.231	380	186	9	
szkoły zawodowe	bez bliższego określ.	{ 1—2 kursy	570	6	159	3	262	2	139	—	10	1
		{ 3—4 "	564	5	153	3	247	2	159	—	5	—
	handlowa	{ 1—2 "	199	36	86	20	70	7	40	6	3	3
		{ 3—4 "	222	43	88	28	76	7	53	7	5	1
	rzemieślnicza	{ 1—2 "	415	14	121	5	169	3	119	4	6	2
		{ 3—4 "	620	36	167	26	274	6	167	3	12	1
	rolniczo-gospodarcza	{ 1—2 "	67	11	9	6	19	—	38	4	1	1
		{ 3—4 "	31	2	6	2	6	—	19	—	—	—
	techniczna	{ 1—2 "	99	2	42	—	31	—	25	2	1	—
		{ 3—4 "	100	1	37	—	34	—	26	—	3	1
	inne	{ 1—2 "	11	4	3	4	3	—	5	—	—	—
		{ 3—4 "	16	—	5	—	4	—	7	—	—	—
R a z e m		2.914	160	876	97	1.195	27	797	26	46	10	
gimnazjum.	1—3 klasy	128	4	34	1	47	1	47	2	—	—	
	4—5 klas	319	16	85	10	133	2	91	4	10	—	
	6—7 klas	288	16	111	14	109	1	63	1	5	—	
	8 klas	166	6	38	4	57	2	67	—	4	—	
	R a z e m	901	42	268	29	346	6	268	7	19	—	
seminarium	1—2 kursy	50	12	6	7	21	—	22	5	1	—	
	3—4 kursy	39	11	3	9	23	1	13	1	—	—	
	5 kursów	45	22	3	5	17	9	25	8	—	—	
	R a z e m	134	45	12	21	61	10	60	14	1	—	
Szkoły wyższe		60	7	22	3	22	2	15	1	1	1	

Tablica 10.

WYKSZTAŁCENIE i

Zawód	POLSKA					Brak danych					Opracowano					Nie pracowało wcale					Ogółem pracowało w tem					Robotnicy niewykwalifikowani					Robotnicy wykwalifikowani					
	Wykształcenie	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane					
		O g ó ł e m	27.584	4.309	8.164	14.744	367	3.353	383	884	2.000	86	24.231	3.926	7.280	12.744	281	3.883	545	1.091	2.205	42	20.348	3.381	6.189	10.539	239	5.477	629	1.628	3.155	65	667	197	249	211
Brak danych	662	72	150	382	58	348	35	91	172	50	314	37	59	210	8	54	6	8	39	1	260	31	51	171	7	98	10	20	64	4	5	1	1	2	1	
O p r a c o w a n o w t e m	26.922	4.237	8.014	14.362	309	3.005	348	793	1.828	36	23.917	3.889	7.221	12.534	273	3.829	539	1.083	2.166	41	20.088	3.350	6.138	10.368	232	5.379	619	1.608	3.091	61	662	196	248	209	9	
analfabeci i półanalfabeci	2.872	226	599	1.991	56	318	19	68	224	7	2.554	207	531	1.767	49	391	35	84	265	7	2.163	172	447	1.502	42	859	73	207	560	19	59	8	12	38	1	
szkoła powszechna	nieukończona	15.598	1.927	4.388	9.139	144	1.941	176	518	17	13.657	1.751	3.870	7.909	127	2.256	257	589	1.387	23	11.401	1.494	3.281	6.522	104	3.595	397	1.069	2.094	35	386	102	145	133	6	
	ukończona	4.443	906	1.403	2.092	42	487	80	75	276	6	4.006	826	1.328	1.816	36	761	111	226	356	8	3.305	715	1.102	1.460	28	747	122	250	373	2	108	42	45	19	2
	R a z e m	20.041	2.833	5.791	11.231	186	2.378	256	593	1.506	23	17.663	2.577	5.198	9.725	163	2.957	368	815	1.743	31	14.706	2.209	4.383	7.982	132	4.342	519	1.319	2.467	37	494	144	190	152	8
szkoła zawodowa	handlowa	421	174	146	93	8	36	8	18	10	385	166	128	83	8	64	21	25	17	1	321	145	103	66	7	8	—	3	3	2	5	4	1	—	—	
	rzemieślnicza	1.035	288	443	286	18	26	3	18	4	1.009	285	425	282	17	60	21	25	14	—	949	264	400	268	17	30	8	15	7	—	23	8	10	5	—	
	rolnicza	98	15	25	57	1	10	2	4	3	88	13	21	54	—	9	1	1	7	—	79	12	20	47	—	5	—	3	2	—	2	—	1	1	—	
	techniczna	199	79	65	51	4	19	7	5	7	180	72	60	44	4	17	9	1	7	—	163	63	59	37	4	4	3	1	—	17	9	6	2	—		
	inne	27	8	7	12	—	1	—	1	—	26	8	6	12	—	5	2	—	3	—	21	6	6	9	—	1	—	—	1	—	1	—	—	—		
	bez określenia kierunku	1.134	312	509	298	15	61	16	26	18	1	1.073	296	483	280	14	100	23	51	26	—	973	273	432	254	14	93	12	45	33	3	49	18	20	11	—
R a z e m	2.914	876	1.195	797	46	153	36	72	42	3	2.761	840	1.123	755	43	255	77	103	74	1	2.506	763	1.020	681	42	141	23	67	46	5	97	40	38	19	—	
seminarium	nieukończone	89	9	44	35	1	14	—	6	8	75	9	38	27	1	15	1	8	6	—	60	8	30	21	1	3	—	2	1	—	1	—	1	—	—	
	ukończone	45	3	17	25	—	8	—	5	3	37	3	12	22	—	10	1	3	6	—	27	2	9	16	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	
	R a z e m	134	12	61	60	1	22	—	11	11	112	12	50	49	1	25	2	11	12	—	87	10	39	37	1	4	—	2	2	—	1	—	1	—	—	
gimnazjum	nieukończone	734	229	289	201	15	81	23	32	3	653	206	257	178	12	183	40	50	42	1	520	166	207	136	11	32	4	13	15	—	9	4	5	—	—	
	ukończone	167	39	57	67	4	37	8	10	—	130	31	47	48	4	56	10	19	26	1	74	21	28	22	3	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	
	R a z e m	901	268	346	268	19	118	31	42	42	3	783	237	304	226	16	189	50	69	68	2	594	187	235	158	14	32	4	13	15	—	11	4	7	—	—
Szkoły wyższe	60	22	22	15	1	16	6	7	3	—	44	16	15	12	1	12	7	1	4	—	32	9	14	8	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

ZA WÓD JUNAKÓW

Rolnicy i robotnicy rolni					Rzemieślnicy					Usługi osobiste					Pracownicy biurowi i handlowi					Technicy					Nauczyciele i wychowawcy					Drobny handel					Inne zawody					
Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane						
3 700	122	512	3.045	21	7.981	1.683	2.884	3.316	98	382	92	115	166	9	1 103	355	416	315	17	461	170	176	107	8	31	7	9	15	—	32	8	17	7	—	514	118	183	202	11	
70	2	5	63	—	63	6	18	37	2	8	3	4	1	—	9	8	1	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	1	—	—	5	1	1	3	—	
3 630	120	507	2.982	21	7.918	1.677	2.866	3.279	96	374	89	111	165	9	1.094	347	415	315	17	460	170	176	106	8	31	7	9	15	—	31	8	16	7	—	509	117	182	199	11	
687	15	74	590	8	452	63	132	253	4	60	3	14	35	8	—	—	—	—	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	4	2	2	—	—	39	5	6	26	2		
2.378	66	302	2.001	9	4.285	757	1.492	1.989	47	192	41	56	95	—	179	48	66	63	2	129	41	56	29	3	—	—	—	—	19	2	11	6	—	238	40	84	112	2		
442	20	99	319	4	1.485	371	523	578	13	82	31	25	25	1	223	51	88	81	3	94	39	30	24	1	1	—	—	1	—	—	3	—	2	1	—	120	39	40	39	2
2.820	86	401	2.320	13	5.770	1.128	2.015	2.567	60	274	72	81	120	1	402	99	154	144	5	223	80	86	53	4	1	—	—	1	—	22	2	13	7	—	358	79	124	151	4	
3	1	—	2	—	56	20	22	13	1	6	3	3	—	—	222	104	69	46	3	7	4	3	—	—	1	1	—	—	2	2	—	—	—	11	6	2	2	1		
20	1	4	15	—	760	206	320	218	16	7	—	4	3	—	43	15	19	9	—	53	23	20	9	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	3	8	2	—		
46	7	8	31	—	7	3	—	4	—	1	—	1	—	—	12	1	4	7	—	3	—	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	1	1	1	—		
2	—	—	2	—	35	18	10	7	—	1	—	—	1	—	11	6	2	3	—	87	25	39	21	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	2	1	1	2		
1	—	—	1	—	5	2	1	2	—	—	—	—	—	—	7	2	3	2	—	1	—	—	1	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	4	1	2	1	—		
24	5	11	8	—	663	187	296	171	9	17	7	7	3	—	56	21	22	13	—	35	14	11	9	1	—	—	—	—	2	1	1	—	—	34	8	19	6	1		
96	14	23	59	—	1.526	436	649	415	26	32	10	15	37	—	351	149	119	80	3	186	66	75	41	4	2	1	—	1	—	4	3	1	—	—	71	21	33	13	4	
—	—	—	—	—	23	3	12	8	—	1	—	—	1	—	23	2	12	8	1	5	2	1	2	—	3	—	2	1	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6	—	3	3	—	—	—	—	—	—	—	19	1	6	12	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—	
—	—	—	—	—	23	3	12	8	—	1	—	—	1	—	29	2	15	11	1	5	2	1	2	—	22	1	8	13	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	
26	5	9	12	—	140	45	55	34	6	7	4	1	2	—	234	77	95	57	5	38	18	12	8	—	1	—	1	—	1	1	—	—	—	32	8	16	8	—		
1	—	—	1	—	4	1	2	1	—	—	—	—	—	—	57	18	20	17	2	4	1	1	2	—	1	1	—	—	—	—	—	—	5	—	3	1	1			
27	5	9	13	—	144	46	57	35	6	7	4	1	2	—	291	95	115	74	7	42	19	13	10	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	37	8	19	9	1		
—	—	—	—	—	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	21	2	12	6	1	1	—	1	—	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	2	2	—	—	—	

Tablica 11.

WYKSZTAŁCENIE i

Zawód	POLSKA					Brak danych					Opracowano					Nie pracowało wcale					Ogółem pracowało w tem					Robotnicy niewykwalifikowani					Robotnicy wykwalifikowani					
	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	Razem	Duże miasta	Miasta	Miasteczka, osady i wsie	Niepodane	
Ogółem	1.300	564	271	442	23	648	208	117	307	16	652	356	154	135	7	382	207	96	77	2	270	149	58	58	5	23	8	7	8	—	8	5	1	1	1	
Brak danych	16	7	4	2	3	13	5	3	2	3	3	2	1	—	—	1	1	—	—	—	2	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Opracowano w tem	1.284	557	267	440	20	635	203	114	305	13	649	354	153	135	7	381	206	96	77	2	268	148	57	58	5	23	8	7	8	—	8	5	1	1	1	
analfabeci i półanalfabeci	26	10	4	12	—	16	5	3	8	—	10	5	1	4	—	6	4	—	2	—	4	1	1	2	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—		
szkoła powszechna	nieukończona	637	228	133	271	5	346	100	49	194	3	291	128	84	77	2	172	79	47	46	—	119	49	37	31	2	18	8	7	3	—	2	1	1	—	
	ukończona	367	169	85	109	4	170	50	46	71	3	197	119	39	38	1	136	81	33	22	—	61	38	6	16	1	3	—	—	3	—	4	3	—	1	—
	Razem	1.004	397	218	380	9	516	150	95	265	6	488	247	123	115	3	308	160	80	68	—	180	87	43	47	3	21	8	7	6	—	6	4	1	1	—
szkoła zawodowa	handlowa	79	48	14	13	4	30	13	6	8	3	49	35	8	5	1	25	16	5	3	1	24	19	3	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	rzemieślnicza	50	31	9	7	3	19	8	4	5	2	31	23	5	2	1	11	9	2	—	—	20	14	3	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	rolnicza	13	8	—	4	1	7	4	—	3	—	6	4	—	1	1	2	1	—	—	1	4	3	—	1	—	—	—	1	—	—	1	1	—	—	—
	techniczna	3	—	—	2	1	1	—	—	1	—	2	—	—	1	1	1	—	—	1	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
	inne	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	4	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	bez określenia kierunku	11	6	4	—	1	5	2	2	—	1	6	4	2	—	—	6	4	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Razem	160	97	27	26	10	62	27	12	17	6	98	70	15	9	4	45	30	9	4	2	53	40	6	5	2	1	—	—	1	—	2	1	—	—	1	
seminarium	nieukończone	23	16	1	6	—	14	9	1	4	—	9	7	—	2	—	4	2	—	2	—	5	5	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	ukończone	22	5	9	8	—	11	3	1	7	—	11	2	8	1	—	8	2	5	1	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Razem	45	21	10	14	—	25	12	2	11	—	20	9	8	3	—	12	4	5	3	—	8	5	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
gimnazjum	nieukończone	36	25	4	7	—	12	6	2	4	—	24	19	2	3	—	8	7	1	—	—	16	12	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	ukończone	6	4	2	—	—	2	2	—	—	—	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	4	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Razem	42	29	6	7	—	14	8	2	4	—	28	21	4	3	—	8	7	1	—	—	20	14	3	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szkoły wyższe	7	3	2	1	1	2	1	—	—	1	5	2	2	1	—	2	1	1	—	—	3	1	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	

Tablica 12.

ROK PRZERWANIA NAUKI SZKOLNEJ

Rok przerwania nauki		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
		Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
przerwali naukę w roku	Ó g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23
	Brak danych	4.956	175	699	81	1.341	42	2.780	46	136	6
	Opracowano — w tem:	22.628	1.125	3.610	483	6.823	229	11.964	396	231	17
	1925 i wcześniej	3.529	41	415	15	856	6	2.202	18	56	2
	1926	1.258	27	157	10	346	5	731	11	24	1
	1927	1.709	32	240	11	474	6	975	15	20	—
	1928	2.566	65	351	22	756	8	1.431	34	28	1
	1929	2.378	87	364	22	720	18	1.275	47	19	—
	1930	2.513	127	394	40	753	25	1.348	60	18	2
	1931	2.354	162	433	68	770	29	1.136	63	15	2
	1932	2.448	212	498	97	815	48	1.122	62	13	5
	1933	1.620	185	333	97	625	45	653	41	9	2
	1934	1.057	156	245	90	423	30	377	34	12	2
	1935	264	19	77	7	107	8	78	4	2	—
	R a z e m	21.696	1.113	3.507	479	6.645	228	11.328	389	216	17
	Nie uczęszczali wcale do szkoły		932	12	103	4	178	1	636	7	15

Tablica 13.

ROK UTRATY PRACY

Rok utraty pracy		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
		Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
utraciło pracę w roku	O g ó ł e m	27.584	1.300	4.309	564	8.164	271	14.744	442	367	23
	Brak danych	9.647	701	1.123	242	2.611	126	5.747	316	166	17
	Nie pracowało wcale	3.881	382	545	207	1.091	96	2.205	77	40	2
	Pracowało — w tem:	14.056	217	2.641	115	4.462	49	6.792	49	161	4
	1925 i wcześniej	73	—	9	—	25	—	37	—	2	—
	1 9 2 6	22	—	3	—	5	—	14	—	—	—
	1 9 2 7	50	1	15	—	11	—	23	1	1	—
	1 9 2 8	110	2	24	1	26	—	58	1	2	—
	1 9 2 9	210	1	49	1	78	—	81	—	2	—
	1 9 3 0	419	6	79	3	147	—	185	3	8	—
	1 9 3 1	682	13	170	9	223	3	269	—	20	1
	1 9 3 2	1.340	24	354	18	470	3	495	2	21	1
	1 9 3 3	2.363	46	566	32	905	7	868	7	24	—
1 9 3 4	5.252	86	974	42	1.695	19	2.532	23	51	2	
1 9 3 5	3.535	38	398	9	877	17	2.230	12	30	—	

Tablica 14

ORGANIZACJE WSPÓŁPRACUJĄCE PRZY REKRUTACJI

Organizacje rekrutujące		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
		Męż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
Organizacje współ- pracujące przy rekrutacji	O g ó ł e m w tem	27 584	1 300	4 309	564	8 164	271	14 744	442	367	23
	Biura Funduszu Pracy i SOM-u	22.664	757	3.247	417	6.656	130	12.435	189	326	21
	Związek Strzelecki	2.407	109	339	31	768	56	1.287	22	13	—
	Organizacja Młodzieży Pracującej	1.761	83	627	32	440	40	668	11	26	—
	Związek Harcerstwa Polskiego	254	—	42	—	136	—	76	—	—	—
	I n n e	498	351	54	84	164	45	278	220	2	2

Tabela 15.

DŁUGOŚĆ POBYTU w SOM-ie.

Długość pobytu w SOM-ie		Polska		Duże miasta		Miasta		Miasteczka, osady i wsie		Niepodane	
		Meż- czyźni	Ko- biety	M.	K.	M.	K.	M.	K.	M.	K.
O g ó ł e m	czynni	16.030	839	2.227	386	4.432	186	9.175	258	196	9
	bierni	11.554	461	2.082	178	3.732	85	5.569	184	171	14
Brak danych	czynni	167	2	22	1	51	—	89	1	5	—
	bierni	286	11	40	4	93	5	148	2	5	—
Opracowano—w tem przebyli w SOM-ie	czynni	15.863	837	2 205	385	4.381	186	9.086	257	191	9
	bierni	11 268	450	2 042	174	3.639	80	5.421	182	166	14
poniżej jednego miesiąca	czynni	2.266	44	315	9	578	11	1.333	23	40	1
	bierni	1.414	35	236	8	479	5	669	21	30	1
1 — 3 miesięcy	czynni	7.787	275	805	106	1.875	76	5.029	92	78	1
	bierni	5.427	114	921	52	1.702	21	2.732	38	72	3
4 — 6 miesięcy	czynni	2.544	91	511	39	893	25	1 117	27	23	—
	bierni	1 686	81	356	27	577	14	728	37	25	3
7 — 9 miesięcy	czynni	302	140	43	76	86	12	161	51	12	1
	bierni	1.346	136	238	40	394	14	695	77	19	5
10—12 miesięcy	czynni	1.298	163	161	70	363	40	758	50	16	3
	bierni	996	48	204	24	334	18	445	4	13	2
1—1½ roku	czynni	1.522	123	327	85	527	22	648	13	20	3
	bierni	363	36	78	23	137	8	141	5	7	—
1½ r. i więcej	czynni	144	1	43	—	59	—	40	1	2	—
	bierni	36	—	9	—	16	—	11	—	—	—

B. ZNACZENIE I SPOŁECZNE WYNIKI AKCJI SOM-U

Przed SOM-em stanęło ciężkie i niecodzienne zadanie wytyczenia drogi dla nowej formy walki z klęską bezrobocia wśród jego odłamu, niebranego dotąd zupełnie w rachubę. Odlegiem leżała sprawa młodzieży, pozbawionej pracy, sposobności nauki i rozwoju swych wartości i zdolności twórczych.

Planowa i pomyślana w szerszych ramach działalność SOM-u zmierzała do stworzenia racjonalnych podstaw i sposobów przezwyciężenia trudności, które wskutek gospodarczych i społecznych konsekwencji ostrego kryzysu boleśnie dotykają młode pokolenie.

Katastrofalny spadek stanu zatrudnienia odsuwa młodych, zdolnych do pracy ludzi od współuczestnictwa w normalnym, intensywnym życiu gromady ludzkiej. Na podłożu nędzy materialnej i moralnego wypaczenia ludzkich uczuć wyrasta zubożenie, znakomicie osłabiona odporność na zgubne skutki przymusowej bezczynności i co najgorsze — zanik poczucia własnej wartości i odwagi odpowiedzialności u młodych, zdrowych ludzi, pochodzących najczęściej ze środowiska również bezrobotnego, nieraz głęboko zdemoralizowanego, w którym atmosfera przygnębienia i apatii pozostawia głębokie ślady w psychice młodzieży.

Z młodzieżą tą SOM miał możliwość zetknąć się bezpośrednio przy wcielaniu jej do ośrodków pracy i stwierdzić ogrom spustoszenia, jakiego w jej szeregach dokonały bieda i demoralizacja.

Stale powtarzające się wypadki ucieczki — często większymi grupami — rekrutowanej do ośrodków młodzieży w 14-dniowym okresie próbnym, przyjętym przez SOM, dają świadectwo, do jakiego stopnia młodzi ludzie nieprzyuczeni lub odwykli od pracy nie potrafili nagiąć się do wymogów i trybu życia obozowego. Szczególną niechęć okazywała młodzież, pochodząca z większych skupisk przemysłowych, zrażona koniecznością przystosowania się do nowego środowiska, a w początkach działalności SOM-u również nieuniknionymi wówczas brakami organizacyjnymi. Ci, którzy po pewnym czasie wracali, a takich było wielu, oraz kandydaci na

junaków, którzy się ostali i przetrwali próbę, szybko zżywali się z otoczeniem, w którym praca, nauka i zasłużony wypoczynek, obowiązek i współzycie koleżeńskie, oparte na mocnych i celowych założeniach wychowawczych, stanowią zasadę i dają możliwość wykazania i oddania na użytek ogólny energii, zapału i siły, których oczekuje od młodzieży społeczeństwo. Niedożywieni i nędzni, z trudem wdrażający się początkowo do pracy dochodzą członkowie drużyn roboczych — w odmiennych niż dotychczasowe, zdrowych i bardziej sprzyjających warunkach bytu — stopniowo do tego, że wydajność i efekt ich pracy przekraczają ustalone dla nich normy i nawet wydajność pracy dorosłych robotników dniówkowych.

Intensywna działalność społeczno-wychowawcza i przygotowanie ideowe, organizacja dokształcania ogólnego, szkolenie zawodowe, prowadzone czy to w warsztatach własnych SOM-u, czy na specjalnie w tym celu uruchamianych kursach, racjonalnie pokierowana organizacja odpoczynku i wolnego od zajęć czasu — obok żmudnej i codziennej pracy fizycznej, noszącej znamię ofiarnego trudu dla dobra wszystkich i dla pożytku jednostki, świadomej celu dokonanego wysiłku — są niezawodnym środkiem, mogącym w ciężkim okresie powszechnego kryzysu stworzyć z młodych obywateli element społecznie wartościowy i aktywny na pewnym poziomie wykształcenia, z pewnym zasobem praktycznych wiadomości ogólnych i zawodowych.

Tak samo próby zastosowania zakrojonego w perspektywie na szerszą miarę samorządu w drużynach roboczych i gospodarki spółdzielczej nie zawiodły i wydały rezultaty nieoczekiwane. Pójście drogą zainstalowania komórek samorządu junackiego i w pewnym drobnym narazie zakresie samorządu gospodarczego nie tylko pozwoliło na odciążenie agend centrali SOM-u i dokonanie koniecznych oszczędności budżetowych, lecz zarazem jako faza przejściowa i przygotowawcza odegrać może niepoślednią rolę i oddziaływać na przyszłe kształtowanie

się nowych form pracy i gospodarki społecznej.

Rekonstrukcja drużyn w sensie ich stopniowego usamodzielnienia gospodarczego i wciągnięcia młodzieży do czynnego udziału w samorządzie junackim, ujęta od strony moralno-wychowawczej, wykazała doniosły sukces poczyniła w tym kierunku SOM-u.

Aby dać bliższy obraz tego, co zdziałał SOM przy nader niewielkich możliwościach finansowych i nikłym w stosunku do ogromu obowiązków aparacie wykonawczym, należy sięgnąć do tych rozdziałów niniejszego sprawozdania, które miały na celu przedstawić konkretne i praktyczne, widome rezultaty starań SOM-u.

Krytyka zatrudnienia młodzieży w zespołach zbudowana jest na dowodzeniu, że praca młodych przy dzisiejszym stanie rynku pracowniczego, stanowiąc konkurencję dla normalnych warsztatów zarobkowych, pozbawia temsamem możliwości dostępu do nich ojców i żywicieli rodzin.

Warto wszakże podkreślić fakt, że warsztaty i pracownie SOM-u, które dawały zatrudnienie dość pokażnej liczbie junaków, a produkcję swoją przeznaczają na potrzeby i wyłączny użytek junactwa, niewątpliwie powodowały ociążenie najemnego rynku pracy od nadmiernej podaży, jaką wytwarzałyby ta młodzież, szukająca poza SOM-em zajęć zarobkowych. Z tą samą pewnością można powiedzieć, że w większości wypadków instytucje publiczne, jak samorzady, a przede wszystkim społeczne organizacje młodzieżowe nie podejmowałyby prac — zazwyczaj niewielkich o znaczeniu lokalnym robót budowlanych i ziemnych — gdyby nie możliwość korzystania z pomocy młodzieży junackiej.

Stwierdzić przytem trzeba, że duże sumy, choć ze względów technicznych i dyskrecyjnych cyfrowo nieujęte, przesyłali junacy rodzinom z drobnych swoich oszczędności.

Miejsce przy warsztacie pracy — choćby tuż obok starszych braci i ojców — musi się znaleźć dla młodzieży, której słaba odporność na przeciwności ciężkiego losu bezrobotnych, życiowe niewyrobinie i nieugruntowana postawa etyczna, niweczając kardynalne wartości ludzkie, sprowadzają w następstwie zło tem trudniejsze do odrobienia, im dłużej młode pokolenie pozostawać będzie bez pracy i zarobku. Praca i to praca produktywna i celowa jest skuteczną bronią, zdolną odeprzeć i temu złu się przeciwstawić.

Z tego samego założenia wychodząc, Stany Zjedn. A. P. powołały młodzież do czynnego udziału w wielkim planie odbudowy kraju. Sumy, które rząd Stanów łoży na zatrudnienie na robotach publicznych młodych bezrobotnych na zasadach specjalnej akcji opiekuńczej, idą w setki milionów dolarów. W bieżącym roku gospodarczym 600.000 młodzieży uczestniczy w obozach pracy, zamieniwszy los trampów i łazików na rolę aktywnych i pożytecznych członków społeczeństwa. W Europie Czechosłowacja wprowadziła przepisy, na mocy których instytucje prowadzące roboty publiczne obowiązane są przyjmować do tych robót młodzież od 18 do 24 lat, przyczem liczba młodych pracowników powinna wynosić conajmniej 15% ogólnego stanu zatrudnienia na tych robotach.*)

SOM, który rozpoczął od skupienia 8.000 junaków w drużynach roboczych i doszedł w sezonie wiosenno-letnim 1935 r. do liczby 20.000 objętej jego zasięgiem młodzieży, poświęciwszy z konieczności gros czasu na stawianie pierwszych kroków, zapoczątkował doniosłą akcję społeczną.

*) Jan Rosner. L'occupation productive des jeunes chômeurs en Pologne. Revue Internationale du Travail Nr. 4, Genewa, kwiecień 1935 r.

C z ę ś ć II.

OKRES LIKWIDACJI SOM-U

15 LIPCA—30 LISTOPADA 1935 R.

Następnym posunięciem i bezpośrednim rezultatem powziętej przez walne zgromadzenie SOM-u w dniu 15 lipca 1935 r. uchwały o likwidacji Stowarzyszenia i powierzeniu Funduszowi Pracy działalności w zakresie zatrudniania młodzieży było powołanie do życia komisji likwidacyjnej, wybranej zgodnie z przepisem statutu na temże zgromadzeniu w składzie trzech członków — pp. Hubickiego Stefana, przewodniczącego, Biesiekierskiego Mieczysława i Zielińskiego Gustawa — oraz dwóch zastępców — pp. Hubickiej Hanny i Krasockiego Michała.

Komisja likwidacyjna, jako zwierzchni organ Stowarzyszenia, działający na prawach dawnego zarządu i wyposażony w jego kompetencje, miała — poza przygotowaniem agendy SOM-u do wcielenia ich do instytucji sukcesyjnej — ponadto współdziałać przy ustaleniu sposobu włączenia do Funduszu Pracy działu młodzieżowego oraz formy, jaką dalsza akcja powinna była przyjąć.

Równoległe do komisji likwidacyjnej, jako do pewnego stopnia jej odpowiednik, powstała w łonie Funduszu Pracy złożona z 3 osób komisja Biura Głównego Funduszu Pracy, mająca na celu stałe porozumiewanie się z komisją likwidacyjną Stowarzyszenia oraz w ostatecznej fazie — przejęcie jego działalności. Zarządzeniem Dyrektora Funduszu Pracy z dnia 28 września 1935 r. polecono kierownikom poszczególnych wydziałów Biura Głównego Funduszu Pracy nawiązanie bezpośredniego kontaktu z odpowiednimi komórkami Biura b. SOM-u, wobec konieczności współpracy organów Funduszu ze Stowarzyszeniem dla zaznajomienia się z tokiem prac i załatwianiem spraw bieżących. Ustalony został przytem podział tych prac pomiędzy wydziały Biura Głównego Fun-

duszu Pracy. Następnie z pośród członków komisji Funduszu wyznaczony został delegat do spraw b. SOM-u, któremu powierzono koordynowanie opinii wydziałów Biura Głównego i ich działalności przy obejmowaniu przekazywanych im działów pracy dawnego SOM-u.

1. REDUKCJA DRUŻYN JUNACKICH I ICH KONCENTRACJA ZIMOWA.

Przerywanie na okres zimowy większości robót publicznych, przy których młodzież SOM-owska pracowała, było powodem, dla którego szeregi junaków przerzedzały się zazwyczaj na czas zimowych miesięcy.

Zimą r. 1934/35 SOM, nie mając możliwości dostatecznego rozbudowania własnych warsztatów i dostarczenia wszystkim junakom pracy, przeprowadził nieznaczną redukcję drużyn i zwolnił część młodzieży z ośrodków. Również na czas zimy przypadły miesięczne turnusy urlopowe, zorganizowane w celu zmniejszenia faktycznego stanu drużyn, a jednocześnie niepomnażania liczby redukowanych, czego nie udałoby się inaczej dokonać przy szczupłości kredytów, które SOM mógł w zimowym okresie dysponować.

W momencie największego nasilenia prac, t. j. w końcu sierpnia 1934 r. stan młodzieży w ośrodkach obejmował 7.887 osób, stan zaś junaków i junaczek po ustaleniu planu zimowego stanowił na dzień 31 grudnia 1934 r. — 7.034. Redukcja więc w tym okresie objęła niepełną 1.000 osób na blisko 8.000, gdy tymczasem redukcja jesienią 1935 r. w związku z likwidacją SOM-u dotknęła o wiele znacznie większą liczbę młodzieży.

Wzgląd na zdecydowaną w połowie lipca 1935 r. likwidację SOM-u i na ciężki stan ogólny, który wymagał poczynienia daleko idących oszczędności, zaważył na skurczeniu się wpływów gotówkowych ze strony Ministerstwa Opieki Społecznej, które zredukowało wpłacane miesięczne kwoty zł. 500.000 do połowy. We wrześniu 1935 r. władze likwidacyjne otrzymały sumę zł. 250.000. Takie same kwoty wpływały z Ministerstwa Opieki Społecznej w następnych miesiącach.

Już w chwili ważenia się losów Stowarzyszenia kierownictwo tej instytucji, licząc się z zapowiedzianą decyzją Ministerstwa Opieki Społecznej zmniejszenia kredytów w miesiącach jesiennych i zimowych, zarządziło w dniu 13 lipca 1935 r. wstrzymanie rekrutacji dodatkowej, praktykowanej zazwyczaj dla uzupełnienia drużyn, dekompletowanych przez większy wiosną i latem odpływ junaków.

Plan organizacji zimowej, ustalony przez komisję likwidacyjną b. SOM-u w porozumieniu z Funduszem Pracy, przewidywał bardzo radykalne obniżenie stanu drużyn do łącznej liczby 4.250 junaków i junaczek. Dzięki jednakże zaprojektowanej przez władze likwidacyjne i wprowadzonej w życie bardzo oszczędnej gospodarce oraz okrojeniu wydatków zdołano zatrzymać w drużynach prawie o 2.000 osób więcej, niż preliminowano początkowo.

Zarządzenia oszczędnościowe dotknęły w pierwszym rzędzie junacki dodatek pieniężny za przepracowany dzień, zmniejszony z 50 do 30 gr. z uwagi na mniejszy zazwyczaj w okresie zimy ogólny efekt pracy i wykonywane często tylko roboty porządkowe w drużynach. Dodatek zastępowych i sanitarjuszy, wynoszący uprzednio zł. 1, zredukowano do 70 gr. Poza tem wpłaty oszczędnościowe dla junaków na książeczki P. K. O. skasowano z dniem 1 listopada 1935 r. na okres 5 miesięcy, t. j. do marca 1936 r. włącznie. Suma wpłat w sierpniu, wrześniu, październiku i listopadzie 1935 r. wyniosła zł. 351.811,05, od początku więc działalności SOM-u ogółem zł. 913.191,90 (p. str. 16 niniejszego sprawozdania).

W związku z potaniem cen rynkowych niektórych artykułów pierwszej potrzeby obniżono również we wrześniu 1935 r. o 5 gr. dzienny równoważnik żywnościowy, obowiązujący w drużynach junackich.

Dążeniem władz likwidacyjnych było prowadzenie spraw bieżących normalnym trybem oraz takie wykonanie planu redukcji w terenie, które pozwoliłoby na uniknięcie całkowitego rozprzężenia w pracy i życiu zespołów junackich przy równoczesnym zachowaniu uzasadnionej kolejności zamykania placówek SOM-u.

Pod tym też kątem widzenia likwidacja i reorganizacja zimowa terenu zostały wykonane.

W pierwszym rzędzie zlikwidowano drużyny, zatrudnione przy robotach samorządowych i wykonywanych na rzecz instytucji społecz-

nych. Prowadzenie tych prac nadal było niewykonalne z uwagi na mocno obciążone kredyty Ministerstwa Opieki Społecznej, które były przeznaczone na pokrywanie kosztów, z robotami temi związanymi. Demobilizację zespołów wykonujących roboty Funduszu Pracy przeprowadzano w miarę wydawanych przez Fundusz zarządzeń o zamykaniu tych robót.

Uregulowanie sprawy samego zwalniania junaków — przy szeroko zakrojonej demobilizacji zimowej drużyn — wymagało szczegółowego przemyślenia i znacznego wysiłku.

Zwalnianie rozpoczęło się przede wszystkim od tych junaków, którzy sami zgłaszali chęć opuszczenia drużyn z powodu pogorszenia warunków (obniżenie dodatku pieniężnego, zniesienie wkładów na książeczki P. K. O.), oraz junaków, przyjętych na podstawie uzupełniającej rekrutacji z pośród miejscowej ludności. Starano się natomiast pozostawiać junaków, przeszkolonych na różnego rodzaju kursach, jako element bardziej wartościowy i przygotowany do objęcia przodowniczych stanowisk w drużynach w poszczególnych działach pracy junackiej. Zatrzymywano nadto młodych, którzy nie mieli bliższej rodziny, sieroty i bezdomnych.

Nowe zespoły, utworzone ze zdekompletowanych dawnych drużyn, rozmieszczono w 41 punktach zakwaterowania. Plan zakwaterowania zimowego objął stałe ośrodki i osiedla junackie oraz przystosowane na zimę kwatery w tych miejscowościach, w których odbywać się miała nadal praca na otwartym powietrzu.

Konstrukcja drużyn ze względów taktycznych i w ścisłym związku z organizacją urlopów zimowych uległa czasowej zmianie, zwiększono bowiem na przeciąg zimy ich skład liczbowy z 4 zastępów (100 ludzi) do 5 zastępów (125 ludzi). W okresie realizowania zimowego programu zatrudnienia, poczynając od 1 grudnia 1935 r., kolejno 1 zastęp korzystać miał z urlopu miesięcznego; w ten sposób w drużynie stale pozostawać będzie stan 100 osób. Do końca okresu budżetowego 1935/36, t. j. w ciągu 4 miesięcy zimowych tylko 4 zastępy w każdej drużynie otrzymają urlopy, natomiast piąty zastęp nieurlopowany mieli stanowić junacy, którzy poza drużyną nie mają nigdzie domu i możliwości spędzenia urlopu.

Wydano następnie zarządzenie, nakładające na drużyny obowiązek pokrywania kosztów przejazdu zarówno junaków udających się na urlop i z urlopu powracających, jak i tych, których zwolniono z drużyn. Ponadto młodzież, której warunki życiowe nie pozwolą na wykorzystanie urlopu i która pozostawać będzie bez zarobków wskutek ograniczenia zimowego programu robót, będzie mogła zaciągać pożyczki — równomiernie w ciągu miesięcy zimowych — na poczet swych należności z książeczek oszczędnościowych P. K. O. Wysokość tych pożyczek określona została na 50 do 70% posiadanych

wkładów; spłata pożyczki ściągana będzie w drobnych ratach z zarobków zadłużonych junaków w okresie wykonywania robót wiosennych.

Pomimo szczerzej chęci władz likwidacyjnych złagodzenia ostrości zarządzeń, zmierzających do redukcji stanu liczebnego junactwa, nie można było całkowicie zapobiec tarciom i nieporozumieniom, które wynikały w terenie z powodu usuwania z drużyn młodzieży junackiej. Wysuwane przez kierownictwo przyczyny, wskazujące na konieczność likwidacji większości zespołów, nie mogły przemówić do przekonania junakom, dla których perspektywa nędzy i pozostawania bez pracy nie była dostatecznym argumentem dla usprawiedliwienia posunięć władz likwidacyjnych. Zwartość i ciągłość życia w drużynie oraz nastawienie systemu wychowawczo-ideologicznego pozwalały na wysuwanie wniosków, dających młodzieży podstawę opierania swoich — najbliższych przynajmniej — projektów życiowych na względnie ustabilizowanych, dotychczasowych warunkach ich bytu w zespołach SOM-owych. Tymczasem twarda

konieczność pchnęła ich nanowo w odmet niepewnego jutra.

Spojrzenie na zestawione poniżej wyniki akcji likwidacyjnej, choć prowadzonej w ciągu kilku miesięcy, da pełny obraz topniejących w gwałtownych skokach szeregów junackich.

Stan w dniu	Razem	S O. M.		ODR Śląskie
		junacy	junaczki	junacy i junaczki
15 lipca 1935 r.	19071	15848	910	2313
1 sierpnia 1935 r.	18786	15537	893	2356
1 września 1935 r.	16954	13750	848	2356
1 paźdz. 1935 r.	14507	11558	759	2190
1 listopada 1935 r.	8339	5988	639	1712
30 listopada 1935 r.	6150	4321	529	1300

Wysokość kontyngentu junaków, przewidzianego reorganizacją zimową, musiała być dostosowana z konieczności do programu robót, który na okres zimy został ustalony w następujących granicach:

PROGRAM ZIMOWY ROKU 1935/1936

Nr. drużyny	Liczba		Miejsce pracy drużyny	Rodzaj pracy
	junaków	junaczek		
			Warszawa miasto	
1	69		Warszawa, Młocińska	Drużyna administracyjna
2	38		Warszawa, Żąbkowska	Kurs meljoracyjny
20/22		170	Warszawa, Targowa	Żeńskie warsztaty krawieckie
			Woj. Warszawskie	
23/24		126	Raszyn	Żeńskie warsztaty krawieckie
25		67	Bieniewice	"
59/60/87	115		Ciechocinek	Obwałowanie "rzeki Wisły"
78/96	146		Jasieniec	Remont osiedla
99/131	139		Promna	Roboty drogowe
133/135	91		Jasieniec	Remont osiedla
168/169	231		Jasieniec	"
Kurs	120		Jasieniec	Kurs kadrowy
			Woj. Krakowskie	
13/18	99		Bronowice Małe-Kraków	Budowa stadionu
19/100	122		"	"
20/101	110		Kraków-Płaszów	Budowa portu
34	123		Porąbka	Budowa zapory na Sole
36	126		"	"
52/57	122		Nowy Targ	Regulacja rzeki Dunajca
77/151	118		Bielany-Kraków	Kopiec Marszałka
107/160	95		Międzybrodzie	Budowa zapory na Sole
112	133		Nowy Targ	Regulacja rzeki Dunajca
124	82		Kraków	Rozkopywanie kopeca Krakusa
161/162	106		Międzybrodzie	Budowa zapory na Sole
167	146		Nowy Targ	Regulacja rzeki Dunajca
			Woj. Kieleckie	
29		97	Flora (Dąbrowa Górna)	Żeńskie warsztaty krawieckie
9	82		Zajezierze	Warsztaty szewskie i składnica
32/129	110		Secemin	Roboty drogowe
39/54	86		Zajezierze	Nauka, zajęcia świetlicowe oraz w.f. i p.w.
44/66	60		Skotniki	Kamieniołomy
62/130	99		Secemin	Roboty drogowe
70/82	118		Zajezierze	Nauka, zajęcia świetlicowe oraz w.f. i p.w.
81/110	93		Złota k/Sandomierza	Obwałowanie rzeki Wisły
98/146	105		Zajezierze	Nauka, zajęcia świetlicowe oraz w.f. i p.w.
102/172	89		Złota k/Sandomierza	Obwałowanie rzeki Wisły
144/145	105		Zajezierze	Nauka, zajęcia świetlicowe oraz w.f. i p.w.

Nr. drużyny	L i c z b a		Miejsce pracy drużyny	R o d z a j p r a c y
	junaków	junaczek		
147	131		Skotniki	Kamieniołomy
157	101		Sandomierz	Obwałowanie rzeki Wisły
163	92		Sandomierz	
170/171	70		Nowy Korczyn	Regulacja rzeki Nidy
			Woj. Wołyńskie	
11/125	102		Żabka k/Kiwerce	Roboty drogowe
132/137	109		Kiwerce	Kurs kamieniarski
173	81		Janowa Dolina	
			Woj. Białostockie	
12/118/159	192		Grodno	Warsztaty stolarskie i budowa domu Strzelca oraz składnica
			Woj. Pomorskie	
28		42	Gołębiewo	Żeński ośrodek rolny
65/88	100		Rogoźno-Mgowo	Męski ośrodek rolny
			Woj. Łódzkie	
38	77		Wolborz	Warsztaty ślusarskie
R a z e m	4.333	502	Woj. Śląskie (ODR śląskie)	
	1.150		Różne	Regulacja rzek Czarnej Przemszy, Wisły i Hownicy
		100	Psary Śl.	Budowa drogi i praca w kamieniołomie
			Katowice-Ligota	Warsztaty szewskie
			Siemianowice	Żeńskie warsztaty krawieckie
O g ó ł e m	5.483	602		
	6.085			

Pozostawiona więc na zimę łączna liczba młodzieży w drużynach wyniosła 6.085. Jak widać, stan drużyn przy ostatecznym ustaleniu programu zimowego, co nastąpiło dopiero w grudniu 1935 r., został jeszcze nieco zmniejszony w porównaniu z wykazanim powyżej stanem z dnia 30 listopada tegoż roku, wynoszącym 6.150 osób.

Równocześnie z reorganizacją zimową trzeba było ograniczyć liczbę personelu kierowniczego i administracyjnego w drużynach. Aby należycie wykorzystać sytuację i nie usuwać tych członków kadry, którzy wskutek redukcji drużyn pozostali bez przydziału i których z uwagi na ich wartości należało zatrzymać dla przyszłej kampanji wiosennej, zdecydowano uruchomić na czas zimy dwa kursy szkolenia i powołać na nie osoby, wybrane z pośród zwalnianego personelu terenowego. Istotnym kryterjum, którym się w tym wypadku kierowano, była wykazana przez tych ludzi całkowita przydatność do pełnienia odpowiedzialnych funkcji kierowniczych w zespołach młodzieży junackiej.

Ogółem w okresie od 15 lipca do 30 listopada 1935 r. zwolniono 132 członków kadry, w tej liczbie 1 inspektora, 10 podinspektorów, 107 kierowników i kierowniczek drużyn, 6 osób personelu warsztatowego i 8 innych pracowników. Z pośród nich 40 kierowników i 3 kierowniczeki drużyn delegowano na kurs przeszkolenia.

Osiedla rolne.

W chwili postanowienia likwidacji SOM-u pozostawały w jego zarządzie następujące objekty rolne: majątki Rogoźno-Zamek, Mgo-

wo, Gołębiewo, Bieniewice, kol. Raszyn p/Warszawą oraz obszar meljorowany na terenie bagien Pulwy.

Z tych obiektów były już zorganizowane Rogoźno, Gołębiewo i Raszyn. Bieniewice i Mgowo, kupione w roku 1935, były w trakcie organizowania. Ponieważ wszelkie wydatki inwestycyjne w czasie likwidacji zostały bądź wstrzymane, bądź też były duże trudności w zatwierdzeniu ich przez Fundusz Pracy, organizacja w przeciągu tych miesięcy nie posunęła się naprzód. Wszystkie majątki rolne szły w tym czasie o własnych siłach. Sprzęty roślin zbożowych, okopowych oraz zasiewy przeprowadzono normalnie i starano się poprawić to, co się dało, a więc mechaniczną uprawę, wprowadzenie normalnych płodozmianów i odpowiednie żywienie inwentarza. Powiększono z dochodów własnych ilość inwentarza żywego. Kontynuowano na terenie Rogoźna wyrób kawy zbożowej, makaronu, serów i wypiek pieczywa. Na terenie Rogoźna i Gołębiewa prowadzono uprawę tytoniu. Na terenie bagna Pulwy zdołano ogółem wykonać około połowy robót meljoracyjnych.

Działalność warsztatowa.

Zapoczątkowane pomyślnie dążenie do komercjalizacji warsztatów i oparcia budżetu wytwórczości na wewnętrznych przelewach budżetowych z wydziałów, będących odbiorcami produkcji, napotkało niebawem na poważne przeszkody w postaci wyczerpywania się budżetu

tów tych wydziałów w związku z uszczupleniem ich w porównaniu z budżetami roku poprzedniego, mimo równoczesne zwiększenie liczby junaków do 20.000. Przewidywana już w tym czasie likwidacja SOM-u przyczyniła się bardziej jeszcze do wzmoczenia trudności, w jakich instytucja się znalazła.

Po definitywnym ustaleniu w czerwcu 1935 roku budżetu na rok 1935/36 i wzmózonych wydatkach okresu wiosennego, wydziały będące odbiorcami nie tylko wstrzymały dalsze zamówienia, lecz nawet przelewy za dostarczone już uprzednio wytwory. Utrudniało to wykończenie zamówień rozpoczętych, przekreślało jakkolwiek planowość dalszej produkcji warsztatowej, narażając warsztaty na anomalję dorywczego i niepełnego zatrudnienia, podważając osiągniętą ich poprawę organizacyjną i równowagę kalkulacyjną, zawieszając nad niemi groźbę całkowitego sparaliżowania produkcji.

Na terenie SOM-u powtórzyło się w miniaturze ogólnokrajowe zjawisko kryzysu produkcji, mającego źródło nie w braku istotnego zapotrzebowania na wytwory, lecz w braku środków na ich nabycie przez konsumenta. Budżetowe trudności konsumenta udaremniały realizację opracowanego planu wykorzystania produkcji okresów letniego i jesiennego dla zaopatrzenia drużyn na następny rok budżetowy tak, by z chwilą rozpoczęcia nowej rekrutacji wiosennej niezbędna ilość zasobów była zgóry przygotowana.

Alternatywę zamknięcia warsztatów złagodzono przedewszystkiem w ten sposób, iż troskę budżetową o utrzymanie warsztatów przerzucano bezpośrednio na odpowiednie wydziały, przekazując Wydziałowi Zatrudnienia i Kwaterunku warsztaty kwaterunkowe, Wydziałowi Zaopatrywania zaś — warsztaty odzieżowe męskie i żeńskie z dniem 15 lipca 1935 r.

Powzięta wszakże pod tą samą datą uchwała Walnego Zgromadzenia SOM-u w sprawie likwidacji Stowarzyszenia oraz przekazania jego agend Funduszowi Pracy, powodując niepewność co do zamierzonego kierunku i zakresu działania, dołączyła do przeszkód budżetowych jeszcze trudności natury formalnej. To też niektóre warsztaty kwaterunkowe zostały w okresie likwidacji Stowarzyszenia całkowicie skasowane, inne zaś — po parotygodniowej przerwie — podjęły działalność dorywczą, ograniczoną do wykończenia poprzednio udzielonych zamówień.

Tylko pracownie odzieżowe funkcjonowały narazie normalnie. Jednakże okres likwidacyjny wpłynął ujemnie na planową i systematyczną dotąd pracę warsztatów krawiecko-trykotarskich. W związku z ustalonym z początkiem lipca 1935 r. planem uzupełnienia w zakresie umundurowania opracowano szczegółowy podział i rozkład pracy dla warsztatów. Ponieważ jednak w okresie likwidacji kurczyły się kilkakrotnie sumy przeznaczone na uzupełnienie

umundurowania, a w następstwie mały udział w zamówieniach, okazała się konieczność wprowadzenia do planu zatrudnienia w warsztatach ustawicznych przesunięć i poprawek, co w rezultacie uniemożliwiało odpowiedni jakościowo oraz ilościowo rozdział pracy pomiędzy poszczególne warsztaty, a w końcu nawet spowodowało dłuższą przerwę w produkcji i tych warsztatów.

Warsztaty szewskie w Zajezierzu nie przerwały produkcji w końcowym okresie działalności SOM-u ze względu na większe zapasy surowca, nagromadzone w magazynie warsztatu. Produkcja uległa jednak dużemu zahamowaniu wskutek zasadniczej zmiany w organizacji warsztatów. Mianowicie, na podstawie zarządzenia z dnia 15 września 1935 r. został skasowany dotychczasowy system premjowania wykonanej ponad normę pracy. Normalnie junak obowiązany był wykonać 1 parę trzewików w ciągu 6-godzinnej pracy; za parę wykonaną ponad normę otrzymywał premję w wysokości najpierw zł. 2.40, później zł. 2. Przy stosowaniu tego systemu junak wykonywał przeciętnie początkowo 1¼ pary, później nawet 2 pary dziennie. Po cofnięciu premji wydajność znacznie się obniżyła i spadła nawet poniżej przepisanej normy.

2. PRACE OŚWIATOWE I SAMORZĄD SPÓŁDZIELCZY.

W czasie między 15 lipca a 1 września 1935 r. praca wychowawcza i kulturalno-oświatowa prowadzona była nadal intensywnie i z tym samym nastawieniem, co i w poprzednim okresie. Dopiero raptowna likwidacja drużyn, zapoczątkowana we wrześniu, zaczyna hamować akcję wychowawczą i oświatową.

Przy masowym zwalnianiu junaków nie uwzględniano zorganizowanych zespołów i w ten sposób mechanicznie rozbite zostały koła i sekcje samorządu oświatowego. Ucierpiały na tym przedewszystkiem zespoły dokształcania, które likwidowało się bez uwzględnienia ich znaczenia oświatowego. Młodzież ucząca się przerywała naukę dlatego, że została zwolniona lub przeniesiona do innej drużyny, gdzie dokształcanie albo na tym poziomie, albo wogóle nie było prowadzone. Ten sam los spotkał i inne zespoły. Ponieważ zwalniani byli przedewszystkiem junacy starsi, a więc więcej wyrobieni, zespoły traciły od razu naturalnych przodowników. Łączenie zaś kilku drużyn w jedną dawało jaknajbardziej ujemne rezultaty pod względem organizacji prac wychowawczych i oświatowych. Trzeba było zazwyczaj dużego wysiłku i nakładu pracy, aby zespolić elementy obce sobie i niezżyte. Rwała się wyrobiona tradycja danej drużyny i następowało zniechęcenie i zaniechanie podjętego już wysiłku. Równocześnie ze sprawą likwidacji łączyła się specyficzna dezorganizacja życia w drużynie. Kierownik drużyny i cała kadra zajęci byli pracą administracyjną — zdawaniem inwentarza, zwalnianiem junaków

i t. d. Na pracę wychowawczą, a tembardziej oświatową nie było ani czasu, ani miejsca. Wreszcie ciągła zmiana składu drużyny, jak to zaznaczone było wyżej, uniemożliwiała jakąkolwiek ciągłość i planowość pracy.

Z tych też powodów niemożliwym jest danie cyfrowych wykazów z tego okresu, ponieważ drużyny nie przysyłały regularnych sprawozdań. We wrześniu był cały szereg drużyn, niedotkniętych jeszcze likwidacją i w tych prace wychowawcze szły zwykłym trybem. W miesiącu tym przeprowadzone były jesienne zawody sportowe międzydrużynowe, jako zakończenie akcji letniej w zakresie wychowania fizycznego. Sprawozdanie z tych zawodów umieszczone zostało w sprawozdaniu ogólnym jako organizacyjnie z niem związane (p. Część I, str. 69). Próby POS-u i OS-u, które przewidziane były na drugą połowę września, wiele drużyn nie zdążyło już przeprowadzić, a dane z wyników — tam, gdzie zostały przeprowadzone — są tak niekompletne, że nie dadzą się ująć w jakiejś liczbowe zestawienie.

W okresie tym była dosyć ożywiona akcja wycieczkowa; wiele drużyn przed likwidacją urządziło wycieczki, zwłaszcza do Krakowa.

W październiku i listopadzie cała akcja wychowawcza widocznie się załamuje, ruch drużyn nie pozwala nawet na stały kontakt z Centralą. Wstrzymana zostaje centralna wysyłka gazet i bibliotek ruchomych, wstrzymano również wydawnictwo Biuletynu, odwołano projektowane kursy dla przodowników junaków. Jedynymi łącznikami są terenowi inspektorzy kulturalno-oświatowi, ale i oni stwierdzają niemożliwość planowej pracy wychowawczej.

Najbardziej realnym rezultatem tego okresu było nawiązanie kontaktu z szeregiem organizacji, w celu umożliwienia junakom kształcenia zawodowego. W wyniku tej akcji zapisano 35 junaków na kursy nadzorców wodno-meljoracyjnych przy Muzeum Przemysłu i Rolnictwa oraz 20 junaków i 24 junaczki do niższej szkoły hotelarskiej i na kurs dla służby okrętowej przy Naczelnej Organizacji Polskiego Przemysłu Hotelowego.

Junacy uczęszczający na powyższe kursy zostali zorganizowani w specjalną drużynę; przysługują im przytem wszystkie prawa junaków. Junaczki zaś wchodziły w skład drużyny Nr. 28 lub 29 w Warszawie.

Poza tem junacy w składzie jednej drużyny przydzieleni zostali na trzymiesięczny kurs kamieniarsstwa w Janowej Dolinie, urządzony przez Zarząd Kopalni Bazaltów w Janowej Dolinie. Junacy po ukończeniu kursu i odbyciu praktyki otrzymują zatrudnienie w kopalni, a na następny kurs wysłana zostanie inna drużyna junacka.

W okresie likwidacyjnym został też zorganizowany kurs dla kadry kierowniczej w Jasięcu. Program kursu obejmował wszystkie zagadnienia SOM-u z położeniem specjalnego

nacisku na zagadnienie samorządu i pracy. Czas trwania kursu przewidziano na 6 tygodni. Na kurs, który rozpoczął się w końcu listopada, powołani zostali kierownicy drużyn w liczbie 43 i drużynowi w liczbie około 70. Kurs miał być prowadzony tą samą metodą, co i kursy poprzednie, t. j. kursanci stanowili specjalną drużynę kursową, zorganizowaną tak, jak inne drużyny. W ten sposób kierownicy i drużynowi mają sposobność przerobić praktycznie wszystkie działy pracy w drużynie.

Dalsze prowadzenie kursu przejął — z dniem 1 grudnia 1935 r. — Fundusz Pracy.

Okres likwidacji odbił się z konieczności ujemnie na organizacji pracy wychowawczo-oświatowej, tak samo jak i w dziedzinie samorządu spółdzielczego, reprezentującej wychowanie poprzez działanie i najbardziej z natury swej wrażliwej na przerwy i anomalje likwidacyjne.

Czynna i samodzielna wobec życia postawa, uspołecznienie, umiejętność sprawnego działania zespołowego, zaradność w zbiorowym przewyciężaniu trudności — oto zadania przysposobienia młodzieży do przyszłego jej życia w społeczeństwie, które stanowiły cel działalności SOM-u ze stanowiska samorządu spółdzielczego. Zadań tych nie zrealizuje tylko pomoc doraźna, ani oderwana od warunków bytowania nauka, ani nawet działalność społeczno-wychowawcza, ograniczona w ścisłym rozumieniu do akcji kulturalno-oświatowej. Im bardziej bowiem różne dziedziny, składające się na całość życia młodzieży, wywierają wpływ wychowawczy, tem pełniejsze i gruntowniejsze jest przysposobienie jej do przyszłości. Likwidacja więc SOM-u, która przerwała prace, związane z rozwojem istniejących i budową nowych placówek junackiego samorządu spółdzielczego, podzielać musiała i pod tym również względem nader niekorzystnie.

3. LIKWIDACJA GOSPODARKI I MAJĄTKU DRUŻYN.

Łącznie z redukcją stanu ludzi w drużynach dokonywana była likwidacja gospodarki zaopatrzeniowej i pieniężnej, zamykanie warsztatów pracy, sklepów spółdzielczych i wreszcie placówek samorządu junackiego.

Do likwidacji było przeznaczonych około 150 drużyn całkowicie umundurowanych i wyekwipowanych w sprzęt kwaterunkowy oraz narzędzia pracy. Plan demobilizacyjny opracowano dokładnie, przewidując wszystkie możliwości, któreby mogły wpłynąć hamująco tak na zgóry określony termin ukończenia likwidacji, jak też na dotrzymanie terminu przejścia majątku przez Fundusz Pracy.

Program likwidacji przewidywał bądź częściową redukcję drużyn, bądź też całkowite kasowanie niektórych z nich. W razie częściowego zmniejszenia stanu ludzi, zdekompletowaną

drużynę wraz z jej majątkiem i agendami włączano do innego częściowo zredukowanego zespołu. Natomiast drużyny, likwidujące się całkowicie, przekazywały majątek składnicom rejonowym, uruchomionym w tym celu przy czterech osiedlach junackich w Krakowie, Grodnie, Zajezerzu i Rogoźnie, lub też do centralnej składnicy w Warszawie — zależnie od otrzymanych instrukcyj i zarządzeń.

Zadaniem tych składnic było gromadzenie, przechowywanie i konserwacja umundurowania oraz sprzętu i narzędzi pracy, nadsyłanych z najbliższych znajdujących się drużyn w terenie.

Drużyny, które były zakwaterowane w barakach czy też w barkach wiślanych, stanowiących własność SOM-u, pozostawiały ciężki sprzęt kwaterunkowy na miejscu, lżejszy zaś odsyłały do składnic rejonowych, najbliższych położonych od swych miejsc zakwaterowania.

Cel pozostawienia ciężkiego sprzętu na miejscu był dwójaki, mianowicie: a) przewidywanie robót w tych samych miejscach w przyszłym roku, oraz b) uniknięcie zbędnych kosztów transportu.

Pozostawiany na miejscu sprzęt został odpowiednio zakonserwowany i zabezpieczony, następnie oddawany pod nadzór Kierownictwu Robót, Zarządom Dróg Wodnych, względnie instytucjom samorządowym.

Specjalny sprzęt kwaterunkowy, jak aparaty radiowe, rowery, zegary, wagi, broń małoskalibrową i t. p., z uwagi na ich specjalny charakter remontu oraz umiejętną konserwację, odsyłano do centralnej składnicy SOM-u w Warszawie.

4. ZAKOŃCZENIE LIKWIDACJI ORAZ PRZEJĘCIE CZYNNOŚCI I MAJĄTKU B. SOM-u PRZEZ FUNDUSZ PRACY.

Na skutek wspólnego porozumienia komisji likwidacyjnej SOM-u i komisji z ramienia Funduszu Pracy, w dniach 30 listopada i 1 grudnia 1935 r. nastąpiło przekazanie Funduszowi Pracy funkcji i majątków b. Stowarzyszenia — zarówno centrali, jak i placówek terenowych. Przejęcia dokonano na podstawie protokółów inwentaryzacji, sporządzonych według stanu w dniu 30 listopada 1935 r. przez komisje zdawczo-odbiorcze, które sporządziły spisy i oszacowanie przekazywanego inwentarza.

W skład komisji zdawczo-odbiorczej każdej placówki — drużyny, warsztatu czy składni-

cy — weszli kierownicy tych placówek i ich zastępcy oraz przedstawiciele Wojewódzkich Biur Funduszu Pracy lub ich ekspozytur, właściwych dla danego terenu. W większych skupieniach drużyn przy przekazywaniu agend i majątku obecny był z ramienia b. SOM-u inspektor lub podinspektor terenowy. Przejęty przez Fundusz Pracy inwentarz i czynności poszczególnych placówek powierzano nadal dotychczasowemu ich kierownictwu.

Budowa organizacyjna włączonego do Funduszu Pracy nowego działu, obejmującego agendy dawnego SOM-u, skonstruowana została w ten sposób, że część funkcji, jak sprawy zaopatrzenia drużyn i administracji pomieszczeń, sprawy budżetowo-rachunkowe, ewidencję i statystykę podzielono pomiędzy właściwe komórki Biura Głównego Funduszu Pracy. Poza tem przy Wydziale Robót Biura Głównego powstało Biuro Zatrudnienia Młodzieży*), które objęło całokształt spraw, związanych z organizowaniem zatrudnienia młodzieży i akcją społeczno-wychowawczą.

Z dniem 1 grudnia 1935 r. Fundusz Pracy objął ogólne kierownictwo i nadzór nad działalnością w zakresie akcji młodzieżowej z zamiarem powierzenia niektórych czynności Biura Głównego, przedewszystkiem rachunkowo-kontrolnych i ewidencyjnych Wojewódzkim Biurom Funduszu Pracy.

Zatem od dnia 1 grudnia 1935 r. Stowarzyszenie faktycznie przestało istnieć, choć już wcześniej, bo w październiku tegoż roku dysponowanie wpływami gotówkowymi uzależnione zostało od decyzji i aprobaty Funduszu Pracy.

Formalnie jednakże likwidacja została zamknięta po złożeniu przez komisję likwidacyjną ostatecznego sprawozdania z jej działalności oraz zamknięć rachunkowych na dzień 30 listopada 1935 r. Poczem komisja likwidacyjna rozwiązała się.

5. ZAMKNIĘCIA RACHUNKOWE.

Zestawienie wpływów i wydatków.

Jak wynika ze sprawozdań rachunkowych, wpływy i wydatki b. SOM-u w okresie od dnia 1 kwietnia do dnia 30 listopada 1935 r. przedstawiały się, jak następuje:

*) Z dniem 1 kwietnia 1936 r. utworzono w Biurze Głównym F. Pr. Wydział Zatrudnienia Młodzieży.

WPLYWY:

Fundusz Pracy	5.215.651,65	
Ministerstwo Opieki Społecznej	3.300.000,—	
Różne wpływy	42.655,37	8.558.307,02
Nadwyżka z poprzedniego okresu		804.939,51
Niedobór		798.887,39
		<u>10.162.133,92</u>

WYDATKI:

Administracja ogólna	346.745,55
Utrzymanie Ośrodków	6.462.503,44
Odnowienie materiałów	1.534.911,81
Opieka	242.058,52
Kultura i oświata	185.505,58
Wydawnictwa i propaganda	51.229,48
Wydatki nadzwyczajne	1.399.179,54
	<u>10.162.133,92</u>

U w a g a : Kwota niedoboru zł 798.887,39 obejmuje zarachowane a nie uskutezczone efektywnie wydatki na zakup od Państwowego Banku Rolnego majątku rolnego Mgowo w sumie zł. 681.350,32. Suma niedoboru ulegnie zmniejszeniu — wskutek anulowania aktu kupna wspomnianego majątku—o sumę zł. 639 000, stanowiącą cenę kupna, oraz o sumę zł. 43.931,25, jako zwrot przez Państwowy Bank Rolny otrzymanej zaliczki.

Przeciętny koszt junakodnia w ciągu 4-ch miesięcy okresu likwidacji — sierpnia, września, października i listopada 1935 r. — wyniósł zł. 2.26,6.

Natomiast koszt junakodnia dla całego okresu operacyjnego SOM-u w roku 1935/36 na przestrzeni od 1 kwietnia do 30 listopada 1935 r., zestawiony na podstawie sprawozdań rachunkowych, wyniósł przy ogólnej liczbie 3.694.633 junakodni zł. 2.47,1.

Kwota, stanowiąca pełny dzienny koszt utrzymania junaka, składa się z następujących pozycji:

Administracja ogólna	zł. 0,09,4
Utrzymanie ośrodków	„ 1,74,9
Odnowienie materiałów	„ 0,41,5
Opieka	„ 0,06,6
Kultura i oświata	„ 0,05

Wydawnictwa i propaganda	„ 0,01,4
Wydatki nadzwyczajne (inwestycje ogólne bez wydatków na zakup majątków rolnych)	„ 0,08,3
R a z e m	zł. 2,47,1

Przyczynę dużej różnicy kosztów, jaka staje się widoczna z porównania okresów budżetowych 1934/35 (zł. 4,30) i 1935/36 (zł. 2,47,1) stanowią przede wszystkim znaczne koszty inwestycji, które poczyniono przy wprowadzaniu w ruch nowej zupełnie instytucji oraz organizowaniu i instalowaniu zespołów pracy. Jednakże dopiero rozłożenie zwiększonych wydatków na inwestycje na szereg lat amortyzacyjnych może dać właściwą i jedynie słuszną podstawę do porównań oraz stanowić istotny sprawdzian celowości tych wydatków.

BILANS NETTO

Stowarzyszenia Opieki Nad Niezatrudnioną Młodzieżą
na dzień 1.XII.1935 r.

B I L A N S

Stowarzyszenia Opieki Nad Niezatrud

A K T Y W A :

K a s a :

1) Centrali SOM	30.23	
2) Majątków Rolnych	<u>8.445.78</u>	8.476.01
P. K. O.		190.339.84
Papiery wartościowe		4.898.40
Ruchomości w Centrali		69.079.36
" w Ośrodkach		3.506.985.56
Materiały w magazynach:		
1) Centrali i Ośrodków	568.466.16	
2) Majątków Rolnych	<u>149.959.78</u>	718.425.94
Majątki Rolne		1.145.467.56
Dłużnicy:		
1) Centrali i Ośrodków	403.421.07	
2) Majątków Rolnych	<u>57.274.13</u>	460.695.20
Sumy międzyokresowe		43.119.15
Różni za kaucję i wadium		4.400.—
Papiery wartościowe za kaucję		12.140.—
Różni za papiery wartościowe		4.882.50
Weksle gwarancyjne		41.486.43
Różni za wydane gwarancje		2.300.—
Niedobór		798.887.39
		<u>7.011.583.34</u>

Kierownik Rachuby
Biura Głównego Funduszu Pracy
(—) *J. Schodowski*

Delegat Ministra Opieki Społecznej
do kontroli czynności Komisji Likwidacyjnej b. SOM-u
(—) *B. Nakoniecznikoff*

NETTO

nioną Młodzieżą na dzień 1.XII.1935 r.

PASYWA:

Kapitał		5.439.958.42
Wierzyciele:		
1) Centrali i Ośrodków	375.683.91	
2) Majątków Rolnych	<u>784.780.45</u>	1.160.464.36
Sumy międzyokresowe		104.896.96
„ niewyjaśnione		2.715.02
Fundusz Pracy		234.348.35
Różni za kaucję i wadium		20.531.30
Papiery wartościowe kaucyjne		4.882.50
Różni za weksle gwarancyjne		41.486 43
Wydane gwarancje		2.300.—
		<hr/>
		7.011.583.34
		<hr/> <hr/>

Komisja Likwidacyjna b. SOM-u

Przewodniczący

(—) *S. Hubicki*

Członkowie

(—) *M. Biesiekierski* (—) *G. Zieliński*

WYKONANIE PLANU FINANSOWO-GOSPODARCZEGO

Stowarzyszenia Opieki nad Niezatrudnioną Młodzieżą za czas od dnia 1.IV.1935 r.
do dnia 30.XI.1935 r.

Wyszczególnienie działów	Preliminowano zł.	Wykonano zł.
I. Administracja Ogólna	452.759.—	346.745.55
II. Utrzymanie Ośrodków	8.995.367.—	6.462.503.44
III. Odnowienie materiałów	1.349.080.—	1.534.911.81*)
IV. O p i e k a	563.021.—	242.058.52
V. Kultura i Oświata	543.790.—	185.505.58
VI. Wydawnictwa i Propaganda	79.906.—	51.229.48
VII. Dopłata do osiedli rolnych	23.077.—	—
Razem wydatki budżetowe	12.007.000.—	8.822.954.38
Wydatki Nadzwyczajne		
Budowle i remonty kapitalne Osiedli	250.000.—	145.778.94
Zakup środków lokomocji	20.000.—	33.771.03
Inwestycje biurowe	2.000.—	1.997.38
„ rolne	330.000.—	1 031 306.65**)
Umundurowanie — dodatkowo	100.000.—	—
Zaległe rachunki	102.939.51	126.325.59
Razem wydatki nadzwyczajne	804.939.51	1.339.179.54
O g ó ł e m	12.811.939.51	10.162.133.92

Kierownik Rachuby
Biura Głównego Funduszu Pracy
(—) *J. Schodowski*

Delegat Ministra Opieki Społecznej
do kontroli czynności Komisji
Likwidacyjnej b. SOM-u
(—) *B. Nakonecznikoff*

Komisja Likwidacyjna b. SOM-u
Przewodniczący
(—) *S. Hubicki*
Członkowie
(—) *M. Biesiekiński*
(—) *G. Zieliński*

*) Przekroczenie w dziale III „Odnowienie materiałów“ powstało wskutek konieczności zakwaterowania 100 nowych drużyn, dla których SOM nie mógł uzyskać przyobiecanych obiektów kwaterunkowych. Jest to wydatek jednorazowy o charakterze inwestycyjnym, który równocześnie wpłynął na zwiększenie majątku SOM-u, nabyte bowiem materiały i sprzęt kwaterunkowy nadają się do użytku przez szereg lat.

**) Przekroczenie w wydatkach nadzwyczajnych spowodowane zostało zakupieniem majątków rolnych, co nie było objęte preliminarzem budżetowym. Kupna majątków dokonano na podstawie uchwał Walnych Zgromadzeń SOM-u z dnia 28.2.1935 i 31.5.1935 oraz aprobaty p. Ministra Opieki Społecznej.

Omyłki w druku:

Str :	szpalta:	wiersz:	zamiast:	powinno być:
5	1	3 od góry	do lipca	do 15 lipca
14	2	15 " "	terenowego ¹⁾	terenowego*)
25	2	24 " dołu	)	64)
56	1	15 " "	1934 r.	1934 r. i
61	1	30 " góry	IV.	VI.
79	2	5 " dołu	Nr. 10	Nr. 12

Date	Description	Debit	Credit
1911	Jan 1		100.00
	Jan 10	50.00	
	Jan 20	25.00	
	Jan 30	15.00	
	Feb 10	10.00	
	Feb 20	5.00	
	Feb 30	2.00	
	Mar 1		10.00
	Mar 10		5.00
	Mar 20		3.00
	Mar 30		1.00
	Apr 1		1.00
	Apr 10		0.50
	Apr 20		0.50
	Apr 30		0.50
	May 1		0.50
	May 10		0.50
	May 20		0.50
	May 30		0.50
	Jun 1		0.50
	Jun 10		0.50
	Jun 20		0.50
	Jun 30		0.50
	Jul 1		0.50
	Jul 10		0.50
	Jul 20		0.50
	Jul 30		0.50
	Aug 1		0.50
	Aug 10		0.50
	Aug 20		0.50
	Aug 30		0.50
	Sep 1		0.50
	Sep 10		0.50
	Sep 20		0.50
	Sep 30		0.50
	Oct 1		0.50
	Oct 10		0.50
	Oct 20		0.50
	Oct 30		0.50
	Nov 1		0.50
	Nov 10		0.50
	Nov 20		0.50
	Nov 30		0.50
	Dec 1		0.50
	Dec 10		0.50
	Dec 20		0.50
	Dec 30		0.50
	Total	100.00	100.00

DRUKARNIA
„AUTOMATYCZNA“
SENATORSKA 8
